

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

OLE A. HEDEGAARD

Generallojtnant A.P. Tuxen

Militærhistoriker og æresdoktor

Generalløjtnant A.P. Tuxen
Militærhistoriker og æresdoktor

OLE A. HEDEGAARD

Generalløjtnant A.P. Tuxen
Militærhistoriker og æresdoktor

*Et bidrag
til
dansk militær historieskrivning*

HERNOV

© Copyright 1982 Ole A. Hedegaard

*Tilrettelægning: Johanne Elmstedt
Bogen er sat med 11 punkt Baskerville
hos Special-Trykkeriet Viborg a-s
der ligeledes har forestået trykningen*

*Hernous Forlag, København 1982
ISBN 87-7215-948-0*

Udarbejdet og udgivet med støtte af:

*Carlsen-Langes Legatstiftelse
Centralforeningen for Stampersonel
Det krigsvidenskabelige Selskab
Det militære Læseselskab Rendsborg
Fonden til Fædrelandets Vel
Forsvarskommandoen
Generalmajor V. H. O. Madsens Legat
Hovedorganisationen for officerer af B-linien i Hæren
Reserveofficersforeningen i Danmark
Stabssergent Anders Pedersen og Hustrus Legat,
hvorfor jeg her udtrykker min ærbødige tak.
Forfatteren*

*Det krigsvidenskabelige Selskab
ærbødigst
tilegnet*

»Ikke at vide, hvad der skete, før vi fødtes, er at forblive et barn. For hvad er det menneskelige liv værd, hvis ikke vort liv væves ind i vore forfædres liv gennem historiens erindring?«

(Marcus Tullius Cicero, 106-43 f.Kr.)

»Til at blive Historieskriver er det ikke nok at have Evne og Lyst til boglige Sysler, at være udrustet med Skarpsindighed og Veltalenhed, Taalmodighed og Flid; dertil udkræves først og fornemmelig en Indvielse af Historien selv: Kun den, der har været greben af Folkesjælens Dødsangst og henreven af dens mægtige Attraa efter Liv og Udvikling, vil kunde vinde dens Fortrolighed og formaa at tolke dens Fortid med Myndighed«.

*(Historikeren A.D. Jørgensen i
»Bidrag til Nordens Historie«, 1871)*

Indhold

Forord	9
Prolog	13
1. Drengen og løjtnanten	23
2. Forskeren	48
3. Medlem af Generalstabens krigshistoriske Arbejder	75
4. Generalen	110
5. Æresdoktoren	170
6. Konklusion	197
Epilog	216
Noter	240
Kilder	255
Bibliografi	259
Liste over forkortelser	264
Personregister	265
Tidligere arbejder	271

Forord

»... Jeg seer med Glæde, min egen August, at du tænker med Henrykkelse paa din Hjemreise til Julen, men lad mig see, at denne kjære Tanke ikke forstyrrer dig i nogen Henseende, og at du bestræber dig meget paa Fremgang i Latinen, thi det bedrøver os jo lidt, at du ikke kan komme efter det ...«

(Louise Tuxen, f. Bournonville t. August Peder

Tuxen 17. okt. 1866)

Danske officerer kan se tilbage på en omfattende militær- og krigshistorisk virksomhed vedr. den danske hærs historie, en virksomhed, udført af officerer i hæren, om end der ikke foreligger eller nogensinde har foreligget en egentlig forskningstradition for området.

En af de mest virksomme, og som nåede den største anerkendelse i såvel hæren som civile historiske kredse, er generalløjtnant August Peder Tuxen, født 1853, død 1929, på mødrene side barnebarn af vor verdensberømte balletmester og koreograf August Bournonville. Han forenede i en lang årrække en overordentlig flittig, samvittighedsfuld forskers velboniterede resultater med et sprogenis og en habil forfatters klare fremstillingsevne.

Tuxen fik i 1924 udgivet den fra alle sider stærkt roste, store fremstilling om Poul Vendelbo Løvenørn, den unge student, der uden militær uddannelse gik i kejserlig russisk tjeneste under czar Peter den Store, blev russisk officer og diplomat og endte som dansk overkrigssekretær (krigsminister) for hær og flåde under kong Christian den Sjette.

Det er forståeligt, at et sådant bemærkelsesværdigt levnedsløb har fascineret officeren, sprogmanden og historikeren Tuxen, hvis karriere på sin vis kan forekomme lige så interessant, og det er formentlig et åbent spørgsmål, om Tuxens indsats som militærhistoriker i virkeligheden ikke var hans egentlige livsværk.

Tuxen nåede i sin militære karriere frem til den højeste post i hæren, generalløjtnantens to stjerner og posten som kommande-

rende general for Jylland-Fyn og til sidst overgeneral under en periode under sidste del af 1. verdenskrig, hvor Danmark havde indkaldt sikringsstyrken.

Også i den akademiske verden opnåede han de fornemste udmærkelser, æresdoktorgraden og det for en officer særdeles sjældne medlemsskab af Det kgl. danske Selskab til Fædrelandets Historie.

Tuxen er selvsagt blevet omtalt i militære tidsskrifter, biografiske leksika etc., ligesom hans omfattende litterære produktion også i sig selv udgør en væsentlig kilde til viden om hans farverige person. En større, samlet fremstilling om hans liv som officer og især militær historieskriver er derimod hidtil aldrig blevet udarbejdet.

Nærværende biografi bygger i udstrakt grad på utrykt, ikke tidligere undersøgt eller publiceret materiale om og af Tuxen. Således er fx benyttet hans excerpter i Forsvarets Arkiver (tidl. Hærens Arkiv) og hans særdeles omfangsrige brevsamling i Det kgl. Biblioteks Håndskriftsamling. Samlingen, der dækker hele hans liv, afleveredes kort før hans død efter hans ønske til håndskriftsamlingen med klausul om båndlæggelse i 50 år, hvilken bestemmelse altså ophørte i 1979.

Dispositionen i mit arbejde er ikke bestemt af nogen forudfatet, mere eller mindre underbygget hypotese, som er lagt ned over ham og hans historiske produktion udefra. Den er udelukkende et produkt af de spørgsmål og synspunkter, som naturligt melder sig gennem intens nærlæsning af hans arbejder, hans korrespondance gennem et langt liv og de officielle aktstykker vedr. hans militære karriere og forfatterskab.

Omkring Tuxen fylkede sig en række officerer i hæren, som også udfoldede en livlig militærhistorisk forsknings- og forfattervirksomhed, fx obersterne Otto Vaupell, N.P. Jensen, F.H.W. Harbou, P.Fr. Rist og kaptajn Daniel Bruun, hvis produktion er væsentlige kilder til den danske hærs historie, og en lang række af deres og Tuxens arbejder har senere i høj grad været benyttet som kildemateriale af civile faghistorikere og i undervisningen på offi-

cersskolerne. Deres indsats og evt. forbindelse med Tuxen vil også her blive gjort til genstand for en skildring.

Det skal understreges, at fremstillingen kun i sekundær grad vil behandle og tage stilling til Tuxens indsats og evner som overordnet militær fører på det operative og ledelsesmæssige plan. At skulle medtage hele denne sektor, ville have forrykket planerne om og hensigten med denne fremstilling.

Nærværende fremstilling er et resultat af et langvarigt fritidsarbejde ved siden af en daglig beskæftigelse som officer i Forsvarskommandoen, og det har været en spændende, men tidsmæssigt yderst belastende opgave at gennemføre arbejdet. Det var næppe heller lykkedes uden støtte fra en række personer, institutioner og myndigheder.

Jeg beder i den anledning nedennævnte modtage min ærbødige tak:

De kongelige Ordeners historiograf, professor, dr. phil. Tage Kaarsted, Forsvarets Arkiver, Det kongelige Biblioteks Håndskriftsamling, Det kongelige Garnisonsbibliotek samt Nordsjællands Centralbibliotek, Helsingør.

En særlig tak for bistand på forskellig vis rettes til major af artilleriet K. Flødstrup, Rungsted.

Helsingør, 1982
Ole A. Hedegaard
Kaptajn i
Den kongelige Livgarde

Prolog

»... Hvad selve skildringen af krigen angår, skal historikeren søge at fremstille begivenhederne så objektivt som muligt, klarlægge førernes viden om fjenden, troppernes tilstand ...«

(Major Gordon Norrie i »Hist. Tidsskrift«, 1966)

Det er utvivlsomt rigtigt, hvad allerede udtryktes i Oldtiden, at »krig er altings fader«, og at den tilsvarende sentens fra Middelalderen om, at »våbnene er historiens plovskær«, er ligeså bæredygtig historisk set.

Godtager man disse to teser – og det siger historien, tungt beslået med uigendrivelige beviser, at man er nødt til – så må det naturligvis være af stor interesse for mennesket at kende krigenes, krigsførelsens og våbnenes historie, der går tilbage til hulebeboernes utilgængelige tidsalder.

Fx er en oldtidsøkse indiskutabelt et våben, men den er også en kulturens opfindelse til brug i fortidens barske dagligdag, til jagt, båd- og husbygning, rydning af skov etc. Den må derfor påkalde sig såvel krigs-, våben- som kulturhistorikerens opmærksomhed.

På den internationale historikerkongres i Wien 1965 formulerede Christopher Duffy, militærakademiet Sandhurst, flg. tese, hvis ubestridelighed næppe kan anfægtes: »Krig er den mest afgørende enkeltfaktor i historien. På intet andet historisk område kan man med hensyn til tid og sted med så stor præcision berette om samfunds og rigers skæbne. Det er umoderne, men nødvendigt, at fremhæve, at detaljer, såsom en enkelt persons afgørelse, en regnbyge eller et velplaceret kanonbatteri virkelig *spiller* en rolle i historiens gang. På visse tidspunkter bliver Mars Klio's herre, og århundreders sociale og økonomiske udvikling kan tilintetgøres blot ved en invasion af Hernan Cortez eller en bølge af atomraketter«.¹

Det er derfor naturligt og en nøje udløber af den her citerede tese, at den internationale litteratur om krige, krigenes forløb og førerskikkelser med, hvad der til disse to hovedområder knytter

sig af tilgrænsede emner, er overordentlig omfattende.² Når man betænker, at Danmark i de 1000 år fra 940-1940 har været involveret i krig eller krigstogter i sammenlagt ca. 375 år, så *må* krigshistorie, og hvad dertil hører, have en plads i Danmarkshistorien og det ikke i sidste geled!

En yngre historiestuderende af mit bekendtskab, der for nogle få år siden agtede at skrive speciale om et dansk, militærhistorisk emne, drøftede sagen med en tvivlende universitetslærer og fik til slut godkendelse med flg. filistrøse tilføjelse: »Men brug nu ikke som kilder bøger af nogle af disse bajonetstikkende oberster!«

Hvis man forfølger sagen, dette tendentiøse råd giver udtryk for, må man erkende, at hvis den unge mand formaliter skulle følge rådet: Ikke at benytte trykte kilder, udarbejdede af officerer, ville han meget hurtigt komme i klemme!

Det ville han, eftersom så godt som alt, hvad der er skrevet om dansk militær- og krigshistorie, og som faghistorikerne selv har benyttet som kildemateriale, er udarbejdet af officerer.³

Omvendt har officerer nok lov til at undre sig over den eklatante ligegyldighed og manglende forståelse, hovedparten af danske faghistorikere, der dog qua deres langvarige universitetsuddannelse skulle vide at vurdere alle historiens aspekter, indtil for få år siden alt i alt har vist militærhistorien. Hvordan man end ser på det, er denne gren af historien dog ikke mindre betydningsfuld for menneskets historie end fx kendskab til pyramidernes historie.

I dag er det nærmest på mode, at enhver stud.mag., der har fattet interesse for militærhistorie – måske forbigående – med koldt blod føler sig kompetent til at bryde staven over hovederne på fx obersterne Otto Vaupell og N.P. Jensen og konstaterer, at deres arbejder – primært Vaupells hovedværk »Den dansk-norske Hærs Historie« (1872-76) – er behæftet med utilgivelige fejl, misfortolkninger etc. og hviler på for spinkelt kildegrundlag.⁴ De erindrer tilsyneladende ikke, at det store 2-binds værk var det første i sin art, et regulært pionerarbejde, der altid – når det ikke knytter sig til foregående, velunderbyggede forskningsarbejder – vil være mere udsat for at indeholde fejlagtige oplysninger end andre arbejder.

Danske historikere omkring århundredskiftet, hvor A.P. Tuxen var i sin manddoms bedste år – var gennemgående visselig ikke af en politisk-national observans, der inspirerede til militærhistoriske arbejder.

Den største, grundlæggeren af dansk, historisk kildekritik, professor Kr. Erslev (1852-1930), indtrådte trods det omfattende forfatterskab, aldrig i de store, nationale historikers geled. Den undervisning, han docerede på universitetet, var ikke national i den forstand, at den overhovedet skænkede militær- eller krigshistorie som en væsentlig del af statshistorien nogen betydning. Og han kunne endda huske 1864.⁵

Som overbevist radikal-venstremand søgte han valg til Folketinget i Københavns 4. kreds i 1906 og viste hermed klart, hvor han hørte hjemme i dansk politik. Hans politiske anskuelser fulgte ham over i hans undervisning og dermed prægning af nogle årtiers historiestuderende ved Københavns Universitet, hvor militærhistorie – i modsætning til andre landes universiteter – blev, bredt sagt, et nærmest foragtet, i virkeligheden ikke-eksisterende aspekt af historien, som kun frustrerede, overnationale, verdensfjerne officerer gad befatte sig med.⁶ Det var, som man ikke ville eller kunne erkende de evigt gyldige synspunkter, den senere ansete militærhistoriker, major Gordon Norrie, formulerede 1963 i en artikel i »Historisk Tidsskrift«: »... Krigshistorie omfatter dels selve krigsbegivenhederne, dels krigsvæsenets historie. De to emner kan ikke behandles hver for sig, thi selve krigens førelse og forløb er helt afhængig af de forberedelser, der i fredstid er truffet med henblik på en kommende krigssituation ... Krigsvæsenet bliver derfor afhængigt af en række sociale, kulturelle, indre og ydre politiske forhold mange år før krigsudbruddet...«⁷

Erslev tog sin afsked fra universitetet 1916 og ansattes som rigsarkivar. Også hans efterfølger som professor i historie Erik Arup (1876-1951) tilhørte Det Radikale Venstre, og i 1918 var han dette partis repræsentant i den islandske kommission.⁸ Han bar i sin embedsperiode yderligere ved til det bål, Erslev m.fl. havde antændt under militærhistorien ved højere læreanstalter i Danmark. Denne negative, sterile holdning til en så omfattende

del af landets statshistorie bredte sig også til seminarierne og store dele af skolelærerstanden med den deraf følgende virkning gennem årtier på elevmaterialet.

Denne manglende interesse i den højere del af undervisningssektoren har i hvert fald – uanset behjertede officerers vedholdende interesse – haft to katastrofale forhold til følge:

At der ikke – som i de fleste udlande, små som store – foreligger en egentlig forskningstradition for området, samt at de to parter, der befatter sig med militærhistorie, skaberne og brugerne, som er officererne og faghistorikerne, gennem generationer har haft overordentlig svært ved at få en dialog i gang til fælles udbytte og fagets estime.⁹

Det må anses for et bemærkelsesværdigt forhold, at militærhistorisk forskning og deraf følgende skribentvirksomhed i udstrakt grad er identisk med officerers, altså ikke-faghistorikerens, indsats. Når denne sektor af historien har været så totalt domineret af officerernes præstationer i modsætning til faghistorikernes mangel på samme, må årsagen hertil altså primært søges i det forhold, at disciplinen har traditionel interesse for officeren, en interesse, der primært har sin baggrund i den praktiske nyttevirkning, studiet kunne og kan have for officeren samt faghistorikerens holdning til militærhistorie som en disciplin uden interesse og betydning for historien som helhed, bl.a. på grund af en del af disse historikeres politiske ståsted i slagskyggen af nederlaget i 1864.¹⁰

Militærhistorie har relationer til såvel historie som militærvidenskab, idet den kan være hjælpevidenskab til begge videnskaber, hvorfor både faghistorikere og officerer, hvilke sidste får og altid har fået undervisning i militærhistorie, anser sig for fagligt kvalificerede til at beskæftige sig med disciplinen.

Den historiske forskningsproces er mangeartet, og det vidtfavnende område kan deles op i en række underdiscipliner. Fx: Udenrigspolitisk historie, kirkehistorie, økonomisk og militærhistorie o.s.v. eller en sammenfatning af disse og flere andre aspekter til et lands eller en befolkningsgruppes historie. Skal man fx beskæftige sig med korstogene, vil det blive en blanding af kirke-, våben-, stats- og krigshistorie. Endvidere nævnt i flæng: Skibshi-

Professor, dr. phil. Kristian Sofus August Erslev (28/12 1852-30/6 1930). – Student 1870, tog magisterkonferens 1876 og dr. phil. 1879. Disputatsen («Konge og Lensmand i det 16. Aarh.») understregede hovedtrækkene i Erslevs historiske begavelse og viste hans præcise kildekendskab, den nøgterne kritik og den metodiske fastholden af frugtbare synspunkter og indledte et omfattende forfatterskab, der præsenterede en lang række nye resultater i historieforskningen. Ved siden af forfatterskabet lagde Erslev i høj grad vægt på tilvejebringelsen af mønstergyldige kildeudgaver og udrettede personligt meget på dette område. Selv elev af udenlandsk, især tysk videnskab bragte Erslev nyt liv og ny metode ind i dansk historieforskning. Hans radikale synspunkter var i hans universitetsundervisning medvirkende til, at interessen for militærhistorie, selv nationens egen, blev nærmest undertrykt og betragtet som noget nærmest underlødigt, hvorved senere danske faghistorikere stort set alle – i modsætning til udlandets – fulgte denne holdning til stor skade for denne gren af Danmarkshistorien. – Foto fra ca. 1900.

Foto: Det kgl. Biblioteks Kort- og Billedsamling

storie, kunsthistorie, landbohistorie, lokalhistorie o.s.v.

Dertil kommer emner som kildekritik, metodelære og historieteori. Imellem disse grupper eksisterer – som en slags bindeled – den historiografiske disciplin. Historiografi betyder egentlig historieskrivning, men opfattes oftest som historieskrivningens historie. Et historiografisk arbejde vil derfor som oftest være en undersøgelse, hvor forskningen, dens udøvere og dens resultater på et bestemt område præsenteres med det formål at informere om den stedfundne udvikling og opsamle konkret viden udført på det givne felt og/eller en redegørelse for den benyttede kildekritik og metode såvel som forfatterens historiesyn og for baggrunden for de nævnte forhold.¹¹

Selv om kildematerialet er det samme, vil der utvivlsomt være stor forskel på, hvad fx en cand. mag. i historie og en historisk orienteret officer ville få ud af at skildre fx stormen på Dybbøl 1864. De ville hver især stille vidt forskellige spørgsmål til kildematerialet, og det er nu engang sådan, at de særområder, historien er delt op i, kræver en specialviden hos historikeren, som det ikke lader sig gøre – end ikke antydningssvis – at give et indtryk af.

Nu kan militærhistorie ikke, som en isoleret del af statshistorien, hives ud af denne sammenhæng og skildres separat. Den hænger nøje sammen med resten af historiens mangfoldige facetter. Fx er det ugørligt at beskæftige sig med nogle indgravede våbenskjolde på et våben uden samtidig at have et vist kendskab til heraldik. D.v.s., at den forsker, der vil gå i gang med et større projekt, nødvendigvis må have et ganske godt kendskab til den almindelige historie. Har han ikke det, er der al mulig chance for, at hans produkt bliver »enøjet« og ikke kan placeres i en større sammenhæng.¹²

Den militærhistoriske forskning adskiller sig kun ved emnevalg, men ikke ved teknik og metode, fra anden historisk forskning. Militærhistorisk virksomhed har – mest udtalt, når det drejer sig om specialfeltet *krigshistorie* – det dobbelte formål dels at skabe grundlaget for en objektiv, velunderbygget skildring af de mangfoldige forhold, der betinger de krigsmæssige handlingers forløb, dels at redegøre for de fredstidsskabte forudsætninger herfor. Som

eksempler på de først nævnte forhold kan nævnes: Førernes viden om fjenden, troppernes tilstand og udrustning, krigsskuepladsens topografi og de klimatiske forhold. De sidstnævnte forudsætninger kan bl.a. være: Førernes uddannelse og udvælgelse samt karakteregenskaber, organisationen af de militære enheder og deres uddannelse, befæstningspolitikken og de foreliggende planer for operationernes gennemførelse.

Det er nok et karakteristisk træk, at officerer – i hvert fald skriftligt – primært har haft deres interesse rettet mod, hvad der i en fortidig sammenhæng hændte inden for et bestemt aspekt (det decideret krigshistoriske som hovedregel) uden dermed også at beskæftige sig med de kritiske, metodiske og teoretiske principper og opfattelser, der danner grundlaget for en rekonstruktion og dermed bevidst erkendelse af fortiden.

Man kan så stille det spørgsmål, hvorfor det nu forholder sig sådan? Svaret må nok primært søges i den kendsgerning, at formålet med studiet af krigshistorie hovedsageligt har været at kunne lære af fortiden med henblik på fremtiden. Mange af de taktiske principper, som blev efterlevet i nogle af de kendte oldtids- eller middelalderlag er vitterligt – under skyldig hensyntagen til den teknologiske udvikling – de samme i vore dage. Fx er hittiternes kampvognshærs dobbelte omfatning af Ramses II's styrker i slaget ved Kadesh 1296 f. Kr. samme taktik, som bl.a. benyttedes af de tyske panserstyrker i Nordfrankrig sommeren 1940.¹³ Man har formuleret det sådan – noget forenklet – at det har gjaldt om at opstille iagttagelser af almengyldig karakter på baggrund af erfaringer, opnået gennem krigshistoriske studier. Dette pragmatiske sigte har så medført, at krigshistorien i højere grad har været udsat for at blive dyrket som en exakt videnskab fremfor som en kritisk videnskab.

Begribeligvis er ikke alle de mange bidrag til dansk militærhistorie udelukkende udarbejdede med dette pragmatiske sigte som endemål. Der eksisterer naturligvis værker, som er skrevet med fx et moralsk-opbyggeligt og/eller nationaltpropagandistisk sigte for øje.¹⁴ Endvidere er der selvfølgelig forfattere, som med deres fremstillinger kun har haft til hensigt at kort- og blotlægge nogle

fortidige hændelser, skildre en markant persons levned o.s.v.

Det må endvidere understreges, at der – set fra et historiografisk synspunkt – principielt ikke er forskel på valøren af emnet for et militærhistorisk (eller for den sags skyld andet historisk) arbejde. Om end de fleste nok vil foretrække at læse om det sidste emne, så kan en historisk redegørelse om fx udviklingen af koge- og feltflasker i Napoleons hære godt være et betydeligt bedre funderet og mere velskrevet forskningsarbejde end en beretning om slaget ved Waterloo 1815.

Konklusionen med denne udredning er, at det er en bemærkelsesværdig kendsgerning, at det er forfattere med en anden uddannelse og et andet uddannelsesmål end den universitetsuddannede historiker, som har ydet langt den største indsats til belysning af dansk militærhistorie, nemlig officerer.

En af disse officerer var August Peder Tuxen, og den tid, i hvilken han begyndte at interessere sig for dansk militærhistorie, var ham i flere henseender vissevis ikke gunstig, hvad angår denne del af historien.¹⁵

Lige så klart det er, at Treårskrigen 1848-50 begunstigede udgivelser af skrifter om hæren (og marinen), lige så forståeligt er det, at forløbet af krigen 1864 med nederlagene og de store, smertelige landafståelser påvirkede betydelige kredse af befolkningen, herunder altså en betragtelig del af faghistorikerne, i negativ retning, hvad angår evnen til at kunne og viljen til at ville forsvare landet under en kommende krig.¹⁶

Nu reagerede store dele af den danske befolkning og undervisningssektors personel således på nederlaget. De kunne også have reageret som tilsvarende dele af den tyske befolkning gjorde, da professor Johann Gottlieb Fichte (1762-1814) efter Preussens sviende nederlag til Napoleon 1806 holdt sine ildnende »Reden an die deutsche Nation« på universitetet i Berlin.

I praksis er hovedparten af militærhistoriske forskningsarbejder – som andre historiske fremstillinger – en blanding af selvstændige kildestudier og resultater af andres kildeundersøgelser, som forskeren efter en kritisk vurdering vover at benytte. Selv et værk, som i det ydre alt i alt fremtræder som en enkelt mands

arbejde, er normalt produktet af en kollektiv indsats, da det så godt som altid på en lang række punkter nødvendigvis må hvile på andres forskning.¹⁷ A.P. Tuxens arbejder adskilte sig ikke herfra.

Nu er der imidlertid to forskellige ting, der ikke altid hænger sammen: At eje evnen og baggrunden for at drive seriøse historiske forskninger og så kunne omsætte det indvundne, ofte yderst kort refererende kendsgerninger i notatform, i en læseværdig, måske voluminøs fremstilling for et større publikum. Det kræver i virkeligheden, at forskeren og forfatteren går op i en højere enhed, at forskeren faktisk også bliver kunstner.

Den danske officer, resten af denne fremstilling er viet, forenede i høj grad de to skikkelser i sin person, og dansk militærhistorie står i dyb gæld til ham, en gæld, på hvilken der måske i nogen grad er betalt et afdrag med udgivelsen af denne fremstilling.

1. Drengen og løjtnanten

»... I de lave Værelser i Svanestok nr. 2 arbejdede jeg utrætteligt paa min egen Uddannelse, Kaarene var smaa, Indtægterne meget ringe, men Fordringerne til Livet holdt Trit med dem; jeg var glad ved, hvad jeg havde og misundte ikke den kommanderende General...«

(A.P. Tuxen i »Fra 15' Bataillon« etc., Kbh. 1928)

Den senere overgeneral og æresdoktor August Peder Tuxen fødtes den 4. marts 1853 i landsbyen Tandslet på Als som søn af sognepræst i Tandslet Peder Mandrup Tuxen (1811-91) og Louise Antoinette Augusta, født Bournonville (1831-1906). På fædrene side nedstammede han fra den kendte frihedskæmper fra svenskekrigene, ridefoged på Hørsholm Lorenz Tuxen (1618-82).¹

Tuxens barndom på Als faldt altså i den sidste periode, hvor øen var dansk. Han oplevede således 1864-krigen, som han har efterladt en række optegnelser om. Det kan ikke undre, at han hele livet igennem bevarede en varm veneration for sin sødeegn og hele det sønderjyske spørgsmål og holdt kontakt, især i sine ældre år, med civile kredse på øen.²

I sine første skoleår modtog Tuxen privatundervisning i hjemmet, væsentligst af faderen, og de stærke brydninger mellem dansk og tysk, som optrappedes op mod krigsudbruddet i februar 1864, var givet med til at forstærke hans senere så udviklede nationalitetsfølelse.³

Hans morfader var ingen ringere end Danmarks berømte ko-reograf og balletmester August Bournonville, H.C. Andersens gode ven, der med sine balletter og sin »skole« allerede dengang var med til at kaste ry over Danmark.⁴

Bournonville boede i Fredensborg, hvor hans hus stadig ligger, og dattersønnen var ofte på ferie hos ham. Man rejste ikke så meget dengang, og kompensationen herfor var bl.a. en flittig brevskrivning, hvor man evnede at skrive et smukt, velformet brev, en kunst, der i vore dage med telefon, fly og biler på det

nærmeste er gået i glemmebogen. Både faderen, moderen, søsteren og de tre brødre, hvoraf to også blev officerer, har efterladt lange, udførlige breve, der i dag ofte virker som nærmest små, litterære og kulturhistoriske perler at læse.⁵

Især er brevvekslingen mellem bedstefaderen og drengen omfattende, og det er tydeligt, at den temperamentsfulde, stærkt nationalt indstillede balletmester og medlem af Livjægerkorpset elskede sit barnebarn over al måde.⁶ Begges breve er varme og fulde af forståelse, og det er klart, at de i høj grad har følt sig åndsbeslægtede. Det er højst tænkeligt, at en del af Bournonvilles sprudlende opfindsomhed, udtalte sans for kunst og litteratur er gået over i dattersønnen. Tuxen mente selv senere, at han var bedstefaderen stor tak skyldig for denne arv samt den orientering mod fransk og fransk kultur, som han også skyldte bedstefaderen, »... quelques grains de sang français dans les veines ...«, som han udtrykte det.⁷

Brevene fra Bournonville, der er skrevet med balletmesterens sirlige skrift, begynder i drengens mindre år ofte med »Min kjære Dattersøn August« og skildrer bl.a. lidt af hans arbejde ved Det kgl. Teater og balletkorpset. I et hyggeligt fødselsdagsbrev til drengen fra 1865 sender balletmesteren en glimrende naturskildring af Fredensborg i vinterdragt. Det kunne have været et brev af H.C. Andersen, og det afmaler, klogt beregnet på et barns fatteevne, hvorledes hoffet på slottet løber på skøjter på Esrom Sø. Fx meddeler han lunt, at af »de kongelige Børn løber den lille Thyra brillant. Den lille Valdemar morer sig med kun at have een Skøite paa, men den allerdygtigste af dem er dog Prinsesse Dagmar, hun rigtig flyve afsted ...«⁸

Omvendt skrev drengen til bedstefaderen med sin stive, gotiske håndskrift på papir med tegnede blyantsstreger, hvorledes hans dagligdag, herunder skolearbejdet i præstegården, forløber nede i det sønderjyske.⁹

I disse år, 1860'erne, traf Tuxen under besøgene hos bedstefaderen sin senere ven og kollega for resten af livet Jens Vilhelm Charles Gørtz, som også blev officer, og som Tuxen kom til at afløse som overgeneral under første verdenskrig.

Balletmester Anton August Bournonville (21/8 1805-31/11 1879). – Med sine balletter og sin »skole« indskrev Bournonville for evigt sit navn i dansk teaters historie. 42 balletter og 14 balletdivertissementer foreligger fra hans flittige hånd, fx »Valdemar« (1835), »Napoli« (1842), »Brudefærden i Hardanger« (1853), »Et Folkesagn« (1854), »Fjernt fra Danmark« (1860) og »Livjægerne paa Amager« (1871). Rækken giver et indtryk af hans sjældne evner som balletdigter, hans mesterskab til – i samarbejde med tidens komponister – at tilrettelægge stoffet, snart fædrelandshistorisk, snart folkelivspræget, snart vaudevilleagtigt, således at de sceniske effekter dannede baggrunden for livfulde danse. Han fremtryllede i disse værker med elegant virtuositet og nærmest uovertruffen indfølelse både sydens brogede, pittoreske folkeliv og nordens kølige skønhedsverden, både under sommerhimmel og vinterstjerner. I sit store erindringsværk »Mit Theaterliv«, I-III, skabte han et sikkert veltegnede billede af sig selv som menneske og kunstner, impulsiv, let begejstret, heftig af sind og national i tænkemåde. Gennem sin datter Louise Antoinettes ægteskab med pastor Manderup Peder Tuxen blev han morfader til A.P. Tuxen og gav givet en del af sine evner som kunstner i arv til dattersønnen. – Foto fra ca. 1875.

Foto: Det kgl. Biblioteks Kort- og Billedsamling

De mødtes på en kælkebakke i Fredensborg, hvor Gørtz havde sit hjem, og mødet blev spiren til et livslangt, ubrydeligt venskab. De fattede straks interesse for hinanden og mødtes i sympatier, fremkaldt ved, at de begge var født i Sønderjylland (Gørtz i Hütten i Slesvig), og de blev begge på et tidligt tidspunkt klare over, at de ville være officerer i den danske hær.¹⁰

Som ældre mand udarbejdede Tuxen nogle erindringer om sine barndomsminder i Tandslet præstegård. Den gamle general så med vemod, men også inderlig glæde tilbage på barndommen på den sønderjyske ø, som han hele sit liv hang ved.

Sin første undervisning i felttjenestens forskellige forhold fik han allerede i 5-års alderen. I præstegården var der en avlskarl, som havde deltaget i Treårskrigen som korporal ved dragonerne. Han ejede en håndskrevet felttjenesteinstruktion, og det morede ham at lære drengen dens forskellige definitioner. Tuxen erindrede sig humoristisk, at han allerede dengang var klar over, hvad man forstod ved fx »blænker«, »feltvagt«, »vedet« o.s.v.

Indtil efteråret 1863 formede livet sig stille og roligt på Als, men ved efterretningen om Frederik VII's død den 15. november tog begivenhederne fart. Tuxen mente, han som barn havde fået en patriotisk opdragelse uden dog at være domineret af decideret tyskerhåd. Han lærte selvfølgelig tidligt tysk, og allerede i 1864 talte han det sammen med sine søskende flydende. Kun på de tysksindede slesvigere så man ikke med blide øjne. Faderen var dog ikke yderligtgående, politisk set. Han var, mente Tuxen, så nøgtern, at han var fuldt på det rene med, hvorledes en evt. krig med Preussen ville spænde af for Danmarks vedkommende.

Kanonaden fra Mysunde den 2. februar 1864 hørtes tydeligt i Tandslet, og, som Tuxen skrev, »vore Barnehjerter svulmede af Stolthed ved Efterretningen om, at Preusserne var afviste«. De hørte også næste dag, at der blev kæmpet ved Dannevirke, men havde selvfølgelig ikke nogen forståelse af kampens resultat. Tilbageetoget gjorde heller ikke noget overvældende indtryk. Det betød jo, at man fik begivenhederne på nært hold. Hans moder rustede sig til at modtage de ubudne gæster, og hvad hun og øens

øvrigt kvinder præsterede i det følgende halvår, var beundringsværdigt.

Sine gulvtæpper skar hun i stykker. De blev lagt oven på halmen i de talrige sengesteder, der blev slået op i udhusene. Af dyner besad hun et stort lager, ligeledes af lagener. Syv-otte officerer og hened en snes mand kunne gården huse. Familiens egne senge blev imidlertid også plyndrede, ungerne stuede sammen, et par stykker i hver seng, og pigerne pakkede ind i fodposer. Også køkken og bryggers blev sat i krigsmæssig stand, og præstegården blev et første klasses pensionat for en højere stab. Brigadechefen fik »den røde Stue«, officererne og embedsmændene i hans følge belagde gæsteværelserne, og faderens stue blev brigadekontor. Spise- og dagligstuen blev fælles for indkvarteringen og familien, der kun beholdt soveværelserne til egen rådighed.

Under disse forhold gik det selvsagt kun småt med undervisningen i hjemmet. Også landsbyskolen blev suspenderet og omdannet til lazaret. Moderen og hendes tjenestepiger var utrættelige, og gæsterne henrykte over det udmærkede kvarter, hvor mand og kone kun tænkte på at gøre det godt for dem, der skulle hvile ud efter strabadserne ovre på Dybbøl. De delikatesser, der blev sendt til officererne, afleveredes til moderen og anvendtes til fælles bedste.

I begyndelsen blev den samme stab seks dage i præstegården og afløstes så af en anden. Senere blev opholdet betydelig forkortet, ligesom udenlandske krigskorrespondenter besøgte hjemmet. De fremmede holdt meget af at komme hos de sprogkyndige, imødekommende præstefolk og var taknemmelige tilhørere, når moderen havde tid til at spille for dem.

Huset var ualmindelig stærkt belagt, da Tuxen fejrede sin fødselsdag, og det strømmede ind med gaver i form af blanke rigsdalere og markstykker. Allerede dengang lønnede det sig at være en af »Tuxens Dreng«. Senere i livet viste mange officerer venlighed mod sønnen af de udmærkede kvarterværter fra 1864.

Naturligvis blandede der sig også megen alvor ind i livet på præstegården. Mere end én gang skete det, at der om aftenen kom

ordonnanser med melding om, at en eller flere af de officerer, der nylig havde forladt præstegården, var faldne.

Dybbøls beskydning og Sønderborgs bombardement 4. og 5. april gjorde et udsletteligt indtryk på drengen. De blyindfattede ruder i hans soveværelse klirrede nat og dag. Røgen fra det brændende Sønderborg formørkede horisonten om dagen, medens flammerne lyste om natten. Fra klokketårnet i Tandslet kunne man se over til Dybbøl, Vemmingbund og Broager. Når infanterikolonnerne holdt hvil i byens nærhed, var Tuxen og hans brødre altid på færde, klar til at yde en håndsækning, ganske som nutidens spejdere. Børnene skøttede sig selv, men kom aldrig galt af sted.

Tuxen kunne nok mærke, at soldaterne ikke var begejstrede for krigen, men egentlig modløshed mærkede man ikke. Derimod hørte drengen tit beklagelser over den passive rolle, de måtte spille, og mod »københavnerne« var stemningen ikke blid.

Den 18. april stod tydeligt for den gamle officers øjne, da han skrev sine erindringer. Alarmsignalerne og skydningen rungede endnu i hans ører. Han kunne stadig for øjnene se 4. Regiment træde an og rykke ud i formationer. Huset tømtes øjeblikkeligt for indkvartering. I haven gik hans fader ganske roligt og beskar sine hindbær. Senere i livet lærte Tuxen selv, hvorledes beroligende havearbejde kan virke som balsam på et forpint sind.

Våbenstilstanden var for ham en herlig tid. Indkvarteringen var ikke trykkende, kun en brigadestab. Chefen, oberst H.A.T. Kaufmann (1819-1905), general de Mezas tidligere stabschef, var tilmed fraværende det meste af tiden. Den ene af adjudanterne var hans faders fætter, den senere krigsminister og generalmajor Christian Tuxen.

Der blev hurtigt brug for værkerne ved Kegnæs. Danmarks statsmænd magtede ikke at udvikle våbenstilstanden til en brugelig fred. Fjendtlighederne genoptoges, og den 29. juni erobredes Als efter et forsvar, som trods flere glimrende episoder kunne have været bedre. Erobringen burde have kostet fjenden større tab, mente Tuxen. Selve kampen så han dog intet til. De nærme-

Dansk korporal 1864. – Han bærer infanteriets uniform m. mørkeblå, toradet våbenfrakke m. rødt kravespejl og røde kantninger samt lyseblå bukser og felt-hue. Han er udrustet med 17,8 mm »Miniériffel ex fransk M/1840« (forladegevær) m. trekantet døllebajonet. Han bærer desuden officerssabel M/1858, hvilket viser, han er officersaspirant. – Foto fra 1864.

Foto: Forsvarets Arkiver

ste granater faldt et par kilometer fra præstegården. 6. Regiment, der gik tilbage gennem Tandslet, blev ikke angrebet, og de danske tropper slap uantastede bort. Preusserne så man først den 30. juni. Han mindedes uhlanerne med spændte karabiner forhøre faderen.

Så fulgte den sørgelige fred, der skilte det til national bevidsthed vågnede Nordslesvig fra Danmark. Alle juridiske og enkelte gejstlige embedsmænd blev fordrevne, og de, der blev tilbage, måtte iagttage den største forsigtighed. I al stilhed rustede befolkningen sig til den kamp for sprogets og nationalitetens bevarelse, som den målbevidst og besindigt med kraft og sej udholdenhed førte gennem mere end et halvt århundrede. På drengene havde krigen gjort et uudsletteligt indtryk. Deres lege fik straks et krigersk præg, de eksercerede og byggede skanser, kæmpede indbyrdes og med drengene fra andre landsbyer. Tuxen havde altid haft lyst til at blive soldat, og dette ønske udvikledes mere og mere. Hans farfader var officerssøn. Han selv, fire af hans brødre, fire af hans sønner og flere af hans brodersønner havde tjent som officerer i hær og flåde. Han selv og flere af de andre havde udmærket sig i 1800-tallets krige. Det var ikke så underligt, at Tuxen og hans yngre broder Carl ville gå samme vej. Så kunne de måske, som Tuxen skrev, få lov til at være med »til at tage Hævn over Preusserne, hvis Ondskab mod Danmark sikkert ikke vilde gaa ustraffet hen«.

I de første år efter krigen var det almindeligt, at de større drenge i Tuxens omgangskreds blev sendt til kongerigske skoler, og i 1866 bestemtes det, at han skulle i en rigtig skole efter sommerferien. Selv ville han helst til Sorø, hvor næsten alle de andre alsingere blev anbragt, men da hans bedsteforældre boede i Fredensborg, kom han i Frederiksborg Latinskole i Hillerød, som jo kun lå få km fra deres hjem.

Den 18. maj forlod han med sorg i sind sit barndomshjem. Afskeden fra forældrene, vennerne, heste og kør, alle de levende væsener og livløse ting, han i ca. 14 år havde levet imellem, var sønderrivende. Han græd, da han fra damperen så Lysabild Kirke forsvinde under horisonten. Som så mange anden alsinger, der

’To preussiske menige af gardeinfanteriet 1864. – Den siddende er bevæbnet med det af danskerne så frygtede bagladegevær af system »Dreyse«. Bajonetten blev altid båret påsat, hvorfor der ikke eksisterede skede til den. Om halsen bæres feltflasken og på ryggen kalveskindstornyster m. kogekar. På hovedet føres den mørkeblå, bløde felthue, der normalt kun anvendtes til indre tjeneste. Den enradede våbenfrakke er mørkeblå m. opstående krave m. højrrødt spejl. Dertil mørkegrå bukser m. højrrød passepoil i ydersømmen. På bordet står felthovedbeklædningen pikkelhuen. P.g.a. af de kortskaftede støvler, måtte de preussiske fodsoldater for at have hold på de lange bukser, når de p.g.a. føret blev båret nedstukket i støvleskafterne, ofte trække strømpeskafterne uden på bukserne som her, hvad der har været upraktisk og så yderst umilitært ud. Alle de tyske staters deltagende troppeafdelinger var som fælles kendetegn udrustet med et hvidt armbind om venstre overarm. – Fotografiet er taget i Aarhus hos fotograf Bøgh i sommeren 1864, da Jylland var besat af preussere og østrigere.

Foto: Tøjhusmuseet

forlod sin elskede fødeø, hulkede han: »Lysabild Kirk, Lysabild Kirk, no sier æ dæ aalle bæt!«¹¹

Kort efter sin afrejse nægtede hans fader at aflægge embedsed til preusserne, og de afregnede hurtigt. Den 31. maj fik han sin afsked, og den 25. juni forlod han og de små drenge Tandslet Præstegård, som moderen med sine småpiger, hvoraf en var født i 1865, havde måttet forlade en måned tidligere. Kun tre dage efter afrejsen fik faderen embedet som præst i Esbønderup og Nøddebo, der kun lå få km fra Frederiksborg. Tuxen fik atter et hjem med mark og have, heste og køer m.m. For ham, der aldrig kom til at bo der, blev det dog kun et feriehjem, hvor han i korte tidsrum kunne leve et lykkeligt familieliv i naturskønne omgivelser.

I eftersommeren 1866 optoges han i Frederiksborg Latinskoles 1. klasse, og bedstefaderen, der var lykkelig over i sin alderdom at få dattersønnen så tæt ind på livet, sendte ham et langt brev med en række gode råd for fremtiden i en dansk skole.¹² Han demitteredes i 1871 som student med udmærkelse.¹³ Den bekymring, hans moder i 1866 havde givet udtryk for m.h.t. hans sprogvan- skeligheder, kunne hun have sparet sig. Tuxen udviklede i den lærde skole en særdeles fin indfølelse og interesse for sprog og litteratur, evner, der skulle komme ham til gode år senere. Bortset fra naturhistorie, som ikke interesserede ham, beherskede han de fleste af de øvrige fag og blev hurtigt nr. 1 i klassen.

Den 5. maj 1872 indkaldtes Tuxen som rekrut ved Ingeniørtropperne, som var den våbenart, der interesserede ham mest. Han mødte ved 1. Ingeniørbataljon i København.¹⁴ Våbenarten havde oprindeligt kun omfattet officerer, medens mandskabet til de forskellige arbejder tildeltes af andre våbenarter. Ved hærordningen af 1842 oprettedes de første selvstændige ingeniørtropper, idet minørerne overførtes fra artilleriet og formede 1. og 2. Ingeniørkompagni. Senere kom brokompagniet til, og ved hærordningen af 1867 tillige det første telegrafkompagni.¹⁵

Efter at have gennemgået rekrutskolen, udnævntes han til underkorporal i september s.å. og forrettede tjeneste som sådan i et år, til han 28. september 1873 udnævntes til korporal i ingeniør-

tropperne, i hvilken grad han gjorde tjeneste til 27. september 1874. Han fremsendte en ansøgning om optagelse på Hærens Officersskole, og da hans duelighedsbedømmelser og øvrige forhold motiverede ansøgningen, optoges han på skolen 28. september 1874 og udnævntes samtidig til sekondløjtnant.¹⁶

Allerede ved mødet ved hæren lykønskede den gamle bedstefader ham med »det første Felttog, som du nu ifølge dine militaire Pligter skal gennemgaae« (d.v.s. rekrutskolen). Han ønskede ham held og lykke og bad ham stedse stå som et mønster for gode soldater. Han underrettede ham samtidig om sit eget arbejde ved balletten. Fx var han i færd med en ny instudering af balletten »Kermessen i Brügge«, som han ventede sig meget af.¹⁷

Tilsyneladende har Tuxen allerede ved mødet lidt af nogle legemlige svagheder, som det ikke er lykkedes nærmere at verificere for dette tidspunkts vedkommende. Det er en kendsgerning, at han i krigssommeren sammen med sine forældre og søskende fik difteritis, hvad der flere år efter gav et eftersmæk i form af en konstant svag hals. Bedsteforældrene bad ham i flere breve passe godt på sig selv »under Strabadserne i Kulde og raadt Veir«.¹⁸

Det er vel naturligt – på baggrund af barndommens voldsomme krigeriske indtryk, at Tuxen fik lyst til at vælge livsgerningen som officer af linien i hæren. Om end Danmark havde tabt krigen i 1864, så var de første år efter denne egentlig ikke præget af selvpogivelsens ånd i samme grad, som det blev tilfældet i den sidste del af århundredet, og officersgerningen var fortsat et i den brede befolknings omdømme velestimeret erhverv.¹⁹

Lige indtil udfaldet af den fransk-tyske krig 1871 var revanche-tanken levende i store dele af befolkningen. Mange regnede lønligt med, at Napoleon III's tilsyneladende stærke Frankrig og Preussen på et eller andet, ikke for fjernt tidspunkt ville tørne sammen, og så ville Danmark ved Frankrigs side være med til at give Preussen de klø, det fortjente og få det med vold og magt røvede Sønderjylland tilbage.²⁰ Således var hærloven af 1867, der bl.a. af forbedringer indførte bagladegeværet, i alt væsentligt baseret på Danmarks kamp side om side med en stormagt, d.v.s. Frankrig.²¹

Da den fransk-tyske krig meget hurtigt viste det overraskede Europa, at Napoleon III's gloriøse kejserrige i virkeligheden kun var jernbeslåede kulisser, og det totale franske nederlag med forfærdende tydelighed viste den preussiske hærs blændende organisation og operative formåen, der med ét slag bortvejrede ethvert dansk håb om at få de tabte landsdele tilbage, ændrede stemningen sig langsomt de følgende år, og den »Hørup'ske« manglende forsvarsvilje og nationale selvopgivelse begyndte at brede sig.²²

Alligevel var officeren i de år, Tuxen besluttede at blive officer, en agtet mand, der qua sin stilling indtog en fornem position i det danske samfund, og militæretaten var også omfattende. Der lønnes omkring 1870 således 8.000 officerer og personel af »de militære Underklasser« (underofficerskorpset), forholdsvis mere end i vore dage, hvor befolkningen er ca. fem mill. indbyggere mod dengang (efter tabet af Slesvig) ca. 1,7 mill.²³ Betragter man eksempelvis håndbøgerne over officerer, var alle hærens 66 oberster (i 1980 58) udnævnt til officerer under enevælden, og mange af disse satte stadig et »von« foran deres navn, således som det var blevet tilladt for officerer allerede i 1700-tallet.²⁴ Også de fleste kaptajner satte dette prædikat foran navnet. (I det afståede Sønderjylland forbød preusserne danske slægter, der ikke var adelige, men blot stammede fra en officer fra Danmark, at sætte »von« foran navnet, som i Tyskland udelukkende betegnede adel).²⁵ De nød endvidere en position forud for civile embedsmænd i en række større embeder. Det kom til udtryk i rangfølgen, hvor fx oberster gik foran amtmænd og biskopper, kaptajner foran landsdommere og premierløjtnanter foran borgmestre i København. Selv i privat korrespondance skrev man både dengang og langt senere i fuld alvor »velædle og velbyrdige herre« til en premierløjtnant.²⁶

Det vil være forkert at sige, at det hele var tom facade. Der var trods alt en god del virkelighed bagved. Standen var i denne periode i væsentlig grad selvforsynende, og det friske blod, der kom ind, blev i regelen hentet fra velstående familier og embedsmandsstanden. I det hele taget hørte standen, mere ved formue end ved indtægter (som visselig ikke var flotte) til de økonomisk

velfunderede samfundsklasser, ved slægtsbånd ofte nært forbundne med godsejerne. I nogen grad kan nok siges, at officerskorpset var en kaste, men det virkede udadtil i samfundet, i modsætning til fx den preussiske indadvendte, nærmest indolent prægede.²⁷

På Rigsdagen var det ret stærkt repræsenteret. Der var fx år, hvor der endog var 10 eller flere officerer i de to ting, medens der i de sidste 40-50 år i reglen kun har været en enkelt officer ad gangen på Christiansborg.²⁸

Også i den offentlige debat var officererne og underofficererne i reglen særdeles aktive deltagere, ligesom de ofte var de bærende søjler i flere grene af foreningslivet, fx skytte-, gymnastik- og sol-daterforeninger og våbenbrødre samt i højskolesagen.

Endvidere viste det sig, at officererne var meget velegnede til at bestride en række civile embedsstillinger. Det var en foretælse helt tilbage til »landsfaderen«s fattige dage, hvor man havde indført, for at bøde på de små pensioner, ved afgang fra etaten at skaffe officerer og underofficerer passende civile embeder.²⁹ Fx i told- og postvæsenet, ved jernbanerne, vejvæsenet, i skolerne (officerer: Matematik- og sproglærere og underofficerer: Skrive-, gymnastik-, ride- og fægtelærere), og en lang række andre steder tog man med glæde mod tidligere befalingsmænd fra hær og flåde. Det var jo før de forskellige etater og styrelser fik specialuddannede tjenestemænd og – fremfor alt – før den af organisationer og fagforeninger dominerede tidsalder. Officererne havde en alsidig uddannelse og var velegnede som ledere og organisatorer.³⁰

Det lykkedes således gennemgående efter 1864 mange officerer, aktive, afskedigede og af reserven (af oberster fx 120 afskedigede) at opbygge en række militære idealer i samfundet. Det gav baggrund for officerskorpset i en begyndende nationalt frustrerende periode og gav det indflydelse på en række ikke-militære områder, der blev præget af militær organisation og ofte underlagt militære hensyn. Ikke således at forstå, at dele af det danske samfund ligefrem militariseredes, således som det i vore dage opfattes, men det skal nødvendigvis erindres, at hele samfundet dengang var betydelig mere autoritært opbygget end i vore dage, og officerer var gennem det meste af 1800-tallet foregangsmænd på en lang

række områder uden for militæretatens domæne. Fx: Gymnastikken og idrætten, vejbygningen, kortlægningen og fremstillingen af alle typer landkort, telegraf- og jernbanevæsenet og landvindingen, utvivlsomt alle »positionsgivende«. ³¹

Hvad angår de egentlige motiver til, at Tuxen valgte officerskarrieren, ligger de nok nogenlunde lige for. Alene det miljø, han voksede op i, og de barske minder fra 1864 begunstigede og stimulerede valget.

Han havde jo selv oplevet krigen, kunne erindre den 18. april og senere overgangen til Als og de danske troppers sørgelige tilbagegang gennem øen, hvorunder meget skyts og tungt materiel måtte efterlades. ³²

Hans fader var dansk embedsmand, der havde nægtet at aflægge tysk embedsed, hans tidligere kammerater fra egnen blev ham på sin vis fremmede, og han både hørte og så ved besøg, hvorledes fortyskningen hurtigt satte ind, allerede inden preusserne havde »fordøjet« hele landsdelen. ³³ Endvidere skal peges på bekendtskabet med Vilhelm Gørtz, der havde nogenlunde samme baggrund og erfaringer.

Sidst, men ikke mindst, samværet med og påvirkningen fra bedstefaderen. Bournonville var stærkt national og forsvarsivrig. I 1848 havde han meldt sig som frivillig, men var blevet afvist p.g.a. alder og var så indtrådt i Livjægerkorpset, hvor han udviklede sig til en habil riffelskytte. En del af hans senere bletter viste endvidere tydeligt, hvor hans hjerte var i dansk politik. Her skal i den henseende peges på fx »Valdemar« (1835), »Et Folkesagn« (1854), »Fjernt fra Danmark« (1860), »Valkyrien« (1861) og »Livjægerne paa Amager« (1871), allesammen kunstværker, et menneske næppe ville kunne skabe uden en glødende national holdning. ³⁴

Tuxen tilbragte knapt to år på Hærens Officersskole, fra 28. september 1874 til 30. april 1876, og det er et åbent spørgsmål, om det – trods hans indiskutable interesse – var noget af en blandet fornøjelse. ³⁵

Ligesom det vist nok er noget af et karakteristisk træk hos nogle

af de officerer, der når til tops på rangstigen, at disse ofte ikke er de store geleddofficerer, således forblev Tuxen alle dage teoretikeren, og han blev aldrig nogen eksercermester, hvilket skudsmål venen, generalløjtnant Vilhelm Gørtz, også gav ham.³⁶

Næstældste klasse, som Tuxen indtrådte i, havde til formål at give sekondløjtnanter, der havde bestået adgangsprøven, den videregående uddannelse, som fordredes af faste officerer i hæren. Undervisningen var i alt to-årig, i løbet af hvilken tid eleverne gjorde tre måneders praktisk tjeneste ved afdelingerne. Undervisningen i de fag, der blev genstand for afgangsprøven, var fælles for officerer af alle våben.³⁷

Desværre er vi ikke i stand til i detaljer at følge Tuxens indsats på officersskolen. Der er fra 1870'erne kun bevaret sporadiske udtalelser om elevernes standpunkter ved, hvad der ser ud til at være en slags terminsprøver. Resultaterne af disse er ikke bedømt med de gængse skolekarakterer, men udtrykt i en række militære standpunktsprøvers betegnelser, fx »flink«, »meget flink« og »ret flink«.³⁸

Studerer man Tuxens resultater, er det tydeligt, at han havde sin force i de humanitært prægede fag, mindre i de mere praktisk og fysisk betonedede. Dansk, fransk og krigskunst (herunder krigshistorie) ligger i spidsen, medens fysik og eksercits ligger længere nede med gymnastik i bunden.³⁹ At fransk blev favoritfaget, tilskrev han selv senere sin moders franske afstamning og hjemmeundervisning samt påvirkningen fra bedstefaderen, der medførte, at han både under uddannelsen til student og på officersskolen altid var den bedste i klassen.⁴⁰

Han tilstod selv i breve til faderen, at hans værste fag var gymnastik og våbenbrug (fægtning/bajonetfægtning). Disse bundfag mente han dog at kunne rette lidt op på ved at hæve resultaterne i ridning og eksercits. Den medfødte slider i ham beklagede sig dog over, at man i disse fysisk prægede fag ikke formåede at bøde på manglende færdigheder ved intenst hjemmearbejde.⁴¹

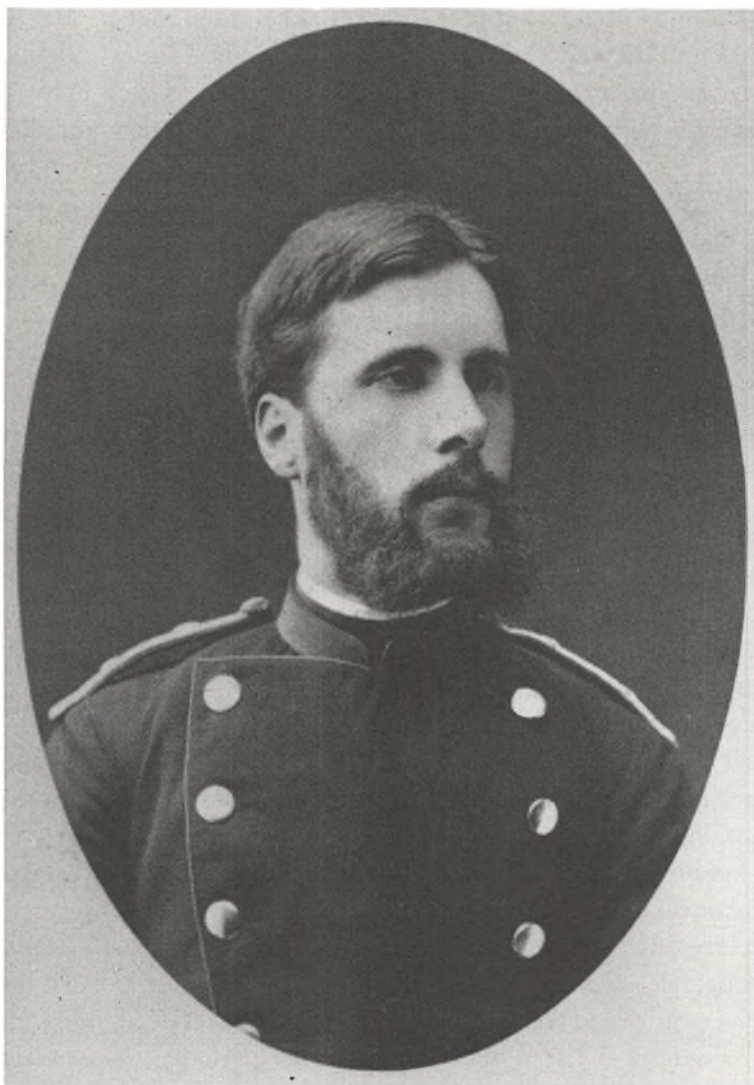
Hans breve til familien – især dem, han afsendte oven på en

travl, måske udmattende uge – kunne være hele små lyriske romaner, der klart viser hans beherskelse af sproget, og som nok kan pege hen mod den kommende forfatter.⁴²

De praktiske felttjenesteøvelser – også i føring – fandt stadig sted på fælledene, ganske som de havde gjort det i Frederik VI's dage. Tuxen meddelte gentagne gange faderen og bedstefaderen, at han interesserede sig meget for disse, hvortil hovedstadens fodfolksafdelinger leverede øvelsesapparatet. Især følte han sig mest engageret i de taktiske øvelser, hvor han selv havde udarbejdet grundlaget eller selv virkede som delingsfører eller kompagnichef, hvilket givet også har været noget helt uvant og fængslende for den tidligere ingeniørkorporal.⁴³

Da skolen nærmede sig sin afslutning, var han klar over, at om end han i en række fag, fx sprog, havde glimrende karakterer, så ville fysik, kemi og de fysiske fag være med til at sænke det samlede eksamensresultat. Han ville efter skolens afslutning helst have været ansat ved et af specialvåbnene, helst ingeniørtropperne, men erkendte, at hans samlede resultat nok ikke ville blive så stort, at han kunne vælge. Han blev nok, mente han nærmest fatalistisk, nødt til at finde sig i at blive ansat ved fodfolket, hvortil hovedparten af eleverne afgik.⁴⁴ I et særligt skarpt brev til faderen fra januar 1876 skriver han noget spændt, at han nu kun har fire fag tilbage at skulle op i. To af de vigtigste var kaptajnerne H.C. baron Haxthausens krigskunst og krigshistorie og H.V.S. Edsbergs artilleri og våbenlære. Det ærgrede ham voldsomt, at ingen af dem formåede at gøre deres fag interessante.⁴⁵

Han fik ret m.h.t. våbenart. Ved den afsluttende eksamen udnævntes han pr. 1. maj 1876 til premierløjtnant og forsattes samtidig til fodfolket, hvor han sattes i nr. ved 21. Bataljon.⁴⁶ Han kom til at tilbringe resten af sin 42-årige tjenestetid ved denne hærens største våbenart, og han mindedes resten af livet med taknemmelighed de mænd, »... der afsleb Kanterne og gjorde den studentikose Sekondløjtnant fra Ingeniørerne til en militært tænkende Fodfolksofficer«. ⁴⁷ Han beordredes foreløbig til tjeneste (og uddannelse) ved 15. Bataljon, der havde den myndige oberst C.V. Frost (1818-1903) som chef.⁴⁸

A.P. Tuxen som premierløjtnant ved 15. Bataljon. – Han er iført fodfolkets uniform m. mørkeblå våbenfrakke m. rødt spejl på kraven og røde kantninger på skulderklapper og ærmeopslag samt lyseblå bukser m. 1 cm brede sølvgaloner. Efter tidens skik er kraven lav, hvorunder føres sort halsbind m. hvid strimmel øverst. Gradstegnene er på hver skulderklap to runde rosetter, der brugtes i tiden 1849-1916, hvor den flade stjerne afløste rosetterne. – Foto fra ca. 1880.

Foto: Det kgl. Biblioteks Kort- og Billedsamling

Den unge premierløjtnant drog ud i en verden, der på krigsvæsenets område var i en rivende teknisk, mindre taktisk, udvikling under mange opbrud med fortiden. Indenrigspolitisk holdt det vågnende socialdemokrati sin første kongres, litterært var digteren H.C. Andersen, som kendte familien Tuxen, og som den unge Tuxen havde været sammen med både som dreng og ung mand hos Bournonvilles, død året før.⁴⁹ I.P. Jacobsen udsendte sin store, historiske roman »Marie Grubbe«, medens brygger, kaptajn J.C. Jacobsen grundlagde Carlsberg-fondet.

På Kreta begyndte den selv lærde, berømte arkæolog Heinrich Schliemann (1822-90) sine sensationelle udgravninger af Mykenæ, en sag, der interesserede Tuxen meget, hvis historiske interesser var vågnet.⁵⁰ At man i USA havde alvorlige indianeruroligheder under den berømte Sioux-høvding »Siddende Tyr«, og at general Custer faldt ved Little Big Horn med hele sin styrke, har måske ikke interesseret den nyudnævnte, selvbevidste premierløjtnant synderligt. Året efter hvirvledes forsvaret ind i »provisorietiden«, der her tog sin begyndelse med Københavns befæstning som det fatale stridspunkt.

Våbenudviklingen var nærmest eksplosiv på baggrund af de nyligt afholdte krige 1864, 66 og 70-71. Overalt begyndte magasingeværer og de første spirer til brugbare maskingeværer at dukke op, ligesom mere langtrækkende kanoner, udviklingen af armeret beton etc., etc. tog fart. Militæretaten er dog træg, og trods fremkomsten af mange nye våben og våbensystemer var der mange ældre officerer, som stadig var tilhængere af de massive kolonners og geleders nu tydeligt forældede kampmåder.⁵¹ I den danske hær var der jo stadig officerer, som havde fået deres uddannelse i Frederik VI's militært stagnerende periode, og som intet havde lært af 1864.

De fire læreår ved 15. Bataljon fra 1876 til 1880 blev grundlæggende for Tuxen i hans senere karriere, og det var samtidig nogle af hans bedste år, før familie, sygdom og ansvar kom til at præge ham.

Han tilstod selv mange år senere, at det var med blandede følelser, han en smuk forårsdag i 1876 vandrede fra Frederiksberg

Slot og ind ad Sjællandsporten i Kastelet for at melde sig til chefen for 15. Bataljon. Fodfolkstjenesten var ham stort set ukendt, og med et suk ombyttede han den sorte fløjlskrave på våbenfrakken med »den røde Klædes«, ligesom han måtte se at finde sine ben i de lyseblå bukser i stedet for de sorte.⁵²

Hvad enten han ville eller ej, fik han nu alle fodfolkets idrætter ind på livet. BajonETFægtning, idræt, eksercits, lange marchture, fremrykning med skyttekæder m.v. Det kneb for ham i begyndelsen. Han erklærede rent ud, at han savnede sans for geværgreb, eksercits og evolering. Derimod fandt han tjenesten i marken særdeles interessant, og han blev hurtigt en ganske brugbar fører og lærer i felttjeneste. Dette var også venen Vilhelm Gørtz' mening.⁵³

Det morede Tuxen, som den dygtige sprogmand han var og derved formentlig også glimrende instruktør, at holde især tjenesteforhold med mandskabet, og han gjorde, hvad han formåede for at motivere folkene for teorien. Sporene fra nogle af Hærens Officersskoles lærere skræmte givetvis. Han blev også en af de første, der ligefrem holdt foredrag for mandskabet. Han var dog gammel ingeniør, og da fodfolksspaden indførtes i Danmark (som det første land i verden!), fik han rigelig brug for sin opfindsomhed som pioner. Han var dog helt på det rene med i den første tid i Kastelet, at de »sødte« fodfolksofficerer og underofficerer så på ham med en vis mistillid.⁵⁴

Chefen for 15. Bataljon oberst C.V. Frost, der før 1874 havde været chef for 9. Bataljon i Aalborg, stod Tuxen indledningsvis skeptisk overfor. Frost havde været kadet og tilbragt mange år i Holsten og Lauenborg. Han havde deltaget i begge slesvigske krige, i 1864 som bataljonskommandør i 10. Regiment. Han var, fandt Tuxen, en dygtig administrator og i alt, hvad man kunne læse sig til i et reglement, holdt god disciplin, men som fører i marken var han efter den unge premierløjtnants mening ikke meget værd. Tuxen mente, han ikke forstod at tage københavnerne rigtigt, og han var blottet for humor. Tuxen brød sig ikke om at tjene under ham, men han erkendte, at hos ham lærte man disciplin og militær stramhed, noget, den tidligere noget student-

kose og formløse ingeniør ikke rigtig indtil nu havde haft sans for, og som indbragte ham en række drøje tilrettevisninger.⁵⁵

Tuxen var ham dog taknemmelig for meget af det, han lærte hos ham, og de skiltes i god fordragelighed i 1879, da oberst C.M.V. Tvermoes (1830-98) afløste ham. Det var en helt anden type mand og chef, mere efter Tuxens smag. Medens Frost var 58 år, var Tvermoes kun 49 og havde allerede været oberst i ni år, et særsyn dengang som nu. Han var uddannet på højskolen og havde næsten udelukkende gjort tjeneste i Generalstaben. Han var mere fremkommelig end Frost, havde en udtalt sans for humor, hængte sig ikke så nøje i bestemmelserne, forstod at handle og improvisere og vandt ganske de unge officerers hjerter.⁵⁶

Tuxens første kompagnichef harmonerede han næppe med. Kaptajn H.P. Petersen (1829-1909) var mærkværdigvis for den tid udgået fra et arbejderhjem, indtrådte i 1842, knapt 13 år gammel, i 2. Infanteribataljons musikkorps, avancerede ret hurtigt til korporal, blev furér 1849, kommandersergent 1850 og kort efter slaget ved Isted sekondløjtnant i krigsreserven. Han deltog i krigen 1864 som premierløjtnant, men blev først 1867 ansat i linien. Han var altså en slags krigsudnævnt, der oprindeligt havde »båret musketten«, og hans karriere kan svare til den, en række dygtige befalingsmænd af Officiantgruppen fik, da de i 1946 fik mulighed for at indtræde på et officerskursus og blive officerer af linien.

Petersen var gennemtrængt af pligtfølelse og respekt for den stand, han var stolt over at tilhøre, men Tuxen mente, at han socialt ikke passede for den. Hans sprog var kunstlet og hans manerer kejtede. Han kunne sine reglementer på fingrene, men gav sig jævnlige blottelser. Som gammel spillemand elskede han hornsignaler og ville helst føre kompagniet kun ved hjælp af dem, hvorfor hans hornblæser aldrig veg fra hans side under øvelserne, der altid udelukkende foregik på fælleden.⁵⁷

Også fodfolkets underofficerskorps gjorde Tuxen indgående bekendtskab med. Indtil få år før hans tiltræden ved bataljonen havde denne personelgruppe haft et overmåde stærkt tysk islæt, men i 1876 var der kun få tyskere tilbage. Dette beklagede Tuxen

– set fra et professionelt militært synspunkt – idet han var af den mening, at den holstenske underofficerstype havde en række uafviselige fortrin. Fx: Større medfødte militære anlæg, større indfølingsevne og lethed ved at tilegne sig ren militær tankegang, ydre og indre stramhed i en grad mere udtalt end de egentlige danske. Især kom han i berøring med Mathiesen, den ene af bataljonens to stabssergenter, der forrettede løjtnantstjeneste, og som holstener havde været med i Treårskrigen på »den forkerte side«. Derfor havde hans krigsmedalje kun ét hoved, hvad der smertede ham. I øvrigt havde Tuxen kun lovord til overs for hovedparten af underofficererne, der jo kendetegnedes ved dyb loyalitet, strenghed og stor iver i tjenesten, alt sammen til nogle elendige lønninger og sociale ydelser, som Tuxen beklagede på standens vegne.⁵⁸

Til 15. Bataljon var mandskabet primært udskrevet i Københavnsområdet, men en hel del af de indkaldte var tilflyttere fra landet og provinsbyerne, ligesom en del bornholmere fik deres uddannelse ved bataljonen. Alt i alt var det efter Tuxens mening en broget skare: Akademikere, kontorfolk, håndværkere, opvartere, tjenestekarle m.m. Elementerne var for uensartede til, at der kunne blive tale om samme slags kammeratskab, som Tuxen var vant til at se udfolde sig ved ingeniørtropperne.

Det var Tuxens opfattelse, at uddannelsen ikke var tidssvarende. Selv om der blev arbejdet støt af såvel befalingsmænd som mandskab, manglede man blik for det endelige mål: Uddannelsen af kompagnier og bataljoner til kampenheder. Man »tampede alt for meget i Geværerne« og anvendte al for megen tid til eksercits i sluttede formationer. Der blev stædigt indøvet ganske unyttige evolutioner i sluttede formationer, fx frontforandringer på selve frontlinien (noget, der kun var muligt i forladegeværernes tid), formering af karréer etc., teknik, der helt afgjort havde udspillet sin rolle. Der indøvedes nok felttjeneste, men det var udelukkende sikringstjeneste, der blev lagt vægt på og det tilmed altid på eksercerpladsen, aldrig i vekslende terræn. Skydeøvelserne savnede ethvert feltmæssigt præg, og gymnastikken stod for de fleste som et opstrammingsmiddel, og for dem, der havde anlæg for det, som en adspredelse. Endvidere fandt Tuxen de omfattende afgi-

velser af mandskab til de talrige vagter i hovedstaden, fx Rosenborg, Kastellet, arveprinsesse Carolines palæ o.s.v. samt til marketerier og depotkamre direkte nedbrydende for kontinuiteten i uddannelsen.⁵⁹

Udrykningerne til de store lejringsamlinger ved Hald syntes Tuxen godt om. Her opererede ofte 10-11 krigstærke bataljoner sammen med to eskadroner og to feltbatterier. Han var dog så meget præget af sin tid, at han beklagede, at det var svært for mandskabet at marchere i den høje lyng og især »holde Retning«, når bataljonen udfoldet på linie rykkede gennem det kuperede terræn. Hans breve til hjemmet og bedsteforældrene var livfulde skildringer af lejren ved Hald og det brogede liv. Han undrede sig stedse over, at flere ældre officerer, der havde deltaget i fire felttog og tjent i 30-40 år, så lidt forstod at tilrettelægge og gennemføre feltmæssige, realistiske øvelser.⁶⁰

Han forstod klart, at hans løjtnantstid var en overgangstid på mange områder, og han søgte ihærdigt ved selvstudium at dygtiggøre sig i krigsføring og stabstjeneste, samtidig med at han udviklede sine sprogkundskaber og det både i spansk, tysk, fransk, italiensk og engelsk.⁶¹ Egentlig fritid kan han ikke have haft meget af, men han har næppe heller følt behov herfor. Dertil var han alt for aktiv. Erfaringerne fra krigene 1870-71 og 1877-78 begyndte at gøre sig gældende i disse hans løjtnantsår. Eksercerreglementet af 1868, som ikke var tidssvarende længere, afløstes først i 1881 af et nyt, der ikke var meget bedre. Først i 1894 fik hæren et reglement, der byggede på erfaringer fra de seneste krige og tog hensyn til de moderne våbens virkning, og så forfærdende sent som i 1880 udkom »Bestemmelser for Anordningen og Ledelsen af Manøvrer med større Troppelegemer af de forskellige Vaabenarter.«⁶²

Med hensyn til Tuxens egen optræden og væremåde som ung officer er den svær at vurdere på baggrund af det bevarede materiale. Først fra hans senere år i højere grader er der bevaret nogle få dueligheds- og forfremmelsesbedømmelser. Alligevel tegner der sig et billede af ham fra de mange bevarede breve, senere udgivelser, notater etc. samt udtalelserne om ham i de officielle aktstykker.⁶³

Han har næppe været nem eller måske behagelig at have under sig for en middelmådig foresat. Han var intelligent, hurtigt opfattende, utraditionel i tænke- og væremåde, havde musikalske og kunstneriske anlæg, spændte vidt, åndelig set, var en blændende sprogbeğavelse, en slider af rang og dertil – som han selv tilstod – noget nonchalent og studentikos, vel i virkeligheden lettere arrogant, som jo var et så almindeligt træk, især hos yngre officerer og især dengang. Det kunne synes, som om denne rige ånd blot ventede på noget større, mere betydningsfulde opgaver at koncentrere sig om end den mere rutineprægede geleddjeneste på kompagniplan.⁶⁴ Det er måske et led i denne holdning, der indbragte Tuxen et par straffe i de unge år. I juli 1876 undlod han som vagtkommandør på hovedvagten i Kastellet gentagne gange at kommandere vagten, da denne trådte til gevær for forbipasserende kommandoer. Det indbragte ham otte dages vagtarrest, der dikteredes af kommandanten i Kastellet.⁶⁵ Året efter fik han af bataljonschefen en irettesættelse for at have benyttet en posthavende brandvagt i Kastellet til et privat ærinde, nemlig at lægge et brev i postkassen på Generalstok, en overtrædelse, som sikkert hundreder af befalingsmænd dengang og senere har gjort sig skyldig i.⁶⁶

Tuxen var uden tvivl også en smidig officer, når det var påkrævet. Man kan næsten fornemme hans smil, da han skrev om, hvordan han som premierløjtnant førte sin styrke ad den forbudte strandpromenade forbi fru Heibergs villa ud på Østerfælled. Når han på lang afstand opdagede kompagnichefen, kunne han se, om dennes hæmorroider havde plaget ham! Hvis øjnene skød lyn og den eneste fortand sitrede og dirrede, var stormsignalerne højeste, og så gjaldt det om at aflevere kompagniet med så megen brask og bram som muligt. Virkede chefen derimod rolig og i godt humør, kunne han tillade sig aflevere styrken på en lidt mere afslappet facon, evt. ledsaget af en lille »Zünftighed«! Tuxen har sikkert perfekt forstået begge dele.

Samme år, han forlod officersskolen, oprettede Generalstaben et nyt element, sorterende under Taktisk Afdeling. Det var »Generalstabens krigshistoriske Arbejder«, der så dagens lys den

15. Bataljons officerer 1880. – Siddende (m. armene over kors) ses chefen oberst C.M.W. Tvermoes. På jorden (m. cigar i munden) sidder premierløjtnant A.P. Tuxen. Man bemærker den totale mangel på pressefolder i bukserne, hvilket først kom på mode i begyndelsen af dette århundrede. Det sommerlige billede er sandsynligvis taget u. en lejrsmaling i Hald.

Foto: Forsvarets Arkiver

30. september 1876. Generalstabschefen, generalmajor F.C. Stiernholm (1822-79), der i 1864 som oberstløjtnant havde gjort tjeneste ved Overkommandoen efter de Mezas afgang, havde besluttet, at udarbejdelse af en officiel fremstilling om krigen 1864 var på tide at få udført. Til at lede dette arbejde udså man kaptajn af fodfolket C. Th. Sørensen, der allerede havde en anerkendt historisk-litterær virksomhed bag sig. Kaptajnen fik som medarbejder premierløjtnant af fodfolket A.T. Larsen (Liljefalk) (1848-1915), senere selv militærhistorisk forfatter, og hermed var elementet, der stadig eksisterer, oprettet, og som Tuxen år senere som medlem af skulle få tæt tilknytning til og her lægge frugterne af sit betydeligste arbejde i hæren, ligesom han endnu senere skulle blive chef for de historiske arbejder.⁶⁷

Den 23. april 1878 forsattes Tuxen fra 21. til 15. Bataljon, hvor han sattes i nr. og samtidig tjenstgørende til den 3. november 1880. Dagen efter og ca. fem år frem i tiden forrettede han tjeneste som adjutant hos chefen for 1. Sjællandske Brigade og sattes i nr. ved brigadestaben.⁶⁸ Jævnside hermed beordredes han som medlem af »Lærebogskommissionen« ved Generalstaben, et nærmest permanent arbejde, der kom til at vare hele fem år, og hvor man utvivlsomt fik øje på hans rige evner og mærkede sig disse.⁶⁹ Fra den 1. september 1886 og til 15. oktober s.å gennemgik han Skydeskolen for Haandvaabens instruktionskursus, et kursus, der måske ikke har aftvunget ham større interesse. Han har givet allerede på dette tidspunkt haft helt andre interesser, der bevægede sig i noget mere utraditionelle baner jævnside med hans egentlige tjeneste.

2. Forskeren

»Vanskelighederne ved saa indgaaende at skildre Land- og Søkrig, indre og ydre Politik, Organisation, økonomiske Forhold m.m. har han løst meget smukt, og selv de mangfoldige Enkeltheder glider ned, da Generalen skrev et klart, kvikt Sprog ...«
(K.C. Rockstroh i »Militært Tidsskrift«, nr. 2/1929)

Når man gennemgår rækken af danske hærofficerer, der har gjort sig bemærket som militærhistorikere, konstaterer man, at det – med få undtagelser – er ældre folk i høje eller relativt høje stillinger, der har befattet sig med denne gren af historien.¹ Kun yderst få har påkaldt sig opmærksomhed ved større arbejder i en yngre alder. En af årsagerne hertil er selvfølgelig, at de unge år normalt er mere eller mindre byrdefulde læreår, indtil større menneskekundskab og dybtgående kendskab til samt større rutine i tjenestens forskellige grene og detaljer giver officeren større mulighed for at disponere sin tjeneste og sin fritid, ligesom deltagelse i vagter, udrykninger m.m. normalt går noget ned, efterhånden som årene læsses på skuldrene, og »stjernerne« bliver større.

Dette forhold gjaldt ikke Tuxen.

Om end han ikke har efterladt nogle eksakte meddelelser herom, må det formodes, at han allerede i sine unge år, ja, måske allerede som dreng, var meget interesseret i historie.

Et hovedspørgsmål i denne fremstilling, der prætenderer primært at skildre Tuxens militærhistoriske forsknings- og forfatterindsats, må være: Hvem og/eller hvad var det, der i den grad formåede at vække denne interesse hos den unge officer, at han endte som hærens betydeligste militærhistoriker til dato?

På baggrund af de bevarede primærkilder og ved nærmere at undersøge, hvilke personer, der i hans unge år, bl.a. under det knapt toårige ophold på Hærens Officersskole, havde lejlighed til at præge ham og øve indflydelse, kan der opstilles en række sand-

synligvis velbegrundede, anvendelige hypoteser, der uden tvivl er både historisk og især psykologisk belæg for.

Allerførst må det med eftertryk fastslås, at når Tuxen i sine løjtnantsår – ved siden af sin tjeneste og fortsatte uddannelse som geledofficer – har magtet også at studere historie og herunder også selv sætte sig ind i historieforskningens forskellige helt nødvendige discipliner uden at følge uddannelsen på universitetet, er det imponerende. Det er en kraftpræstation, der tydeligt vidner om hans enorme energi og åndelige spændvidde samt særlige, fra naturens hånd givne forudsætninger for at beskæftige sig seriøst med denne vidtfavnende videnskab. At behandle historisk stof kræver foruden et anseligt fond af ompændende kundskaber også evnen til indleven i og bedømmelse af gamle kulturer og fjerne tidsaldre. Denne evne kom Tuxen til fuldt ud at beherske. Mange år senere udtalte han, at intense selvstudier var vejen til hans senere fornemme status som militærhistoriker, og Vilh. Gørtz var helt af samme mening.²

Imidlertid blev Tuxen ikke den første danske militærhistoriker af format. Længe før hans tid havde en række officerer udfoldet en livlig skribentvirksomhed, der havde sat sine spor i en del værker af højst forskellig historisk valør. Her skal kort nævnes de vigtigste.

Allerede i sidste halvdel af 1700-tallet beskæftigede hærens officerer sig med krigshistorie. Således stammer artillerikaptajn Mouritz Friedenreichs »Kong Christian V's Krigshistorie« fra omkring 1760. Værket støttede sig dog udelukkende på trykte kilder, og det er – i overensstemmelse med regeringsformen under den enevældige monark – set med vore øjne umulig at anvende som kildekrift, fordi fremstillingen er subjektiv, kritikløs og skamrosende.³

Generaladjudanten Heinrich Otto Scheel, der også var artillerist, fik i 1781 tilladelse til at udnytte arkiverne fra Store nordiske Krig med henblik på udarbejdelse af et større værk om Frederik IV's krigshistorie. Han udsendte 1785 1. del »Krigens Skueplads« af det stort anlagte værk, der tegnede til at blive et dygtigt

topografisk-historisk og strategisk-teknisk arbejde. Scheel fandt imidlertid de danske advancementsforhold for beskedne og gik i preussisk tjeneste, efterladende ret omfattende forarbejder til værkets fortsættelse uudnyttede.⁴

Omkring år 1800 satte oplysningstiden også sine spor i militæretaten, og en række skrivende officerer samledes om major J.H. Steffens, der udgav »Journal for Militaire«. I året 1800 opfordrede historieprofessoren E.C. Werlauff kraftigt til, at det nordiske krigs- og søvæsens historie blev taget op til behandling, men englænderkrigene hindrede, at nogen officer turde binde an med den store opgave.⁵

En slags forløber for »Militært Tidsskrift« blev »Magazin for militair Videnskabelighed«, som startedes i 1818 af premierløjtnanterne F.H. Jahn og J.A. Fibiger. En række videnskabeligt og ikke mindst historisk orienterede officerer samlede sig om tidsskriftet og leverede i en årrække en lang række indlæg.⁶

Jahn gik videre end blot at være tidsskriftredaktør. I 1820 udgav han »Historie om Kalmarkrigen« og 1822 »Historie om Danmarks Deltagelse i Tredivaarskrigen«. Han understøttedes af selve Frederik VI, der sørgede for, at han forflyttedes til København, hvor alle arkiverne lå, hvilket selvsagt befordrede hans forskninger og øgede hans fremstillings valør. Han udgav 1825 »Almindelig Udsigt over Nordens, især Danmarks Krigsvæsen i Middelalderen«, mens hans tidlige død satte bom for flere planlagte historiske arbejder. Hans store indsats anerkendtes af samtidens historikere, idet han indvalgtes i Det kongelige danske Selskab for Fædrelandets Historie, en ære, der kun er overgået to danske officerer, Jahn og senere A.P. Tuxen.⁷

Efter Treårskrigen var der såvel i Generalstaben som blandt hærens officerer en levende interesse for at få skildret krigens historie, og afdelingerne beordredes til snarest at indsende alle arkivalier for krigsperioden, og materialet nærmest væltede ind. En arbejdsgruppe, omfattende kaptajn J.C. Blom og løjtnanterne N.P. Jensen og J.C. Pingel tog under major J.C. Becks ledelse i sommeren 1860 fat på at registrere de indkomne arkivmasser. Arbejdet standsedes af gode grunde i efteråret 1863, men man

havde allerede opnået ikke så lidt. En foreløbig ordning af krigsarkivet og en gennemgang af arkivalierne for alle tre krigsår var afsluttet, og man var godt i gang med opstillingen af en »dagbog« for alle krigsperioderne.⁸

Generalstaben ønskede imidlertid det store materiale af ældre dato, der var strømmet ind fra stabe og afdelinger, statistisk behandlet bl.a. med henblik på udarbejdelse af en ny hærlov. Ledelsen af dette arbejde blev overdraget kaptajn Emil Madsen, og første bind, »Statistiske Meddelelser angaaende den danske Krigsmagt«, udkom i august 1867. Andet bind udkom først i 1871, og hermed standsede desværre dette meget værdifulde arbejde med oversigter og opgørelser af vidt forskellig karakter.

Som anført, var det i 1860 besluttet at arbejde hen mod udgivelsen af Treårskrigen historie, og dette arbejde, der afbrødes af krigen 1864, blev genoptaget med kraft i 1865. Alligevel skulle udgivelsen komme til at strække sig over hele 20 år, nemlig fra 1867-87. Værket, som blev udgivet af Generalstaben, kom til at omfatte 12 bind i tre dele med i alt 4.121 sider, et stort og temmelig uhandigt værk, der forekommer tyngt af en noget ubehjælpelig, stiv og uoverskuelig fremstillingsform.

I de 100 år, der forløb, fra dansk militærhistorie »trådte sine børnesko«, til man fik begyndt på udgivelsen af det første officielle krigshistoriske værk, havde det danske bogmarked dog ikke måttet savne krigshistoriske værker, ligesom officerernes historiske studier også satte sig tydelige spor i en række tidsskrifter, militære som civile. Denne virksomhed, som var af et betydeligt omfang, skal ikke behandles her. Nævnes som eksempler på privat udgivne værker skal dog følgende:

Den senere oberst H.J. Blom udgav 1826 »Unions- og Borgerkrigene, et Bidrag til den danske Krigshistorie« og i 1845 »Krigstildragelserne i Sjælland 1807«. Den senere generalmajor F.L.A.H. Baggesen – en søn af digteren Jens Baggesen – udarbejdede i 1830'erne den politisk-geografiske »Den danske Stat« og »Ledetraad ved Forelæsningerne over Danmarks Krigshistorie og Krigskunstens Historie« til Den kgl. militære Højskole, og efter Treårskrigen helligede han sig udgivelsen af faderens digtning.

1837 udgav den senere oberst J.T. Ræder »Den danske Armees Organisation«, der stadig er et vigtigt kildeskrift til hærens opbygning i Frederik VI's sidste år. Omkring 1850 begyndte han udgivelsen af det stort anlagte værk »Danmarks Krigs- og politiske Historie 1807-09«, der også stadig har værdi.⁹

Oberst H.C.J. Beck, der gjorde en stor indsats m.h.t. ordningen af krigsarkiverne og forberedelse af Treårskrigens historie, udgav i 1863 »Generalmajor Olaf Rye's Tilbagetog gennem Nørjylland«.

I 1860'erne udgav oberst J.C. Blom et større værk, »Bidrag til den danske Krigsmagts Historie«, der omhandlede middelalder og unionstid. Den foran nævntes søn, oberst O.E. Blom, der må betegnes som Danmarks første våbenhistoriker af format, udsendte i 1877 »Kristian den Fjerdes Artilleri, hans Tøjhuse og Vaabenforraad«, og efter sin afsked ledede Blom ordningen af den historiske våbensamling på Tøjhuset, i dag Tøjhusmuseet.

Den unge kaptajn Otto Vaupell var allerede efter afslutningen af Treårskrigen, som han deltog i med stort bravour, af »Historisk Forening« sat i gang med at skrive krigens historie. Han var dengang ganske ukendt som forfatter, men havde et stort navn i befolkningen, der i ham så den ideelle frontsoldat. Vaupell skrev godt, og begivenhederne i værket »Kampen for Sønderjylland 1848-50« (1863-67) er skildrede med malerisk anskuelighed, ofte med dramatisk liv, og de agerende personer er fremstillede med plastisk sans og livfuld indfølelse. Hans pen var dog – ligesom den senere kaptajn Arne Stevns' – for meget præget af journalisten, mindre af historikeren.

Professor Werlauffs efterlysning 1800 af en stor samlet krigshistorie bar i nogen grad frugt ved Vaupells pen, idet han i årene 1872-76 udsendte sit 2-binds værk »Den danske Hærs Historie til Nutiden og den norske Hærs Historie til 1814«. Desværre svarede værket ikke til forventningerne, idet det er præget af unøjagtigheder og misforståelser og benyttet som kildeskrift let gør mere skade end gavn, men det var – som anført – et anerkendelsesværdigt, yderst omfattende pionerarbejde.¹⁰

Tuxen startede sin løbebane som militærhistoriker uden særli-

ge, i hvert fald historiske forkundskaber. Han havde som sine kammerater gennemgået Hærens Officersskoles uddannelse og fået det antal timer i krigskunst og krigshistorie, som iflg. læseplanen for 1874/76 var gældende.¹¹

Hvorvidt han før den periode er blevet indfanget af den nationale, historiske litteratur fra før og omkring hans fødsel, eller måske rettere, før 1864, fx Ingemanns, Grundtvigs, C.F. Allens og C. Paludan Müllers produktion, haves ingen oplysninger om, men det er vel tænkeligt.¹²

En del af de historikere, der var virksomme i Tuxens ungdomsår, havde imidlertid ikke nogen positiv, optimistisk national holdning, således som en officer vil definere dette begreb. Det var åbenbart ikke muligt at have for dem, der – som de selv sagde – var vokset op eller modnet til mænd i slagskyggen af 1864.¹³

Hvis man undersøger, hvilke militære og civile personer, der indgik i lærerstaben på Hærens Officersskole i Tuxens elevtid, vil man bemærke, at det er temmeligt sandsynligt, at nogle af disse – direkte eller indirekte – har øvet en påvirkning på den unge sekondløjtnant, en påvirkning, der meget vel kan have motiveret ham til senere at kaste sig over militærhistoriske studier som sit livs store interesse.

I første række skal naturligvis peges på en af lærerne i krigskunst og krigshistorie, kaptajn af fodfolket H.C. baron Haxthausen (1831-1900).¹⁴ Som anført var Tuxen ikke imponeret af hans undervisning, og han forstod ikke at vække elevernes interesse for sit vigtige område. Haxthausen var ellers ikke nogen nullitet. I 1864 var han adjutant ved 5. Brigade og deltog i forsvaret af Dannevirke og Dybbøl. 1866 udarbejdede han et felttjenestereglement for fodfolket, ligesom han 1868-69 var redaktør af »Tidskrift for Krigsvæsen«. Endvidere var han en af medstifterne af Det krigsvidenskabelige Selskab og udfoldede en betydelig virksomhed for forsvarssagen i foredrag og artikler i dagspressen.¹⁵

Foruden Haxthausen fik Tuxen også som lærer i dette fag i ældste klasse kaptajn af artilleriet Emil Madsen, en officer, der er al mulig grund til at underkaste en nøjere undersøgelse på det krigshistoriske felt.¹⁶

Madsen var født 1830 og tog i 1848 adgangseksamen til Den kgl. Militære Højskole, hvor han forblev under Treårskrigen. I august 1850 kom han til belejringstrænet og senere til 6. batteri. Efter fredsslutningen fuldførte han sine studier i Artilleriafdelingen og forfremmedes til premierløjtnant 1854.

I 1859 beordredes han til tjeneste ved Generalstabens topografiske Afdeling, hvor han i 1861, altså kun 31 år gammel, blev kaptajn. Han begyndte nu en litterær virksomhed ved i »Annaler for nordisk Oldkyndighed« at skrive »Om sjællandske Stednavne, undersøgte m.H.t. Betydning og Oprindelse« (1863).¹⁷

Ved mobiliseringen 1863 ansattes han som souschef ved 2. Armé-Division og deltog som sådan i kampene 17. og 28. marts foran Dybbøl. Efter krigen gjorde han atter tjeneste ved den topografiske afdeling og forflyttedes 1866 til Taktisk Afdeling. I den s.å. nedsatte forsvarskommission valgtes han til sekretær og udrettede her et betydningsfuldt arbejde. Fra 1870 ansattes han ved Hærens Officersskole som lærer i krigskunst (og krigshistorie) samt hærordning i ældste klasse.¹⁸

Under sin mangeårige lærervirksomhed, hvor han var en temperamentsfuld, ildnende lærer, udarbejdede han en række lærebøger, fx »Udsigt over Hærordningens vigtigste Grundsætninger«, ligesom han skrev i »Tidsskrift for Landøkonomi« om »Højdeforholdene paa den sjællandske og fynske Øgruppe«. Til »Tidsskrift for Krigsvæsen« leverede han flere afhandlinger om militære spørgsmål. For hans videre udvikling var det af betydning, at han i 1878 sendtes til Tyrkiet som observatør for at indhente oplysninger om Plevna's befæstning og dennes forsvar.¹⁹

Dybest spor efterlod Emil Madsen, der 1880 udnævntes til oberst, gennem sin forfattervirksomhed, som han fortsatte til sin sene alder. I »Militært Tidsskrift« 1898-1902 skrev han således det stadig som kildekrift betydningsfulde »Studie over Danmarks Hærvæsen i det 16. Aarhundrede« og i »Geografisk Tidsskrift«: »De vigtigste af Danske foretagne Rejser og Forskninger i Lande udenfor Europa«. Han blev tidligt medlem af Det kongelige geografiske Selskabs råd og var i lang tid dets formand.²⁰

Det turde være nærliggende at antage, at Tuxen, hvis løbebane

Professor, dr. phil. Troels Frederik Troels-Lund (5/9 1840-12/2 1921). – Student 1858 og teologisk embedseksamen 1866, men havde i vid udstrækning også dyrket græsk filosofi, naturvidenskaber og æstetik. 1871 dr. phil. på »Om Sokrates' Lære og Personlighed«. Hans væsentligste indsats blev som national historiker med en omfattende produktion, og foruden hans hovedværk »Dagligt Liv i Norden i det 16. Aarh.« var det ufuldendte værk »Bakkehus og Solbjerg«, der smukt og værdigt skildrede kredsen omkring Knud Lyhne og Kamma Rahbek, en åndfuld litteratur-psykologisk fremstilling, der sprogligt viser ham i fuldt mesterskab. I samfulde 26 år havde han undervisningen i historie på Hærens Officersskole, og han, der må betegnes som den første bevidste kunstner i vor historieskrivning, var en farverig, yderst fængslende lærer, der forstod at vække interesse for sit fag. Der er næppe tvivl om, at han med sin undervisning har vækket slumrende historiske instinkter hos A.P. Tuxen og andre elever gennem den lange lærerperiode. – Foto fra ca. 1900.

Foto: Det kgl. Biblioteks Kort- og Billedsamling

i nogen grad kom til at ligne Emil Madsens, har været let at præge på de områder, hvor Emil Madsens egne interesser lå.

Befordrende kan også have været, at en af officersskolens lærebøger i krigskunst var den dengang ret ukendte kaptajn N.P. Jensens »Exempelsamling af Krigshistorien« (1869). Den omhandlede bærende principper i fægtningslæren med en række instruktive, karakteristiske eksempler fra den internationale krigshistorie. Eksemplerne dækkede perioden helt tilbage til den preussiske syvårskrig under Frederik den Store, over frihedskrigen i USA og Napoleonskrigene og frem til og med Treårskrigen. Den var skrevet i det livlige, engagerede sprog, hvor N.P. Jensen år senere skulle gøre sig kendt som militærhistorisk forfatter.²¹

En anden og måske helt afgørende årsag til Tuxens historiske interesser kan skyldes den undervisning, som Hærens Officersskoles mangeårige lærer i historie, forfatteren, professor, dr. phil. Fr. Troels-Lund, gav de kommende linieofficerer.

Troels-Lund havde undervisningen i dette fag i ikke mindre end 26 år, perioden 1874-1900. Hans farverige person og fængslende fremstillingsevne kan næppe have undgået at vække slumrende, humanistiske instinkter og lyst til selvstændig forskning hos en række unge officerselever.²²

Han var vokset op i et nationalt bevidst borgerhjem, der kunne minde om Tuxens barndomshjem. Faderen var kontorchef i Nationalbanken. Både soldaternes hjemkomst 1851 efter den første slesvigske krig og året 1864, hvor hans halvbroder faldt som soldat ved preussernes overgang til Als, havde efterladt dybe, varige indtryk hos ham. Selv betragtede han – ligesom senere historikeren A.D. Jørgensen (1840-97) – krigen 1864 som det, der havde vakt ham til klarhed over sin livsopgave.²³

I hans barndomshjem kom bl.a. Søren Kierkegaard, hvis sidste kamp og død Troels-Lund oplevede. Han levede et befrugtende ungdomsliv med mænd som Harald Høffding, Georg Brandes, Vilh. Thomsen og F. Nitzhorn.²⁴

Hans hovedværk i sin omfattende produktion blev »Dagligt Liv i Norden i det 16. Aarhundrede«, som i 14 bind begyndte at udkomme 1879. Det blev et værk, der kan betegnes som en dansk,

Oberst Augustin Julius Christian Emil Madsen (27/6 1830-19/2 1919). – Oprindelig artillerist sattes han 1870 i nr. ved 2. Artilleribataljon og samtidig som lærer i hærordning og krigskunst ved Hærens Officersskole. 1874 stillede han t. rådighed for Artilleriskolen, blev 1880 chef for 1. Artilleriafdeling, 1883 for Trænaafdelingen, 1889 for Tøjhusafdelingen, 1892 for 2. Artilleriregiment og afgik 1895. Han udfoldede som lærer i krigshistorie ved Hærens Officersskole en inspirerende og levende undervisning, der givet har sporet A.P. Tuxen og andre elever til fortsatte studier. Som militærhistoriker gjorde han sig især kendt ved sine fremstillinger om det 16. årh., fx »Om Fodfolkets Udrustning i de danske Hære under FR II« (1885), »De kgl. Rustkamre i det 16. Aarh.« (1901) og »Jylland i det 16. Aarh.« (1914). 1908 udgav han »Den danske Generalstab i ældre og nyere Tid indtil 1880«. Han var en usædvanlig evne- og kundskabsrig samt mangesidig interesseret personlighed, hvis arbejdsøvn, der næsten kommer på højde med Tuxens, holdt sig op i den høje alder og lige til det sidste tillod ham at drive studier. – Foto fra ca. 1890.

Foto: Det kgl. Biblioteks Kort- og Billedsamling

national skat, og som siden er udkommet i flere udgaver. Værket har gennem generationer kæmpet sig frem til en hædersplads i menigmands læsning og bidraget overordentligt til at skabe og øge historisk forståelse hos såvel læg som lærd.²⁵

Medens Tuxen var menig og korporal, udkom C.F. Brickas (1845-1903) afhandling om Chr. Barnekows fald på Skällinge hede 1612 i Kalmarkrigen, Heises om herredagen 1530 og Troels-Lunds om rigsmarskalembedet, alle nationale arbejder, der var vidnesbyrd om en ny tids frembrud, og i de følgende år fortsattes der i stigende tempo i samme retning.²⁶

I samme periode stiftedes også »Selskabet til Udgivelse af Kildeskrifter til dansk Historie« med Kr. Erslev og J. Fridericia som de drivende kræfter, en skelsættende begivenhed i dansk historieforskning.²⁷

Måske også Georg Brandes' nærmest eksplosive vækkelse af det videnskabelige åndsliv i 70'erne har spillet en rolle for den unge, litterært og sprogligt indstillede Tuxen²⁸, ligesom det var tilfældet for den ældre kollega P. Fr. Rist.

Sluttelig skal peges på den meget nationalt indstillede bedstefader og vel også faderen og moderen. Bournonvilles balletter var jo stærkt nationalt forherligende og blev – som fx Troels-Lunds store livsværk – også uforgængelige nationale klenodier i dansk åndsliv og på den danske skueplads.²⁹

Summerer man op, hvilke personer og kræfter, der kan have indvirket på den unge Tuxen, må man erkende, at de var af et betydeligt omfang og kan – hver på sin facon og med hver sin intensitet – have givet ham det afgørende skub over i historieforskningen.

Går man til udlandet, fx Tyskland, konstateres, at tysk histories grand old man Leopold von Ranke (1795-1886), hvis store forfatterskab og hans berømte kildekritiske studier, der var med til at lægge grunden til den moderne historieforskning, med sine arbejder kan have interesseret den i tysk og tysk kultur velorienterede danske officer.³⁰

Endvidere var Tuxen samtidig med den store tyske faghistoriker og professor i militærhistorie Hans Delbrück (1848-1929).

Han var den første faghistoriker, som benyttede den moderne kildekritik og metode på et militærhistorisk materiale, hvad der skaffede ham årelange kontroverser med bl.a. tyske officerer, hvis forenkledede forestillinger om objektivitet og saglighed tilsyneladende i overensstemmelse med deres opdragelse mere gik i retning af tesen: »Recht oder Unrecht – mein Vaterland!«³¹

To af Delbrücks hovedværker udkom, medens Tuxen senere var engageret i Generalstabens krigshistoriske Arbejder. Det var: »Die Strategie des Perikles erläutert durch die Strategie Friedrich des Grossen« (Berlin 1890) og »Friedrich, Napoleon, Moltke« (Berlin 1892). Endvidere udkom løbende lige til Tuxens død gigantværket »Geschichte der Kriegskunst im Rahmen der politischen Geschichte« (1900-36), som Delbrück forfattede de fire første bind af.³² Det var arbejder, der givet har været kendte af Tuxen og vel også i danske officerskredse, der interesserede sig for militærhistorie. Af andre kendte, udenlandske historikere, der kan have givet inspiration, skal peges på Ottokar Lorenz (1832-1904) og Johann Gustav Droysen (1808-84).³³

Om Tuxen allerede som yngre officer – altså premierløjtnant/kaptajn – har haft forbindelse med danske og/eller udenlandske historikere, således som han som ældre mand i rigt mål skulle få det, vides ikke. Brevene til og fra ham herom kendes først fra senere perioder i hans liv.³⁴

I de første år efter sin udnævnelse til premierløjtnant fik Tuxen på en behagelig måde udvidet sine franskkundskaber. Bestefaderen og han blev åbenbart enige om fremtidig at korrespondere med hinanden på fransk, hvad der kom Tuxen til gavn senere.³⁵

Den gamle, iltre balletmester fulgte godt med i, hvad der rørte sig i tiden. Da den russisk-tyrkiske krig udbrød i 1877, var han levende interesseret, og han og dattersønnen udvekslede breve om krigen, der viser, hvor engageret den gamle mand var i fx belejringen af Plevna og kampene ved Schipgapasset, hvor det var hans indtryk, at især tallet på faldne officerer var forfærdende.³⁶ Det var forståeligt, at den humanitæren balletmester allerede i 1849 havde forfattet og fået udgivet skriftet »Hvad gjør Danmark for sine invalide Krigere?«, ligesom han var en hel del af en

reformatoren, der talte om pensionsordninger, elevskole samt medbestemmelse, inden andre vovede at komme ind på de tanker. Han havde jo også kæmpet for et nyt, tidssvarende skuespilhus, og han oprørtes over de fattige arbejderboliger på Christianshavn, hvor han selv havde haft sin bolig i 1850'erne.

Det var et smerteligt tab for Tuxen, da Bournonville døde i 1879. Fra sine tidligste barneår og lige til bedstefaderens død havde den nu 26-årige officer følt sig stærkt knyttet til og særdeles åndsbeslægtet med den gamle mand, hvis fornavn han bar.³⁷

Når man studerer Tuxens breve fra årene omkring 1880, er det tydeligt at se, hvor hurtigt hans skrift forandrede sig – og det til det værre! Endnu som elev på officersskolen var den pæn, rolig og tydelig, men allerede få år efter afgang fra skolen udviklede den sig hurtigt under det stigende skriftlige arbejde til en hurtig, vanskelig læselig skrift, som tidens tand på det nu gulnede papir ikke har gjort mere tydelig.³⁸

I disse første år efter officersskolens afslutning må han nødvendigvis have gjort de første, beslutsomme studier til en større indsats i militærhistorien. Det kunne – med hans person som udgangspunkt – være interessant at efterforske, hvorvidt bestemte, krigsteoretiske opfattelser har gjort sig gældende på den danske officers historiske fremstillinger. Som den betydeligste, krigsteoretiske forfatter i nyere tid, hvis synspunkter også i vore dage i såvel de vestlige lande som i de marxistiske stater danner et væsentligt og i flere henseender grundlæggende fundament for officersuddannelsen, må anses den preussiske general Carl von Clausewitz (1780-1831), hvis værker blev udgivet posthumt første gang i 1832-34. At danske officerselever har fået kendskab til denne internationalt skoledannende krigsteoretiker gennem de sidste godt og vel 100 år, fremgår på forskellig vis af de lærebøger, der er benyttet i undervisningen i krigskunst på Hærens Officersskole.³⁹

Tuxen blev som »autodidakt« og selvlært mand senere fuldt anerkendt blandt danske faghistorikere. Hændelsen er dog ikke ny i videnskabens verden, og »fagfolkene« mistillid til den heldige »outsider« svarer – bredt sagt – til borgerens mistillid til geniet. Manden, der vandrer ad sin sikre livsbane, foragter ofte den,

der strejfer rundt i usikre egne, hvilket nok er uretfærdigt.

Begiver man sig langt tilbage i den videnskabelige forsknings udvikling, bliver det ikke vanskeligt at fastslå, at overordentlig mange af de store opdagelser er gjort af »dilettanter«, »outsidere« eller »autodidakter«, der har været grebet af en idé og ikke har kendt til den faglige uddannelses hæmninger. De har ikke båret specialistvæsenets skyklapper og har formået at forcere de minefelter, den akademiske tradition havde udlagt.

Fx var Otto von Guericke, den største fysiker i Tyskland i 1600-tallet, uddannet som jurist. Denis Papin var mediciner. Benjamin Franklin, der var søn af en sæbesyder, blev uden at have gymnasie- eller universitetsuddannelse ikke blot en virksom politiker, men tillige en betydelig videnskabsmand. Galvani, der opdagede elektriciteten, var mediciner, og det var, som Wilhelm Ostwald har påvist i »Elektrokemiens historie«, hans utilstrækkelige erkendelse, der hjalp ham til at gøre sin opdagelse. Fraunhofer, der har skrevet fremragende bøger om spektret, kunne indtil sit fjortende år hverken læse eller skrive. Michael Faraday, der var søn af en beslagsmed og selv begyndte som bogbinder, blev en af de betydeligste naturforskere. Julius Robert Mayer, der opdagede loven om energiens beståen, var læge. Matematikeren og fysikeren Buffon har skrevet sine betydeligste publikationer om geologiske problemer. Manden, der konstruerede den første elektriske telegraf, Thomas Sömmering, var professor i anatomi. Samuel Morse og Daguerre var malere og opfandt henholdsvis telegrafalfabetet og fotografien. Opfinderne af det styrbare luftskib, Zeppelin, Gross og Parseval, var officerer og havde ingen anelse om teknik, og således kan der fortsættes, men havde man slettet disse mænd og deres indsats af videnskabens historie, ville den have mistet sin sammenhæng.

Her i landet er på det militærhistoriske område sikkert overserгент ved 1. Regiment Victor Krohn, kaldet »Kastelletts historiker«, det bedste eksempel på den flittige, talentfulde og anerkendte autodidakt, der for sin militærhistoriske indsats modtog Fortjenstmedaljen i Sølv.⁴⁰

Tuxen nåede gennem sine fortættede selvstudier hurtigt frem

til en indsigt i, hvorledes enhver beretning uundgåeligt præges af sin ophavsmand, og at dette forhold må være fuldstændig kortlagt, før man overhovedet vover at benytte beretningen. Han forstod efterhånden i sin heuristik at kunne vurdere kildernes udsagnskraft, deres relevans til den øjeblikkelige problemstilling, han som forsker opstillede, og han blev klar over og arbejdede efter den kendsgerning, at det historiske er bundet til tid og rum. Jo mere nøjagtigt en begivenhed eller person kan dateres og lokaliseres, desto mere historisk fremtræder den eller personen, og jo mere udvides observationsfeltet over det pågældende tidsrum.

Han må uden tvivl løbende have udarbejdet et personligt arkiv over al sin gennem årene indhøstede viden, som det er normalt for historikere. Det er desværre ikke bevaret, bortset fra en del af de omfattende excerpter til det senere storværk om Store nordiske Krigs historie.⁴¹ Bevarelsen af disse optegnelser ville have været en uvurderlig kilde til at kigge ham over skulderen og studere hans forskningsform og indsamling af materiale. At Tuxen må have ejet en fremragende bogsamling, er evident. Den eller dens rester har forf. ikke kunnet spore, hverken gennem biblioteker eller antikvarboghandlere.

I relation til hans begyndende forskningsvirksomhed skal her kort redegøres for nogle evigt gyldige forhold i den militærhistoriske forskningsproces, som han på sin vis også var underkastet.

Om end det er en kendsgerning, at forskningsprincipperne stort set er ens, er der alligevel forskel på de studier og det arbejdes karakter, der skal præsteres ved skildring af fx 1) invasionen i Normandiet 1944 eller 2) begivenheder under Store nordiske Krig 1700-20.

For det første emnes vedkommende er arbejdet ulige lettere end for sidstnævntes. Fra invasionen eksisterer i dag – foruden den trykte litteratur i bibliotekerne – i velregistrerede arkiver og museer nærmest bjerge af smukt maskinskrevne rapporter, skrivelser, styrkeoversigter, telegrammer, ordrer og befalinger, breve, fremragende land- og søkort og oversigter over vejrforhold, indtalte bånd, stemmearkiv, film og fotos i farver og sort/hvid, alle de våben og det materiel, der anvendtes på begge sider, samt meget

mere, altsammen pærelet at ekstrahere viden af. Endvidere er forskeren i stand til at udvide sit kildemateriale betydeligt, endda i bestemte retninger, ved udsendelse af spørgeskemaer til de endnu i tusindvis af levende deltagere i gigantoperationen.

Helt anderledes forholder det sig med Store nordiske Krig. Her er kildematerialet betydelig mere sparsomt og utilgængeligt, som det altid vil være, jo længere tilbage i tiden vi bevæger os. Det er givet én gang for alle og kan ikke øges, i hvert fald kun uvæsentligt. Materialet her er ofte foruden litteraturen – guldene, fugtskjoldede – ofte hullede – håndskrevne og vanskeligt læselige aktstykker, ofte med vældige lakuner i, der hindrer forskeren i at følge et bestemt handlingsforløb eller fx skildre et bestemt slag fra ende til anden. Dertil kommer, at langt fra alle former for uniformer, våben, skyts, køretøjer etc. samt konstruktionstegninger og/eller modeller er bevaret. Endelig var det kortmateriale, der opereredes efter dengang, betydelig ringere end i vore dage.

Disse forhold har Tuxen, omsat til sin egen tid, naturligvis også arbejdet under, og han ville til sammenligning begribeligvis have haft betydelig nemmere ved at skildre fx krigen 1870-71 end sven skekrigene 1658-60. Disse uafviselige forhold har ikke forskrækket forskeren i ham, måske tværtimod ægget ham.

Naturligvis var der blandt Tuxens jævnaldrende kolleger også nogle, der interesserede sig levende for militærhistorie. Heriblandt var premierløjtnant af infanteriet Frederik Hans Walther Harbou, der var født samme år som Tuxen, og som havde været klassekammerat med ham på Hærens Officersskole 1874-76. At Harbou også udviklede sig til en habil, kendt militærhistoriker, må tages som et indicium på den påvirkning, såvel Emil Madsen som Troels-Lund har udøvet i deres undervisning på i hvert fald dette hold elever.⁴²

Harbou var født i Altona s.å. som Tuxen som søn af generalmajor J.W.A. Harbou (1810-91). Faderen deltog som officer i begge de slesvigske krige, i 1850 som bataljonskommandør og i 1864 som fører for 5. Infanteribrigade. Ved hærreduktionen s.å. stilledes han á la suite som generalmajor, blev 1876 chef for 2. Udskrivningskreds og afgik 1883. Han udfoldede en ikke

Medlemmer af 4. Gendarmeriafdeling, Hobro Gendarmeristation, antrådt til tjeneste. – Det militære Gendarmerikorps, der oprettedes 1885 for at medvirke til at holde befolkningen i ave under provisorierne, iklædtes lyseblå uniformer som rytterregimenterne. Det blev hurtigt foragtet og forhadet i befolkningens brede lag. Initiativtageren bag oprettelsen var krigsminister Bahnson. Gendarmene her er såvel beredne som uberedne. Beredne kendes på de til knæene gående rytterstøvler samt læderskridtbesætningen og ryttersabel M/1885 (korporalen). Karabinen er den 1-skuds 11,35 mm Remington (bagladevåben) med visér fra 300-1500 alen. Revolveren er det kortløbede, belgiske gendarmerivåben M/1885 med centraltænding. Det korte sidevåben er sandsynligvis fodfolkssabel M/1854, populært kaldet »gravkorset«. Føringsmåden for karabinen er her »gevær i arm«, der stammer tilbage til »støvlettiden« og endnu bruges ved Den kongelige Livgarde. – Foto fra 1890.

Foto: Forsvarets Arkiver

ringe militærhistorisk virksomhed (fx »Til Vaaben, i Gevær!« (1848)).⁴³ Der er således næppe noget at sige til, at sønnen trådte i hans fodspor både som officer og militærhistoriker.

Harbou blev student 1870, cand. phil. 1871 og indkaldtes til fodfolket i 1872. Han udnævntes til premierløjtnant af fodfolket 1876 og gjorde tjeneste som adjudant ved 1. Generalkommando 1880-84. 1885 udnævntes han til kaptajn ved 23. Bataljon samti-

dig med, at han ved siden af sin tjeneste stilledes til rådighed for Generalstabem.⁴⁴

Tuxen og Harbou blev venner for resten af livet, og deres brevsveksling viser en nær tilknytning til hinanden, en tilknytning, som fortsattes og udbyggedes, da de begge giftede sig og fik børn.⁴⁵ Da Harbou altså også interesserede sig varmt for militærhistorie, omhandler en stor del af den indbyrdes korrespondance dette emne, især da begge senere som medarbejdere i Generalstabens krigshistoriske Arbejder udsendtes på studierejser til udlandets arkiver.

Harbou kom til at tilbringe en stor del af sin tid i højere stabe, og hans arbejde som historiker blev præget af initiativ, klarhed og megen selvkritik, ligesom hans stil var knap og koncis. Han kunne virke skræmmende, til tider hovmesterende, men den barske fremtræden var kun facade, og han harmonerede udmærket med Tuxen.⁴⁶ Han foretrak at gøre tjeneste i hovedstaden, hvad der senere kostede ham en udnævnelse, og hvor han snart fik mange gøremål, bl.a. i »Samfundet for dansk-norsk Genealogi og Personalhistorie«.⁴⁷

I begyndelsen af 1880'erne stiftedes »Officersforeningen i København«, og i den anledning var der snart bud efter Tuxen. Hans frodige fantasi og ikke ringe musikalske anlæg kom hurtigt til udfoldelse ved de talrige bidrag til underholdningen, han leverede, fx lejlighedssange. Man kan dog ikke sige, han var nogen salonløve. Inderst inde var han, da han blev gift, for et roligt familieliv, hvor han vel også bedre kunne pusle med sine studier og hellige sig sin specielle interesse.⁴⁸

Om end Tuxen fra naturens side nok overvejende var venlig og imødekommende, er det fra de mange breve at dømme og udsagnene om ham dog nogenlunde sikkert, at han kunne virke formel, kølig og i nogen grad afmålt. Det kom især til udtryk, når han færdedes i kredse, hvor han ikke følte sig hjemme. Det var jo i øvrigt en attitude, der nærmest var normal for en officer i denne periode, og som i realiteten først aflivedes ved genopbygningen af værnene efter 2. verdenskrig, hvor det gennem generationer dominerende germanske præg afløstes af mere afslappede – nogle vil sige civile – former for optræden, som kom til at præge officers-

korpsset. Dette fandt især sted efter indførelsen af de forskellige moderne lederskabskurser på forsvarets kursusinstitutioner i 1960'erne.

Ved siden af de øvrige karakteristika, som skønnes at kunne udledes af hans breve, fornemmer man også med årene en yderst sensitiv natur, et forhold, som træder endnu kraftigere frem efter hans udnævnelse til generalmajor og chef for 2. Generalkommando i Viborg for at toppe under 1. verdenskrig, hvor problemerne selvsagt tårnede sig op omkring ham, og han stod ene med ansvaret og ydermere ikke var enig med hærledelsen om, hvorledes det eventuelle forsvar af Jylland skulle føres.

Om denne sensibilitet var en arv, evt. fra bedstefaderen, hvis følelsesbetonede og ofte stærkt affektprægede optræden – både på scenen og i privatlivet – nærmest var legendarisk i Christian VIII's og Frederik VI's perioder,⁴⁹ eller det var en følge af hans legemlige svagheder (herom senere), eller om han i ungdomsårene i virkeligheden har budt sig selv for meget af både tjeneste og sideløbende historiske studier, er uvist.

Omkring 1880 fik Tuxen forbindelse med den senere så kendte historiske forfatter og militærhistoriker kaptajn P.Fr. Rist. Hvornår det er sket og hvor, er uklart. Sandsynligvis er det sket i Det krigsvidenskabelige Selskab, idet det dengang hørte til almindelig officersetik, at man var medlem af dette selskab.⁵⁰

Rist er en af hærens officerskorps' mest bemærkelsesværdige skikkelser, en kriger og grandseigneur, en litterat og historiker, der belønnedes med Fortjenstmedaljen i Guld, og som ejede kunstnerens følsomme temperament, men som samtidig formåede at give en efterstående en militær overhaling, få kunne gøre ham efter, en forunderlig blanding af landsknægt og skønånd.⁵¹

Rist blev officersaspirant 1864 og kom i marts til 9. Infanteriregiment, som deltog i Fredericias forsvar. I dagene 10.-12. april overførtes regimentet til Als, og han kom derved til at deltage i den sidste akt af forsvaret af Dybbøl.

Den 18. april deltog han i 8. Brigades berømte modstød op mod Dybbøl Mølle, blev såret og bagefter indstillet til tapperhedsmedaljen (som aldrig uddeltes). Han hjemsendtes efter krigen og tog

Oberstløjtnant Peter Frederik Rist (7/7 1844-25/6 1926). – Deltog som friv. officersaspirant i 1864 og fulgte Scharffenbergs modstød med 8. Brigade mod Dybbøl Mølle, hvor han såredes. Kaptajn 1881, oberstløjtnant 1894 og afskedigedes med obersts karakter 1904. Under sit lange garnisonsliv i Helsingør vågnede hans historisk-litterære interesser, og han blev en i både civile og militære kredse værdsat forfatter med en stor produktion. Som medredaktør af serien »Museum« etc. og især som leder af Generalstabens krigshistoriske Arbejder placerede han sig som en betydelig militærhistoriker. Tuxen afløste ham i 1901 som leder af de krigshistoriske arbejder. For sin kulturelle indsats modtog Rist Fortjenstmedaljen i Guld. Sablen, han her bærer, er en ureglementeret privatmodel. – Foto fra ca. 1900.

Foto: Det kgl. Biblioteks Kort- og Billedsamling

fat på de afbrudte studier, men den 30. maj 1866 udnævntes han til sekondløjtnant i linien og blev ansat ved 19. Bataljon i Nyborg, og 1867 blev han premierløjtnant ved 18. Bataljon (København-Helsingør). 1881 fulgte udnævnelsen til kaptajn og chef for 22. Bataljons 3. kompagni i Helsingør, og endelig 1894 kom udnævnelsen til oberstløjtnant.⁵²

Rist var i besiddelse af megen charme, en klar forstand og havde en særdeles udtalt positiv indvirkning på sine underordnede. Han var udstyret med en stærk suggestiv evne og psykologisk sans, der medførte, at hans mandskab – og især underofficerskorpset – normalt nærmest forguede ham. Hans ideal var den selvstændige bataljon fra perioden 1842-80. Regimentsinddelingen, der indførtes 1880, kunne han ikke udstå. Han var og blev soldat af den gamle skole.

Nogen større fører blev han aldrig, om end han dog drev det til bataljonschef. Han hadede reglementer og fulgte næppe med tiden på det militærvidenskabelige felt. Rent galt blev det engang, da generalinspektøren ved en præsentation gav sig til at eksaminere ham i feltreglementets udviklede bestemmelser, og han ikke kunne klare for sig. Han forstod til gengæld den nu glemte kunst at kunne eksercere med et kompagni, men så snart det trak op til føring på et højere plan, slog kundskaberne ikke til. Han indrømmede selv, at havde han været flittigere, kunne han nok have bragt det vidt til gavn for hæren.⁵³

Alligevel blev han hæren en god ambassadør. Under sin tjeneste i Helsingør fulgte han Georg Brandes' forelæsninger, og da denne opfordrede sine tilhørere til at give sig i lag med skribentvirksomhed, kastede Rist sig snart over hærens arkiver og blev en flittig, værdsat forfatter, også på ikke-militære emner.

I 1884 udgav han sit bemærkelsesværdige skrift »Fra Støvlet-Tiden. Kulturhistorisk Bidrag til det attende Aarhundredes Karakteristik. Efter trykte Kilder«. Det omhandlede danske, militære forhold, og bogens navn kom til at give populær betegnelse til denne periodes stivnede, ineffektive og evigt omorganiserende danske hær, der primært byggede på hvervning, i vid udstrækning udenlandsk.⁵⁴ Om end den nok i nogen grad giver et for

dystert og ensidigt indtryk af hærens personelforhold i den lange fredsperiode fra 1720 og frem til 1801 og ikke i det rette lys afmalte forholdene i hæren i tilknytning til kårene i befolkningen, er den senere alligevel i rigt mål blevet benyttet som kildeskrift – især hvad dens fyldige noter angår – til hærens historie i dette relativt kedelige tidsrum. En hel del kunne tyde på, at den har stået i Tuxens reol og er blevet flittigt benyttet af ham, især i de yngre år.

Tuxen udtalte da også selv mange år senere, at det i høj grad var Rist, der fik ham til at interessere sig for dansk militærhistorie. Rist var meget ivrig for, at yngre kolleger interesserede sig for denne lærerige, krigsvidenskabelige disciplin og søgte stadig at opmuntre disse til forskning.⁵⁵

I 1885 udnævntes Tuxen til kaptajn.⁵⁶ Han fik samtidig sin første, selvstændige kommando, idet han beordredes som chef for 18. Bataljons 1. kompagni. 18. Bataljon lå i denne periode på Kronborg, og de år, til 1891, Tuxen kom til at tilbringe i Helsingør, blev nogle af de lykkeligste i hans liv.

Året blev både militært og især politisk bevæget. Regeringen Estrup hjemsendte Rigsdagen og udstedte den anden provisoriske finanslov, medens bølgerne gik højt, især i landbefolkningen. Efter mordforsøget på Estrup oprettedes til skræk og advarsel »Det militære Gendarmerikorps« af frivillige, hjemsendte menige og fra hæren tilkommanderede officerer og underofficerer, og som eksisterede lige til forliget i 1894.⁵⁷

Trods den hektiske tid var der i Generalstaben alligevel tid og overskud til at koncentrere sig om landets militære historie, og stabens indsats på dette område i årtierne omkring århundredskiftet var betydelig.

Ret mislykket var dog den fremstilling af Generalstabens egen historie, som i 1886 blev påbegyndt af kaptajn ved 13. Bataljon (tidl. v. Generalstaben) P.H.W. Lange (1835-91). Udgivelsen, der var planlagt at skulle omfatte en række hefter, blev opgivet, efter at kun to hefter var udkommet.⁵⁸

Så lagde Tuxen for første gang ud med publicering af et militærhistorisk arbejde.

Det blev afhandlingen »Reformer i den franske Hærorganisation i Slutningen af l'ancien régime og Begyndelsen af Revolutionstiden (1763-1796)«. Den tryktes i »Militært Tidsskrift«, var på 81 tryksider og viser ham både som velbevandret i fransk og som en allerede glimrende skribent. Fremstillingen, der såvel stilistisk som kompositorisk var vellykket, byggede udelukkende på trykte kilder, hvad der er naturligt for et begynderarbejde. Den omfattende bibliografi – der udelukkende omfatter franske publikationer – godtgør, hvilket stort arbejde det må have været for den nybagte kaptajn, der sikkert har udført hele arbejdet udelukkende som fritidsarbejde.

Tuxens konklusion, der forekommer sund og velmotiveret, var, at det ikke – som ellers almindeligt postuleret – var de revolutionære masserejsninger, der frelste den unge republik. Om end mange begivenheder i 1791-92 ikke bør undervurderes, så var det dog i alt væsentligt den gamle kongelige hær, der tog de væsentligste stød af, indtil den nye hær var tilstrækkelig operativ.⁵⁹ Han drøftede indgående med Harbou og Rist de problemer, der måtte opstå, når dybtgående forskningsarbejder sættes i gang i »Krigsministeriets Arkiv«, som det senere Hærens Arkiv dengang hed.⁶⁰

Både Harbou og han forflyttedes i de unge år, så brevvekslingen mellem dem måtte i sagens natur blive omspændende. Tuxen var kompagnichef i Helsingør 1885-91, medens Harbou i tiden 1884-85 var ansat til rådighed for Generalstaben i København ved siden af sin øvrige tjeneste ved 17. Bataljon. Derefter gjorde han tjeneste ved 23. Bataljon i årene 1885-88, og begge var – som normalt – på kurser på Skydeskolen for Haandvaaben og senere Artillerikursus.⁶¹

Problemerne var bl.a. de samme som for nutidens officerer, der interesserer sig for militær- og krigshistorie: Hvorledes får man mulighed for – ved siden af tjenesten – at opnå indsigt i og foretage historiske forskninger i arkiver, museer og biblioteker, der altid kun har åben i dagtimerne, med henblik på udarbejdelse af foredrag og skriftlige arbejder til gavn for forsvaret og dets personel og – i den sidste ende – landets historie? D.v.s. artikler, bøger, kronikker og længere samlede fremstillinger, evt. til undervis-

ningsbrug, etc., altsammen elementer i en form for brobygning til befolkningen.

Den ældre Rist inddrog også snart i samarbejdet. Han, der var gift og boede på Kastelsvejen, inviterede ofte de to yngre officerer hjem til diskussion over en kop te, serveret af fruene i huset, ligesom man lånte hverandre bøger og ved sammenkomsterne i Det krigsvidenskabelige Selskab drøftede den fælles interesse.⁶² Rist udtrykte overfor Tuxen, at han beundrede den energi og det slid, Tuxen præsterede »for at blive til noget«.⁶³ Deres korrespondance udvidedes betydeligt, da Rist 1890 var blevet medarbejder i Generalstabens krigshistoriske Arbejder og begyndte at være med ved redaktionen af gigantaktstykkksamlingen »Meddelelser fra Krigsarkiverne«, der begyndte at udkomme 1880 og kom i 10 bind lige til 1902.⁶⁴ Han skrev samtidig til serien »Museum. Tidsskrift for Geografi og Historie«, hvor han bl.a. fik optaget den omfattende fremstilling »Garnisonliv i Helsingør paa Christian V's Tid«, noget af det eneste, der indtil dato er skrevet om garnisonens historie i denne gamle og udenfor hovedstaden største garnisonsby.⁶⁵

De tidlige arbejder fra Tuxens hånd bar tydeligt vidnesbyrd om, at den danske hær var ved at erhverve sig en habil militærhistoriker. Der kunne ikke herske tvivl om, at kaptajnen fra naturens hånd var udrustet med en række værdifulde egenskaber, som satte ham i stand til i særlig grad at beskæftige sig med et så både konkret og diffust område som historie. Han var snart klar over, at ethvert skridt, der tages frem ad forskningens vej, bør være belagt med kendsgerninger, og er det ikke det, er der ikke længere tale om forskning, men magi. Hans psykologiske indfølelse og hans sikre, kølige og altid tøjlede jugement, og hans med relevante noter forsynede påstande gjorde ham til en glimrende historiker.

I sine skriftlige fremstillinger er det karakteristisk at se, hvor det kendetegner ham at være omhyggelig med at fremlægge sine påstande med uigendrivelige beviser. Man har stedse indtryk af, at han som en duelig feltherre rykker varsomt frem uden på noget tidspunkt at miste forbindelsen bagud, og han er tilsyneladende

hele tiden klar til enten hurtigt at trække posterne ind og rykke videre eller standse op og – bogstaveligt talt – formere karré. Man kan fundere over, hvad han yderligere ville have nået, om han havde haft en universitetsuddannelse i historie. Måske ikke meget mere, hvis han havde fortsat med at være officer. Hans store produktion stiller mangan faguddannet historiker i skammekrogen.

Tuxen var dog ikke mere stuelærd og gransker, end at han alligevel fik tid til at interessere sig for det andet køn. Den 6. november 1888 indgik han ægteskab med Ingeborg Nicoline Sophie, f. Jørgensen, datter af stabslæge i hæren Jørgen Peter Jørgensen og hustru Frederikke Emilie Vilhelmine, f. Holm. Hun var født i Helsingør den 18. maj 1865.⁶⁶ Tuxen havde lært sin tilkommende at kende under sin tjeneste ved 18. Bataljon i den gamle sundtoldby, og det blev et meget lykkeligt ægteskab. Harbou var blevet gift året før.⁶⁷ Ægteskabet nedsatte heller ikke korrespondancen. Det antal breve, han nåede at skrive, hvoraf jo sikkert kun en del er bevaret, er imponerende.⁶⁸

I 1888 udkom Tuxens første, større ungdomsarbejde. Det var en afhandling om »Royal Danois. Ludvig XIV's dansk-norske Regiment 1690-98«. Den bragtes i »Militært Tidsskrift« og var på 100 tryksider.⁶⁹ Det var en velskrevet, velunderbygget fremstilling og viser atter Tuxen som en glimrende forsker. Den udarbejdedes med bistand af Harbou, Rist og arkivassistent i Rigsarkivet A. Thiset (1850-1917), den senere så kendte heraldiker og adelsgenealog.⁷⁰

Især er det interessant at studere hans kildemateriale. Tuxen har her ekstraheret såvel trykt som utrykt materiale. Af trykte værker er bl.a. benyttet J.F.H. Jahns: »De danske Auxiliærtropper« fra 1840, men Tuxen har også i stor udstrækning været i bl.a. »Geheimarkivet«, i vore dage Rigsarkivet. Fremstillingen er forsynet med udførligt noteapparat, og det er tydeligt, at Tuxen helt beherskede forskningsteknikken. Han har lykkeligt undgået begynderens – og mange officerers – nærmest normale fejl med at skrive ræsonnerende eller belærende – á la Saxo eller Holberg. Han rettede sig allerede her efter det krav, der må stilles til histo-

Generalfeltmarskal Helmuth Carl Bernhard Greve von Moltke (26/10 1800-24/4 1891). – Søn af en naturaliseret dansk officer og kom 1811 på Landkadetakademiet i Kbh. og var 1818-22 dansk løjtnant i Oldenborgske Infanteriregiment, hvorefter han trådte ud af den danske hær og gik i preussisk tjeneste, hvor han fandt mulighederne større. Hans dygtighed på det strategiske plan medførte, at han hurtigt ansattes ved Generalstaben, som han tilhørte til sin død. 1857 udnævntes han til chef for staben, en stilling, han beklædte til sin død. Han udkastede med stor dygtighed felttogsplanen mod Danmark 1864. Sit ry vandt han dog først 1866 mod Østrig og 1870/71 mod Frankrig. Hans principper om »tilintetgørelsesslaget« dominerede undervisningen på officersskolerne Europa over i Tuxens ungdom, også den danske officersskole. – Foto fra ca. 1873.

Foto: Det kgl. Biblioteks Kort- og Billedsamling

rieskrivningen, at fortiden bør skildres på dens eget grundlag, inden for dens eget sammenhæng og på dens egne vilkår, og at man ikke kan måle fortiden med nutidens målebånd.

Nu kan fx en rigt forsiret og tauscheret rokokokårde sige meget, alt efter, hvem der stiller spørgsmålene. Kården er et håndgribeligt levn, d.v.s., den er et produkt af fortidens virksomhed på flere felter uden tanke på eftertiden. Heri ligger latent, at dens ophavsmand/-mænd havde alt andet end historikeren og dennes spørgsmål i tankerne, da våbnet fremstilledes. Kården siger således noget om smedekunsten og metallegeringer i 1700-tallet, om stil- og dragthistorie, om fægtekonsten, om heraldik o.s.v., og Tuxens arbejde med kilderne viser tydeligt, at han var sig disse forhold helt bevidst. Pletvis kan det forekomme, som om Rists »Fra Støvlet-Tiden« etc. har været et slags forbillede, hvilket er forståeligt, og arbejdet må have været yderst belastende.⁷¹ Flere kildegrupper er så vanskeligt tilgængelige og på tysk eller fransk, at det har forudsat en virkelig god indsigt i disse sprog, og det har givet ham en glimrende indsigt i de kildesteder i arkiver og biblioteker, den militærhistoriske viden samler sig om, og som han resten af livet skulle færdes hjemmevant i. Da en stor del af arbejdet må have været arkivstudier, kunne det have været af interesse at vide, om han har fået tilladelse til at foretage en del af disse i tjenestetiden, men det fremgår ikke af det bevarede materiale om og af ham.

Tuxens studier og arbejder har indtil 1891 nærmest været at opfatte som *con amore* arbejder. Han er som alle begyndere under sin læsning stødt på et problem, en sag eller person, der særligt fangede hans interesse og har kastet sig over emnet med sin efterhånden berømte ildhu, som er blevet kendt både i Generalstaben og Det krigsvidenskabelige Selskab. Hans voksende omdømme som en interesseret, flittig og samvittighedsfuld forsker og habil skribent medførte hurtigt, at man på højere sted ønskede at knytte ham til sig og udnytte disse rige evner i en mere målrettet virksomhed i hærens interesse.

3. Medlem af Generalstabens krigshistoriske Arbejder

»... Krigshistorikere er jævnlig bundne af Hensyn, som ikke er til Gavn for Videnskaben. Dette gælder særlig Forfattere til Generalstabsværker, der omhandler en nylig afsluttet Krig. Der er Ting, der maa forbigaaes i Taushed, eller som man maa glide let henover for ikke at blotstille højstaaende Personer, saare Nationens Følelser eller røbe militære eller politiske Hemmeligheder«.

(A.P. Tuxen i »Militært Tidsskrift«, 1922)

Som omtalt var kaptajn C.Th. Sørensen i 1876 blevet ansat som leder af Generalstabens krigshistoriske Arbejder. Han havde et godt kendskab til historie, og han ville kunne vejlede yngre kræfter, der kom til at arbejde under ham. Generalstaben havde derfor indstillet til Krigsministeriet, at 1) Arbejdet med krigsarkiverne snarest sattes i gang, idet dog krigshistorien for 1848-64 skulle sluttes ved Taktisk Afdeling. 2) Konto K.e. forøgedes fra kr. 8.040 til kr. 11.000 med udgifter til »Krigsarkivernes historiske Bearbejdelse«. 3) Sørensen ansattes ved Generalstaben for ét år ad gangen, afhængig af bevillingerne på finansloven. 4) Der ydedes ham et honorar på kr. 1.200 årligt. Samtidig foreslog Generalstaben, at der tillagdes ham grad af oberst. 5) Det egentlige arbejde foruden af Sørensen og én á to faste medarbejdere skulle udføres af interesserede officerer i deres fritid.¹ Iflg. Sørensen udbetaltes nogle beskedne honorarer til de officerer, der indgik i arbejderne. De har ikke kunnet spores, og de har næppe været særligt store.

Sørensens store arbejde i årene op mod 1890 skal ikke her gøres til genstand for en mere detaljeret skildring.² Jævnside med arbejdet på den anden slesvigske krig ønskede Generalstaben, at den lange krigsperiode, begyndende med 1801 og derefter 1807-14 burde underkastes en detaljeret kritisk behandling. Endvidere skulle der periodisk udgives »Meddelelser fra Krigsarkiverne«, dels underholdende udarbejdelser, memoirer, beretninger om kri-

geriske hændelser, som var ukendte, og brevvekslinger mellem historiske personligheder, dels personalhistoriske bidrag om prins Christian August af Augustenborg, Bernadotte, Davout, landgrev Carl og prins Frederik af Hessen, hertugen af Holsten-Bech, Ewald, Binzer m.fl., dels historiske tidsbilleder, fortrinsvis fremdragne af det Bülow'ske arkiv (generalmajor F.C. Bülow, »Den røde fjer«). Disse meddelelser, skønnede staben, ville formentlig vinde en større læsekreds også uden for hæren, hvad der også kom til at slå til. Værket på 10 bind er i dag hovedkilden til vor krigshistorie under Frederik VI.³

I foråret 1885 beordrede ministeriet, at der skulle udarbejdes en officiel fremstilling af krigen 1864 og anmodede Generalstaben om at indstille, hvem arbejdet skulle pålægges. Da værket om 1848-50 næsten var færdigt, indstillede staben, at kaptajn af fodfolket J.C. Pingel (1826-1908), senere bibliotekar ved Det kongelige Garnisonsbibliotek, skulle overtage arbejdet med Tuxen som medarbejder.⁴ Ministeriet godkendte Pingel som leder af projektet, men ønskede mærkværdigvis Tuxen erstattet med Harbou. Under arbejdet blev i 1889 oberstløjtnant C.F.F.E. Tuxen, August Tuxens faders fætter, den overordnede leder af arbejdet. Han var kundskabsrig og særdeles flittig, og generalmajor J.J. Bahnson benyttede ham ofte til i dagspressen at belyse militære forhold. Han kunne være usædvanlig skarp i en debat, hvad bl.a. oberst N.P. Jensen år senere i »Militært Tidsskrift« kom til at mærke den fulde tyngde af.

Resultatet af det store arbejde, »Den dansk-tydske Krig 1864«, bd. I-III (1890-92), der i dag stadig er det officielle generalstabsværk om krigen, er forsåvidt stadig hovedkilden til krigens historie, og det bragte vel udførligt mange oplysninger om faktiske forhold, men var i øvrigt stærkt refererende og næppe tilfredsstillende. Pennen var blevet ført med bunden hånd, og enhver selvstændig kritik havde måttet vige, da flere af deltagerne i krigen stadig var tjenstgørende og nu i høje stillinger. Man stødte i dette værk på eklatant vis sammen med de ubønhørlige krav om objektivitet og ærlighed kontra hensynet til endnu levende personer og fortsat sløring af visse forhold a.h.t. bl.a. udlandet.

Kaptajn C.Th. Sørensen havde imidlertid ved siden af sin militærhistoriske virksomhed også udfoldet en politisk, idet han i provisorietiden helt og holdent blev partiet Venstres mand. I 1890 blev han med øjeblikkelig virkning fjernet som leder af Generalstabens krigshistoriske Arbejder. Årsagen til det opsigtsvækkende skridt skyldtes en stærkt kritisk artikel i »Morgenbladet« for den 10. april, hvori han under overskriften »Om Hovedstadens Befæstning« gav regeringen af grovfilen og i skarpe, kontante vendinger kritiserede kommissionen til anlægget af Middelgrunden. Krigsministeren, den aggressive generalmajor J.J. Bahnson, Estrups tro mand og medstifter af Det krigsvidenskabelige Selskab skønnede straks, at artiklen, der bragtes u. mærket »S.K.«, var af Sørensen, og denne måtte indrømme, at han var forfatteren, og Bahnson reagerede omgående. Foruden at blive afsat som leder af de krigshistoriske arbejder, blev der samtidig nægtet ham adgang til studier i krigsarkiverne, en hård og hadsk afgørelse, der givet helt og holdent er Bahnsons værk.⁵ Sørensens historiske indsats og sagen mod ham skildrede han selv s. å. i et mindre, meget lidt kendt forsvarsskrift »Min historiske Virksomhed ved Generalstaben«.

Ledelsen af de krigshistoriske arbejder overtoges herefter af kaptajn af fodfolket S.A. Sørensen. Han var lærersøn fra Vendsyssel, men blev opdraget sammen med sønnerne af den glødende patriot, sognepræst C.V.V. Møller, der i Treårskrigen var avanceret fra menig til kaptajn. Sørensen var tidligt blevet grebet af interesse for dansk militærhistorie og havde, fra han fik ansættelse i København, givet sig af med selvstændige arkivstudier. I 1864 var han adjutant ved 11. Regiments 1. bataljon og udmærkede sig især ved Sankelmark og Vejle. Han var yderst selvkritisk og kunne ikke få et spørgsmål tilstrækkeligt belyst. Følgerne blev, at han nok fik udarbejdet store notesamlinger, men vovede sig aldrig ud med et selvstændigt værk. Hans store interesse var Den nordiske Syvårskrig og svenskekrigene 1657-60, hvorom han skrev en række artikler i »Vort Forsvar«, der efter hans død blev udgivet af medarbejderne Rist og Harbou under titlen »Kjøbenhavns Belejring og Fyens Gjenerobring« (1896).⁶

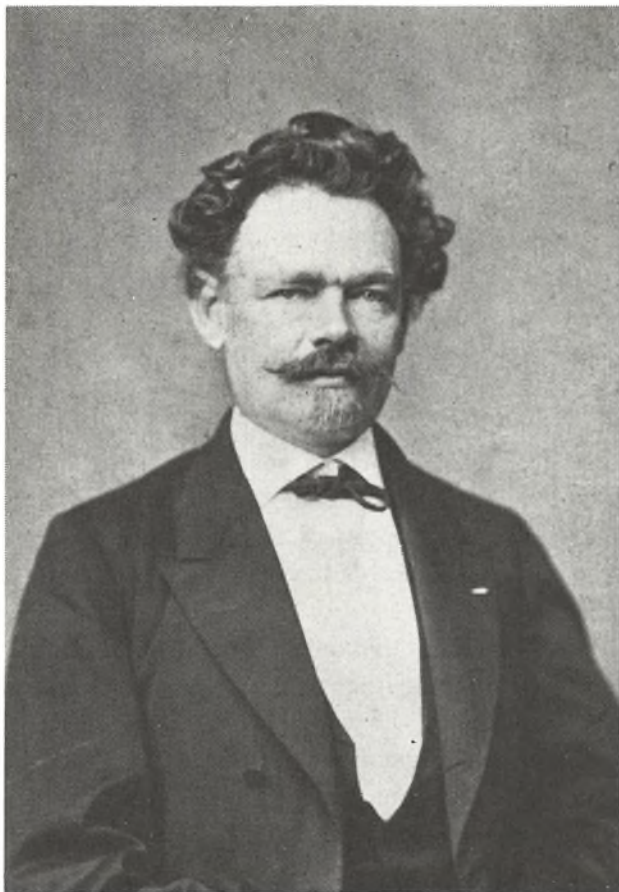
Årene omkring 1890 var travle år for Krigsministeriets Arkiv. Der forskedes fra mange sider i arkivet, såvel fra officiel som uofficiel side.

Fx modtog arkivet i januar 1890 en anmodning fra den kejserlige tyske regering om biografiske oplysninger om 111 preussiske bestillingsmænd, der tidligere havde stået i dansk tjeneste. Det var en anmodning, man ikke godt kunne lægge til side, og besvarelsen tog arkivets ansatte fire måneders forceret arbejde med tilsidesættelse af anden tjeneste. Den tyske regering forstod dog at honorere en ekstraordinær indsats, og arbejdet indbragte arkivaren G.J.L.F. Fejlberg (1836-95) i oktober s.å. Den preussiske Kroneorden.⁷ Arbejdet på aktstykkesamlingen »Meddelelser« etc. fortsatte i årevis, idet de skiftende medarbejdere af og til måtte bøje sig for de uundgåelige forflytninger som led i uddannelsen og karrieren. Værkets videnskabelige værdi er almindeligt anerkendt, og det er ofte blevet anvendt som kildekrift også af civile historikere.

S.å. bragte Tuxens hustru deres første barn til verden i hjemmet i Helsingør. Det blev en søn, men den lille dreng levede kun en måned. Forældrene tog sig tabet meget nær, og bl.a. Harbou søgte i varme, indtrængende breve at trøste vennen og foreslog ham den hårde, men nok virksomme sjælelige kur at søge trøst i forceret arbejde.⁸ Om det bar frugt, får stå hen, men under alle omstændigheder syntes det, som om tabet ikke nedsatte Tuxens energi og inspiration. Tværtimod øgede han sine forskninger i de nærmest følgende år.

1890 fik Harbou den ærefulde post som medlem af bestyrelsen for »Samfundet for dansk-norsk Genealogi og Personalhistorie«, en post, han bevarede lige til sin død i 1918, ligesom han var redaktør af samfundets tidsskrift til 1894. Han overkom også i en årrække at være medarbejder ved redaktionen af Dansk biografisk Haandleksikon.⁹

I den urolige og ustabile periode, som provisorietiden var, hvor uviljen mod landets væbnede styrker nok var øget p.g.a. »de lyseblå« gendarmers ofte håndfaste indsats mod befolkningen, forstod Generalstaben klart, at kendskabet til egen afdelings historie

Kaptajn Carl Theodor Sørensen (29/4 1824-19/10 1914). – Student 1843 og frivillig 1848, blev sekondløjtnant i infanteriet 1849 og overførtes til linien. Udnævntes til premierløjtnant 1854 og 1864 til kaptajn. Han deltog i krigen som kompagnikommandør og afskediges 1879. Gennem sine utrættelige studier af krigsarkiverne erhvervede han sig ualmindelig omfattende krigshistoriske kundskaber, og med sin klare fremstillingsevne er hans historiske arbejder blevet vægtige bidrag til de skildrede tiders historie. 1860 blev en afhandling af ham om reserveofficersinstitutionen prisbelønnet. 1871-72 udsendte han det betydelige arbejde »Kampen om Norge 1813/14«. Hans politiske overbevisning førte ham langt til venstre, og da han 1890 måtte fratræde sine tjenstlige, krigshistoriske arbejder, fortsatte han sine studier og udgav 1895 »Danmark 1864« og 1903-04 »Bernadotte og Norden«. – Foto fra ca. 1870.

Foto: Det kgl. Biblioteks Kort- og Billedsamling

og indsats i nationens krige er et kendt og værdsat middel til at styrke og fremme korpsånden og dermed det åndelige fællesskab, ingen militær afdeling kan være foruden i dens særegne arbejde, hvis det bliver alvor. Tiden var næppe den bedste for indblæsning af en militær ånd i de værnepligtige, og naturligvis var en sådan form for tvangshvervning af de unge mænds sjæle – som det samtidig skete under brask og bram i Preussen med alle det militære kejserriges ressourcer – på det nærmeste umulig i et land som Danmark, selv under den stærkt reaktionære regering Estrup. Alligevel forstod Generalstaben at gøre det, der stod i dens magt for at øge kærligheden til og respekten for den afdeling, den unge mand aftjente sin værnepligt ved. Han skulle jo engang hjemsendes, stifte familie, selv få voksne sønner, der skulle afløse ham i rækkerne. Naturligvis betød det – og vil altid betyde uhyre meget – at befolkningen opfattede forsvaret som et naturligt, nødvendigt element i nationen, bestående af indfødte borgere fra alle samfundslag.

Efter indstilling af den dynamiske Rist blev der mellem 1890 og 1894 udgivet 17 små afdelingshistoriske bøger »Soldaterlæsning« til brug for mandskabet. De var helt uden nogen art af videnskabelige prætentioner og var holdt i en livlig, populært skildrende tone. De skulle bl.a. kunne bruges som præmier til mandskabet og var i øvrigt til købs for 15 øre.¹⁰ I dag ligger de hos antikvarerne til ret høje priser.

At der i de sidste årtier af århundredet var en støt voksende tendens i partiet Venstre mod den såkaldte »militarisme«, eller rettere et troværdigt dansk forsvar, er evident. I 90'erne – ligesom i vore dage – kom hertil det incitament, at en forsvarsfjendsk attitude blev moderne og i visse, tilsyneladende kultiverede kredse toges som et tegn på intellekt. Også i højskolekredse dukkede antimilitarismen op i mere alvorligt antræk, og det må afgjort ses som en udløber af denne udvikling, at en række officerer sidst i 1900 i Strib mødtes med en kreds af højskolefolk med det formål at fremme forståelsen mellem hæren og højskolen. Den møderække, der fulgte herpå, døbt ringeagtende af det socialistiske vitighedsblad »Ravnen«: »Sablen og den bløde hat«.¹¹

Det må således fastslås, at der var en umiskendelig forbindelse mellem de ret løse forhold i hæren og den agitation, der fra civil side iværksattes mod Københavns befæstning. Fra ministeriets side lagde man efterhånden ikke nogen dæmper på en modsat rettet kurs eller »information«. Som direktør i Krigsministeriet skrev Bahnson i 1879 til en officerskollega, at ministeren ikke havde noget imod, at officererne søgte at »oplyse« befolkningen og påvirke stemningen til fordel for en kraftig udvidelse af forsvaret, når disse bidrag gik i samme retning som nærmere præciseret i de af ministeren på Rigsdagen fremsendte forslag. En række officerer forstod vinket, »smøgede« omgående ærmerne op, og disse meget ivrige, militære agitatorer betegnedes hadsk fra Venstre som »omvandrende lirekasser«, hvilket desværre var ret ramrende for en dels vedkommende.¹²

Tuxen tog tilsyneladende ikke aktivt del heri. Der er i de bevarede breve ikke megen politiseren. Han har givet følt, at hans udadrettede arbejde på det historiske felt var mere vigtig og gav ham større personlig tilfredsstillelse.

Det er ikke her hensigten at nævne og kommentere alle Tuxens arbejder gennem årene i hverken tidsskrifter eller i form af bøger eller excerptsamlinger. Der skal dog lige peges på hans fremstilling i »Militært Tidsskrift« 1891 om »Marechal af Frankrig Valdemar Løvendal og hans Forhold til Danmark«. ¹³ Atter et glimrende arbejde, hvor han åbenbart har været ekstra oplagt og inspireret, måske ved tanken om, at han endelig var udset til at skulle gøre tjeneste i Generalstabens krigshistoriske Arbejder fra s.å.¹⁴ Hans omfattende arbejder og historiske indsigt – henset til hans alder – og hans bekendte arbejdssevne havde tilstrækkelig vist Generalstabten, at Tuxen var den rette mand at få indlemmet i de krigshistoriske arbejder.

Det må have været en gammel drøm, han her til sin store glæde så gå i opfyldelse. Nu var han accepteret, kunne med rolig samvittighed hellige sig de historiske arbejder, både de opgaver han tjenstligt blev pålagt, og som han kunne arbejde med i tjenestetiden, og de arbejder, hans frodige fantasi selv kunne drømme op og evt. få tjenstlig opbakning for. Da han kort efter fik det attræ-

de tjenestested i København og flyttede dertil, betød det, at alle de besværlige ansøgninger om forsendelse af arkivalier fra arkiverne i hovedstaden til Helsingør kunne ophøre, en også i vore dage yderst hæmmende foreteelse for den officer, der ikke er bosat i hovedstaden.

S.å. havde han den sorg at miste sin fader. Sognepræst Peder Tuxen havde været syg i nogle måneder, men selv da han lå på dødslejet, havde han af pligtfølelse mod sit kald og sin hjord ladet sig bære over i kirken i Esbønderup for at forrette konfirmationen, og han afsluttede sin 41-årige præstegerning som en sand stridsmand for Herren.¹⁵ Tuxen indrømmede, han aldrig havde været nogen gudbenådet prædikant, mens hans tro havde været fast og lydefri.

De urolige, politiske forhold var dog ikke ensbetydende med en total mangel på interesse for dansk militærhistorie i befolkningen. Serióse magasiner og fortløbende tidsskrifter som fx »Historisk Tidsskrift«, »Museum« etc., »Personalhistorisk Tidsskrift«, mange af amtsårbøgerne m.fl. tog gæstfrit mod militærhistorikerne, og flere populært affattede tidsskrifter, fx »Danebrog« og »Vort Forsvar«, betragtede det som en af deres væsentligste hovedopgaver at vække interesse for dansk militærhistorie i vide kredse for derved at fremme kærligheden til fædrelandet, altså et klart pragmatisk sigte. Også til disse tidsskrifter leverede Tuxen adskillige indlæg.

Den 10. oktober 1891 afgik Tuxen fra tjeneste ved 18. Bataljon i Helsingør og sattes i nr. ved 23. Bataljon i København og beordredes samtidig til tjeneste som chef for bataljonens 3. kompagni, hvilket han var til den 7. marts 1893.¹⁶ Han ansattes samtidig fra den 1. oktober ved Generalstabens krigshistoriske Arbejder, hvor han straks hvirvledes ind i det omfattende arbejde med »Meddelelser« etc., der yderligere øgede hans korrespondance.¹⁷ Han har sikkert året efter hilst historikeren A.D. Jørgensens »Grundsætninger for historisk kildekritik« med glæde og benyttet den flittigt.¹⁸

I løbet af 1893 var en række officerer med Rist, Harbou og Tuxen samt oberst N.P. Jensen i spidsen blevet enige om, at

dansk krigshistorie beklageligvis havde en række uafviselige lakuner. Rist bragte i »Militært Tidsskrift« en oversigt over disse, og N.P. Jensen besluttede at fylde en af dem, intet mindre end Skånske Krig 1675-79. Han var selv helt på det rene med, at det var en overmåde ambitiøs opgave, og at den fortrinsvis skulle udføres via arkivstudier, da intet større arbejde om krigen forelå. Arkiverne fra den periode var endnu ikke ordnede, hvad der yderligere besværliggjorde arbejdet. Da Jensen på det tidspunkt blot var »stillet til rådighed« for Generalstaben p.g.a. en række uoverensstemmelser med den i officerskredse for sin korte tålmodighed og lange arm så frygtede krigsminister Bahnson, og derfor ikke havde mandskab, men blot skulle overvære større øvelser og revuen på Nørre Fæled, havde han en vis del af dagen til sin rådighed, og han gik i gang med arbejdet, der først afsluttedes i 1900 med det digre værk på ca. 500 sider, trods fejl og mistolkninger til dato stadig det eneste større værk på dansk om krigen.¹⁹

Jensen havde ydermere gennem en årrække holdt en række foredrag i Det krigsvidenskabelige Selskab om Napoleons felttog 1812, og på opfordring af en række officerer besluttede han at udgive disse i bogform. A.h.t. striden med Bahnson ville han principielt ikke anmode Krigsministeriet om økonomisk støtte, men gik til Gyldendals Forlag. Forlaget lod en faghistoriker læse manuskriptet og påtog sig udgivelsen. Bogen udkom i 1893 og fik glimrende anmeldelser. Det svenske militære tidsskrift karakteriserede den endog som »mesterlig«, men forfatteren spandt intet guld på den, som han køligt noterede i erindringen.²⁰

Den 8. marts 1893 afgik Tuxen fra 23. Bataljon og ansattes som stabschef ved 1. Sjællandske Brigade.²¹ Han var nu på vej opad.

Hvis hans endnu levende moder erindrede sig sit bekymrede brev fra 1866 til sønnen om hans sprogvanskeligheder, ville hun nok have smilet, da hun modtog meddelelse om, at hendes søn var blevet udset til at være manuduktør i sprog for landets kommende monark, den unge prins Christian, senere Christian X.

Prinsen, der i 1889 var blevet indkaldt som rekrut ved Livgarden, var efter gennemgang af Hærens Officersskole den 28. oktober 1891 blevet udnævnt til premierløjtnant i Livgarden, og det

fremgår af brevene i Tuxens privatarkiv, at han i 1893 påbegyndte timer i fransk med den unge prins, en foreteelse, der givet har skullet bøde på prinsens næppe alt for gode kundskaber i dette dengang så vigtige sprog.²²

Det er et åbent spørgsmål, hvorvidt denne ærefulde kommission har behaget den flittige Tuxen. At undervise den meget militært interesserede prins har givet været noget af en blandet fornøjelse for den sprogligt og litterært interesserede Tuxen. Prins Christian var alt andet end sprogligt og litterært indstillet. Han gik med stor iver op i sin tjeneste som officer i Livgarden, og han blev hurtigt præget af omgivelserne i en grad, han aldrig forvandt. Man kan måske – bredt sagt – ligne forholdet med den unge prins Frederik, senere Frederik VI, der også som ganske ung prins i den grad prægedes af sin militære opdragelse, at den hang ved ham og karakteriserede ham resten af livet. Også prins Christian følte sig hele livet primært som officer. Som ung prins beundrede han sin gamle bedstefader og tidligere rytterofficer under Treårskrigen, der på sin side også omfattede den unge prins, hvori han måske så noget af sig selv, med megen hengivenhed, især da han så, med hvilken interesse prinsen kastede sig over militære studier. Christian IX havde også beundret Frederik VI og været dennes øjesten i kongens sidste år.²³

Prinsen ytrede selv år senere til den tyske gesandt Ulrich von Brockdorff-Rantzau: »Jeg er med liv og sjæl soldat!«, og han var hele livet præget af officerens traditionelt konservative samfundsopfattelse og havde tillige dennes stærkt udviklede æresbegreber og udtalte pligtsfølelse.²⁴ Denne livsholdning kom klart til udtryk i hans militære optræden, selv i privatlivet, der i mangt og meget kunne minde om livet i en officersmesse, selv efter giftermålet og senere tronbestigelsen. Han virkede ofte studs og kort for hovedet, ligesom han var uden sans for humor og i virkeligheden kun havde få venner eller blot bekendte.²⁵ Hans tilknappe, uniformerede væsen nåede nok højdepunktet ved hans bekendte, korte svar til Adolf Hitler på dennes lykønskningstelegram på 70-årsdagen i 1942. Som konge lagde han stor betydning i sine stillinger som øverstkommanderende admiral og især general, ganske som

Frederik VI havde gjort. De ledende officerer var blandt de hyppigste audiensgæster, og gennem sine adjutanter modtog han ekstra informationer og var hele livet – og det anerkendtes fra alle sider – godt informeret om militære forhold.

Om end prins Christian var elev hos kaptajn Tuxen og derfor måtte efterleve dennes instruktioner og fx skrive de stile, Tuxen ønskede, var han dog først og fremmest prins med de deraf følgende repræsentative pligter, ligesom han måtte tage sine vagter ved Livgarden på lige fod med de øvrige i rosten. Adskillige breve fra prinsen til Tuxen meddeler, at han er blevet forhindret i at se læreren på Amalienborg til time og beder denne fastsætte et nyt tidspunkt, noget, der sikkert har irriteret Tuxen grænseløst og vel også svækket den endelige effekt af undervisningen.²⁶ Hvor længe denne varede, fremgår ikke af korrespondancen, og om den fik nogen betydning for Tuxen senere, lader sig ikke spore. Om nogen egentlig påvirkning fra Tuxens side har der næppe været tale. De bevarede forbindelsen resten af Tuxens tjenestetid, og denne var altid nøjeregnende med ved højtider, festdage i kongehuset etc. telegrafisk at sende sin allerunderdanigste lykønskning, der hver eneste gang usvigeligt sikkert affødte lige så kortfattede, upersonlige svar, som mange år senere den tyske rigskansler skulle blive betænkt med.²⁷

I 1894 havde Tuxen via tjenesten i Generalstabens krigshistoriske Arbejder fået lettere adgang til krigsarkiverne, og han kastede sig over en undersøgelse af »Den paatænkte overgang til Skaane 1809«, Frederik VI's mislykkede, planlagte invasionsforsøg over isen fra Sjælland til Sverige i den hårde vinter 1808-09.²⁸ Emnet var godt nok behandlet i »Meddelelser« etc., bd. IV (1890) af C.Th. Sørensen, men Tuxen, som havde været med i arbejdet siden 1891, har naturligvis lavet sit eget notearkiv eller jævnsides med arbejdet samlet brikker til en anden fremstilling, hvad næppe nogen arkivofficer eller medarbejder i de krigshistoriske arbejder med respekt for sig selv ville kunne lade være med. Også her var kildematerialet udsøgt, som det sømmede sig for Generalstabens nye, stærkt aktive militærhistoriker.

Naturligvis var Tuxen også en yndet foredragsholder i Det

krigsvidenskabelige Selskab ligesom fx N.P. Jensen. Her kunne han træffe sammen med bl.a. den aldrende monark og prins Hans (1825-1911). Gamle kong Christian var stærkt militærhistorisk interesseret, især i rytteriets historie, som han som gammel hestgardeofficer havde et godt kendskab til. Medens han under et foredrag kunne rejse sig og berigtige en oplysning af foredragsholderen, kunne han også, når emnet ikke fængede, præstere at tage sig en stille slummer på stolen. Han gjorde det engang under et af N.P. Jensens foredrag og spurgte bagefter undskyldende foredragsholderen, om det havde forstyrret, og man kan gætte sig til dennes svar! I samme periode udarbejdede Jensen også en tankevækkende studie over en sammenligning mellem hærplanerne af 1816 og 1842, der også benyttedes som foredrag.

Ægteskabeligt fik Tuxen og hustruen i 1894 erstatning for det smertelige tab af deres førstefødte barn tre år tidligere. I september nedkom Ingeborg Tuxen med en datter, der døbttes Karen, og som overlevede begge forældrene.²⁹

Krigen 1870-71 var efterhånden kommet så meget på afstand, at den trængte til en dybtgående skildring på dansk. Studiemæssigt betød den for den danske hær betydeligt mere end den mere primitivt førte Balkankrig 1877-78. Rist henvendte sig derfor til N.P. Jensen for at formå ham til at skrive en bog om krigen, hvis forløb man stadig drøftede i respektive landes generalstabe. Selv turde han ikke binde an med opgaven, men mente, Jensen var den rette. Denne var ikke meget for det, især da bogen ikke skulle udkomme i Generalstabens navn, men som privat udgivelse. Han havde dårlige erfaringer m.h.t. salg af krigshistoriske publikationer. Alligevel gik han i gang, og den rigt illustrerede bog, der udkom 1896, trykt i 8000 expl., blev en stor succes og er stadig den eneste større fremstilling på dansk om krigen.³⁰

Efter sin indtræden i de krigshistoriske arbejder kom Tuxen hurtigt ind på at udveksle tanker og spørgsmål med såvel udenlandske officerer som civile militærhistorikere. Det var en foreteelse, der tog fart op mod århundredskiftet og var selvfølgelig med til at give Tuxen øget historisk horisont, ligesom den kom til udtryk i hans senere arbejder.³¹

Dette initiativ er utvivlsomt blevet drøftet og værdsat i de krigshistoriske arbejder. Generalstaben var fuldt på det rene med, at skulle et officielt historisk arbejde ikke være »enøjet«, men objektivt og upartisk belyse en sag fra flere sider, i hvert fald to, nemlig egen og modpartens, måtte forskningen også rettes mod udlandets officielle arkiver og museer. I konsekvens af denne teori blev Tuxen og Harbou beordret til at foretage en række tjenesterejser til sådanne arkiver, hvor relevant materiale opbevaredes til belysning af dansk krigshistorie, mere eksakt Store nordiske Krigs historie. Antallet af disse studierejser er imponerende og vidner om den betydning, Generalstaben tillagde dem. Gratis var de jo heller ikke. De strakte sig fra 1895 og lige til 1907 og gik til – udover Slesvig og Oldenburg som gamle danske enklaver – Italien, Paris og Stockholm.

Den første gik i 1895 til Slesvig og Oldenburg og varede en måned.³² Med redebøn bistand fra de i de to statsarkiver ansatte hjembragte Tuxen meget værdifuldt stof, der benyttedes i det store værk om Store nordiske Krig, som planlagdes udarbejdet og udgivet af Generalstaben efter forslag af Tuxen.³³

I 1896 døde kaptajn S.A. Sørensen, og Rist rykkede op som chef for Generalstabens krigshistoriske Arbejder.³⁴ S.å. modtog Tuxen Ridderkorset af Dannebrogordenen.³⁵ Hans frodige fantasi og evne til at drømme realiserbare projekter op var i disse år givet på toppen. På sin vis har han nok lignet bedstefaderen og måske også H.C. Andersen, hvad angår inspireret opfindsomhed. Som Andersen engang udtrykte det, behøvede han ofte blot at få et strejf af en tanke, en pludselig indskydelse, og straks lå der en næsten færdigstøbt plan til et litterært arbejde. Heri har Tuxen sikkert i vid udstrækning lignet eventyrdigteren. De vedholdende arkivstudier gav ham i 1896 inspiration til den lille, men morsomme artikel »Et Fornuftparti«, som bragtes i »Museum« etc. s.å. Den byggede på en officers »Memorial« til generalauditøren fra 1720'erne, hvor han var blevet narret til at indgå ægteskab med en gammel dame, som påstodes at være hoveddrig, hvad det desværre først efter giftermålet viste sig, at hun ikke var! Officeren, en oberstløjtnant, der var, hvad man dengang kaldte en »officer

Kaptajn Søren Anthon Sørensen (31/3 1840-11/2 1896). – Kom først i købmandslære og var derefter ved landvæsenet. Han viste hurtigt stor interesse for den mil. løbebane og blev 1862 sekondløjtnant i infanteriets krigsreserve og derefter ansat ved Krigsministeriets Revisionsvæsen. I 1864 udmærkede han sig ved Sankelmark og Vejle og fremhævedes gentagne gange i rapporterne. Han overførtes til linien, blev premierløjtnant 1867, kaptajn 1880, stabschef hos generalinspek. for fodfolket 1885 og oberstløjtnant 1892. Hans interesser for militærhistorie og arkivstudier vågnede tidligt, og han helligede al den fritid, hans overvældende mil. virksomhed levnede ham, til det historiske studium. Kun forholdsvis lidt foreligger trykt af ham, da hans selvkritik var uhyre udviklet. Fra 1891 var han redaktør af »Medd. fra Krigsarkiverne«. Med Krigsministeriets understøttelse foretog han studier i svenske arkiver ang. den nordiske syvårskrig og skrev bl.a. »Om Kronborgs Erobring 1658« (1880). – Foto fra ca. 1890.

Foto: Det kgl. Biblioteks Kort- og Billedsamling

de fortune« (d.v.s. havde tjent sig op fra menig, hvervet soldat), klagede til den enevældige konge, der holdt med ham, og en lang tragi-komisk retssag udspillede sig.³⁶

Da chefen for Generalstabens taktiske Afdeling, der på dette tidspunkt var oberst C.F.F.E. Tuxen, havde godkendt Tuxens storstilede projekt om Store nordiske Krig, gik forarbejderne som anført i gang med C. Tuxen som overordnet tilsynsførende og Tuxen som den ledende hovedkraft, bistået af Harbou og – for det sømilitæres vedkommende – kommandør C.L. With-Seidelin (1850-1924). Da C. Tuxen afgik fra Generalstaben 1897 for at blive krigsminister, overtog Rist den øverste ledelse. Såvel franske, svenske som tyske arkiver viste stor interesse for det betydningsfulde projekt, og der udvikledes gode, personlige kontakter med disse, der beredvilligt udlånte arkivalier og endvidere skænkede kort og planer eller sendte afskrifter og excerpter til København. 1. bind, der omhandlede krigen i 1700, af de i alt 10 store bind, udkom 1899 og var i enhver henseende en bedrift, der modtoges med stor opmærksomhed i såvel militære som civile historiske kredse i de nordiske lande. Det blev Harbou, som især interesserede sig for hærens historie på de indre linier, der kom til at give værket dets endelige navn: »Bidrag til Store nordiske Krigs Historie«, og han nåede at medvirke ved udarbejdelsen af værkets 1., 5. og 6. bind.³⁷

I disse sidste år op mod århundredskiftet begyndte Tuxens helbred tilsyneladende at vakle. Det fremgår ikke eksakt af hans korrespondance eller andre steder, men en række punkter kan, sammensat til en mosaik, tyde på, at en begyndende lungetuberkulose havde bemægtiget sig ham, måske en udløber af det noget svagelige helbred i barne- og ungdomsårene og måske med difteritissen i 1864 som optakt.³⁸

Under alle omstændigheder lykkedes det at standse eller indkapsle sygdommen, så Tuxen kunne bevare sin stilling som officer. Han måtte dog anmode om sygeorlov 1896 for at tiltræde en kur i Davos i Grävübunden i Schweiz, hvad der tilsyneladende rettede op på ham.³⁹ Hans nu mangeårige, stærkt forcerede stu-

die- og forfatterarbejder ved siden af tjenesten har næppe gjort sagen bedre.

Han slog ved denne lejlighed nærmest to fluer med ét smæk. Om end han var sygmeldt og optaget af et kurophold, kædede man alligevel rejsen sammen med en studietur til garnisoner i Norditalien for at studere et i den italienske hær nyligt indført nyt gymnastisk system, der havde påkaldt sig stor interesse i udlandet.⁴⁰ Dette klarede Tuxen udmærket, da han talte flydende italiensk, og han kunne selvfølgelig ikke lade være med også at besøge italienske arkiver.

Atter i foråret 1899 beordredes han til Italien for at studere og vurdere systemet nærmere med henblik på evt. indførelse i den danske hær.⁴¹

Hans holdning til systemet nedfældede han i en omfattende indberetning til Generalstaben. På sin vis var han både positivt og negativt indstillet til systemet. Den italienske hær havde i stor udstrækning menige af højere levealder end den danske, og den almene træningstilstand var ved mødet ved hæren ringere end danskeres, hvilket særligt måtte noteres. Alligevel måtte han konkludere, at systemet var et stort fremskridt på den samlede militærvidenskabens område. Hans indberetning, der vidner om hans skarpe »coup d'œil« og evne til at erkende og lære af positive nyskabelser i den militære undervisning samt, at han også havde sans for andet end skrivebords- og studerekammerarbejde, fortjener at gengives:

»Nød lærer nøgen Kvinde at spinde,« siger et gammelt Ord, og det er den bitre Nød, der har drevet Italienerne ind paa den militær-gymnastiske Metode. Finansernes slette Tilstand har gjort det umuligt at indkalde Fodfolkets Rekrutter om Efteraaret. Hvis man nu vilde begynde paa en langsom og grundig Uddannelse ved Foraarstid, ville hele Sommeren gaa hen dermed, og i den Tid vilde Øvelserne med det ældste Mandskab lide altfor meget, ligesom det ogsaa vilde gaa ud over Officerernes Uddannelse. Man har derfor besluttet sig til at anvende en Metode, hvorved Rekrutterne i den kortest mulige Tid bringes saa vidt, at de kan indtræde i det ældre Mandskabs Rækker og fortsætte Uddannelsen sammen med dette eller om fornødent

straks rykke i Felten. Man har ment at kunne opnaa dette ved at bringe Gymnastiken i den nøjeste organiske Forbindelse med de øvrige militære Undervisningsfag, idet man tilskriver denne den Egenskab »at vække de unge Soldaters Dristighed og Selvtillid«. De gymnastiske Øvelser maa derfor være simple, lette at fatte og lette at udføre; de maa aldrig gentages saa ofte, at Soldaterne blive trætte og kede af dem, men paa den anden Side skal der daglig mindst 2 à 3 Gange holdes Øvelse i Gymnastik. Marche, Eksercits, militær Anstand, Fægtningslære osv. maa ikke betragtes som særlige Fag, der drives i særlige Timer, alt skal drives sammen med Gymnastiken og gaa op med denne i en højere Enhed. Dette er Hovedindholdet af Fortalen til »Metoden«, hvis Grundsætning er: Lysten driver Værket! Øvelserne maa anlægges saaledes, at Folkenes Interesse kan vedligeholdes. Den størst mulige Afvæksling maa tilstræbes, aandelig og legemlig Træthed skal undgaas, Folkenes Kræfter skal udnyttes til det yderste, men aldrig paa ensidig Vis. Som det ses, er de her fremsatte Tanker ikke særlig nye. For omtrent 100 Aar siden har Professor Nachtegall udtalt næsten det samme herhjemme; men det er vistnok første Gang, at man har gjort et alvorligt Forsøg på at gennemføre den i Praxis.

De gymnastiske Øvelser ere af ren praktisk Art. Det indprentes stadig Lærerne, at det ikke kommer an paa at uddanne enkelte Akrobater, medens Hovedmassen af Rekrutterne præstere en Gymnastik, som er en Parodi paa de Flinkes Kunster. Formaålet er at udvikle alle Rekrutternes Smidighed, at sætte dem i Stand til at overvinde de Hindringer, de træffe i Marken og til i det hele taget at udholde Feltlivets Strabadser. Den militære Gymnastik er kort sagt et Middel, endog et særdeles vigtigt Middel, men aldrig et selvstændigt Maal. Øvelserne afholdes derfor i Reglen i fri Luft (det 67. Regiment havde ikke engang Adgang til et Gymnastikhus); der anvendtes hverken Gymnastiksko eller særlig Paaklædning, man benytter enhver Lejlighed til Terrængymnastik, en Mængde Øvelser afholdes med Oppakning og Gevær, og dette benyttes endog som Gymnastikapparat, idet Rekrutten lærer at bære det i alle mulige Stillinger og at tumle med det paa enhver optænkelig Maade.

Gymnastikapparaterne er saa simple og saa billige som muligt. Ved Rekrutuddannelsen anvendtes hovedsagelig følgende: Klatreapparat med Glatstang, Glat- og Knudetov, Ligevægtsbjælke, der ogsaa anvendes til Øvelse i Nedspring, Springgrav til Længdespring og til Højdespring, Styl-

ter og endelig de saakaldte »Appoggi« – Haandbomme, smaa Træstykker af Gennemsnit som en Jernbaneskinne, der benyttes ved en Mængde Smidighedsøvelser. I Stedet for Madratten anvendes en Sandbunke, og ved Springøvelser benyttes ofte Springbrædt. Der lægges særlig Vægt paa Nedspringet, der fra første Færd skal være saa korrekt som mulig, ellers gælder det ved alle de andre Øvelser som en Hovedregel, at man i Begyndelsen ikke maa kræve streng Nøjagtighed, men skal lade sig nøje med en nogenlunde rigtig Efterligning af de Bevægelser, som Læreren viser Rekrutterne.»⁴²

Metoden blev da også i tillempet form indført i den danske hær, væsentligst ved den meget idræts- og cykelinteresserede officer, kaptajn af fodfolket A. Lobedanz' (1861-1909) foranstaltning.⁴³

Den 12. april 1899 udnævntes Tuxen til oberstløjtnant og ansattes samtidig som chef for 2. Bataljon i København, en stilling, han bevarede til den 30. juni 1906.⁴⁴ Han fik i denne selvstændige stilling rig lejlighed til at sætte ind på en forbedret, mere tidssvarende uddannelse, hvor meget overflødig var skåret bort og kun det nødvendige, krigsmæssige stod tilbage.⁴⁵

I denne periode, hvor afslutningen af 1. bind af Store nordiske Krig nærmede sig fuldbyrdsen, drejede korrespondancen mellem Harbou og Tuxen sig specielt om dette arbejde. Harbou læste således ofte Tuxens manuskripter igennem, også til andre arbejder, og var ikke altid enig med ham i hans teorier og slutninger. I det hele taget kan det ikke undgås for en nutidig læser af deres breve at notere sig det særdeles smukke venskab, der herskede mellem dem og deres familier. Især er brevene, der veksledes ved fødselsdage, jul, dødsfald i familierne, udgivelser etc., varme og fulde af gensidig forståelse og sympati.⁴⁶

Det kan undre, at Tuxen aldrig blev optaget på generalstabskursus, hvad der ordentligvis altid har været en af forudsætningerne for at nå de højeste poster.

Han var selv i de yngre år bitter herover, og han skrev år senere, at han ved selvstudium måtte tilegne sig de kundskaber, der var fornødne på de høje kommandoposter.⁴⁷

Barndomsvennen Vilh. Gørtz var enig heri. Årsagen til, at Tuxen aldrig blev optaget, mente Gørtz, skyldtes, at uddannelsen

dengang i høj grad var forbundet med undervisning i geodæsi, og dette yderst matematisk prægede fag stemte langt fra med Tuxens anlæg og interesser, som jo var af overvejende humanistisk art.⁴⁸ Alligevel har Tuxen været en sådan kapacitet, at man altså ikke har kunnet komme uden om ham ved besættelse af højere chefsposter.

I 1899 tilspidsedes forholdene i Sydafrika mellem Storbritanien og de to Boerrepublikker Oranje-Fristaten og Transvaal under præsident P. Krüger. Spændingen udløstes s.å. i udbruddet af krigen. Boerne havde længe forberedt fredsbruddet og kunne stille med en hær på ca. 50.000 beredne skarpskytter mod indledningsvis ca. 10.000 engelske kolonitropper.⁴⁹

Krigen fulgtes nøje i den danske generalstab, og den kunne måske i nogen grad minde om den senere finsk-russiske vinterkrig 1939-40. Dens forløb i de første måneder overraskede Europas stater, der havde regnet med, at de engelske, langtidshvervede, professionelle soldater hurtigt ville få overtaget. Det skete først efter en række notoriske nederlag til boerne og efter, at ca. 100.000 mand over havet var ført derned.⁵⁰

Tuxen så her nogle af sine teorier om en tidssvarende, målrettet og realistisk feltmæssig uddannelse i brug. Boernes fremragende skydeuddannelse og brug af terrænet, deres høje moral og evner som enkeltkæmpere i den »spredte orden« i forbindelse med deres brug af røgsvagt krudt i geværene og sandfarvede uniformer stillede dem langt over de engelske afdelinger i deres røde uniformsjakker og blå bukser og kæmpende i traditionel europæisk stil og med – i hvert fald i dette terræn – forældet taktik. Årsagen til de engelske nederlag var overalt den samme: Frontale stormangreb uden særlig ildstøtte på bjergstillinger, udbyggede med skyttegrave og forhindringer samt infanteriets manglende evne til og sans for at dække sig og udnytte det kuperede terræns mangfoldige muligheder. Især blev slaget ved Spion Kop 24. januar 1900 katastrofalt for englænderne under general Buller. Den engelske professor Cyril Falls har kaldt dette slag for »den ypperste dag i geværets historie«. Boerne under general Botha førte alene ved geværild uden tung ildstøtte (artilleriild) deres angreb igennem til

nærkampafstand og nedkæmpede totalt englænderne, endog uden at behøve at gennemføre stormen. Det var et slag, alle Europas generalstabe studerede og analyserede særdeles grundigt, og som styrkede uddannelsen af den enkelte soldat. Først, da man havde lært disse ting og indført den mere slørende khakiuniform, vendte bladet sig for englænderne.⁵¹ Krigens forløb gav i Danmark stødet til indførelse af den grågrønne feltuniform med vid, løssiddende jakke, skjulte knapper og nedfaldende krave uden spejl M/1903. Mærkværdigvis indførtes ikke nogen enkeltmandsteltflage, der ellers i denne periode indførtes i de fleste europæiske hære, dels som teltdel, dels som regnslag.⁵²

Tuxens tjeneste i denne periode ved århundredskiftet, især som chef for 2. Bataljon, var frugtbringende for hans forskning. Alle arkiver, biblioteker, Tøjhuset m.m. lå jo placeret i hovedstaden, og han havde nu nået en sådan grad, at han ikke skulle spørge om forlov, hver gang han agtede at foretage et arkivbesøg, ja, det var jo i virkeligheden tjenstligt dikteret, når han gjorde det for at kunne løse de ham af Generalstaben pålagte opgaver.

Han korresponderede også med den historisk interesserede prins Jean af Orleans, som i 1890'erne havde gjort tjeneste ved Livgarden, først som rekrut, senere som løjtnant.⁵³ Prinsen skrev til ham fra Biarritz, at han gerne ville medvirke til at få Tuxens fremstilling om »Royal Danois« trykt på fransk og udgivet i Frankrig. Hvad sagen endte med, ses ikke.⁵⁴

Tiden omkring århundredskiftet var kommet til at minde og højtideligholde mindedagene for et stort antal af vore krige: 1848-50, slaget på Reden 1801, 1864 og 1658-60. Disse begivenheder, der indtrådte midt under den voldsomme indre strid om vort forsvar, førte til, at der i aviser og tidsskrifter fremkom en række erindringer og breve, der fra krigsdeltagerne var blevet sendt hjem. En del af brevene samledes i særlige udgaver af C.F. Allen og F.V. Jessen.

Allerede tidligere var der udkommet en række afdelingshistorier, hvoraf de første var forfattede af premierløjtnant C.L. Løvenskiold om Livgarden til Fods' historie, hvorfor han belønnedes med Fortjenstmedaljen i Guld med krone, og C.C. Krogh om

Kong Christian den Niende (8/4 1818-29/1 1906. Konge fra 15/11 1863). – Han besteg tronen under de vanskeligste forhold, og Dannevirkes rømning i krigen 1864 var medvirkende til, at der rejstes ganske uberettiget tvivl om hans danskhed, en tvivl, som med årene fuldstændig bortvejredes. Han førte i begyndelsen af Treårskrigen Den kongelige Livgarde til Hest og var hele sit liv dybt interesseret i rytteriets historie. Det var ham en stor sorg, at hestgarden nedlagdes i 1866 som værende for dyr og ineffektiv i fremtidig krigsførelse. Som ældre kom han ofte til foredragene i Det krigsvidenskabelige Selskab, når der var et krigshistorisk emne på programmet. Kongen er her afbildet i gallauniform for general af infanteriet, efter sørgebåndet at dømme sikkert i forb. med dronning Louises død i 1898. Sablen er en ureglementeret privatmodel, sikkert en gave.

Foto: Det kgl. Biblioteks Kort- og Billedsamling

Livgarden til Hest, af E. Neergaard om 18. Bataljon og af V.E. Tychsen om ingeniørtropperne, foruden O.E. Bloms afhandlinger fra 1877 om Christian IV's artilleri. De fleste af disse bøger var udarbejdede af officerer, nogle af dem fremragende som fx premierløjtnant G. Brammers om Livgarden, der indbragte ham ridderkorset, og oberstløjtnant V. Stillings om 1. Bataljon. Flere af dem var rigt udstyrede med kort og billeder og derfor for kostbare for den menige mand, selv om de blev udgivet med støtte fra Krigsministeriet og trykt på dettes trykkeri efter en kritisk gennemgang i Generalstabens krigshistoriske Arbejder. Desuden gav »Udvalget for Folkeoplysningens Fremme« kortere fremstillinger af krigene af N.P. Jensen og et skrift om Daniel Rantzau af Liljefalk.

Det var en urolig tid for danske officerer. Bølgerne gik endnu højt om betimeligheden af Københavns befæstning. Talrige indlæg fremkom i dagspressen, også fra mange officerer, så mange, at de samlede i dag ville udgøre bindstærke værker.

Midt i denne hektiske tid udsendte oberst N.P. Jensen i 1900 en større fremstilling »Den anden slesvigske Krig«, kun otte år efter generalstabsværkets fremkomst.

N.P. Jensen var blevet en skikkelse for sig selv blandt danske militærhistorikere i officerskorpset. Der kan ikke herske tvivl om, at hans bevæggrunde til at kaste sig over forskningen og skribentvirksomheden ikke var dikteret af ønsker om personlig vinding og/eller omtale, men var et ægte produkt af hans varme, uegenlyttige følelser for forsvarssagen og tillige ønsker om at bryde en lanse for dansk militærhistorie som en disciplin, enhver officer anstændigvis burde interessere sig for, ydermere da officeren er den eneste i samfundet, der har fået en egentlig uddannelse i denne historiske disciplin med en nærmest indbygget pligt til at udnytte og udvikle denne uddannelse senere.

Han førte næsten hele sin tid som militærhistoriker en slags »free-lance«-tilværelse og blev aldrig knyttet til Generalstabens krigshistoriske Arbejder. Alligevel blev han en af vore betydeligste på området, og han udsendte en række værker i privat udgivelse. I denne virksomhed kom han tilsyneladende på tværs af Gene-

Oberst Niels Peder Jensen (26/10 1830-17/5 1918). – Var ved krigsudbruddet 1848 ansat på et skibsklareringskontor i Helsingør, men meldte sig straks som frivillig, deltog i kampen ved Bov, slaget ved Slesvig og træfningen ved Oversø. Sekondløjtnant 1849 og deltog s.å. i kampen ved Adsbøl og slaget ved Fredericia. Såredes 1850 ved Helligbæk og blev s.å. forsat til linien. Tjenstg. ved Generalstaben 1860-63 og deltog som kompagnikommandør i 1864. Kaptajn 1867, oberstløjtnant 1890 og afskediges 1895. Hans dybe interesse for krigshistorie og andre militær-litterære studier førte ham ind på forfatter- og foredragsbanen, og han blev en af den danske hærs mest produktive forfattere. Han var en glimrende feltsoldat, en stærk og uafhængig personlighed med en uhyre arbejdsevne og energi, han bevarede op i sin høje alder. Også i det kommunale og politiske liv tog han del fra konservativ side. 1868-70 byrådsmedlem i Viborg og folketingsmand 1874-84 og 1909-10. – Foto fra ca. 1885.

Foto: Det kgl. Biblioteks Kort- og Billedsamling

ralstaben og de dér herskende, indiskutable holdninger og synspunkter. Han kom derved aldrig til at tilhøre inderkredsen blandt de »etablerede« militærhistorikere og var nok i nogen grad anset som en enfant terrible blandt disse. Det kan forekomme uretfærdigt, henset til hans omfattende produktion, som næppe nogen dansk officer, vel knapt nok Tuxen, har kunnet opvise magen til.⁵⁵ Også i befolkningen havde Jensen et godt navn. I 1871 havde Krigsministeriet bestemt, der skulle holdes konkurrenceforedrag over emner fra den fransk-tyske krig 1870-71. Jensen vandt 1. præmie med sit foredrag »Sedan«, der blev udgivet 1873, og en stor del af hans skrifter stod i nær forbindelse med hans omfattende virksomhed som foredragsholder, også i civile kredse. Her var han kendt som en myndig, selvbevidst og yderst farverig taler, hvilket samtidig gjorde ham til en glimrende agitator for de ideer, han kæmpede for, og som for ham betød fædrelandets vel.

Hans fremstilling om 1864, som er skrevet med et fremragende, følelsesmæssigt engagement, og hvori han ikke var tilbageholdende med at udøve kritik, når han fandt den påkrævet, fik mange glimrende anmeldelser, men fra visse ældre officerers side blev den betragtet med nogen misfornøjelse. Således var oberst C. Tuxen, der havde haft ansvaret for redaktionen af generalstabsværket, yderst opbragt over Jensens selvbestaltede produkt.

Når militærhistorikeren, cand.phil. C. von Barnekow i sin glimrende historiografiske fremstilling »Nogle synspunkter på dansk militærhistorisk forskning« anfører, at A.P. Tuxen og Jensen muligvis kunne have haft et anspændt forhold til hinanden, i hvert fald på det historiske område, beror det på en misforståelse, idet det var slægtingen C.F.F.E. Tuxen, utilfredsheden kom fra. Om Tuxens egen mening om bogen haves tværtimod positive udsagn. Han anså Jensens arbejder om de slesvigske krige – altså også dette værk – for »temperamentsfulde, fortrinligt skrevne Arbejder«.⁵⁶

C. Tuxen hældede kort og godt til den anskuelse, at når krigen lige var blevet så udførligt behandlet – dertil redeligt og sobert, efter hans mening – fra officiel side, så forekom det ham som noget af en kniv i ryggen, at en »tilfældig Officer« som Jensen

Christian Frederik Frands Elias Tuxen (14/2 1837-23/2 1903). – Fætter til A.P. Tuxens fader. Landkadet 1853, sekondløjtnant i infanteriet 1855 og deltog som adjutant ved 2. Infanteribrigade i kampen ved Mysunde, Dybbøls forsvar og kampen på Als 1864. I Generalstaben 1867-73, blev oberstløjtnant 1886 og 1895 stabschef ved 1. Generalkommando. Var krigsminister i ministeriet Hørring 1897-99 og blev generalmajor 1900. Lærer i krigskunst ved Hærens Officersskole 1880-87 og udarbejdede en række glimrende lærebøger, fx »Strategiens Grundsatninger og de forenede Vaabenarters Taktik« (1881) og »Krigskunstens Udvikling« (1883). Som chef for Taktisk Afdeling havde han ledelsen af udarbejdelsen af generalstabsværket om 1864, og han oprørtes voldsomt, da N.P. Jensen privat udgav sin fremstilling herom. Hans store flid og klare blik bevirkede, at mange tillidshverv lagde beslag på hans arbejdskraft, og mange taktiske og organisatoriske artikler i »Mil. Tidsskrift« og dagspressen skyldtes hans smidige pen. – Her fotograferet ca. 1898 med gradstegn som krigsminister (på skulderklappen: 1 krone og 1 generalstjerne).

Foto: Det kgl. Biblioteks Kort- og Billedsamling

også ønskede at føre sig frem med et værk, der ikke veg tilbage for at fælde domme over personer, som endnu levede og havde taget virksom del i krigen.⁵⁷

C. Tuxen anmodede Generalstaben om at gøre indsigelse mod værket, men officielt kunne staben naturligvis intet foretage sig. C. Tuxen blev så oprørt, at han besluttede, at Jensen, der i 1895 var faldet for aldersgrænsen, ikke skulle dø i synden. Hertil kunne »Militært Tidsskrift«, i hvis spalter Jensen også var en kendt skikkelse, bruges, og C. Tuxen besluttede sig til i bladet at rette et kraftigt angreb på forfatteren og derved formentlig vække mistro til hans arbejder. »Militært Tidsskrift« stillede beredvilligt sine spalter til rådighed for chefen for Taktisk Afdeling.

Han udarbejdede en lang, skarp anmeldelse af bogen, som tidsskriftet optog.⁵⁸ Den var tillige udformet som et giftigt, personligt angreb på Jensen. For tilsyneladende at nagle denne til væggen, nedlod C. Tuxen sig til ydermere at sende anmeldelsen som særtryk til Fredensborg Slot, for at kong Christian, der satte stor pris på Jensens foredrag, forhåbentlig skulle slå hånden af ham. Det resulterede i, at prins Hans bad Jensen komme ud på slottet og oplyse ham om de enkelte punkter i angrebet, hvad Jensen mente, lykkedes ham tilfredsstillende.⁵⁹

Jensen, der nok med rette følte sig trådt over tærne over dette utraditionelle angreb fra en kollega, svarede i »Militært Tidsskrift« i en ikke mindre skarp artikel, at han fandt C. Tuxens anmeldelse dårligt underbygget og holdt i en form, der ikke var en officer værdig.⁶⁰ I sit svar imødegik han punkt for punkt C. Tuxens angreb, og har man læst begge indlæggene (C. Tuxens er på hele 34 sider og Jensens på 25), vil man nok ende med at have det indtryk, at C. Tuxens angreb var skudt over målet, og at Jensen fremtræder som den største gentleman af de to. Senere havde Jensen den tilfredsstillende, at C. Tuxen gav ham en lunken, halvhjertet undskyldning, og at den kommanderende general for 1. Generalkommandodistrikt generaløjtnant J.Z. Schroll (1831-1916) anbefalede en professor ved Københavns Universitet at benytte bogen ved forelæsningerne i stedet for generalstabsværket, da Jensens bog kom sandheden nærmere!⁶¹

Ved det berømte systemskifte i 1901, hvor Venstreministeren Deuntzer afløste regeringen Estrup, og sindene overalt begyndte at falde til ro, kom to officerer med i ministeriet, begge bekendte af Tuxen. De var nok nye i politik, men det var ikke et par tilfældige, fronderende officerer. Begge var fremragende dygtigheder i deres fag. Det var marineministeren, kontreadmiral F. Jøhnke (1837-1908) og krigsminister V.H.O. Madsen (1844-1917), matematikeren og skaberen af det berømte danske rekylgevær.⁶² At den gamle forsvarsnihilist Viggo Hørup (1841-1912), der kom til at give alle senere forsvarsmotstandere deres bekendte slagord for generationer frem i tiden, også var med, må have været en bitter pille at sluge for datidens officerskorps og alle soldaterforeningernes medlemmer, hvoraf adskillige jo havde vædet Slesvigs jord med deres blod.

S.å. afgik Rist som leder af Generalstabens krigshistoriske Arbejder, og Tuxen, der kun var 48 år gammel, var selvskreven til at overtage den fornemme, krævende stilling, hvis traditioner, såvel i som uden for hæren, efterhånden var blevet så højt estimerede og nærmest af national art, at der nok kun har været få, der kunne bestride stillingen med den fornødne indsigt og ikke mindst påkrævede energi og idealisme.⁶³ Han fik ydermere brug for al sin arbejdsevne og lidt til, da Harbou s.å. for en årrække måtte opgive at deltage i redaktionen af »Meddelelser«, da han dette år udnævntes til stabschef ved 1. Generalkommando, og arbejdet ikke kunne forenes med denne stilling.⁶⁴ Tuxens store indsats på det historiske område var også blevet kendt i Sverige, og det arbejdsmæssigt yderst belastende år endte med en fornem anerkendelse, idet han i december dekoreredes med kommandørkorset af 2. grad af den svenske Sværdorden.⁶⁵

På grund af det vidtfavnende arbejde og korrespondancen med svenske arkiver for belysningen af krigen i 1700 og Carl XII, herunder dennes landgang på Sjælland, havde han også indledt et tæt samarbejde med den svenske fil.dr. og docent ved Lunds Universitet, fra 1908 professor sammesteds, A.G.H. Stille (1863-1922), der selv arbejdede på et værk om felttoget i Skåne, og som var periodens foregangsmand i svensk og nordisk krigshistorie.

Krigsminister, generalmajor Jesper Jespersen Bahnson (18/11 1827-26/8 1909). – Student 1844 og tog adgangseksamen til Den kgl. mil. Højskole 1846, deltog i Treårskrigen og blev løjtnant 1849. 1857 kaptajn og 1859-76 lærer v. højskolen, senere officersskolen. 1871 var han blandt stifterne af Det krigsvidenskabelige Selskab. 1879 oberst og 1884 krigsminister under Estrup. Da Folketinget nægtede bevillinger til Kbh. befæstning, nærrede han ingen betænkeligheder ved at modtage dem ad provisorisk vej, og han gjorde sig herigennem til ministeriets mest hadede mand. Han var sjælen bag oprettelsen af det mil. gendarmerikorps, men styrkede i mange forhold hæren. 1888 fik han indført magasingeværet, udformede komplette mobiliseringsregler 1887 og indrettede 1891 en generalkommission. Han var en stejl, egenrådig natur, der var frygtet i officerskorpset, og i Folketinget, hvor han sad 1887-95 som valgt på Frederiksberg, måtte han udkæmpe mange hede kampe. Ved forliget 1894 faldt han som dets direkte offer. 1894-97 var han kommanderende general for 1. Generalkommandodistrikt. – Foto fra ca. 1893.

Foto: Forsvarets Arkiver

Bekendtskabet blev til et varmt venskab, der varede til Stilles død, og deres indbyrdes korrespondance er stor.⁶⁶ Stilles hovedinteresse var strategiske og taktiske materier og hans endemål at præsentere de ideer, der styrede krigsførelsen. Han inddrog herunder i vid udstrækning historisk-topografiske forhold i sine forskninger. Stille fik sin største betydning i forbindelse med forskningen omkring Carl XII.⁶⁷

I 1903, hvor Tuxen modtog Dannebrogsmændenes Hæders-tegn,⁶⁸ udkom 2. bind af Store nordiske Krig. Med henblik på sammenskrivningen havde Tuxen i sommeren 1899 berejst Skåne og en del af Bleking og havde i 1900 under et længere ophold i Stockholm indsamlet et betydeligt materiale, ikke blot i det svenske rigsarkiv, krigsarkiv og rigsbibliotek, men endvidere i de på godset Eriksberg opbevarede Stenbock'ske samlinger, som ejeren, overceremonimester Carl Carlson Bonde, med stor beredvillighed havde sendt til det svenske krigsarkiv.⁶⁹ I det danske rigsarkiv havde dettes medarbejder oberstløjtnant af fodfolket J.C.W. Hirsch (1842-1922) stillet sine righoldige personalhistoriske samlinger til rådighed. Også den svenske generalstab havde gennem krigsarkivar J. Petrelli ydet værdifuld bistand.⁷⁰

I de bind, Tuxen var medarbejder på, glimrede han – og dermed værket – med en viden på et vigtigt område, hvor de fleste, selv ansete faghistorikere normalt må melde pas: Militærtopografien og de for et sådant værk nødvendige terrænkogninger. Her kom officerens taktiske og strategiske uddannelse til gavn. Skal man skildre et slag i året 1700, må man nødvendigvis kende de datidige hæres og våbenarters taktik, de forskellige skytstypers anvendelse, maksimumsskudvidde for fulds-karp og kardæsk, taktisk benyttelse i samvirke med fodfolk, rytteri m.v. Her vistes eklatant den formidable, højst ønskelige kombination af officer og historiker, en blanding, der i Danmark – i modsætning til de fleste andre lande – desværre er lige så sjælden som hvide elefanter i Afrika. Nok havde Tuxen ikke akademisk bredde som historiker, men han har formodentlig kunnet forske så godt som nogen faguddannet historiker. Tuxen gav ved sin indsigt i disse den højere militære førers specialer værket en sådan militærvidenskabelig

værdi, at det i dansk krigshistorisk litteratur står for sig selv, og han placerede sig som den betydeligste militærhistoriker til dato blandt såvel danske officerer som faghistorikere.

Foruden samarbejdet med Arthur Stille kom Tuxen i nær forbindelse med førnævnte krigsarkivar J. Petrelli, og – man kan nu næsten forudse det – det medførte en vidtspændende korrespondance, der atter mandede ud i et hjerteligt venskab over de fælles interesser.⁷¹

Petrelli var født s.å. som Tuxen og døde den 25. oktober 1934. Efter »modenhedseksamen« i Linköbing 1872 indskrives han s.å. ved Universitetet i Uppsala. 1874 blev han volontør ved Livgrenaderregimentet, aflagde følgende år officerseksamen og udnævntes 1882 til løjtnant. 1884 ansattes han som amanuensis ved Generalstabens, 1894 blev han kaptajn og 1897 krigsarkivar (dansk hærarkivar), i hvilken stilling han gennemførte et dybtgående registreringsarbejde af de svenske krigsarkiver. Fra 1906 til 1923 var han inspektør for Kungl. Livrustkammaren i Stockholm.⁷²

Om end Tuxen lige havde fuldført en udgivelsesmæssig bedrift, kunne han dog ikke lade være med i et brev til den norske officer og krigshistoriker Oscar Munthe, at beklage sig over de dårlige kår, der tjenstligt generelt blev budt danske officerer, der interesserede sig for militærhistorie og agtede at gøre noget for denne gren af landets historie.⁷³

Han kom atter til opmærksomt på afstand både tjenstligt og privat at følge en storkrig. I februar 1904 udbrød den russisk-japanske krig, som var en helt igennem moderne krig, Europas stater kunne lære meget af. I oktober sendte Rusland sin Østersøflåde til det fjerne Østen. Fra dansk side stillede man sig yderst imødekommende, militært set. Allerede i Libau gik danske lodser om bord i de russiske krigsskibe, og på de farlige punkter ved passagerne i Store Bælt lå danske torpedobåde for at markere risikoen. Denne overvældende og næppe neutrale service vakte stor opmærksomhed, og forståeligt protesterede Japan, hvad man tog sig let i København. Den engelske gesandt meddelte dog det danske udenrigsministerium – og det var mere alvorligt – at England i givet fald forventede samme imødekommenhed, og med

den russiske flådes uventede ødelæggelse i Tschuschimastrædet i foråret 1905 var Danmark i højere grad end nogensinde før kommet ind for Tysklands magtsfære. Krigens forløb drøftedes indgående mellem Tuxen og Harboe.⁷⁴

Også Vilh. Gørtz, der nu var oberst og chef for 3. Regiment, drøftedes krigen med. Han var pikeret over regeringens mangel på sans for streng neutralitet, om end czaren af Rusland var den danske konges slægtning. Gørtz var ikke egentlig historisk interesseret, men han var fuld af beundring over det historisk-litterære arbejde, Tuxen præsterede, og som han klart forstod var med til at vise flaget i befolkningen. I et brev fra 1906 bad han dog Tuxen om ikke at overanstrenge sig med det åndeligt tappende arbejde i arkiverne.⁷⁵

Hans moder nåede ikke at se ham som oberst. Den 1. marts 1906 døde hun i Esbønderup, og på månedens sidste dag udnævntes Tuxen til denne grad.⁷⁶ Samtidig fulgte ansættelsen som chef for 5. Regiment i Nyborg med bolig sammesteds, og hvor meget udnævnelsen end glædede Tuxen, måtte han samtidig notere, at hans videre arbejde som militærhistoriker nu ville være betydeligt hæmmet, og han måtte atter til at belave sig på udlån og forsendelser af arkivalier til Nyborg, hvor han fik tjenestebolig. Posten som leder af Generalstabens krigshistoriske Arbejder beholdt han dog. Der har næppe heller været nogen, der har kunnet afløse ham på samme niveau.⁷⁷

Harbou var blevet udnævnt til oberst samme dag som Tuxen og ansat som chef for 2. Regiment i Helsingør og fg. kommandant på Kronborg. Han ønskede ikke at komme længere bort fra hovedstadsområdet, hvor han s.å. var blevet valgt som formand for Frederiksborg Amts historiske Samfund, et job, han bestred til sin død, ligesom han også var blevet sekretær i selskabet »Smaabørns Vel«. ⁷⁸ De to har åbenbart til en vis grad »sprunget buk« over hinanden, hvad angår udnævnelser og chefsstillinger, og da Harbou ikke ønskede yderligere advancement, hvis det kun kunne ske uden for hovedstaden eller dennes nærmeste omegn, gik han i 1908, da han blev spurgt, glip af en generalstjerne.⁷⁹ Stillingen som chef for 2. Jyske Brigade i Aalborg skulle besættes, og da

Oberst Otto Frederik Vaupell (12/12 1823-10/4 1899). – Landkadet 1837, sekondløjtnant i infanteriet 1845 og udmærkede sig 1848 ved Bov, Slesvig og Nybøl og blev s.å. premierløjtnant. Adjudant ved Overkommandoen 1849 og deltog med hæder i kampen ved Kolding og udfaldet fra Fredericia. 1850 påskønnedes hans fremragende forhold ved Isted ved, at han udnævntes til kaptajn før tiden. Han nød stor popularitet i befolkningen og fremhævedes af krigsministeren i Rigsdagen. Han havde nogen vanskelighed ved at indordne sig og holde sin ofte formløse, ubeføjede kritik tilbage, hvorfor han aldrig nåede helt til tops i hæren. I 1864 udfoldede han som kompagni- og bataljonskommandør den samme uforfærdede indsats som under Treårskrigen. Han blev oberst 1867 og afskediges 1886. Som militærhistorisk forfatter vakte han tidligt opmærksomhed ved sine glimrende skribentevner, og hans skrifter blev hurtigt afholdt læsning i befolkningen. Han var en glødende fædrelandsven, en fanatiker for danskhedens sag, særligt i den form, der prægede 1880'erne forsvarsbevægelse, ligesom han ivrigt deltog i arbejdet for skytteforeningernes oprettelse. – Foto fra ca. 1880.

Foto: Forsvarets Arkiver

Harbou sagde nej, måtte Tuxen meget mod sit ønske rykke til Jylland. Han udnævntes den 19. august til generalmajor og overtog den fornemme post.⁸⁰ Atter måtte han rykke teltpælene op og med sin familie drage endnu længere væk fra arkiverne, og det måtte naturligvis influere på forfatterskabet.

Fra årene 1906-07 er bevaret to forfremmelsesbedømmelser om ham. Den ældste er udfærdiget 1906 af chefen for Fynske Brigade i Odense generalmajor M. Leschly (1841-1930) og fremsendt til 2. Generalkommando (Viborg), der igen har sendt den til generalinspektøren for fodfolket.⁸¹

Af alle tre instanser betegnes oberst Tuxen som »egnet« og dertil lægger Leschly, at »... Oberstens Evner og Udvikling vil sikkert snart berettige til en højere Betegnelse«.

I den næste fra 1907 anser de to første instanser ham som »egnet«, hvorimod generalinspektøren sætter ham til »meget egnet nej«. Brigadechefen, der nu er generalmajor C.E. Momberg (1852-1924), anfører, at »Obersten har en fast Karakter og er myndig i sin Optræden. Egner sig til at udfylde Pladsen som højstbefalende i en Provinsby. Han har meget gode Kundskaber i Sprog, ligesom han stadig virker som krigshistorisk Forfatter; i denne sidste Henseende tør hans aandelige Begavelse sikkert betegnes som særdeles god.«⁸²

Så nåede Tuxen til slut til tops både som officer og anerkendt militærhistoriker, og hans store historiske arbejde stillede sig på intet tidspunkt i vejen for hans egentlige karriere, ja, befordrede den måske. Næsten samtidig med udnævnelsen udkom på dansk et værk, som Tuxen sikkert med stor fornøjelse har indlemmet i sin reel, om end man i de bevarede arkivalier ikke kan finde nogen kommentarer til det.

I årene 1908-11 udkom kaptajn Daniel Bruuns (1856-1931) store, rigt illustrerede 5-binds værk »Krig gennem Aartusinder«, en populært affattet almindelig krigshistorie fra de ældste tider og til og med krigen 1870-71. Det står på dansk stadig uantastet som en krigens historie, og feltmarskal Montgomerys rædselsfulde, selvhævdende og snakkesalige samt upålidelige værk »Krigens historie« (Kbh. 1968), som et meget ungt »forskerhold« nærmest

Den civile Forsvarsminister.

Krigsministeren inspicerer.

Forsvarsminister J.C. Christensen inspicerer. – Da J.C. Christensen i 1905 overtog posten som forsvarsminister efter generalmajor V.H.O. Madsen, vakte det overalt stor opmærksomhed, ikke mindst i officerskredse, hvor det var noget af en revolution at få en civil minister. »Klods Hans« bragte en ætsende tegning af forholdet, der sikkert har frydet danske officerer. I en hyrevogn med en civil kusk på bukken og en elendig Rosinante forspændt inspicerer J.C. Christensen i fuld fart tropperne. Som en særlig hån har han som adjutant ved siden af kusen fået en menig trænkonstabel, dengang det mindste ansete i hæren.

Foto: Det kgl. Biblioteks Kort- og Billedsamling

har skrevet i hans navn, og som man kunne have ønsket, at den store hærfører ikke havde lagt navn til i sin livsaften, kan på ingen måde siges at afløse Bruuns værk, om end dette langt fra er fejlfrit.

Bruun var en officerstype, der ikke har været mange af i den danske hær, en nærmest kultiveret landsknægt, som i nogle henseender kunne minde om Rist. Han blev sekondløjtnant i infanteriet 1879 og deltog som frivillig i den franske fremmedlegion i felttogene i Algier 1881-82. Efter hjemkomsten udnævntes han til premierløjtnant 1884. Han var tjenstgørende i Estrups forhadte gendarmerikorps 1886-94 og afgik 1898, hvor han udnævntes til kaptajn i forstærkningen, af reserven 1910, og han fik endelig afsked 1913. Ledet af sine arkæologiske interesser foretog han omfattende studier i Jylland 1885-94, studierejser i Sydtunesien 1893 og 1911, i Grønland 1894 og 1903 for at undersøge de gamle nordboer ruiner i den tidligere Østerbygd. Han foretog også flere rejser til Vesterbygden og løste spørgsmålet om de gamle nordboeres boligforhold, om gårdenes og husenes indretning. Hans rejser førte ham også til Island og Færøerne. Resultaterne af hans videnskabelige arbejder, der bragte nyt lys over de danske bilandes fortid, nedlagde han i talrige afhandlinger. 1897 blev han æresmedlem af det islandske oldsagsselskab. Som krigshistorisk forfatter var han særdeles yndet for sin brede, folkelige stil og sine fængslende evner. Under den russisk-japanske krig var han Berlingske Tidendes korrespondent i Manschuriet. Som tjenstgørende var han en »frontsoldat« af første rang og havde en række medfødte soldateregenskaber, der medførte, at hans mandskab normalt nærmest fulgte ham blindt.⁸³

Tuxen var nu så småt ved at nærme sig sin karrieres endemål samtidig med, at forholdene i Europa forværredes mellem stormagterne. Langsomt, men sikkert stilledes brikkerne op til det spil mellem nationerne, hvor for første og eneste gang i Tuxens mangeårige tjeneste militærhistorikeren og forfatteren måtte vige for den militære fører.

4. Generalen

*»Noget dummere og mere barnagtigt end dansk
Militærledelse eksisterer sikkert ikke paa denne
forykte Jord!«*

(Konsejlspræsident C.T. Zahle u. 1. verdenskrig)

Da den dygtige, litterært indstillede generaløjtnant og chef for 1. Generalkommandodistrikt A.A.B. Kühnel (født 1850) afgik ved døden den 3. juni 1908, kommenterede Tuxen dødsfaldet i et brev af 6. juni til Harbou ved at skrive, at »Kühnel ved sin Viden ragede uendelig højt op over alle os andre, og hans Kunnen har i vor indre Militærhistorie sat uudslettelige Spor«. Tuxen mente endvidere, at der over ham havde været »noget Saint-Germain'sk«, men det var samtidig hans opfattelse, at Kühnel i nogen grad havde manglet blik specielt for danske militære forhold.¹

At Tuxen sammenlignede Kühnel med den i 1761 fra Frankrig indforskrevne berømte feltmarskal C.L. de Saint-Germain (1707-78), der tilkaldtes af kong Frederik V for at reorganisere den danske hær, er naturligvis smigrende og næppe skudt over målet. At Kühnel derimod skulle have manglet blik for dansk forsvars forhold, er måske at tage munden for fuld. Hans store faglige dygtighed var uomtvistet, og de planer, der i august 1914 forelå for indkaldelsen af sikringsstyrken på ca. 60.000 mand, var i alt væsentligt udarbejdet af ham og fungerede perfekt, ligesom han fik stor indflydelse på hærloven af 1909. Tuxens ord går utvivlsomt på forsvaret af Jylland i en evt. krig med Tyskland, et emne, der siden århundredskiftet ivrigt diskuteredes i danske officerskredse.² Meningerne var højst delte om, hvorvidt Jylland på forhånd burde opgives eller forsvares delvist (d.v.s. Nordjylland), eller man udelukkende skulle koncentrere sig om i samvirke med flåden at forsvare Sjælland med hovedstaden.³ Det var en diskussion, Tuxen også deltog i, og som han heldigvis aldrig fik svaret på, da han selv 10 år senere blev overgeneral.

Tuxen faldt ikke rigtigt til i Aalborg. Den provinsielle by var

ikke noget for ham, om end han som garnisonskommandant selvfølgelig hørte til blandt byens spidser. Han bestred posten som chef for 2. Jyske Brigade til den 9. december 1910.⁴

Fra 1908 foreligger en forfremmelsesbedømmelse for ham, som er interessant derved, at dens ordlyd, der stort set er gentaget i en lignende bedømmelse fra 1909, den sidste, der eksisterer, givet er den, der var med til at motivere Tuxens udnævnelse til general-løjtnant. De forskellige rubrikker var udfyldt således af den ældre generalmajor Leschly:

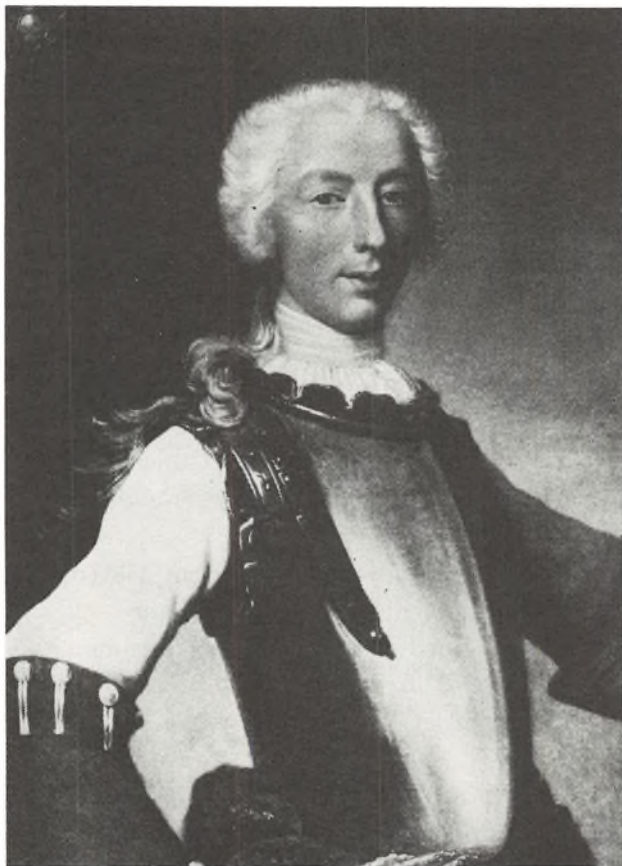
»Aandelig Begavelse: Udmærket god
Anlæg for Tjenesten: Meget gode
Interesse for Tjenesten: Udmærket god
Forhold i Tjenesten: Meget godt

Forhold uden for Tjenesten: Tilfredsstillende
Udholdenhed: Tilfredsstillende
Sundhedstilstand: Tilfredsstillende
Syn: Tilfredsstillende
Hørelse: Tilfredsstillende

Han har fortrinlige Evner, opfatter hurtigt og handler med Omsigt og Energi. Han administrerer godt. For Befalingsmændenes Uddannelse viser han levende Interesse og tager sig med Iver af deres Uddannelse. Han har i Aar under de større Øvelser ført sin Brigade med Ro og Omtanke og vist hurtig og rigtig Opfattelse af de stillede Opgaver.

Hans Anlæg og Ledelse af Øvelserne i Esbjergegnen i dette Efteraar samt af Øvelserne i Vendsyssel fortjener Anerkendelse, og den efter hver Øvelse afholdte Kritik var meget grundig og instruktiv».⁵

1909 blev et travlt år for såvel Tuxen, Gørtz som hæren og Det krigsvidenskabelige Selskab, idet en ny hærlov d.å. så dagens lys. Tuxen fik dog alligevel tid til at korrespondere med stadsarkivaren i Slesvig om militærhistoriske udgivelser og – meget livligt – med Arthur Stille i Lund, hvis bog »Carl XII's Felttogsplaner 1707-09«, Tuxen var levende interesseret i. Han sendte et expl. af

Generalfeltmarskal Claude Louis greve de Saint-Germain (15/4 1707-15/1 1778). – Som stærkt franskorienteret var Saint-Germain en af A.P. Tuxens store forbilleder. Saint-Germain udmærkede sig v. sine glimrende føreregenskaber i krigen i Flandern og i Syvårskrigen. Han indkaldtes 1762 af CHR VII for at reorganisere den danske hær og udrettede et stort arbejde inden for såvel organisation, uddannelse som kommandoforhold. Især satsede han på at tilvejebringe en national hær. I sit arbejde herfor stødte han sammen med højadelige godsejerkredse og de øverste generaler, og hans selvrådighed, hvasse tunge og ukendskab til danske forhold skaffede ham så mange fjender, at kongen i 1767 lod ham falde. Han var almindelig beundret af mandskab og underofficerer for sin aldrig svigtende omhu for soldatens vel. Til minde om hans virksomhed opkaldte Det krigsvidenskabelige Selskab i 1925 ved indstiftelsen af sin æresmedalje denne efter ham. – Han er her portrætteret som major 1736 af Krebsbach.

Foto: Det kgl. Biblioteks Kort- og Billedsamling

bogen til »Militært Tidsskrift« med en anmeldelse. Samtidig beklagede han sig til Stille over manglende tid til militærhistorien p.g.a. af ledelse af detachementsøvelser på Fyn.⁶ S.å. i januar kunne han hæfte kommandørkorset af 2. grad på brystet.⁷

Vilh. Gørtz blev i 1909 valgt til formand for Det krigsvidenskabelige Selskab. Det ærgrede Tuxen, at han selv var så langt borte fra de arnesteder, hvor han drev sine forskninger og fra aktiviteterne i selskabet, som han med garnison og bopæl i Aalborg begribeligvis var ude af stand til at deltage i. Gørtz meddelte ham, at man i selskabet ville planlægge en række aktiviteter, foredrag etc. vedr. forsvarskommissionens betænkning, der altså havde resulteret i hærloven af 1909.⁸

Denne hærlov, der fik stor betydning for dem begge i slutningen af deres karrierer, og som stod sin prøve i augustdagene 1914, skal her kort omtales i store træk.⁹

Forsvarskommissionen, der nedsattes ved lov af 7. marts 1902 arbejdede med flg. kommissorium: »1) At tilvejebringe saa fuldstændig Oplysning som mulig om vor nuværende Stilling, derunder en samlet Oversigt over den nuværende Ordning af Land- og Søforsvaret, saavel dets Personel som dets Materiel m.v., samt en Oversigt over Beholdningernes Størrelse, Kvalitet og Maaden, hvorpaa de ere skaffede til Veje. 2) At udrede i Hovedtræk en samlet Plan til Opnaaelse af den efter Landets Forhold afpassede og til Opretholdelse af dets Neutralitet egnede, bedst mulige Ordning af Land- og Søforsvaret under tilbørlig Hensyn til Statens Evne til at bære de med den paatænkte Ordning sølgende øjeblikkelige og stadig tilbagevendende Udgifter.

Under Overvejelserne behandles Spørgsmålene om Personellets og Materiellets Størrelse og Fordeling, om Garnisonering og Uddannelse, samt om Nødvendigheden af Befæstningsanlæg; andre Spørgsmål, der staa i Forbindelse med Forsvarets Ordning, derunder ogsaa Ordningen af Værnepligten«. ¹⁰

Kommissionen afholdt sit første møde den 15. april 1902 og afsluttede sit arbejde i juli 1908. Der opnåedes ikke enighed om en plan til en ordning af landets samlede forsvarsvæsen, og medlemmerne delte sig i et flertal og tre mindretal på hhv. ti, seks, to og et

medlem. Betænkningen var på ikke mindre end 820 sider + bilag.¹¹

Flertallet – Venstre – gik ind for, at man principielt vendte tilbage til almindelig værnepligt. Det foresloges, at udskrivningsalderen nedsattes fra 22 til 20 år, men man fandt ikke grund til at forlænge værnepligtstiden ud over 16 år. Man tilsluttede sig tanken om at pålægge værnepligtige – også kasserede – hvis de var erhvervsdygtige, en »værneskat«. Det forventedes, at regeringen udarbejdede forslag herom, men det skete aldrig.

Af typiske træk i flertallets forslag m.h.t. hæren skal her fremhæves:

- øget rekruttering til fodfolket,
- rytteriets indskrænkning fra fem til tre regimenter,
- to selvstændige hærdele, en østhær og en vesthær, østhæren betydelig stærkere end vesthæren, derfor to fodfolksregimentter fra Jylland-Fyn til Sjælland,
- fæstningsartilleriet omdannes til kystartilleri og
- oprettelse af tre cykel- og automobilkompagnier.¹²

Alt i alt velmotiverede forslag, der var helt i pagt med de dengang herskende militære og politiske forhold med det farlige naboskab til Tyskland.

Den nye hærlov var i hovedsagen skåret over samme læst som forgængeren, selv om disponeringen af stoffet i detaljerne ændredes noget. Visse nye emner og problemer kom også til. På to punkter var der ret afgørende forskelle, nemlig m.h.t. lovens ikrafttræden og revision. I 1867 bestemtes, at loven skulle gennemføres i løbet af et år, i 1909 nøjedes man med at anføre »saa snart Forholdene gør det muligt«. 67-ordningens bestemmelse om, at en almindelig revision af loven skulle ske inden fem år, undlod man klogeligt, men indførte i lovens § 234 en – skulle det vise sig – ligeså urealistisk bestemmelse, der lød: »Inden Udløbet af 1914 forelægges Rigsdagen Forslag om Uddannelse af samtlige Hærens Befalingsmænd«. I 1914 havde man andet at tænke på, og nyordningen kom først med hærloven af 1923.

A.P. Tuxen ca. 1906. – Han er iført den i dansk uniformshistorie sjældne, grågrønne gallauniform, der indførtes for officerer af fodfolket v. KfH. nr. 11/1905. Den var indrettet så praktisk, at den med epauletter, hue m. pompon og forgyldt livrem kunne bruges som gallauniform og uden dette tilbehør som alm. tjenestedragt. På kraven ses to krydslagte geværer som symbol for fodfolket (før hærloven af 1867 benævnt infanteriet). Gradstegnene kan ikke ses, da de bestod i snore om underærmerne efter fransk forbillede. Uniformen, der er komplet uden dansk uniformstradition, minder nærmest om en amerikansk fra Borgerkrigen og afskaffedes efter få års forløb. Tuxen bærer kommandørkorset af 2. kl. af den svenske Sværdorden samt ridder- og sølvkorset.

Foto: Det kgl. Biblioteks Kort- og Billedsamling

En udpensling af lovens bestemmelser falder uden for denne fremstillings rammer, ligesom en detaljeret sammenligning med den nærmest foregående og efterfølgende hærlov må søges i andre arbejder.¹³ Det skal dog fastslås, at Danmark, da de påkrævede justeringer var udført efter to-tre års forløb, stod med den relativt stærkeste hær, landet nogensinde har ejet.

Det skal a.h.t. personerne Gørtz og Tuxen lige nævnes, at de to generalkommandoers kommandoområder var uændrede – hhv. øst og vest for Store Bælt – men ved den nye ordning skete der det, at enhedernes antal øst for Store Bælt stort set fordobledes, medens de vest for reduceredes til 2/3. Tyngden i landforsvaret lagdes altså tydeligere på Sjælland, hvor 3/4 af hæren placeredes. Dette kom til udtryk derved, at 1. Generalkommandodistrikt, Gørtz' kommandoområde, kom til at omfatte tre divisioner.¹⁴

Ved efterårsmanøvrerne i 1910, hvor den nye hærlovs bestemmelser i nogen grad var ført ud i livet, bestemtes det, at kronprins Christian skulle lede de taktiske øvelser ved 2. Generalkommando i Viborg. Han ønskede i den anledning først at holde et foredrag for de øverste, medvirkende førere, især med henblik på samvirket mellem fodfolk og rytteri. Tuxen inviteredes i den anledning til Marselisborg Slot i august, og det er vel tænkeligt, at kronprinsen i virkeligheden har anmodet om lidt manuduktion af sin tidligere fransklærer og dygtige taktiker. Tuxen indbødes generøst til at bo et par dage på slottet. Året efter holdt kronprinsen også et foredrag i Det krigsvidenskabelige Selskab om »samvirke mellem fodfolk og artilleri«, som overværedes af bl.a. kong Frederik VIII og prinserne Harald og Gustav.¹⁵

Ved årets slutning udnævntes Tuxen til chef for 3. Division i Viborg, en stilling, han bevarede til den 6. oktober 1911.¹⁶ Under de store kantonnementsøvelser i Jylland i 1910 og 11 førte han »Blaa Division« og gjorde det til 2. Generalkommandos store tilfredshed.¹⁷

Hærloven var i grove træk gennemført, bl.a. hvad udskrivnings- og uddannelsesbestemmelserne angik, i løbet af et par år, således at hærens mobiliseringsstyrke ved udgangen af 1911 nærmede sig 120.000 mand og altså kun manglede 5-6.000 mand i at have nået

den efter hærloven stipulerede styrke. Manglerne var størst for fæstnings- og kystartilleriet med hhv. 4.800 og 1.000 mand (50% og 25%). Fodfolksbataljonernes styrke af værnepligtige var noget varierende, men lå omkring 900 mand.

1909-ordningen led af den alvorlige mangel, som jo ikke rigtig kom frem i fredstid, at der kun en måned hvert år under genindkaldelser og større øvelser rådedes over fuldt uddannede tropper. Endvidere medførte fordelingen af enhederne med 1/4 i Jylland-Fyn og 3/4 på Sjælland særlige problemer navnlig i tilfælde af mobilisering. Der var derfor i loven indført begrebet »sikringsstyrke«, idet § 22 indeholdt bestemmelsen: »Under særlige Omstændigheder kan Ministeren for det værnepligtige Personels Vedkommende foretage Afvigelser fra de i det følgende anførte Tidsbestemmelser for Uddannelsen, og saadanne Afvigelser kan navnlig træffes under faretruende Forhold for at tilvejebringe den fornødne Sikringsstyrke«. Disse forhold fik Gørtz og Tuxen snart syn for.

Den 7. oktober 1911 nåede Tuxen den højeste grad, der var opnåelig i den danske hær i denne periode, når man ikke var konge af Danmark. Han udnævntes denne dag til generalløjtnant og ansattes som chef for 2. Generalkommandodistrikt i Viborg, hvilket vil sige, at alle militære styrker i Jylland og Fyn var under hans kommando.¹⁸ Det var samme grad, de Meza havde haft som overgeneral i 1864, idet virkelig (3-stjernet) general altid kun havde været den regerende konge, og graden generalfeltmarskal, der tidligere var øverstkommanderende under kongen, udgik endeligt ved hærloven af 1842.¹⁹

Allerede medens han var tjenstgørende i Viborg begyndte han at interessere sig for og samle stof om den skikkelse, han mange år senere skulle udsende en vægtig bog om, Poul Vendelbo Løvenørn, den danske Horsensstudent, der gik i kejserlig russisk tjeneste, blev officer og diplomat og sluttede som dansk krigsminister og elefantridder. Under forstudierne til Store nordiske Krig etc. var han gang på gang stødt på hans ikke ret kendte, men for Tuxen fængslende person. Da han nu var bosiddende i Viborg, hvor landsarkivet lå, og dette havde meget stof om Løvenørn,

kunne Tuxen naturligvis ikke lade være med stykke for stykke at samle brikkerne i hans mosaik sammen. Det holdt ham fangen til efter afskedigelsen, hvor han som bosat i København igen i rigt mål kunne besøge Rigsarkivet, og til bogen udkom i 1924.²⁰

Det var næppe helt tilfældigt, at han i eftersommeren 1912 efter Krigsministeriets bestemmelse – og sikkert efter Gørtz' indstilling – sendtes til Frankrig for at overvære den franske hærs efterårsmanøvrer.²¹ Det var jo Tuxen, der ved et tysk angreb på Danmark i første række skulle føre landforsvaret af Jylland. Året efter benådedes han med kommandørkorset af 1. grad.²²

I februar 1913 stillede Gørtz, der var designeret overgeneral, forslag om iværksættelse af en række armeringsarbejder ved København. Motiveringen var, at forhandlinger med henblik på at få standset Den første Balkankrig var strandet, og at konsekvenserne af Tyrkiets fuldstændige nederlag let kunne give anledning til en europæisk krig, i hvilken Danmark kunne blive inddraget. Fæstningen Københavns modstandskraft var – anførte Gørtz – p.g.a. de betydelige mangler stærkt afhængig af, i hvilken grad det ville lykkes at forstærke den i tide ved udførelse af feltfortifikatoriske armeringsarbejder. Det var primært nordfrontens østlige del i Dyrehaven, det såkaldte »hul« i nordfronten, der bekymrede Gørtz.²³ Forsvarsminister Klaus Berntsen (1844-1927) svarede, at den ønskede bemyndigelse »ikke paa nærværende Tidspunkt« kunne gives. Så var munden lukket på Gørtz.

På samme tid forefaldt en hændelse, der vakte ikke ringe opsigt i både civile og militære kredse. En temmelig storstilet indsamling, Forsvarsindsamlingen af 1913, var nået op på et beløb af ca. to mill. kr. Af dette beløb var bl.a. 600.000 kr. benyttet til etablering af lysanlæg og telefonkabler til landbefæstningen, og flåden havde fået 760.000 kr. til anskaffelse af bl.a. en undervandsbåd. Desuden anskaffedes fx rekylgeværer og panoramakikkerter til feltartilleriet. Indsamlingen rådede yderligere over ca. 500.000 kr., som dens ledere ønskede anvendt til bestemte anlæg på landbefæstningens nordfront i det foran nævnte hul. Forsvarsministeren ville imidlertid kun modtage beløbet, hvis han fik fri rådighed over det – og det fik han ikke!²⁴

Den nye hærlov åbnede mulighed for afholdelse af »Øvelser i hurtig Samling af uddannede værnepligtige hjemmehørende Øst for Store Bælt« (§ 25). I juli 1913 bragte dagspressen den officielle bekendtgørelse om bl.a. omfanget og varigheden af en sådan alarmeringsøvelse i september måned. Det kundgjordes endvidere, at visse enheder i Jylland og Fyn skulle deltage, men kun sådan, at mandskabet mødte til mønstring for straks efter at blive permitteret. På Sjælland skulle øvelsen strække sig over to dage, ligesom det naturligvis var hensigten at hemmeligholde alarmeringstidspunktet. Det kunne dog ikke undgås, at forhandlinger med jernbaner, telefonselskaber og politi førte til et ret præcist varsko. Kl. 06⁰⁰ den 11. september udgav Krigsministeriet iværksættelsesordren, og otte timer senere var $\frac{3}{4}$ af det indkaldte mandskab mødt i garnisonerne, hvor ikklædning og udrustning straks gennemførtes. I løbet af eftermiddagen iværksattes overalt øvelser med de formerede, krigsstærke enheder, der for de københavnske enheder formede sig som en bevogtningsøvelse på landbefæstningens nordfront. Visse steder, fx ved kystartilleriet, gennemførtes endog skarpskydningsøvelser med svært skyts.

Den følgende dag hjemsendtes mandskabet atter. Den på Sjælland fremmødte styrke omfattede ca. 50.000 mand, hvilket var 85% af det maksimale. Kun fem % var udeblevet uden grund. Øvelsen gav selvsagt en mængde værdifulde erfaringer. Visse aviser, som fx »Politiken«, hævdede, at en masse penge var »smidt ud til ingen Nytte«!

Man vil mærkværdigvis i danske tidsskrifter lede forgæves efter en redegørelse for og vurdering af øvelsen, men uden for landets grænser var der andre, der var mere vågne og klart forstod betydningen af denne øvelse. Allerede i foråret 1914 bragte de tyske »Vierteljahrshefte für Truppenführung und Heereskunde«, 1/1914, en temmelig udførlig omtale af »Eine dänische Probemobilmachung«.²⁵

På trods af den ansvarsfulde stilling i Viborg følte Tuxen sig, ligesom det havde været tilfældet i Aalborg, ikke hjemme i denne by, om end han i ledige stunder tilbragte mange berigende timer på landsarkivets læsesal med omfattende forskninger. Han fandt,

at han herovre i »det mørke Jylland« var helt borte fra det pulserende liv i hovedstaden, hvad han noget fortrædeligt meddelte Gørtz.²⁶ Han blev dog, vel efter ønske af den nye konge Christian X, hentet noget frem fra skyggen, idet han ved kong Gustav V af Sveriges besøg i Danmark i juni 1913 blev attachéret denne. Den ærefulde tjeneste indbragte ham en måned senere Storkorset af Sværdordenen.²⁷

Tuxen har ikke efterladt nogen optegnelser om eller meningstilkendegivelser over de dekorationer, han modtog gennem sin karriere, men det tør nok antages, franskorienteret som han var, at han især har glædet sig over Storofficerskorset af den franske Æreslegion, som han modtog i august 1913.²⁸ S.å. modtog han en hædersbevisning, som næppe har glædet ham mindre. Han indvalgte i juni som medlem af Det kongelige danske Selskab til Fædrelandets Historie, en ære, der kun var overgået én dansk officer tidligere, nemlig F.H. Jahn.²⁹ S.å. begyndte han korrespondance med den sachsiske krigsarkivar, oberst von Hottenbroth, om krigshistoriske undersøgelser, en korrespondance, der kom til at strække sig over flere år.³⁰

Umiddelbart før lysene slukkedes over Europa, blev Tuxen snydt for et æreshverv, der ville have glædet ham. Det havde været meningen, at den franske præsident Raymond Poincaré (1860-1934) skulle have aflagt høflighedsvisit i København hos det danske kongehus på vej hjem fra St. Petersburg og Stockholm, en rejse, kejser Wilhelm II var opbragt over. Tuxen var blevet udset til at skulle detacheres præsidenten.³¹ Tusinder af mennesker stod på Toldboden for at overvære det betydningsfulde besøg og Tuxen selvfølgelig i fuld galla. Da indløb pludselig meddelelse om, at præsidenten p.g.a. alvorlige telegrafiske efterretninger havde måttet aflyse besøget for at ile hjem. Dagen efter erklærede Østrig-Ungarn Serbien krig, ligesom der indløb forlydender om troppeindkaldelser i mange lande. Nervøsiteten bredte sig i Danmark, og Tuxen havde nu kun at skynde sig til Viborg, være rede til at bryde de forseglede, strengt fortrolige kuverter og instruere sin stab og holde sig klar til at forsvare sin landsdel, hvis Danmark skulle blive inddraget i den omspændende konflikt, hvis

konturer nu for den militære og politiske inderkreds begyndte at blive trukket op med stadig kraftigere farver.

Det sidste brev, der veksledes mellem de to gamle venner fra kælkebakken i Fredensborg, inden klokken faldt i slag, var fra den berømte, varme juli måned 1914. Tuxen skrev til Gørtz og beklagede, at den plagede ven led så meget af »Nervesmerter«. Han forstod så godt vennen i hovedstaden, der foruden sin tjeneste havde så overordentlig mange repræsentative pligter, hvad Tuxen ikke misundte ham. Selv led han kun af tandpine og »sin Rheumatisme«, og han sov upåklageligt om natten. Han anfører intet om den sygdom, der i 90'erne tvang ham til kurophold i Schweiz. I det hele taget, mente Tuxen, var søvnen »den saligste Tilstand for et Menneske«.³²

Den storpolitiske konflikt udviklede sig nu hastigt mod katastrofen. Tysklands krigserklæring til Rusland fulgte den 1. august, og 2. august stillede Tyskland Belgien et ultimatum om fri passage for dets tropper gennem belgisk territorium. Belgien afviste, og 3. august overskred tyske tropper den belgiske grænse. Samme aften fulgte Tysklands krigserklæring til Frankrig, og krigens spøgelse svang sit scepter over Europas lande for de næste fire år.

Stormagterne rykkede i krig med hære, der var uddannede på grundlag af doktriner, der både operativt og taktisk var overvejende offensive. Disse doktriner var udsprungne af magternes politiske og strategiske målsætninger. Tyskland var domineret af frygten for en politisk og militær indkredsning, som allerede Bismarck havde anet, og en offensiv udnyttelse af de indre linier syntes at være den eneste udvej til at sprænge ringen. Frankrig ventede på chancen for revanche og en genvindelse af de i 1871 tabte provinser. Ruslands strategi var knyttet til Frankrigs, og russerne nærrede i øvrigt håb om at kunne udnytte et østrig-ungarsk nederlag til at opfylde hidtil uopfyldte balkandrømme. I Østrig-Ungarn, der var en kolos på lersfodder, mente visse ledende kredse, at dobbeltmonarkiets redning var en sejrrig erobrerkrig enten på Balkan eller imod Italien.

I troen på en hurtig militær afgørelse kastede stormagterne

deres millionhære imod hverandre, men måtte snart erkende, at krigen ville trække i langdrag, og at de strategiske mål ikke kunne nås uden katastrofalt store ofre. Taktikken var ikke i tilstrækkelig grad tilpasset våbenudviklingen, og det kostede i krigens første fase så betydelige tab, at ingen magtede at fremkalde den strategiske afgørelse.³³ Man gjorde stort set det, man normalt gør ved en krigs start: Man begynder den med den forrige krigs reglementer.

I Danmark var 1864 og afståelsen af Nordslesvig ikke så fjern, og tyskernes brutale overfald på Belgien, der jo havde vide perspektiver og vel kunne gentages mod Danmark, placerede automatisk hovedparten af det danske officerskorps som fjender af Tyskland, om end en vis professionel beundring for den tyske hærs fremragende organisation og formidable ydeevne ikke lod sig benægte.

Overkommandoen havde allerede i dagene 28.-30. juli beordret forskellige foranstaltninger af mindre omfang, især med henblik på at klargøre mobiliseringsdepoterne. Den 29. lod Krigsministeriet oprette telefonvagt ved alle militære telefoner, og der blev ligeledes oprettet døgnvagt ved de telegrafstationer, der var nødvendige for at opnå forbindelse med lægdsforstanderierne. Den 30. beordredes de officerer fra Jylland-Fyn, der gjorde tjeneste på Sjælland, til at afgå til de afdelinger, hvortil de var designede.³⁴

Gørtz, hvis designering som overgeneral nu trådte i kraft, indstillede, at der fandt indkaldelser sted til kystartilleriet og ingeniørtropperne, men regeringen skønnede, man burde se tiden an. Da den internationale situation imidlertid stadig forværredes, besluttedes i statsrådet den følgende dag (31/7) at indkalde 1.300 mand til kystartilleriet og 1.400 til flåden. Så længe Tyskland ikke havde iværksat mobilisering, anså regeringen det ikke for heldigt at indlede armeringsarbejder af nogen art.

Den tyske regering havde den 30. juli gennem den danske gesandt i Berlin spurgt, om Danmark ville iagttage velvillig neutralitet og samtidig tilrådet ikke at foretage militære skridt, før Tyskland havde mobiliseret. Samme dag bemyndigedes gesandten til at svare: »Ja, selvfølgelig, for så vidt dette er foreneligt med selve begrebet neutralitet.« Ved modtagelsen af denne besked erklære-

Generalløjtnant Jens Vilhelm Charles Gørtz (21/6 1852-6/6 1939). – Student 1870, cand. phil. 1871 og sekondløjtnant i fodfolket 1873 og premierløjtnant 1875. Udnævntes til kaptajn 1883 og forsattes til Generalstaben 1890. Oberstløjtnant 1896. 1897 udpegedes han til chef for Krigsministeriets I. Departement, og 1905 fulgte udnævnelse til generalmajor og chef for Generalstaben. Han fungerede som overgeneral under I. verdenskrig, men kombinationen Gørtz – P. Munch blev efterhånden umulig, og han afgik 1917 og afløstes af Tuxen. Han var en fremragende officer, var formand for Det krigsvidenskabelige Selskab 1908-11 og chef for Akademisk Skyttekorps 1891-95. I sit samarbejde med P. Munch viste han tilsyneladende en vis mangel på smidighed eller forståelse for Munchs kølige, lidenskabsløse, men faste vilje. Han og Tuxen var nære venner hele livet, og deres omfattende korrespondance er en vigtig kilde til hærens historie på de indre linier i deres epoke. – Foto fra ca. 1916.

Foto: Det kgl. Biblioteks Kort- og Billedsamling

de den tyske udenrigsminister, at Tyskland ingen aggressive hensigter havde over for Danmark.³⁵

Fra den 31. juli afholdt forsvarsminister P. Munch daglige møder med direktørerne i de to militære ministerier og med Gørtz og viceadmiral O.J.M. Kofoed-Hansen (1854-1918) og disses stabschefer. Om eftermiddagen den 31. foreslog Gørtz, at hele sikringsstyrken indkaldtes, og ved næste dags morgenmøde gentog generalen forslaget, støttet af viceadmiralen. Hertil svarede ministeren, at det var politisk uklogt at foretage dette skridt, før der var vished for tysk mobilisering. Hen på dagen var forbindelserne til Berlin afbrudt i flere timer, hvilket tydedes derhen, at der foregik den indledende fase af en mobilisering. Ved 16-tiden den 1. august tog ministeren så bestemmelse om sikringsstyrkens indkaldelse. Omtrent samtidig telegraferede gesandten i Berlin, at den tyske mobilisering iværksattes samme aften. Med sikringsstyrkens formering oprettedes som forudset formelt hærens overkommando med Gørtz i spidsen. Indkaldelserne til hæren skete, som forberedt, ved ekstraordinære indkaldelser til hver enkelt mand og omfattede ca. 20.000 mand.

Samme aften vedtoges ved en række aftenmøder i Folketinget og Landstinget en række love, bl.a. om forbud mod at understøtte krigsførende magter fra dansk territorium, tilsyn med fremmede og rejsende samt lodstvang ved sejlads til og fra København. Gørtz fremsatte atter – nu som overgeneral – sit forslag om iværksættelse af alle armeringsarbejder i forbindelse med landbefæstningen, men ministeriet anså det stadig for urigtigt at gå til så vidtrækkende foranstaltninger. Der blev dog givet bemyndigelse til påbegyndelse af visse pigtrådsspærringer.

I forbindelse med krigen mellem Serbien og Østrig-Ungarn havde regeringen den 1. august udstedt neutralitetserklæring, og da krigen brød ud mellem Tyskland-Rusland og Tyskland-Frankrig udstedtes lignende erklæringer den 4. august. Natten mellem den 4. og 5. august blev det klart i Danmark, at krigen mellem England og Tyskland var brudt ud. For Danmark var dette en særdeles farlig vending i situationen p.g.a. landets beliggenhed ved indsejlingerne til Østersøen. Måske kunne den britiske flåde

forsøge et fremstød ind i Østersøen for at få forbindelse med sin russiske allierede, men det var i realiteten tilstrækkeligt, at Tyskland frygtede en sådan operation. Herpå fik man hurtigt syn for sagen.³⁶

Den 5. august om morgenen rapporterede marinen, at tyske orlogsskibe var i fuld gang med at udlægge miner i Langelandsbæltets sydlige del. Munchs møde med de militære chefer m.fl. flyttedes frem til kl. 07⁰⁰, og i diskussionen om, hvad situationen indebar, deltog både konsejlspræsident (fra 1918 statsminister) C.Th. Zahle (1866-1936) og udenrigsminister E. Scavenius (1877-1962). Under mødet aflagde den tyske gesandt grev Brockdorff-Rantzau kl. 07⁴⁵ besøg i Udenrigsministeriet og spurgte, om Danmark straks agtede at spærre Store Bælt effektivt, d.v.s. med miner, mod begge de krigsførende magter.

Hermed var situationen tilspidset i uhyggelig grad, og begge de militære chefer opfattede forespørgslen som et ultimatum. Admiral Kofoed-Hansen gik med stor bestemthed ind for mineudlægningen, fordi Tyskland var så frygteligt nært og overmægtigt, medens det i hvert fald ville tage tid, før England ville kunne bane sig vej ind i Østersøen. Gørtz var tøvende, men hældede til admiralens opfattelse. I de nærmest følgende timer udspandt der sig langvarige diskussioner mellem ministrene, andre politikere og embedsmænd, for hvilke der ikke skal redegøres her. Samtidig begyndte ryterne at løbe hovedstaden rundt, og »Politiken« sendte forhastet løbesedler ud med meddelelse om mobilisering.

Der skulle være statsråd om eftermiddagen med henblik på at få konfirmeret et svar på den tyske henvendelse, og kongen havde forud herfor ønsket en uformel drøftelse. Ministeriet mødte hertil uden at være enigt, men konsejlspræsidentens redegørelse mundedede ud i at tilråde at svare nej til tyskerne. Det overraskede alle, at kongens standpunkt var at svare ja »for at få et pusterum«. I øvrigt ville englænderne, mente kongen, være forstående. Ved statsrådet blev mineudlægningen herefter formelt besluttet, og man foretrak at lade den omfatte også Lille Bælt og Øresund begrundet med hensynet til at sikre forbindelsen mellem landsdelene.

Man havde i besvarelsen til det tyske gesandtskab tilføjet, at Danmark nu blev tvunget til at forøge sine styrker under våben. Beslutningen om mineudlægningen blev offentliggjort gennem Ritzaus Bureau, og Marineministeriet bekendtgjorde herefter i »Efterretninger for Søfarende« udstrækningen af de spærrede områder samt gav meddelelse om slukning af visse fyr og inddragning af sømærker. Samtidig iværksattes en række foranstaltninger som oprettelse af kystudkigs- og signalstationer samt indkaldelse af udstationerede heste.

Om aftenen den 5. august troppede den tyske gesandt atter op i Udenrigsministeriet, nu medhavende et telegram, der gik ud på, at den øverstkommanderende over den tyske Østersøflåde på egen hånd natten forud havde udlagt miner mellem Langelands sydspids og Lollands vestspids, og at den tyske regering beklagede det passerede. Den danske spærring var fra tysk side tænkt som en beskyttelse af de svage tyske styrker, der ved krigsudbruddet befandt sig i Østersøen. Det viste sig hurtigt, at spærringen blev til en ikke ringe ulempe for Tyskland, der derved mistede både en udfaldsport og en retrætelinie.

Det mandskab, der mødte i dagene 2.-3. august, kom for Sjællands vedkommende til at omfatte ca. 17.000 mand, medens der i Jylland-Fyn mødte ca. 4.000. I løbet af den 5. gennemførtes yderligere indkaldelser i Jylland-Fyn, hvorved styrkerne vest for Store Bælt øgedes med ca. 3.000 mand. Efter statsrådsmødet samme eftermiddag iværksattes yderligere indkaldelse af 2.-8. årgang af det mandskab, som var bosiddende på den sjællandske øgruppe og hørte til afdelingerne på Sjælland. Det drejede sig om ca. 22.000 mand.

Det således indkaldte mandskab gav hurtigt møde, således at de samlede styrker den 7. august omfattede: På Sjælland foruden ca. 2.500 officerer og underofficerer ca. 44.800 værnepligtige. I Jylland-Fyn foruden ca. 900 officerer og underofficerer ca. 9.500 værnepligtige. Den udvidede sikringsstyrke omfattede således i alt, incl. befalingsmænd, ca. 60.000 mand. Hertil kom ca. 8.600 rekrutter. Ved sikringsstyrkens formering var der opnået:
– at alle linieafdelinger – undtagen fæstningsartilleriet – i hoved-

- sagen nåede op på fuld sikringsstyrke,
- at de sjællandske reservebataljoner hver fik ca. 500 mand, hvorved de blev i stand til at overtage bevogtningsopgaver og derved frigøre liniebataljonerne, og
 - at fæstningsartilleriet fik en enkelt besætning til sikkerhedsarmeringens skyts.

Der var herved skabt mulighed for en betydelig hurtigere gennemførelse af en eventuel mobilisering, og de krigsstærke linieafdelinger kunne imødegå neutralitetskrænkelser også uden for København.

Under statsrådet besluttedes det som nævnt ikke at mobilisere, men at øge sikringsstyrken væsentligt på Sjælland. Efter statsrådet bragte Gørtz atter den københavnske armeringsplans iværksættelse på bane, og forsvarsministeren gav da bemyndigelse til, at de planlagte skyttegravsanlæg og pigtrådsspærringer kunne etableres, men ikke planens afsnit om oversvømmelser, nedrivning af bygninger og rydning af skovafsnit, haver m.m. For Jyllands vedkommende meddeltes Tuxens tilladelse til visse armeringsarbejder, men af langt mindre omfang.³⁷

Hærens forsyninger var ved krigsudbruddet ikke af tilstrækkeligt omfang. Medens det lette feltskyts var fuldt ud tilfredsstillende, savnedes svært skyts, og fæstningsskytset var i ret stor udstrækning forældet, idet det i overvejende grad stammede fra 1880'erne. Artilleriets ammunitionsbeholdninger var beskedne, idet der pr. feltkanon fandtes 500 skud og til fæstningsartilleriet godt 300 skud pr. piece, for de større kalibre dog et langt ringere tal. Til krigsstyrken fandtes der kun ca. 350 patroner pr. gevær, og kun rytteriet var udrustet med rekylgeværer. Der var også alvorlige mangler på andre områder som fx telefonmateriel, kikkertmateriel, sanitetsmateriel og hesteudrustning. Brugelige køkenvogne manglede ganske.

Med sikringsstyrkens formering oprettedes Armeens Overkommando, hvis stab dannedes ved, at Generalstaben og 1. Generalkommandos stab gik op i en højere enhed. Generalstabens chef var generalmajor B.P. Berthelsen (1857-1920). Foruden generalstabskvarteret omfattede staben to afdelinger, den taktiske og den

topografiske. I nogle af Overkommandoens første skrivelser, dateret den 2. august, pålagdes det divisionerne at fortsætte uddannelsen af rekrutterne, og at disse ikke måtte indgå i sikringsstyrken, før normal rekruttid var afviklet. Den 3. august beordredes de to generalkommandoer til at iværksætte kyst- og jernbanebevogtning.³⁸

Her skal kort redegøres for, hvilke styrker Gørtz og Tuxen førte kommando over:

1. *Generalkommando* havde Gørtz som chef, der fra sikringsstyrkens formering, som anført, tillige virkede som overgeneral. Chefen for Generalstaben, generalmajor B.P. Berthelsen, fungerede som stabschef over Overkommando. 1. Generalkommandos styrker omfattede 1., 2. og 3. Division, og under den hørte tillige: 1. Feltartilleriregiments stab, Kystartilleriregimentet (3 bataljoner), Fæstningsartilleriregimentet (2 bataljoner) og Ingeniørregimentet (3 bataljoner ÷ 1 kompagni). Divisionerne omfattede:

1. Division:

Livgarden, 1., 2. og 11. Regiment (i alt 7 linie- og 5 reservebataljoner) og 1. Artilleriafdeling.

2. Division:

3., 4. og 12. Regiment (i alt 6 linie- og 4 reservebataljoner), Gardehusarregimentet og 2. Artilleriafdeling.

3. Division:

5., 7., 8. og 13. Regiment samt 26. Bataljon af 6. Regiment i Odense (i alt 10 linie- og 4 reservebataljoner), 4. Dragonregiment samt 4. og 5. Artilleriafdeling.

For Generalkommandoen drejede det sig først og fremmest om at få iværksat de højst påkrævede befæstningsarbejder, der indgik i landbefæstningens armeringsarbejder, fordi disse krævede store styrker indsat for at være så vidt fremskredne, at fæstningens forsvar kunne overlades til svagere kræfter.

Den københavnske styrke, der omfattede 1. og 2. Divisions linieenheder samt 8 reservebataljoner, blev i sikringsperiodens første uger holdt samlet i og omkring hovedstaden og sattes i videst muligt omfang ind på armeringsarbejderne. Der opnåedes tilladelse til foruden på statens grund at grave næsten overalt på

Oberst Frederik Hans Walther Harboe (17/4 1853-31/12 1918). – Efter korrespondancen med Tuxen at dømme var han givet Tuxens nærmeste ven og kollega gennem hele livet. Han udfoldede en stor, betydningsfuld virksomhed som historiker og historisk forfatter og var p.g.a. af sin store kundskabsfylde i almindelighed, sit omfattende kendskab til ældre og nyere personalhistorie samt sin grundighed og samvittighedsfuldhed anerkendt som en af vore dygtigste specialhistorikere. Da han som ældre ikke ønskede at gøre tjeneste borte fra hovedstadsområdet, kostede det ham en udnævnelse til generalmajor. Han tog sin afsked i 1916, men beholdt kommandoen på »Vestfronten« til sin død. Han er her afbildet som oberstløjtnant i gala i Generalstabens sorte uniform med generalstabssnorene, »ålene« (som stadig eksisterer) på venstre skulder. Foto fra ca. 1900.

Foto: Det kgl. Biblioteks Kort- og Billedsamling

privat grund, hvor det var påkrævet. Fra den 5. august blev armeringsplanerne gennemført næsten i fuldt omfang, men oversvømmelserne blev ikke etableret. Hvor det drejede sig om privat ejendom, blev der med Krigsministeriets bemyndigelse ydet godtgørelse for beslaglæggelse heraf.

3. Division i Vestsjælland udsendte en del kystdetachementer og vagter til Sydsjælland. De vigtigste var placeret ved Fakse, Karrebæksminde, Vordingborg, Korsør og Køge.

Den 6. august blev 2. Generalkommando og Bornholms Væbning underlagt Overkommandoen, således at denne fra da af disponerede over alle landets hærstyrker. På samme tid udsendte Overkommandoen ordre om forhold ved neutralitetskrænkelser og forhold over for fremmede luftfartøjer i overensstemmelse med de bestemmelser, som Krigsministeriet havde truffet.

Den 11. august havde 1. og 2. Divisions styrker indtaget en opstilling, som opretholdtes til midt i oktober, og 3. Divisions styrker befandt sig i de vestsjællandske garnisoner eller i kantonementer i nærheden. 1. og 2. Division var underbragt i tætte kantonementer i et ca. 10 km bredt bælte nord og vest for Københavns landbefæstning, således at 1. Division stod nordligst fra Søllerød i nord til Frederikssundsvejen excl. i syd. 2. Division kantonnerede fra den nævnte vej til Køge bugt. De to divisioners reservebataljoner underbragtes i og lige bag landbefæstningen samt på Amager. Alle styrker deltog i armeringsarbejderne i så vid udstrækning, som uddannelsesmæssige hensyn gjorde det muligt. Allerede den 1. august havde de tre største frivillige korps, Kongens Livjægerkorps og Akademisk Skyttekorps samt Københavns Rekyllkorps, der omfattede et par tusind mand, stillet væsentlige dele af deres styrker til hærens disposition, således at disse i første omgang dannede landbefæstningens sikkerhedsbesætning.

2. *Generalkommando*, hvis chef var Tuxen, residerede som anført i Viborg. Generalkommandoen disponerede over flg. styrker:

I Jylland:

2 linieinfanteriregimenter (9. og 10.), der dannede Jyske Brigade under generalmajor C.F. Krabbe (1858-1920), og 6 reservebatal-

joner (3 fra hvert af 14. og 15. Regiment), 3 og 5. Dragonregiment (hvert på 2 linie- og 2 reserveeskadroner) og 3. Artilleriafdeling samt et reserveingeniørkompagni (12.).

På Fyn:

6. Regiment (\div 26. Bataljon) og 2 reservebataljoner (fra 14. og 15. Regiment). I 2. Generalkommandodistrikt fik reserveformationerne intet mandskab ved sikringsstyrkens formering, men overtog rekrutuddannelsen. Senere blev også uddannelsen af de til sjællandske infanteriafdelinger hørende rekrutter overtaget af reservebataljonerne under 2. Generalkommando.

Den 2. august udstedte Krigsministeriet »Direktiver for Neutralitetsforanstaltninger i 2. Generalkommandodistrikt«, iflg. hvilke Generalkommandoen, når fredsstyrken blev forøget, skulle træffe foranstaltninger til:

- 1) Sikringen af mobiliseringen i distriktet og af befordring til Sjælland af de jysk-fynske værnepligtige, der skulle møde ved sjællandske afdelinger.
- 2) At kunne forebygge neutralitetskrænkelser.
- 3) At iværksætte de planlagte feltfortifikatoriske arbejder.

Det første punkt blev kun et planlægningsspørgsmål. Den under 2) nævnte opgave løstes ved, at der fremsendtes to ensartede kommandoer til Kolding-Fredericia og Bramminge-Esbjerg på hver to kompagnier, en halveskadron og et halvbatte­ri. Desuden placeredes der mindre styrker ved Frederikshavn, Aarhus, Skanderborg og Skern samt Nyborg. Endvidere udstilledes en del vagter ved jernbane- og vejbroer m.v. De udstillede vagter og detachementer indstrueredes i overensstemmelse med Krigsministeriets direktiver, som bestemte, at kamp skulle undgås, og våbenmagt ikke måtte anvendes, før – og om muligt – Generalkommandoen og Krigsministeriets forholdsordre var indhentet. Der skulle dog gøres, hvad der var muligt, for at hindre afbrydelse af kommunikationsmidlerne.

Når 2. Generalkommando fik specielt direktiv vedr. neutralitetsforanstaltninger, hang det sammen med, at forholdene kunne udvikle sig sådan, at forbindelsen mellem Sjælland og Jylland-Fyn blev afbrudt. I øvrigt bestemte Krigsministeriet, at den

umiddelbare bevogtning af landegrænsen skulle udføres af Grænsegendarmeriet alene, hvad der ikke passede Tuxen.

De jyske styrker, der modtog genindkaldt mandskab, gik i kantonement ved deres mobiliseringssteder: Aalborg og Randers. Den samlede styrke i Jylland nærmede sig 10.000 mand.

De i foran nævnte direktiver af 2. august under 3) nævnte fortifikatoriske foranstaltninger omfattede i hovedsagen arbejder ved Esbjerg og Limfjorden. De arbejder, som udførtes ved Esbjerg, skyldtes, at man var vidende om, at der fra tysk side næredes en vis frygt for en engelsk aktion her. Ved Limfjorden anlagdes en brohovedstilling ved Glyngøre i Salling med front mod syd og en række mindre anlæg ved Oddesund, Løgstør og Aalborg. Disse arbejder udførtes med henblik på at muliggøre en tilbagegang over Limfjorden og atter fremrykning over den, hvis der skulle frembyde sig den mulighed. I øvrigt forberedtes spærring af de vigtigste havne og fjorde i generalkommandodistriktet. Til støtte for spærringen af Limfjorden anlagdes et batteri nordøst for Aalborg.³⁹

Den truende fare medførte et pludseligt sammenhold og en interesse for tjenesten, befalingsmændene ikke før havde kendt. Officerer og underofficerer, der var groet fast i forvisning om befolkningens uforstand og deres egen permanent miskendte nationale mission, opdagede med forbavselse, at tjenesten nu accepteredes uden protester og væsentlige disciplinære forseelser, en foretelse, der desværre snart svandt i takt med krigens trækken i langdrag og den dræbende ensformighed i sikringsstyrkens tjeneste.

Ved krigens udbrud var Harboe »Frontkommandør paa Vestfronten«, hvor han havde kommandoen i den del af Københavns fæstningsrække, der betegnedes således. I de breve, han vekslede med Tuxen i augustdagene, hvor det måske var tvivlsomt, om Danmark undgik at komme med, var det ikke mere militærhistorie, der drøftedes. Det stod dem begge klart, at det, det først og fremmest drejede sig om for hæren, var tid, tid og atter tid, således at alle indkaldelser kunne være tilendebragt, alle afdelinger på plads i de udpegede områder, og alle hindre- og rydningsarbej-

der udførte, inden det gik løs.⁴⁰ Generalstaben kunne mærkværdigvis også få tid til lederen af de krigshistoriske arbejder at sende et artikelmanuskript fra »Dansk historisk Fællesforening« med anmodning om, at Tuxen rendte det igennem og kommenterede det.⁴¹

Da de første hektiske mobiliserings- eller genindkaldelsesdage var forløbet planmæssigt, og fik Tuxen til at læne sig tilbage i stolen, skrev han den 6. august til Harboe. Han var tilfreds med indkaldelsernes forløb, og folkene var flinke til at møde. Han kunne ikke lade være med at rette et spark efter de »store, fine Diplomater« hos stormagterne. De havde efter hans mening ikke været »et Haar bedre end i det 18. Aarhundrede.«⁴²

Der kom fra Gørtz ængstelige forespørgsler om, at Tuxen nu ikke efter sit eget hoved begyndte at flytte om på styrkerne i Jylland-Fyn. Især måtte Tuxen ikke flytte så meget som en eneste mand et skridt længere frem mod grænsen for ikke at udæske Tyskland, en disposition, der falder glimrende i tråd med den tilsvarende i april 1940. Tuxen adlød selvfølgelig, men svarede, at det var noget vrøvl! Han var overbevist om, at naboen mod syd ikke var bange for danskerne og vidste – takket være sin fremragende efterretningstjeneste – »til Punkt og Prikke, hvor mange Mand vi har i Jylland«.⁴³

Da sikringsperioden så ud til at ville trække i langdrag, jo mere fronterne i Nordfrankrig stivnede, trængte tankerne om det indkaldte mandskabs udskiftning sig snart på, og Gørtz og Tuxen vekslede mange private og tjenstlige breve herom. Det ville umiddelbart være en fordel, at også de ældre årgange op til 16. blev indkaldt og genoptrænede. Også set fra det indkaldte mandskabs side måtte rent menneskelige hensyn tale for en turnusordning. En sådan ordning rummede imidlertid den fare, at der på Sjælland hjemsendtes flere jyder og fynboer, end der indkaldtes, hvilket ville vanskeliggøre forholdene ved en regulær mobilisering. Overkommandoen overvandt dog sine betænkeligheder og gik fra den 15. oktober over til de såkaldte »reguleringer«, der, da ordningen havde fundet sit leje, fandt sted med godt et par måneders mellemrum. Det blev i alt til 17 reguleringer.

Fra første færd gennemførte Overkommandoen det princip, at der for hver mand, der hjemsendtes, skulle indkaldes en anden og således, at antal jyder og fynboer i den sjællandske styrke ikke ændredes. For at undgå for hyppige indkaldelser af den enkelte mand bestemtes det, at årgang 1915 skulle indkaldes tidligere end normalt, og at der skulle udskrives et større antal rekrutter end hidtil. Dette var muligt, fordi værnepligtsloven af 1912 medførte overgang fra 22 til 20-års værnepligtsalder.

Der skulle imidlertid ikke forløbe mange dage ind i august 1914, før det blev Overkommandoen og Tuxen og senere alle landets officerer og underofficerer klart, at der inden for landets grænser befandt sig en fjende, der åbenbart ville komme til at føles værre end tyskerne og måske endog vanskeligere at stå sig imod, og over for hvem de, embedsmænd, som de jo alle var, var nødt til at udvise en loyal optræden. Det var landets forsvarsminister i den radikale regering siden 1913, dr. phil. P. Munch. Han kom til i de følgende fire år at sætte grå hår i hovederne på generaler og admiraler for sin – efter deres mening – frygtsomme og urealistiske politik og manglende sans for og ligegladhed med nationens forsvar. Han var blevet cand. mag. i historie 1895 og disputerede i 1900 med »Købstadsstyrelsen i Danmark 1619-1745«. 1909-10 var han indenrigsminister i ministeriet Zahle og var politisk ordfører i Grønlands-debatten 1910-12.

Han var inden for det radikale partis fører den typisk radikale politiker, hvis principfaste livssyn var bestemt af moderne, vest-europæiske radikalisme, og som prægede hans historiske forfatter-skab. Han var en klar og redelig ånd med glimrende, kølige evner som forhandler. Storpolitisk var han dybt forankret i troen på Danmarks traditionelle neutralitet og totale forsvarsløshed, en urealistisk, verdensfjern doktrin, som begivenhederne i 1940 tolt væltede over ende.

Den militære organisation er præget af ønsket om for enhver pris at fremme effektivitet, koordination og automatisk, betingelsesløs udførelse af ordrer selv i prekære situationer under ekstremt ydre pres. Endvidere er militæretaten i en stat en ekspert-

gruppe i samfundet, der besidder de mest formidable magtresourcer til at øve organiseret vold, og under ustabile ydre eller indre forhold er en regering oftest afhængig af dens militære resourcer. Sagt på en anden måde: Militæretaten er en nations sidste politibetjent til indsættelse mod såvel indre som ydre fjender og statsomvælttere.

Det må derfor have irriteret en stringent, kølig og illusionsløs mand som P. Munch at være nødt til halvvejs at lægge nationens skæbne i hænderne på en flok generaler og admiraler, hvoraf nogle formentlig måtte anses for at være så kvikke, at de kunne have lyst til at blande sig i landets politik. Intet var politikeren P. Munch mere vederstyggeligt.

Korrespondancen mellem Gørtz og Tuxen – og øvrige ledende officerer under verdenskrigen – bærer tydeligt præg af, at der har pågået en nærmest stående kamp med forsvarsministeren om sikringsstyrken, en kamp, der må have virket yderst frustrerende i det daglige arbejde, hvor man jo i forvejen havde frygten for en tysk indtrængen over landegrænsen svævende over hovedet.

Gørtz havde i den allerførste tid haft et hæderligt samarbejde med Munch. Han kunne godt, skrev Gørtz til Tuxen, påvirkes til at gøre det, Overkommandoen ville have sat i værk, men Gørtz skønnede, at han var »... doktrinær og uhyre ængstelig og modtagelig for alle gode Raad og Klager over alt mellem Himmel og Jord, der daglig i store Mængder serveres ham fra Rigsdagsmænd, Journalister og Breve«. Gørtz harmedes samtidig over nogle dumme overgreb fra nogle officerer mod menige, sager, som pressen gerne geskæftigt blæste op. De undergravede klart hans stilling hos forsvarsministeren og skadede hærens omdømme i befolkningen.⁴⁴

Munch og de partier, der dannede regeringens flertal i Folketinget, tillagde i virkeligheden ikke sikringsstyrken nogen militær betydning overhovedet, ja, anså den nærmest for farlig for landets neutralitet. De indså dog, at en militærpolitisk strid under de foreliggende omstændigheder var højst uønskelig og administrerede derfor forsvarslovene helt efter deres hensigt. Blandt officerer

Forsvarsminister Peter Rochegune Munch (25/7 1870-12/1 1948). – Historiker og radikal politiker. Opholdt sig 1900-1901 i Frankrig og prægedes her afgørende af den moderne radikale eller rettere socialradikale retning i politik og åndsliv. Efter systemskiftet 1901 trådte han aktivt ind i dansk politik og tog 1903 del i grundlæggelsen af det københavnske Radikale Venstre. Som forsvarsminister u. 1. verdenskrig var han i stadig opposition til Overkommandoen vedr. nytten af sikringsstyrken, og han domineredes af den Hørup'ske tradition om umuligheden af et dansk forsvar. Tanker om enhver suveræn nations pligt over for sig selv til at opretholde et forsvar anså han for hjernesvind. Da generaløjtnant Gørtz stod stejlt på, at nedskæringer af sikringsstyrken kunne betyde en invitation til Tyskland til en let sejr over et stort, nyttigt landbrugsområde med gode udfaldshavne, stødte de sammen. Munch havde regeringen i ryggen, så det var en kamp, Gørtz nødvendigvis måtte tabe. – Foto fra ca. 1915.

Foto: Det kgl. Biblioteks Kort- og Billedsamling

og underofficerer samt forsvarsvenlige kredse i befolkningen herskede der udbredt utryghed ved som forsvarsminister at have en mand af P. Munchs forsvarspolitiske observans.

Naturligvis var det en hård belastning at holde den store sikringsstyrke inde, både for statskassen og for de indkaldte, selv om reguleringerne lettede presset på dem noget. Regeringen begyndte derfor hurtigt at sysle med planer om at indskrænke styrken, men stødte naturligvis på vanskeligheder fra såvel politisk – især konservativt – hold, men også fra Overkommandoens side, og denne fandt støtte hos Christian X. Overkommandoen understregede, at indskrænkede man styrken, ville det medføre,

- at man gav fjenden mulighed for at udføre et offensivt foretagende mod Danmark med forholdsvis svage kræfter, hvorved faren for angreb øgedes,
- at mobilisering ville tage betydelig længere tid, og
- at man ikke ville være i stand til at kunne imødegå neutralitetskrænkelser af betydning uden for København.⁴⁵

Alligevel begyndte de første reduktioner allerede i marts 1915, idet der indkaldtes 2.900 mand færre, end der hjemsendtes, og denne trafik fortsatte stort set under stigende kampe mellem ministeren og Overkommandoens resten af krigen.

Når man studerer den omfattende udveksling af skrivelser mellem Krigsministeriet og Overkommandoens, er det påfaldende at se, hvor stor en forskel der tilsyneladende var i holdninger, anskuelser og syn på egen stilling mellem officerer og politikere.⁴⁶

Oftest er Overkommandoens skrivelser og officerernes sagsbehandling præget af grundighed og sikkert ærligt ønske om at levere underbyggede svar og redegørelser til ministeriet.

Dette er imidlertid ofte mere nonchalant med svarene, ja, det er sket i flere tilfælde, at man ikke engang har besvaret vigtige forespørgsler/forslag fra de militære myndigheder, noget, der er uhørt fra militær side over for ministeriet.

Der har ganske åbenbart hos medlemmer af ministeriet ligefrem ligget en vis latent foragt for en officers gerning og en underlig afstumpet holdning om, at en militær embedsmand kunne

man stort set behandle, som man havde lyst til. Han samlede alligevel hælene og sagde »javel«!

Christian X havde en klar forståelse for, hvor besværligt hans gamle fransklærer havde det i Jylland med de ganske utilstrækkelige styrker. Han afsendte i september 1914 en kongelig håndskrivelse til Tuxen, hvori han takkede ham for hans nidkærlighed i tjenesten »i disse for Fædrelandet saa tunge Tider«. Han føjede forekommende til, at hvis Tuxen havde særlige ønsker vedr. sin stilling, skulle han bare trøstigt skrive majestæten til.⁴⁷

Tuxens bekendt, krigsarkivaren i Sachsen, oberstløjtnant Hottenbroth, skrev kort efter krigsudbruddet til ham i et alvorligt, højstemt brev, at han havde tilladt sig den disposition regelmæssigt at sende Tuxen »Kriegsausgabe des Dresdner Anzeigers«, Heri, skrev han, kunne Tuxen læse »die lautere Wahrheit« om krigshandlingerne.⁴⁸ Tuxen har ikke kommenteret denne, måske for ham i hans nuhavende høje stilling, besværlige forekommenhed, hvis historiske værdi for Tuxen sikkert har været så som så.

Den for danske forhold uvant store styrke til stadig tjeneste med ældre genindkaldt mandskab måtte naturnødvendigt stille enhederne og dermed Overkommandoen over for en lang række problemer, ikke mindst af disciplinær art. Stærkt medvirkende til vanskelighederne var den omstændighed, at et stort antal af de indkaldte var familiefædre, hvis koners og børns levevilkår i mangfoldige tilfælde kun kunne opretholdes nogenlunde tåleligt gennem understøttelse fra hjælpe-kasserne. Det blev imidlertid allerede den 1. september 1914 bestemt, at afdelingerne kunne give op til 14 dages orlov, således at indtil 10% af styrken kunne have orlov samtidig. I forbindelse med orloven, der var af stor værdi, især for folk med selvstændig bedrift, fik soldaterne fri rejse.

En anden stærkt medvirkende årsag til disciplinære vanskeligheder var det forhold, at et meget betydeligt antal ikke faste befalingsmænd måtte gøre tjeneste i stillinger, hvor deres forudsætninger var mangelfulde, og den daglige tjeneste med hyppige vagter og langvarige perioder med grave- og andet befæstningsarbejde virkede i længden sløvende. Hertil kom, at indkvarterings-

forholdene næsten overalt var mindre gode, ja, oftest præget af stærk overbelægning og efterhånden mere og mere utilfredse kvarterværter. Straffe blev snart et alvorligt problem, og en stor del af disse skyldtes vagtforseelser, en anden stor del absentationer.

Her skal også peges på hærens reservebefalingsmænd.

Det siger sig selv, at reservens officerer og i lige så høj grad dens underofficerer kom til at bære sikringsstyrkens største belastning. Liniebefalingsmændene kunne jo ikke i samme grad ømme sig over pludselig at se sig anvendt under forhold, som de dog mentalt havde forberedt sig på gennem mange år at leve og dø i. For underkorporaler og menige blev der gjort, hvad der var menneskeligt muligt m.h.t. begrænsning af indkaldelsernes længde og hyppighed, med tilståelse af orlov o.m.a. Rådighedsreservens folk var værst stillet. De var indkaldt på ubestemt tid med en tjeneste, der i modsætning til liniens ikke talte i nogen pensionsgivende sammenhæng. Dyrtid og varemangel i hjemmet, vanskeligheder med enhver form for bedrift inden for landbrug, handel og industri, udkommandoer til fjerne og øde steder og yderst begrænsede orlogsmuligheder. Dertil kom: Landet var ikke i krig. Det var truet, men man skulle bogstaveligt talt stå med gevær ved fod og med en forståelig, uoverskuelig række vanskeligheder af disciplinær og moralsk art om sig.

Det er et anerkendt faktum, at næppe nogen militær opgave er vanskeligere end at holde ånd og moral oppe blandt tropper, der er indkaldt på ubestemt tid og ikke er i krig.

Til disse rent militære prøvelser fik reservens befalingsmænd så yderligere den belastning af private, erhvervsøkonomiske bekymringer, som de kunne dele med de indkaldte menige, men disse kendte efterhånden deres hjemsendelsesdato. Det gjorde reservens officerer og underofficerer ikke.

Sikringsperioden blev egenartet på mange områder for reserven. Da man af hensyn til beredskabet i 1914 dislocerede samtlige linieafdelinger til de områder, hvor de påregnedes anvendt ved angreb på landet, ville man ikke tappe dem for liniebefalingsmænd til den rekrutuddannelse, som for enhver pris måtte holdes

i gang i garnisonsbyerne. Man var således ikke bange for at udkommandere reserveofficerer til de mest isolerede detachementer og militære anlæg.

Fx blev afsides beliggende kystbefæstningsanlæg som Hårbølle Batteri, Borgsted Batteri (begge på Møn), Lynæs Fort og Spodsbjerg Batteri på Halsnæs kommanderet af reserveløjtnanter. Det samme gjaldt værkerne på Saltholm og mange af de meget isolerede kystdetachementer, feltartilleriets på Halskov og på Knudshoved på Fyn, styrken ved Skjern, i Limfjordsbefæstningerne og mange andre steder. På sin vis var det måske en kompliment til reservens formåen, for sådanne steder var det i høj grad et spørgsmål om konduite, hvis der »skete noget«, som fx på Saltholm 19. aug. 1915, hvor tyske torpedobåde tog en strandet britisk undervandsbåd under ild. Denne konsekvente anvendelse af reserveofficerer på de isolerede poster gav under og efter krigen anledning til megen snak om hensigtsmæssigheden. Man træder næppe datidens linieofficerers ære for nær ved at antyde, at med den støtte – eller mangel på samme – landets forsvarsminister havde udvist, da der første gang var en »affære«, hvor der var brug for konduite (den østrig-ungarske gesandts anholdelse i sep. 1914 af en patrulje fra Bagsværd Fort i terrænet nord for Kbh.), var lysten til at komme ind i »episode-områderne« stærkt kølnet, og tjenesten der, hvor episoderisikoen var størst, blev ofte overladt til reservens officerer.

Således vakte det opmærksomhed, at man i 1916 valgte en 27-årig løjtnant af reserven til chef for det nyopførte Lynæs Fort med det underlagte Spodsbjerg Batteri og dermed til afsnitschef for hele Isefjordstillingen. Denne funktion indebar ansvaret for 250 kystartillerister og lige så meget fodfolk samt 6 stk. 75 mm og 2 stk. 120 mm kanoner som chef for et fløjfort (Roskildefjordstillingen) med nøglen til hele Nordsjællands forsvar og til trafikknudepunktet i Roskilde. Det var Kystartilleri-regimentets valg, blandt 20 kaptajner af linien og reserven og lige så mange premierløjtnanter af linien, at fordele mellem 10 større værker, som krævede en chef med kaptajnsgrad!

Dette forts isolerede beliggenhed og mangel på en radiostation

gjorde chefsposten til noget for en mand med selvtillid og konduite, hvad hæren altså mente at finde hos denne unge maskiningeniør. Han delte kår med sin kammerat, der ligeledes som løjtnant af reserven havde fået betroet kommandoen over det værk, der skulle beherske Grønsundindsejlingen, få timers sejllads fra nærmeste tyske havn!

Bortset fra eskadrechefen i Store Bælt var ingen stillinger så udsat i 1914-18 som disse to reserveløjtnanters, der ikke måtte løsne et skud uden tilladelse fra den minister, som de i praksis var totalt afskåret fra at få forbindelse med i det øjeblik, britiske eller tyske stridskræfter søgte at trænge ind i de farvande, der skulle holdes spærrede.

Det skal fremhæves, at den tjeneste, hærens reserveofficerer udførte i de fire krigsår, ofte i »klemme« mellem linieofficererne og den ældste del af underofficerskorpset, gennemgående må siges at have været fremragende og tjente reserveofficersinstitutionen til ære.

Foruden forsvarsministerens kølige holdning til den etat, han ledede, var der fra visse kredse i befolkningen også anslag i gang for koldblodigt at mørne og udhule folkets, især ungdommens værnevilje og tro på et troværdigt, dansk forsvar. Ret store dele af dagspressen havde i årene forud for 1. verdenskrig udsat den militære del af samfundet – og navnlig befalingsmændenes virke – for hyppige angreb, hvilket af befalingsmændene måtte føles sådan, at deres autoritet over for mandskabet svækkedes og undermineredes. Formeringen af sikringsstyrken øgede naturligvis pressens angrebsmuligheder betydeligt. Hertil kom, at klager og ønsker fra mandskabets side i talrige tilfælde gik direkte til forsvarsministeren – evt. gennem en rigsdagsmand – uden at følge den foreskrevne tjenestevej, eller befordredes af tjenstvillige journalister og ofte anonymt.

Overkommandoen beklagede sig gentagne gange over, at tjenestevejen ikke fulgtes, og at ministeriet ikke greb ind over for selv ubegrundede og ensidige angreb i pressen, selv når retsforfølgelse havde godtgjort, at angrebene var ubegrundede. Det lykkedes aldrig at få ministeriet til at gennemtrumfe sådanne sagers berig-

tigelse i pressen, men Overkommandoen opnåede dog efterhånden, at den foreskrevne tjenestevej for ansøgninger og klager i regelen blev fulgt.⁴⁹

Tuxen udfoldede ved siden af tjenesten under begyndelsen af krigen en livlig korrespondance med militærhistorikeren oberst Hector Boeck (1874-1964) m.h.t. benyttelsen af de frivillige korps i Jylland og deres eventuelle indsættelse ved et tysk angreb.⁵⁰

At Gørtz og Munch ikke kunne sammen, blev ret hurtigt klart i både civile og militære kredse, og forholdet mellem Overkommandoen og Krigsministeriet udviklede sig ret hurtigt i mindre heldig retning. En væsentlig årsag hertil var, at man, som antydet, fra hærens side følte sig svigtet af ministeriet i den disciplinært set yderst vanskelige tid. Kompetanceforhold måtte naturligvis også komme til at komplicere forholdet, især fordi man i relationen mellem ministerium og overkommando ikke havde nogen fredstidspraksis at bygge videre på. Det virkede ej heller befordrende på tilliden fra militær side, at ministeren personligt greb ind i en række tilfælde, hvor kritik rejstes i dagspressen eller på anden måde offentligt. Ministeriet suspenderede i sådanne tilfælde som oftest omgående de pågældende befalingsmænd fra deres kommandoposter og opretholdt deres fjernelse fra tjenesten i længere tid trods indtrængende forestillinger fra samtlige foresatte.

Et sådant opsigtsvækkende tilfælde var sagen mod en premierløjtnant. Den 7. august 1914 forlangte Munch krigsretssag anlagt mod denne officer, fordi han skulle have sagt til sit mandskab i civiles påhør, at han ville ønske for den danske nation, at den »kom i lag med pikkelhuerne, da der i den danske hær var mange bløddyr, som kunne trænge til at blive pillet ud!« Sagen, der var rejst ved geskæftig omtale i aviserne, førte ved krigsretten til frifindelse sidst i september. Herefter lod Munch sagen appellere til Overkriksretten, der den 9. januar 1915 ligeledes frifandt premierløjtnanten. Sagen endte altså med et formeligt nederlag for ministeren, og i de næsten fem måneder, hvor den verserede, var premierløjtnanten suspenderet fra sin stilling.

Ved nogle møder i begyndelsen af 1915 klagede både Gørtz og

Fredsenglen i sit Tempel

I vittighedsbladet »Svikhmøllen« for 1915 kunne Gørtz, Tuxen og andre officerer glæde sig ved at se deres ilde lidte nærmeste foresatte karrikeret på en helt ustyrlig facon. »Fredsenglen i sit Tempel« hedder teksten til den ætsende karrikatur, der viser den radikale forsvarsminister i nærmest romersk/napoleonsk antræk i sit armerede kontor. Den elegante høje hat med glacehandskerne står på »Lærebog for Hærens Menige«, der har en sabel som bogmærke, medens skuffen bugner af revolvere; en granat anvendes som brevpresser og en mortar som papirkurv, medens væggene prydes af generalstabskort, hvis knappenåle skal indicere stillingen på fronterne. Den bidende tegning ledsagedes af to små vers med allusion til en gammel folkevise:

*»Munch han går i Enge
den lange Sommerdag –
hvad gør han der saalænge
for Fredens store Sag?»*

*Han graver Løbegrave
og trækker Pigtraad om
og sætter pænt i Lave
Hr. Bahnsons Helligdom«.*

Som billedet tydeligt giver udtryk for, var Munchs uforstyrrelighed og ro nærmest legendarisk, men hans anspændte samarbejde med Generalstaben kunne dog få konsejlspræsident Zahle til allerede i nov. 1914 at notere, at »Munch ofte er i slet Humør over sine stupide Generaler«.

Foto: Det kgl. Biblioteks Kort- og Billedsamling

generalmajor Berthelsen over for ministeren i ret stærke vendinger over, at han altid straks skred ind over for officerer, mod hvem der fremsattes klager på en måde, der nedbrød disciplinen. Ministeren stillede sig helt uforstående over for en sådan opfattelse, og Gørtz indgav så som protest sin afskedsansøgning.

Ansøgningen afsendtes den 21. januar 1915, og Tuxen var naturligvis spændt på resultatet sammen med vennen. Motiveringen var, at Gørtz som overgeneral og ansvarlig for disciplinen i hæren ikke kunne tiltræde Krigsministeriets anskuelser om beredskabet og især disciplinen, ligesom han følte en manglende støtte fra forsvarsministeren.⁵¹

Allerede samme dag tilkaldte Christian X Gørtz, for at denne kunne meddele den allerøverste krigsherre de nærmere omstændigheder. Dagen efter tilsagdes Gørtz atter. Ved mødet hos kongen var dennegang finansminister Edvard Brandes (1847-1931) til stede. Gørtz fremførte atter sagen, men Brandes frarådede et så opsigtsvækkende skridt, der ville svække tilliden til Danmark i udlandet. Han tilbød at mægle mellem Gørtz og Munch. Mødet endte uden nogen egentlig afgørelse. Dagen efter var Gørtz atter hos kongen, der sagde, at han blot skulle handle, som hans samvittighed bød ham og uden at tage hensyn til kongens person og mulige politiske konsekvenser for denne. Sagen døde i denne omgang hen, og Gørtz tog sin ansøgning tilbage. Der er ingen tvivl om, hvor Christian X's hjerte var i sagen, men han måtte jo prøve at forlige sin minister og sin hærfører. Ansøgningen ligger i dag i Gørtz' privatarkiv med diverse påtegninger.⁵²

Naturligvis har P. Munch i sine erindringer udførligt kommenteret stridighederne med Gørtz og Overkommandoen, og det er interessant at læse disse og så sammenholde ministerens fremstilling med korrespondancen mellem Gørtz og Tuxen. Opfattelserne af stridsspørgsmålene er naturligvis så forskellige som dag og nat. I sit hjerte foragtede Munch officererne, der for ham stod som totalt overflødige, skvadronerende og hovmodige embedsmænd komplet uden sans for dagliglivets barske realiteter. I erindringerne anfører han, at den her antydede strid »var en af mange Vidnesbyrd om de Vanskeligheder, der voksede op ad den dybe

Modsætning, der bestod i Opfattelsen af vort Militærvæsen. Paa den ene Side stod Officererne. De var opfyldt af Bitterhed over, at Befolkningens Flertal saa anderledes paa Militærvæsenets Betydning end de. De følte sig forurettede, og de følte det som en Krænkelser, at der var en Regering og en Forsvarsminister, hvis Anskuelse var andre end deres ... Bag dem stod i det store og hele de konservative Partier. Paa den anden Side var der blandt Soldaterne en meget stærkt udbredt Følelse af, at Officererne ikke viste Forstaaelse for deres Stilling, men behandlede dem vilkaarligt, ofte hensynsløst. En lignende Opfattelse herskede i et stort Flertal af Befolkningen«. ⁵³

En egentlig gennemgang af forholdene i hæren under alle fire krigsår skal ikke gives her, men de fortrædeligheder, som Gørtz måtte døje, kunne jo ikke undgå at interessere Tuxen i Jylland, da Gørtz nærmede sig den tid, hvor han ville passere 65-års aldersgrænsen og derved kunne trække sig tilbage med højeste pension, og det var ikke utænkeligt, at Tuxen som den næste i aldersordenen skulle afløse ham. Alle Gørtz' genvordigheder afspejler sig da også i deres fælles korrespondance. ⁵⁴

Tuxen måtte naturligvis som øverstkommanderende i Jylland gentagne gange foretage såvel anmeldte som uanmeldte inspektioner af sit udstrakte område. Under disse kom han også helt frem til grænsen mod syd, som kun de lyseblå grænsegendarmer bevogtede efter ordre fra regeringen. Han kom så langt frem, at han med sine ledsagende officerer tydeligt kunne se de tyske vagtposterovre på den anden side. Han mindedes herunder vemodigt tiden i sine drengeår for ca. 50 år siden. Da havde preusserne haft blå uniformer med blanke knapper og bajonetterne påsatte. Nu var de i feltgråt med lærredsovertræk over pikkelhuerne, bajonetten i skeden og geværerne overhængte. ⁵⁵

I de fire krigsår blev han af og til om somrene inviteret til taffel hos Christian X på Marselisborg Slot. Kongen ville gerne til stadighed informeres om situationen, set fra en højere militær førers side. Tuxen var ved disse lejligheder ikke tilbageholdende med kritik af regeringens holdning til forsvaret. Bl.a. udtalte han, at der var en sørgelig forskel på den franske regering og den

danske. Hin havde en hær, der respekteredes, og som kæmpede for nationens liv, og denne havde en hær nærmest for sjov og åbenbart uden hensigt nogensinde at ville bruge den! Det var frustrerende at være dansk officer!⁵⁶ Kongens kommentarer kendes ikke.

Tuxen var heller ikke nogen varm tilhænger af P. Munch, om end en række forhold taler for, at han af denne ansås for mere »bekvem« end den mere stive og formelle Gørtz. Endvidere har Munch som historiker måske – om end det »kun« var militærhistorie – set med en vis anerkendelse på Tuxens store forskningsindsats og forfatterskab. Tuxen mente, det lå helt klart, at Munch med vilje ikke ønskede at vide noget om den nedadgående disciplin i hæren og den »raadne Moral« eller om de dønninger, der gik gennem officerskorpset mod regeringen. Det var også Tuxens indtryk, om end han altså åbenbart havde majestættens nåde, »at H.M. (kongen) ikke har megen Rygrad«. Han skrev til Gørtz i 1915, at han altid havde været ret bibelstærk uden at være religiøs. Især, og det er vel forståeligt for en historiker og arkæologisk interesseret, holdt han meget af Det gamle Testamente, som han ofte læste i i de svære tider, der gik over landet.⁵⁷

Bekendtskabet med oberstløjtnant Hottenbroth har givet efterhånden voldt ham kvaler. Tyskeren og han nærede utvivlsomt ærlige ønsker om at udveksle militærhistoriske betragtninger, men at holde krigen borte fra korrespondancen var for to officerer naturligvis i længden ugørligt. I efteråret 1915 meddelte Hottenbroth, at han havde været på besøg i Nordfrankrig, og han havde her haft lejlighed til at se og beundre den ånd og iver, tropperne (N.B. de tyske!) lagde for dagen i deres »fredsarbejde«. Det har nok været en måde at fremstille sagen på, der har irriteret sønderjyden Tuxen, der kunne huske 1864 og bl.a. sin faders bratte afskedigelse, og hvem den tyske hærs brutale behandling af den belgiske og nordfranske befolkning harmede. Tuxen må i et tidligere brev til Hottenbroth have anført noget mindre smigrende om den tyske hær, idet Hottenbroth sluttede sit brev med at skrive, at han ikke ønskede at kommentere 2. halvdel af Tuxens brev.⁵⁸ De fortsatte dog korrespondancen til Tuxens død.

Chefskritik for de deltagende officerer efter en større øvelse under sikringsstyrken 1914-18. – Det har ikke været muligt at finde fotos, visende A.P. Tuxen afholde en af sine berømte kritikker, hvorved i civilt sprogbrug skal forstås »øvelsesgennemgang«. Billedet viser en sådan kritik i 2. Generalkommando. Det hvide bind om huerne markerer »partifarve«, altså den ene af de i øvelsen deltagende parter. Som det ses, havde en decideret regnfrakke holdt sit indtog blandt hærens selvbeklædere (tilladt fra 1910). *Foto: Forsvarets Arkiver*

Heller ikke trivielle tjenestesager, der burde have været klaret på et lavere plan, blev Tuxen sparet for, og det overbebyrdede ham og sled på kræfterne. Naturligvis var det ikke alle chefer, der fagligt slog til i den ekstraordinære tid, hvor man jo netop skulle vise sine chefs- og førergenskaber. Fx oplevede han, at generalinspektøren for rytteriet, generalmajor H.F. Castenskjold (1865-1950) p.g.a. en række disciplinære vanskeligheder i rytteriet, ligefrem skrev til Tuxen og spurgte, hvad han skulle gøre, hvad Tuxen forarget meddelte Gørtz i et brev.⁵⁹

Gørtz og Tuxen fulgte begribeligvis interesseret krigens gang og især de store slag. Her levedegjordes jo reglementernes ordlyd og doktrinernes bæredygtighed. Dardaneller-felttoget i 1915, der endte så forsmædeligt for de allierede, analyseredes omhyggeligt i Generalstaben og 2. Generalkommando. Tuxen mente, det

havde været »daarligt gennemtænkt og endnu daarligere forbedret« og var derfor dømt til at mislykkes.⁶⁰

Den 1. september 1916 trådte et nyt uniformsreglement i hæren i kraft. Først ved dette reglement indførtes den grå, i terrænet mere slørende feltuniform, hvormed der i nogen tid havde været afholdt forsøg, som 2. Generalkommando havde deltaget i. Der var imidlertid stadig store beholdninger af de gamle uniformer med lyseblå bukser og mørkeblå våbenfrakker, der skulle slides op først, så de grå uniformer kom først til udlevering efter krigens slutning.⁶¹

Tuxen fik s.å. mærkværdigvis tid til at udarbejde to historiske arbejder. I »Personalhistorisk Tidsskrift« nr. 7/1916 bragtes en artikel »Poul Vendelbo Løvenørns Barndomshjem og Forældre«, et produkt af forsknerne i Landsarkivet i Viborg, og »En Præstegaard i Himmerland og dens Beboere ved Aar 1700« bragtes i »Fra Himmerland og Kjær Herred«, 1916, begge arbejder, der var mere kultur- end militærhistorie.

Ud fra den opfattelse, at det var et udbredt ønske i befolkningen, at sikringsstyrken indskrænkedes yderligere, rejstes spørgsmålet påny sidst i oktober 1916 på et ministermøde. Fra regeringens side havde man naturligvis også bemærket sig, at enkelte officerer offentligt tog til orde for en indskrænkning for at kunne udnytte de derved sparede penge til anskaffelser af nyt, tidssvarende materiel, et spørgsmål, der stadig var brændende.

Finansminister Niels Neergaard (1854-1936) havde på grundlag af en artikel af oberst N.P. Jensen om den nævnte problemstilling rejst spørgsmålet under finanslovsdebatten, og andre ordførere anbefalede stærkt en nedskæring af styrkerne. Det gav forsvarsministeren kærkommen anledning til at svare, at regeringen delte ønsket om at komme videre med indskrænkninger end allerede sket. Hidtil havde man forstået, at det ikke kunne ske uden at vække uro og strid, men nu var ønsket om nye overvejelser almindeligt, og sådanne ville blive indledt. Det var Munchs anskuelse, at der burde gennemføres indskrænkninger med 25% af styrken eller 8-9.000 mand. Dette blev meddelt Overkommandoen ved skrivelse af 22. oktober. Overkommandoen overvejede

grundigt svaret og meddelte midt i november, at den måtte fastholde sin tidligere gentagne gange fremsatte anskuelse, og den kunne ikke tage ansvaret for nogen som helst formindskelse af sikringsstyrken. Faren var for nyligt øget ved tysk udlægning af miner og netspæringer syd for København, og selv om udlægningen ikke primært var rettet mod Danmark, indskrænkede den dog flådens operationsmuligheder i det sydlige Øresund. Med skrivelser fulgte endvidere udtalelser fra hver enkelt våbenart. Artilleri-generalen kunne med betænkelighed gå med til en nedskæring af styrken på 15%, forudsat at man hørte op med at give orlov til 15% af mandskabet samtidig.

I et ministermøde den 17. november oplæste Munch Overkommandoens svar, hvis indhold ikke kunne overraske ministeriet, og under diskussionen udtalte udenrigsminister E. Scavenius bl.a., »at det var en Fordel, at det danske Militærvæsen ikke var af en saadan Styrke, at det fristede nogen til at inddrage Danmark i Krigen«, hvilket han ikke blev modsagt i. Kongen måtte imidlertid indblandes i overvejelserne, og i det næste ministermøde kunne Munch oplyse, at kongen havde peget på de vanskeligheder, en nedskæring af styrken ville medføre for de specielle våben.

Den 23. november gik Gørtz til forsvarsministeren og udtalte et meget stærkt ønske om at få sin afsked, hvis det blev til alvor med den påtænkte reduktion af sikringsstyrken. Munch betonedede meget stærkt over for generalen, at ansvaret var regeringens og Rigsdagens, ikke Overkommandoens. Hvis et ønske, som det nævnte, fremkom, ville ministeren indstændigt anmode generalen om at forblive. De Konservative og Venstre var meget betænkelige ved situationen, så Munch bøjede nødtvungent af og ændrede reduktionens størrelse fra ca. 9.000 mand (25%) til 4.000 mand. Reduktionen skulle gennemføres ved næste styrkeregulering i februar 1917.⁶²

I oktober 1916 modtog Tuxen den højeste danske dekoration, man normalt som borgerlig kan erhverve, Storkorset af Dannebrog.⁶³ Som det var skik, fik han et våbenskjold komponeret og tegnet samt ophængt i Frederiksborg Slotskirke, hvor det i dag hænger på »Kongetrappen.«

Det våben, Tuxen valgte, er tydeligvis inspireret af det, som generalauditor Christen Friis Møller de Tuxen fik ved sin adling 1749, idet dennes våben bl.a. indeholder en hvid bjælke mellem rødt og grønt og på hjelmen bl.a. har en brun skansekurv. Den danske gren af denne slægt Tuxen uddøde i mandslinien 1828.

Tuxen valgte et skjold, der viste hans interesser og erhverv, det historiske og det militære. Skjoldet er delt af en sølv-bjælke. Øverste felt er rødt, hvori en naturligfarvet, opslået bog, nederste felt er grønt, hvori en naturligfarvet skansekurv. På hjelmen to sølvvinger. Den latinske devise kan oversættes: »Hvad du end gør, gør det med forstand«. ⁶⁴

Ved årets udgang 1916 sendte Tuxen Gørtz et langt julebrev, hvori han – bortset fra de varme hilsener og ønsker om held og lykke for vennen og hans familie i det nye år – kom med en række betragtninger over krigen i almindelighed og det forløbne år i særdeleshed.

Han mente at have draget den triste erfaring, at hærloven af 1909 »aldeles ikke var beregnet paa Krigsforhold«. Den havde måske for sin tid været brugbar, men den eksplosive teknologiske udvikling i de sidste få år havde man jo ikke kunnet forudse i den.

At man i hærloven ikke havde forudset den nu helt overvældende brug af flyvemaskinen, både som bombe- og kampfly, var nok tilgiveligt, mente Tuxen. I 1909 tog man næppe flyvningen helt højtideligt. Mere alvorligt var det, at der ikke i organisationen var tillagt maskingeværet større betydning, end man havde gjort. Man kendte dog på det tidspunkt fuldt ud dets effekt, havde set det brugt med bravour i Manschuriet 1904-05, især ved belejringen af Port Arthur og i slaget ved Mukden. Også Det krigsvidenskabelige Selskab havde haft øjnene åbne for dets fremtidige muligheder og i sæsonen 1908-09 udskrevet bl.a. flg. prisopgave: »Hvilke Erfaringer har den russisk-japanske Krig givet med Hensyn til Fodfolkets Opræden i Angreb og Forsvar, og hvorledes have disse modificeret de tilsvarende Erfaringer fra Boerkrigen?« Og i 1909-10 stilledes flg. opgave: »Hvorledes er Maskingevær- og Selvladegeværafdelingerne organiserede i de forskellige Hære,

A.P. Tuxens våben som Storkors af Dannebrog. – Våbnet, der i dag hænger i Frederiksborg Slotskirke, er valgt og komponeret af Tuxen selv og bygger på et ældre våben fra 1749 i en uddød sidegren af slægten. De to motiver i skjoldet skal symbolisere hans interesser (den opslåede bog) og erhvervet som officer (skansekurven). Det latinske motto betyder: »Hvad du end gør, gør det med forstand«. Våbnet er tegnet af den kgl. våbenmaler H.F. Funch, der virkede i perioden 1887-1919.

Foto: Det nationalhistoriske Museum på Frederiksborg Slot

hvorledes uddannes de, og efter hvilke Principper agtes de anvendte?»

Nu så man med forfærdende tydelighed, hævdede Tuxen, hvorledes maskingeværet ligefrem dominerede slagmarken, og hele infanteriets kampmåde måtte nærmest rette sig efter det. Det var især de tunge, vandkølede maskingeværer, der rev de forfærdende store huller i rækkerne i Nordfrankrig. Nu så man oven i købet disse våben monterede i flyvemaskiner, således at personel, der tidligere i bare let feltbefæstede stillinger var i dækning mod fladbaneild, nu pludselig ikke mere var i dækning nogetsteds.

Tuxen mente tilsyneladende noget deprimeret, at hærloven rent ud forudsatte et godt forhold til Tyskland. Han hævdede, at forsvaret af Jylland i en given situation ville være nytteløst, når regeringen ikke tillod en egentlig mobilisering. Han kunne ikke komme til anden slutning end den nedslående, at Danmark i realiteten levede af Tysklands nåde!⁶⁵

I juni 1917 døde generalmajor V.H.O. Madsen. Både som matematiker og artilleritekniker efterlod han sig et overmåde smukt eftermæle, navnlig ved sin rige og mangesidige begavelse, sin klare og fyldige undervisning, sin store arbejdsevne og sin gave til koncist og enkelt at give sine tanker udtryk. Som våbenkonstruktør vil hans navn især være knyttet til opfindelsen og konstruktionen af det danske rekylgevær, der ubetinget har indtaget en fremragende plads mellem verdens lette maskingeværssystemer i et par generationer. Blandt resultaterne af hans artilleritekniske virksomhed bør fremhæves konstruktionen i 70'erne af den 11" bagladekanon, 1870 fremstillingen af afstandsmåleren med vertikal basis samt ændringen af den gamle 30 pd. forladekanon til den 19 cm haubits og endelig feltartilleriets forsyning med spadebremse. Som chef for den danske gradmåling indlagde han sig stor fortjeneste bl.a. ved udgivelsen af den nye række publikationer 1908-16. Stor opmærksomhed påkaldte han sig, da han i 1901 gav afskald på den indbringende stilling som Krupps repræsentant i Danmark for i stedet at overtage posten som krigsminister.

Han havde gjort et stort arbejde for en højnelse af hærens

A.P. Tuxen fotograferet som generalløjtnant ca. 1917. – Han er iført »snorejakke«, der er en udløber af den gamle »løbefrakke«, en slags hjemmeuniform, der bl.a. blev båret i kvarteret, når feltuniformen var til rengøring. Jakken gik senere over til at blive selskabsuniform og er stadig tilladt at bære i forbindelse med gallabukser. Den modsvarer den civile smoking.

Foto: Det kgl. Biblioteks Kort- og Billedsamling

underofficerer, et arbejde, der havde bragt ham i et vist modsætningsforhold til dele af officerskorpset, og det var måske det forhold, der fik Tuxen til i et brev til Gørtz på en noget nedladende måde at kommentere dødsfaldet. Han skrev bl.a., at nok kunne man ikke tage hans mange opfindelser fra ham, men han havde som bekendt været noget selvbevidst, selv om han kun var rundet af et beskedent underofficershjem (faderen havde været overfyrværker i artilleriet). Det var selvfølgelig al ære værd, at sønnen gik hen og blev general. Tuxen havde i de mange rosende nekrologer bemærket, at Madsen omtaltes som »en varm Forsvarsven«, hvilket nok ville sige »en fæl Militarist«, og det måtte blandt officerer jo betragtes som en kompliment!⁶⁶ Om forholdet mellem Madsen og Tuxen har været mindre godt, vides ikke. Den noget kølige tone i brevet genfindes i mange af Tuxens breve, hvor man måske – henset til emnet – kunne have forventet lidt mere følelsesmæssigt engagement.

Gørtz havde i de første tre krigsår udført et stort, opslidende arbejde i samarbejdet med P. Munch. Afmægtigt havde han måttet se på nedskæringer af sikringsstyrken, og nu i begyndelsen af 1917 planlagde ministeriet atter en større strangulering af den hær, Gørtz i givet fald skulle føre. Denne nedskæring var en opgave, der krævede et køligere temperament end Gørtz'. Der var næppe tvivl om, at krigsministeren var ved at være grundig træt af overgeneralen, og det var gensidigt. Det blev tydeligt, at det trak op til en regulær duel mellem de to mænd, og da Danmark ikke var i krig, og det tilsyneladende på dette tidspunkt af krigen så ud til, at landet kunne undgå at blive inddraget i denne, havde ministeren afgjort det længste sværd af de to.

I en række tankevækkende breve drøftede de to barndomskammerater alle de penible spørgsmål, der knyttede sig til sikringsstyrken og – fremfor alt – P. Munch. De to officerer, der var uddannede til nøgternt at vurdere en militær situation, og som uafladeligt fulgte krigens gang, primært i Nordfrankrig, hvor afgørelsen givet ville falde, havde kun foragt, i bedste fald hoveddrysten, til overs for den mand, de siden 1913 havde ført mange, ofte nærmest ørkesløse diskussioner og forhandlinger med, og som i

sin radikale forstokkethed næppe evnede – eller ville – sætte sig ind i militære forhold. Tilsyneladende havde han ringe tiltro til selv højere officerers udsyn og politiske indfølelse p.g.a. deres – efter hans mening – blindt kongetro/loyale holdning og bristende forståelse for sociale forhold og dagens politik i Danmark.

Som en slags opmand eller mægler stod kongens person, og det var nok noget, Christian X næppe egnede sig til. Alle vidste, hvor hans sympatier var, men pudsigt nok tillagde regeringen alligevel hans meninger om militære forhold en vis værdi, en værdi, der i hvert fald var større end på andre af statsmagtens områder.

Under hele den styrkeprøve, der nu hurtigt speededes op, stod Tuxen tilsyneladende i baggrunden. Naturligvis delte han vennens militære synspunkter, men han har sikkert været helt på det rene med, at hvis Gørtz blev tvunget til at træde tilbage, var det meget naturligt, at ministeriets øjne rettedes mod ham som afløser. Det har måske medført, at han udadtil har udvist en mere afdæmpet opførsel over for ministeren, som på sin vis fandt Tuxen mere fremkommelig og sympatisk end Gørtz, hvad Munchs erindringer tydeligt bærer vidnesbyrd om. Det er højst sandsynligt, og hele handlingsforløbet tyder på, at man i ministeriet allerede i begyndelsen af februar 1917 har besluttet at give Gørtz silkesnoren og så lade Tuxen rykke op som overgeneral. Tuxen har sikkert også været klar over, at ville kongen som formelt øverstkommanderende blive spurgt til råds om en afløser, ville han givet helhjertet kunne tiltræde eller måske selv foreslå Tuxen som overgeneral. Således havde Christian IX i 1864 haft et afgørende ord m.h.t. valget af de Meza som overgeneral. Skulle man følge aldersordenen, og det var jo naturligt at gøre dette, om end det aldrig har været nogen fast regel ved udnævnelse til en så betydningsfuld post, var Tuxen selvskreven.

Felttoget mod Gørtz og Overkommandoen indledtes så at sige den 1. juni 1917. I et møde med 10 radikale ministre foreslog Munch, at han rettede henvendelse til Overkommandoen for at erfare, hvilken styrke den anså for at være påkrævet, når man så bort fra den opgave at være rede til at kæmpe med det pludselige

Kong Christian den Tiende (26/9 1870-20/4 1947). – Indkaldt som rekrut til Livgarden 1889. Han viste sig hurtigt som en god skytte og en habil soldat, og hans tid som rekrut og ung officer bandt ham med uløselige bånd til Livgarden og medførte, at det militære blev hans livs største interesse. De fundamentale begreber om pligtfølelse, der indpodedes ham ved denne afdeling, fulgte ham også som konge og anerkendtes fra alle sider. Til gengæld udvikledes nogle mindre heldige sider, manglende sans for humor, stivhed og formel optræden, der fulgte med i privatlivet. Via Tuxens tjeneste som manuduktør for ham og hans respekt for Tuxens militærhistoriske arbejde var Tuxen velset af kongen, og efter direkte ønske fra denne orienterede han ofte u. 1. verdenskrig kongen om situationen ved fronterne, gerne i forbindelse med besøg på Marselisborg Slot. Kongen er her fotograferet i Livgardens blå uniform. – Foto fra ca. 1915.

Foto: Det kgl. Biblioteks Kort- og Billedsamling

angreb på København for øje, så opgaven stort set skulle omfatte bevogtning af landegrænsen, havneanlæg, fæstningsværker og feltfortifikatoriske anlæg.⁶⁷ Man må ved mødet have kigget alvorligt på hverandre, for det stod klart, at det betød kamp med Overkommandoen og en udskiftning af overgeneralen.

Bolden var nu givet op, og i Overkommandoen så man skriften på væggen. Det betød – efter Overkommandoens opfattelse – stort set likvidering af sikringsstyrken. Alligevel forsøgte et henholdende forsvar.

Gørtz gav sig god tid med svaret og drøftede det indgående med Tuxen og generalinspektørerne. Han følte, at det, der nu skulle ske, var – set fra et militært synspunkt – en begyndende udhuling af forsvaret.⁶⁸ Til gengæld var besparelser i dette jo godt valgfæsk både nu og i en evt. videreførelse efter krigen.

Tuxen svarede, at han til fulde forstod Gørtz' uvilje mod nedskæringerne. Selv hævdede han i sagens anledning, at »Forsvarsministeren er Forsvarets værste Fjende!«⁶⁹ Den 27. juni svarede Overkommandoen, at ingen reduktion var mulig. Man kunne ikke uden videre se bort fra den opgave i den samlede forsvarsplan ikke at være rede ved København.⁷⁰

Munch havde i et ministermøde den 18. juli forelagt sagen og regnede med en indskrænkning på ikke mindre end 25%, hvorved til gengæld genindkaldelser næsten ville kunne undgås. Han havde gjort opmærksom på, at Gørtz i så fald givet ville forlange sin afsked. Det var bedst, om dette opsigtsvækkende skridt kunne undgås, da det var hans indtryk, at der ikke var »Kræfter til at skabe en bedre Overkommando«. Munch mente, det var rigtigst at sige til Gørtz, at da han var fyldt 65 år, havde han ret til at gå, men det var ikke forsvarligt at lade afgangens fremstå som en demonstration. I hvert fald, mente Munch, var det uholdbart at undlade forandringer blot af hensyn til en general.⁷¹

Hvor lidt Munch end brød sig om det, var det selvsagt nødvendigt at drøfte sagen med overgeneralen selv. Politisk skulle sagen selvfølgelig køre på, at det nu var nødvendigt, at »der foregik en Lettelse for Befolkningen«. Under drøftelsen forklarede Munch indgående Gørtz den politiske situation og søjede spidst til, at han

jo fra tidligere lejligheder vidste, at Gørtz ikke mente at kunne forblive, når reduktionerne iværksattes. Munch fremhævede, at Gørtz måtte have blik for, at en afskedsbegæring kunne virke som en demonstration mod en regeringsbeslutning og derved besværliggøre landets stilling. Gørtz fik, formentlig høfligt, lidenskabsløst, som det var Munchs stil, serveret et lille kursus i loyalitet over for statsmagten. Når de lovlige myndigheder, udtryk for et stort flertal i Rigsdagen og befolkningen, havde taget en beslutning, så var det under sådanne forhold i en uafviselig pligt for »et Mindretal, og ikke mindst en Kreds af Officerer, c: Embedsmænd med særlige disciplinære Forpligtelser, at bøje sig og gøre deres til at lette Gennemførelsen ...« Det var Munchs faste overbevisning, at vanskeliggjorde nogen det, der nu skulle sættes i værk, var det et eklatant brud på »det nationale Sammenhold, hvortil intet Menneske var berettiget«. ⁷²

Hvorledes Gørtz tog denne forelæsning om ære, pligt og troskab, vides kun halvt. Munch skrev i erindringerne, at Gørtz hørte meget bekymret på redegørelsen og til sidst sagde, at han gerne ville overveje sagen, hvis han måtte få nogle dage til det. ⁷³

Senere samme uge mødtes de atter. Gørtz havde i mellemtiden drøftet sagen med Generalstaben og generalinspektørerne for de forskellige våbenarter, og man mente i nogen grad at kunne imødekomme ministerens krav ved en række ekstraordinære, vidtgående høstorlove, dog ikke mere end 15% af den samlede styrke. Det var jo ikke ministerens forslag, og mødet endte uden egentlig afgørelse.

Såvel Munchs erindringer som Gørtz' breve til Tuxen giver udtryk for en vis gensidig foragt. Når man læser de to parter materiale om sagen, er det klart, at Gørtz' stærkt følelseladede breve til vennen og kollegaen er dem, man mest bør være agtpågivende overfor. Munch stod unægtelig stærkest. Han var ikke personligt involveret i spørgsmålet i samme grad som Gørtz, hvis renommé i det samlede officerskorps og stilling var på højkant. For ham var der nu kun et hanefjed mellem at være landets overgeneral og pensionist.

De sidste dage i juli havde de atter et par varme samtaler. Den

første dag mødte Gørtz, efter Munchs mening, med et forslag i forringet skikkelse og behæftet med nye begrænsninger. Munch affærdigede forslaget og sagde, at så ville regeringens forslag i dets fulde skikkelse blive beordret iværksat. Hvis Gørtz derpå indgav afskedsansøgning, ville ministeriet antagelig opfordre ham til at betragte den som hvilende til et belejligt tidspunkt.

Gørtz erklærede, at han ikke følte sig i stand til at efterkomme en sådan opfordring. Munch fremhævede da for ham, at hans optræden var ganske »uforsvarlig«. Gørtz blev bevæget og begyndte at tale om 1864, hvor politikerne heller ikke ville lytte til officererne, hvad der havde medvirket til katastrofen. At tale om 1864 til en mand med Munchs politiske observans var nok som at slå vand på en gås. Munch svarede køligt, at den gang havde de højere officerer jo heller ikke været enige, og at det nærmede sig anarki, hvis den ene general efter den anden gik sin vej, fordi de var utilfredse med regeringens beslutninger. Hertil svarede Gørtz, at det var der ikke tale om. »Man« (officerskorpset) ville anse det for tilstrækkeligt, hvis han »ofrede« sig. Det var Munchs opfattelse, at det var den i øjeblikket sygemeldte generalmajor Berthelsen, der ved konferencerne i Generalstaben hidsede Gørtz op til at stå med en stejlere holdning end den, der svarede til hans forhandlinger med generalinspektørerne.⁷⁴

Ved et ministermøde den 1. august skulle der træffes beslutning. Munch udviklede sagen, som den stod i øjeblikket og tilføje, at uanset hvordan den forløb, var det bedst at afskedige Gørtz. Årsagen skulle ikke være samarbejdsvanskeligheder, men det forhold, at den kommanderende general opfattede sin stilling således, at han kunne foretage skadelige, politiske demonstrationer. Munch var helt klar over, at skridtet givet ville medføre uro, men befolkningen ønskede indskrænkninger, og det talte. En ministerkrise ville vække opsigt i udlandet. J.C. Christensen (1856-1930) var i princippet enig med Munch, men erklærede dog, at det ikke ville blive »morsomt« at skulle afskedige Gørtz.⁷⁵ Socialdemokraternes fører Th. Stauning (1873-1942) var klar til at kvitte hele sikringsstyrken omgående!

Samme aften blev Munch enig med sig selv om, at Gørtz burde

Dansksindet sønderjyde som indkaldt tysk soldat under 1. verdenskrig. – Den unge mand er iført infanteriets grå feltuniform, der indførtes til afløsning af den blå kort før krigen. Han er udrustet med repetergevær, system »Mauser«, knivbajonet og feltspade. Pikkelhuen er overtrukket med gråt lærredsbetræk, som benyttedes, indtil stålhjelmene indførtes i 1916. Foto i Schultz' Danmarkshistorie, bd. VI.

Foto: Det kgl. Biblioteks Kort- og Billedsamling

fratræde Overkommandoen. Han fandt frem til, at sagen nok ville spænde lettere af hos kongen, hvis det skete i en fart. Det var nødvendigt, at »de militære« så, at de ikke uden videre kunne sætte deres vilje igennem.

Der skulle være statsråd førstkommande fredag, hvor Gørtz' hoved altså skulle rulle, men kagen måtte nødvendigvis bages grundigt før dette afgørende møde. Det aftaltes, at Munch torsdag aften skulle træffe sammen med Zahle, der i øvrigt var betænkelig ved det opsigtsvækkende skridt, finansmanden P.H. Heilbuth (1861-1945) og indenrigsminister Ove Rode (1867-1933). Ved mødet drøftedes sagen, og hvem man kunne pege på som afløser, og man standsede ved Tuxen. Berthelsen kunne så passende overtage kommandoen over 2. Generalkommando. Man var i tvivl om, hvorvidt generalmajor E. Wolff (1856-1938) eller P.F. Møller (1855-1943) skulle være chef for Generalstabten. Det bestemtes, at Wolff skulle være generalstabschef.⁷⁶

Gørtz var klar over, hvad der ventede ham. Han skrev den 3. august, samme dag, der afholdtes statsråd, til Tuxen og mente, han lige så godt kunne tage bruddet med Munch. Han havde naturligvis kraftigt overvejet, om han selv skulle søge sin afsked, men var gennem forløbet af de sidste dages drøftelser med Munch kommet til den slutning, at han ikke ville gå godvilligt. Da han ikke var sig nogen brøde bevidst, men mente, han som officer og ansvarlig for landets krigsmagt havde handlet til tjenestens og landets tarv i en udenrigspolitisk spændt situation, agtede han nu at lade sig »smide ud«. Brevet sluttede, noget skadefro, med at meddele Tuxen, at denne nok måtte regne med ikke »at forblive uberørt« af Gørtz' afsked.⁷⁷

Efter statsrådet den 3. august om formiddagen talte først Zahle med kongen. Han udtalte – vi følger Munchs fremstilling – at det var nødvendigt at skifte overgeneral og nævned Tuxen som afløser. Kongen gik ret hurtigt ind på Gørtz' afgang, men bemærkede, at Tuxen måske var bange for at blive overgeneral. Han mente, at Wolff måske ville være bedre. I en efterfølgende samtale med Munch fremhævede denne over for kongen, at han anså Gørtz' afgang for »bydende nødvendig«, da han brød det nationa-

le sammenhold ved at benytte sin formelle ret til at give sin afgang en demonstrativ karakter og ved ikke at ville finde sig i, at ministeriet valgte tidspunktet.

Hvis Munchs referat af kongens ord om Tuxens frygt for at overtage den ansvarsfulde post er rigtig, er der grund til refleksioner herover. Man skulle nok have forventet, at Christian X straks havde slået til og vel glædet sig over at skulle underskrive en udnævnelse for Tuxen. Måske har Tuxens nerver i de sidste år været så tændslidte, muligvis på grund af permanent overbebyrdelse siden ungdomsårene parret med bekymringer i de sidste tre-fire år over forsvaret af Jylland-Fyn, at dette forhold ligefrem har været kongen bekendt.

Munch foreslog så Tuxen, Wolff og Berthelsen i den nævnte rækkefølge. Kongen billigede, at Berthelsen fik 2. Generalkommando. Han mente, at Tuxen muligvis ville være angst for at få overkommandoen og fandt det mest fair, at man spurgte ham først. Munch svarede hertil, at hvis Tuxen svarede nej, ville det blive vanskeligt at finde en rimelig ordning. Han ville overlægge med Zahle, om det overhovedet var forsvarligt først at spørge, men føjede til, at han ikke troede, det lod sig gøre. Han meddelte sluttelig, at han samme dag ville meddele Gørtz overkommandoskiftet.⁷⁸

Kl. 14³⁰ fik Gørtz foretræde for Munch, der meddelte ham hans afgang. Han sagde ham, at den særlige stilling, han havde ved at være over 65, og den opfattelse, han havde af, at det forpligtede ham at gå, når der forelå beslutninger, han var imod, gjorde det helt nødvendigt, at han gik af. Han kunne vælge, om han ville søge sin afsked eller have den. Datoen kunne han bestemme inden udgangen af august. Samtidig nævnedes Munch Tuxen som afløser. Iflg. Munch overraskede det Gørtz, der åbenbart havde tænkt på Berthelsen som afløser. Det er et interessant punkt, idet Munchs fremstilling ikke stemmer med bl.a. Gørtz' brev til Tuxen, hvori Gørtz nærmest forberedte Tuxen på at skulle afløse ham. Munch mente, at Gørtz nærmest var imod at søge sin afsked, og det stemmer også med Gørtz' brev til Tuxen.

Til slut takkede Gørtz dog for samarbejdet. Det havde haft sine

vanskeligheder, men var dog i det store og hele gået. Han erklærede ærligt, at han ofte havde undret sig over, hvor roligt Munch havde taget hans heftige udbrud under deres fælles drøftelser, hvilket nok vidner om, at han i virkeligheden slet ikke kendte Munchs kølige, lidenskabsløse gemyt. Munch mente bagefter, at han nok var ked af at skulle gå, men det var ham en lettelse, at det skete på en sådan måde, at det tilfredsstillende stemningen i officerskorpset. Samtalen forløb iøvrigt i en afslappet atmosfære. Senere meddeltes det Munch, at Gørtz efter drøftelser i Generalstaben definitivt ønskede at få meddelt sin afsked.

Ved et møde den 4. august med kongen, hvor papirerne til Tuxens udnævnelse skulle underskrives, klagede kongen over, at Tuxen ikke var blevet spurgt først. Desuden udviklede han, at det var alligevel hårdt mod Gørtz, der nu nærmest blev smidt på porten. Munch mente, Tuxen blot skulle parere ordre, og at det politisk var påkrævet at få sagen hurtigt afsluttet. Munch tilbød som en mellemvej at kalde Tuxen over fra Viborg og orientere ham om, at han ville blive udnævnt. Hertil svarede kongen: »Ja, det var bedre. Jeg ved jo nok, De ikke bryder Dem om Rangen, men De maa jo dog huske paa, at han er en af de fineste Mænd i Landet!« Munch kommenterede ikke denne udtalelse, men lovede, han nok selv skulle sige det til Tuxen, men det måtte være en afgjort sag, ikke et spørgsmål, han stillede til Tuxen. Dette accepterede kongen.⁷⁹

Tuxen fik telefonisk ordre til at møde hos forsvarsministeren mandag den 6. august kl. 10⁰⁰. Til stede ved mødet var også generalinspektøren for ingeniørtropperne generalmajor H. Ulrich (1856-1934). Munch gik lige på og oplyste, at han havde fundet det bydende nødvendigt at lade Gørtz afgå som overgeneral, fordi denne havde forbeholdt sig at anvende sin afgang på en sådan måde, at den kunne virke som en demonstration, idet han ikke ville lade ministeriet bestemme tidspunktet. Ministeriet havde derfor besluttet, at Tuxen overtog stillingen.

Stadig iflg. Munch blev Tuxen særdeles overrasket, hvad han jo nok inderst inde ikke var, og svarede, at det følte han sig ikke i stand til. Han ville selv snart fylde 65, følte sig ikke rask og havde

intet imod at stå under Berthelsens kommando, om end denne var hans efterstående i graden. Munch erklærede, at han forstod Tuxens bevæggrunde, men det lod sig af forskellige grunde ikke gøre med Berthelsen, så sagen var sådan set afgjort. Samtalen var fra ministeriets side kun ment som en forhåndsorientering.⁸⁰

Tuxen svarede åbent, at Munch formentlig var klar over, at han delte synspunkter med Gørtz vedr. nedskæringerne af sikringsstyrken. Hertil svarede Munch tørt, at det var han fuldt på det rene med, men styrken ville under alle omstændigheder blive nedskåret, og der skulle jo udnævnes en overgeneral. Tuxen, der forstod, at han var stillet over for et fait accompli, sluttede så med at spørge, om det var en ordre, hvortil Munch kort svarede ja.⁸¹ Så var der ikke mere at drøfte. Umiddelbart efter samtalen var Tuxen tilsagt til kongen, hvor han formentlig fik så varme lykønskninger, som Christian X nu var i stand til at give og mange gode ønsker for det nye hverv.⁸²

Samme dag bekendtgjordes overkommandoskiftet.⁸³ Det vakte dog ikke det røre, mange havde ventet. De, der til stadighed havde kritiseret Overkommandoen, kunne ikke ret vel vække uro, fordi dens sammensætning ændredes, og udnævnelserne var i nøje pagt med de almindelige advancementsregler.

Ligesom Tuxen havde gjort sig fortjent til den højeste stilling i officiel dansk militærhistorie, således nåede han også hærens øverste kommandopost. Det var næppe med særlig stor glæde, han modtog stillingen som overgeneral. Hans blik for hærens indre svaghed og Danmarks overordentlig vanskelige militærpolitiske stilling var altfor skarpt til, at hærens højeste kommandopost kunne give ham nogen virkelig tilfredsstillelse, og den repræsentative side af sagen fristede ham afgjort ikke.⁸⁴

Gørtz drog da af gårde, og Tuxen måtte nødvendigvis flytte sit hjem til København, hvor han, som skik var, rykkede ind i den fornemme tjenestebolig i Kommandantgården i Kastellet, arkitekten Elias Heussers smukke bygning fra 1725, hvor de skiftende hærchefer gennem mange år har haft deres bolig, og hvor i dag chefen for Forsvarsstaben har sin bolig. Bygningen er berømt derved, at det var i denne, forhørene over Struensee fandt sted.

En stor glæde var der imidlertid ved udnævnelsen: Han kom nu tæt på arkiverne igen, hans tjenestetid var snart udløbet, og han har sikkert regnet med en række frugtbare år som pensionist til fuldt og helt at kaste sig over militærhistorien, inden timeglasset randt ud. Nu kunne han tillige bedre følge studierne i Landsarkivet i Viborg vedr. Løvenørn op i Rigsarkivets omfattende materialesamlinger, ligesom hans lederstilling i Generalstabens krigshistoriske Arbejder nu sikkert bedre kunne blive passet.

Hans tjeneste som overgeneral begyndte den 7. august 1917, og i oktober fandt den af ministeriet ønskede omfattende reduktion af sikringsstyrken sted. Den androg ikke mindre end 6.000 mand og skulle gennemføres pr. 1. oktober. Herved reduceredes den samlede styrke til 24.500 mand, hvoraf kun 4.500 stod i Jylland-Fyn.⁸⁵ Kongen havde været nervøs for den store nedskæring, der jo helt klart ville blive noteret i udlandet, ikke mindst i »Grosser Generalstab« i Berlin. Han sagde til Munch, at han i den »vaske sine Hænder«, en bemærkning, den radikale forsvarsminister givet har taget med ophøjet ro. I hans øjne var majestæten jo ikke ansvarlig for noget som helst. Christian X ærgrede sig også over – gennem efterretningerne fra Vestfronten – at måtte konstatere, at danske kanoner ikke skød så langt som de krigsførendes. Hertil replicerede Munch omgående, at en sådan tilstand måtte man altid regne med. Fejlen var ikke, at man havde anskaffet for lidt, men at man stadig fra »det danske Militærvæsens Side« havde vægret sig ved at erkende forsvarets begrænsning og derfor altid havde stillet sig større opgaver, end man evnede at løse. »Ja, saadan kan man jo ogsaa tage det«, svarede kongen.⁸⁶

Tuxen og Wolff fik dog også Munchs vilje og særprægede opfattelse af kommandovejen at mærke. Det var Overkommandoens opfattelse, at man i forbindelse med reduktionen ikke havde taget tilbørligt hensyn til denne i det nærmere program. Efter et ministermøde, hvor Tuxen deltog, blev han lidt tilbage, da de andre var gået, og henvendte sig til Munch og meddelte ham dette synspunkt. Munch svarede, at det havde ikke været tilsigtet, men det havde været politisk nødvendigt at skride til hurtig handling.⁸⁷

Iflg. Munch gik det for regeringen tilfredsstillende med Tuxen som overgeneral i de følgende måneder. Han var givet betydelig mere smidig og havde større politisk indfølelse end Gørtz og forstod og accepterede bedre end denne, at når en beslutning var fattet i ministeriet, kunne en generalstab ikke – i hvert fald ikke en dansk – ændre meget herpå.⁸⁸

I Nordfrankrig kunne meget efterhånden tyde på, at Tyskland i det lange løb ville bukke under, og der var næppe mere udsigt til, at det evnede eller havde lyst til at åbne nye fronter, fx mod Danmark. S.å. i april kom USA med i krigen, og om end dets hær og flåde var lille og uøvet, stod det klart, at når tilstrækkelige styrker blev sendt over til Frankrig, og landets enorme industri med det for nationen så karakteristiske tempo blev omstillet til krigsproduktion, måtte det blive tungt på vægtskålen. Tysklands hær og flåde og moralen i befolkningen var ved at være slidt op.

S.å. publicerede Tuxen i »Militært Tidsskrift« en meget instruktiv artikel, hvori han opsummerede mange års førervirksomhed på et højere plan. Den hed »Et Par Ord om Kritik« og omhandlede den svære kunst det er, efter en større øvelse/manøvre at give en fyldelstgørende, koncis og ikke uvenlig, men inspirerende kritik af, hvad der er foregået i terrænet. Artiklen har utvivlsomt stadig bud til taktiske øvelsesledere i vore dage.⁸⁹

I løbet af Tuxens 10-måneders periode som overgeneral præsenterede Munch ham for nogle tanker om, at hæren efter hans opfattelse blot skulle være klar til at yde regeringen bistand ved indre uro, evt. opstand. Det var en holdning, Tuxen ikke kunne gå ind for. Man kunne ikke have en hær, hævdede han over for Munch, der var uddannet med en så begrænset målsætning. Om end den naturligvis også kunne bruges til sådanne formål, måtte det egentlige hovedsigte være kamp mod ydre fjender og ikke en indsats for at kue befolkningen. Det var, mente han, en hær egentlige opgave og eksistensberettigelse. Den var en permanent samfundsinstitution, der ikke kan nedlægges og genoprettes efter de øjeblikkelige, politiske konjunkturer, tanker, den radikale minister sikkert har rystet på hovedet over.⁹⁰

Dansk officersmesse (spisestuen) i Barakkelejren på Amager 1914. – En festlig »forstærket« middag fejres her blandt 34. Bataljons officerer. De to i brug værende uniformssystemer i hæren ses her tydeligt. Den toradede, mørkeblå våbenfrakke med opstående stiv krave med rødt spejl på og gradstegn på de flettede sølvskulderklapper og den énradede, mørkeblå våbenfrakke med gradstegn om armen i form af et snoresystem efter fransk forbillede. I baggrunden ses oppasserne, iført hvide messejakker. *Foto: Forsvarets Arkiver*

I februar 1918 måtte Tuxen og Wolff give deres modstræbende minde til gennemførelse af den 17. og sidste regulering af sikringsstyrken uden at styrketallet ændredes væsentligt. Medens antallet af rekrutter i årene 1915-16 ofte havde ligget på 6-7.000 mand, faldt det i løbet af 1917 til 3-4.000 mand og holdt sig på det niveau til krigens afslutning. Denne intense uddannelse af rekrutter, der omfattede næsten 26.000 mand mere end under normale forhold, eller i alt ca. 70.000 mand, havde til følge, at hærens mobiliseringsstyrker fra at være ca. 80.000 mand + 40.000 i reserve ved krigens udbrud voksede til op mod 180.000 mand.⁹¹

Det første folketingsvalg efter den nye grundlov afholdtes den 22. april, og på valgaften dukkede pludselig en speget spionsag

op, som bragte Tuxen og Generalstabens Efterretningsvæsen i en lidt vanskelig stilling. Sagen var opstået ved, at folk, der fra syd i skyggen af det truende nederlag flygtede over grænsen, blev opfordret til at give oplysninger om forholdene i Tyskland. Fra tysk side opfattede man denne praksis som udtryk for, at de allierede og den danske generalstab benyttede samme efterretningsfolk. Efterretningsvæsenets chef, dav. kaptajn E. With (1869-1959), den senere hærchef, erklærede at være uvidende om, at samme folk fournerede såvel udenlandsk som dansk efterretningsvæsen. I Udenrigsministeriet var man meget ubehagelig berørt af affæren, og selv om en retslig undersøgelse ikke bragte noget for dagen, der rokkede ved Withs erklæring, »ordnede« forsvarsministeren sagen ved at forfremme With til oberstløjtnant. Så ville han, som Munch anfører i sine erindringer, »blive fjernet fra Efterretningsvæsenet«. Forfremmelsen var ganske vist efter tur, men medførte jo ikke automatisk, at With skulle overtage en bataljon i Holbæk. Endvidere skete forfremmelsen ved kundgørelse af 10. maj med et par dages tilbagevirkende kraft. With havde som efterretningsofficer aldrig været i »kridthuset« hos Munch.⁹²

Om han havde været det hos Tuxen, vides ikke. I løbet af foråret 1918 modnedes hos denne tanken om at søge sin afsked den dag, han fyldte 65. Han var givet ved at være træt, en ny tid, også på det militære område, var ved at oprinde, og den gamle officer har sandsynligvis i nogen retninger haft svært ved at følge med i bl.a. den overvældende teknologiske udvikling, der havde fundet sted i de sidste tre-fire år. Han glædede sig også til udelukkende at vie sine forskninger og sit militærhistoriske forfatterskab de sidste år.

Den 4. maj 1918 fyldte han 65, og fra næste dag var han pensionist.⁹³ I ministeriet kom Munch og Ulrich til det resultat, at Wolff burde afløse ham som overgeneral, og generalmajor E.O.N. Caustonier (1866-1934) skulle så overtage posten som chef for Generalstabens. Overgeneralen var nu yngre i anciennitet end chefen for 2. Generalkommandodistrikt (Berthelsen), hvorfor Krigsministeriet bestemte, at distriktet skulle underlægges ministeriet direkte, hvilket var et alvorligt brud på den ordning af enhedskom-

mando for alle landstyrker, der indførtes ved sikringsstyrkens oprettelse. Christian X havde intet at indvende mod såvel Tuxens afgang som de nye udnævnelser.⁹⁴

Ved sin afskedsaudiens hos kongen udtalte denne særdeles anerkendende ord om Tuxens lange tjeneste, der jo havde spændt så vidt, også ud over det rent fagligt-tjenstlige.⁹⁵

En tjenestestilling bevarede han som pensionist, og det må have glædet ham. Han fortsatte som leder af Generalstabens krigshistoriske Arbejder lige til sin død, hvad der klart vidner om den betydning, man tillagde hans indsats og stillingens værdi for hæren i såvel indad- som udadrettet henseende.⁹⁶

5. Æresdoktoren

»Jeg skal ikke nægte, at vi danske Krigshistorikere i Nutid og Fortid er og har været Autodidakter, men det er aldeles ikke det samme som Dilettanter. Vil man ikke anerkende os som akademisk uddannede Arkitekter, saa skal man indrømme, at vi har slæbt meget brugbart Materiale sammen til den historiske Videnskabs Tempel, ja endog paa egen Haand opført en og anden større eller mindre Bygning, som slet ikke er saa helt daarlig endda«.

(Generaløjlt., dr. phil. h.c. A.P. Tuxen v. det nordiske historikermøde i Kristiania 1920.)

Få dage efter Tuxens afsked mistede dansk militærhistorie en såre flittig, ærbødig tjener og Det krigsvidenskabelige Selskab en af sine mest trofaste foredragsholdere gennem mange år. Den 17. maj 1918 afgik oberst N.P. Jensen ved døden. Om end Tuxen fuldt ud anerkendte Jensens forfatterskab, havde de i meget få forhold været enige, vidt forskellige, som de var af naturen. Jensens smukke omdømme som officer, politiker og militærhistoriker kom helt og holdent til udtryk i de hædrende nekrologer i de store, københavnske dagblade.¹ Det er i Tuxens arkiv ikke lykkedes at finde kommentarer til dødsfaldet.

På de udstrakte fronter samledes der nu sammen til den afgørende styrkeprøve, og Tuxen fulgte med levende interesse begivenhederne. I august sluttede centralmagterne fred med Rusland, og de tyske hære overførtes med stor hast til Vestfronten for at kunne levere det afgørende slag. Samtidig strømmede friske, amerikanske tropper med nyt materiel i land i Frankrig. Tyskland måtte handle hurtigt, riget og dets krigsmagt var slidt op. De allierede var dog Tyskland for stærke, og den 8. august 1918, »den tyske hærs smertens dag«, som Ludendorff kaldte den, sprængtes den tyske hær fra Ourcq til Somme, og tyskerne formåede ikke længere at lukke hullet effektivt. Udfaldet kunne ses af alle. Som historisk interesseret og sønderjyde havde Tuxen levende medfølelse med de mange dansksindede sønderjyder, som var

tvunget i tysk uniform og gjorde krigen med på de mange fronter. Mange af slægterne til de faldne kendte han jo udmærket og havde ved flittig korrespondance holdt forbindelsen ved lige med mange kredse og personer i sin barndoms hjemegn.²

Til gengæld var der tegn i sol og måne på, at hans elskede Sønderjylland ved et tysk nederlag kunne vende tilbage til Danmark, alle dansksindede sønderjyders lønlige drøm siden 1864.

I september, medens tyskerne uafsladeligt blev drevet tilbage under den store allierede slutoffensiv, modtog Tuxen en hædersbevisning, som han muligvis har sat større pris på end stillingen som overgeneral.

I forbindelse med festlighederne i anledning af universitetet i Lunds 250-års dag promoveredes han som æresdoktor i historie ved universitetet.³

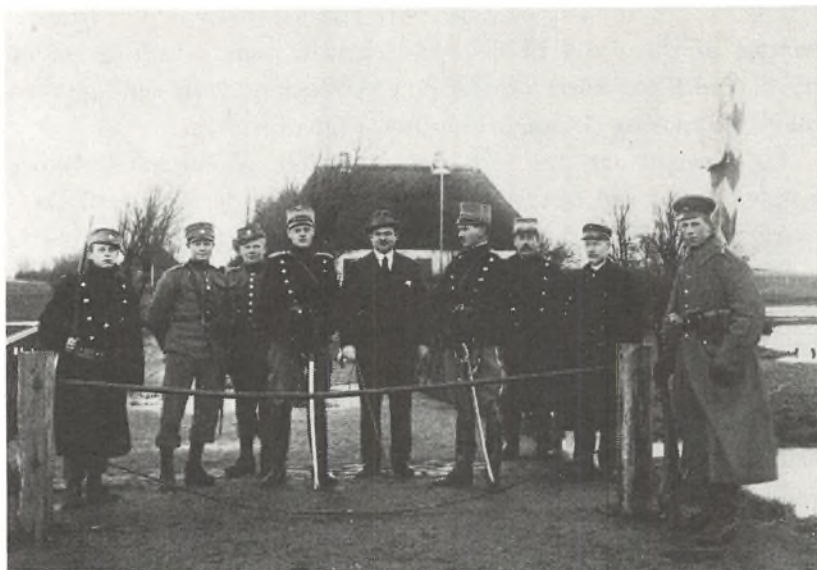
Det er afgjort den mest bemærkelsesværdige udmærkelse, Tuxen modtog i sit liv, og som aldrig før eller senere er blevet en dansk officer og militærhistoriker til del. Ydermere studser man nok over, at denne hædersbevisning skulle tildeles ham af et udenlandsk universitet og ikke Københavns.

Hertil kan uden tvivl anføres flere mere eller mindre bæredygtige teorier.

Først og fremmest skal peges på den store forskel, der har været – og stadig er – mellem danske og svenske faghistorikers holdning til militærhistorie. Både i Tuxens levetid og i vore dage har der eksisteret et levende samarbejde mellem svenske universiteter og det svenske forsvars øverste ledelse, primært repræsenteret ved Generalstabens krigshistoriske Afdeling, samt svenske militærhistorisk interesserede officerer, et samarbejde, der stadig finder sted. Militærhistorie har i Sverige altid været anset som en på lige fod med andre jævnbyrdig historisk disciplin.⁴

Endvidere skal peges på, at de forskninger, som Tuxen foretog – ikke mindst om Store nordiske Krig, altså Carl XII's epoke, som jo i flere henseender er en stormagtstid for Sverige – naturligvis måtte påkalde sig stor interesse i Sverige, hvor en lang række af forskningerne fandt sted.

Uagtet Tuxen havde haft et udstrakt samarbejde med svenske

Grænseovergangen ved Skodborghus ca. 1918. – Som naturligt måtte Tuxen som chef for 2. Generalkommando under verdenskrigen interessere sig for alle mulige grænseovergange, hvorfra en tysk fremrykning kunne forventes, og han inspicerede gentagne gange disse. Her ses to danske løjtnanter i fodfolket omgivet af bl.a. personel fra 12. Bataljons 4. kompagni, der ved denne lejlighed er nået helt frem til grænsebommen. I forgrunden til højre ses en tysk vagtpost.

Foto: Forsvarets Arkiver

historikere, officerer, bibliotekarer og arkivarer, må det alligevel undre, at han ikke på et eller andet tidspunkt fik doktorgraden ved Københavns Universitet, hvad der vel trods alt ville have været det mest naturlige, men fik den ved et udenlandsk universitet.

Den løsning, at Tuxen i København – hvis det overhovedet har været på tale – ikke er blevet anset for tilstrækkelig kvalificeret til denne den akademiske verdens højeste grad, ligger naturligvis lige for og må vel anses som den egentlige årsag, stadig forudsat, at det overhovedet har været drøftet. Dette kan så måske forekomme mærkeligt, når et universitet i udlandet har fundet ham kvalificeret.

På den anden side kan man – på baggrund af det i nærværende

fremstillings prolog nævnte om førende danske faghistorikers holdning til militærhistorie – næppe heller gøre sig helt fri af tanker om, at den i årene omkring 1918 på Københavns Universitet herskende ånd – inspireret af Erslev, Arup m.fl. – måske ligefrem har stillet sig i vejen for, at en officer tildeltes en sådan æresbevisning, en embedsmand, der jo repræsenterede en samfundsklasse, radikale kredse næppe har kunnet acceptere. Det fremgår heller ikke, hvem af hans nærmeste venner, fx Harboe, Gørtz eller andre, der har været med i Lund og overværet vennens akademiske ridderslag.

I Lunds universitets arkiv eksisterer ingen korrespondance, indstillinger m.v. om sagen, bortset fra det festprogram fra højtideligheden, hvori alle Tuxens arbejder er nævnt.⁵ Vi kommer næppe sagens løsning nærmere via sindrige hypoteser og dristige tolkninger. En henvendelse til Københavns Universitet vedr. evt. materiale i arkivet er forblevet ubesvaret.

I Tuxens papirer eksisterer der ikke meget om den fornemme udmærkelse. I Lunds universitets arkiv er der et brev fra ham til den svenske professor ved det juridiske fakultet Joh. Thyrén, der dette år var universitets rektor, med en tak for den smukke fest på universitetet.⁶ I hans eget arkiv ligger en varm gratulation fra hans tidligere stabschef ved 2. Generalkommando oberst, senere generalmajor P.L.M. Birke (1865-1941).⁷

Kort efter den for Tuxen store glæde og anerkendelse ramtes han til gengæld af en stor sorg, idet hans ungdomsven Harboe afgik ved døden nytårsaftensdag 1918.⁸ Det var et dødsfald, der berørte Tuxen føleligt, men han var nu kommet i den alder, hvor det var naturligt, at ungdomsvennerne rundt om ham svandt bort. Harboes store militær- og kulturhistoriske indsats, bl.a. hans mangeårige medvirken ved Store nordiske Krigs historie og hans mange bidrag til Dansk biografisk Leksikon fremhævedes da også i nekrologerne i bladene og især i »Personalhistorisk Tidsskrift«, årg. 1920, hvor Tuxen tegnede et smukt, varmtfølt portræt af vennen.

I eftersommeren var den meget alvorlige influenzaepidemi, der benævntes den spanske syge, nået til Danmark sydfra. Det skete

allerede midt i september, og sygdommen fik også her i landet hurtigt karakter af en galopperende lungepest med stor dødelighed. Hospitalerne var overalt overfyldte, og der oprettedes hurtigt en lang række nødsygehuse. Mulighederne for smitte var store blandt de indkaldte, og mange mistede livet i de allersidste uger inden våbentilstandens indtræden. Sidst i oktober havde epidemien kulmineret.

Allerede 25. oktober – altså inden våbentilstand endnu var opnået – pålagde Krigsministeriet Overkommandoen at påbegynde indledende arbejder til sløjfning af visse armeringsarbejder, og Tuxen fulgte dem interesseret.

De revolutionære begivenheder med bl.a. oprettelsen af arbejder- og soldaterråd i Tyskland nåede 6. november Sønderjylland og gav sig ret kraftige udslag i flere byer som Flensborg, Sønderborg og Aabenraa. Dette foranledigede, at der fra den danske befolkning syd for grænsen fremsattes indtrængende forslag over for Danmark om forstærkning af grænsevagten. Da der samtidig hen mod krigens slutning skete en stærk stigning i antallet af krigsfanger, der fra Tyskland søgte op i Danmark, bevirkede disse forhold, at Overkommandoen 9. november udsendte kystspæringsdetachementer på en eskadron eller et kompagni til byerne Rødby, Nysted, Køge og Gedser samt til Sydstejns. Samtidig forstærkedes de to detachementer ved landegrænsen bl.a. med to eskadroner og 6 rekylgeværkompagnier. Endvidere sendtes krydsere Geyser og Heimdal til hhv. Kolding Fjord og farvandet ved Faaborg. Det pålagdes detachementerne at skærme befolkningen mod mulige voldshandlinger og at modtage, afvæbne og indtil nærmere ordre bevogte tropper af fremmed nationalitet så vel som flygtninge og marodører, der søgte at passere grænsen eller at gå i land på kysten.

Da omslaget i krigen omsider hen på sommeren trådte tydeligt frem, bredte der sig en betydelig uro i arbejderkredse. Det var ikke mindst de dårlige forsyningsforhold, der kynisk udnyttedes af de såkaldte syndikalister, der anstiftede en lang række demonstrationer, hvori også militærnægterbevægelsen spillede en rolle. Overkommandoen forberedte hurtig indkaldelse af visse årgange,

men foruroligedes samtidig af den mulighed – hvorpå der forelå tegn – at optøjerne i gaderne skulle brede sig til kaserne og medførte mytterragtige episoder.

Dagene 8.-11. november var hektiske for såvel Krigsministerium som overkommando, og der afholdtes en lang række møder. Som et udslag af den usikkerhed, som prægede situationen, vedtoges det, at bundstykkerne fjernedes fra mandskabets geværer og opbevarede under lås. Der foretoges også en række foranstaltninger for at sikre tyverier af ammunition og sprængstof m.v.

Man kom et forsøg på et omfattende mytteri blandt de københavnske enheder 13. november i forkøbet ved, at forsvarsministeren allerede på selve våbenstilstandsdagen, 11. november 1918, bestemte, at mandskab, der havde ligget længere inde end normalt, omgående skulle hjemsendes, og at der i øvrigt snarest skulle hjemsendes mandskab, så hurtigt som det lod sig gøre. I praksis betød det, at ca. 6.000 mand hjemsendtes i dagene 13.-16. november. Den 20. december hjemsendtes yderligere 4.000 mand, således at sikringsstyrken ved årets udgang var reduceret til en samlet mandskabsstyrke på 11.000 mand.

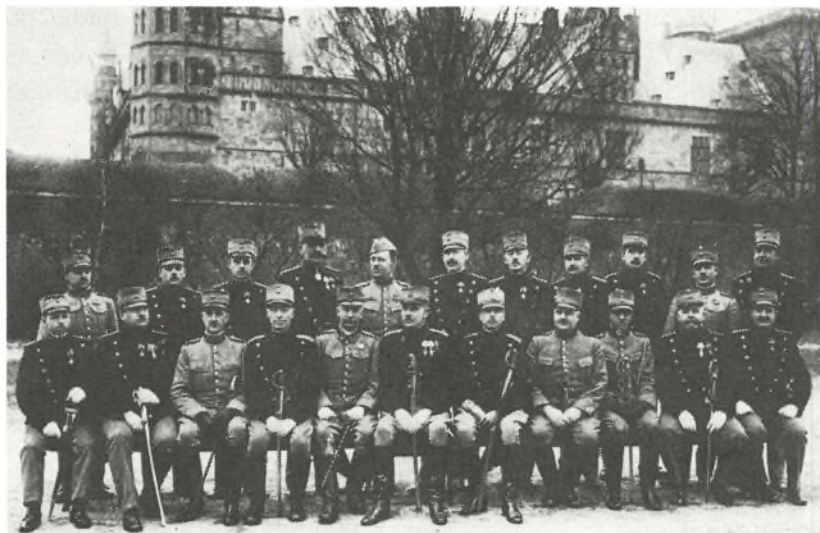
Så i november sluttede verdenskrigen, og sikringsstyrken havde udspillet sin rolle. Hvad den havde betydet for landets neutralitet, vil altid være hyllet i historiens mørke. Det var i alle henseender et træt og i nogen grad udslidt officerskorps, som efter årelangt fravær i vinteren 1918/19 vendte hjem til garnison og hjem. Til gengæld må det uden reservation siges, at de fire års tjeneste og sikringsstyrken for befalingsmandskorpset blev en uhyre gavnlige kraftanspændelse, der lærtes uendeligt meget af. De, set fra et militært synspunkt, gavnlige erfaringer smuldrede dog bort i 20'ernes og 30'ernes åndelige depression, stærkt hjulpet på vej af hærordningen af 1923, hvor interessen for dansk forsvar i store dele af befolkningen sank til langt under nulpunktet.

Store kredses enfoldige tyrkertro på, at Tyskland var færdig som stormagt, og at sejrherrene fra 1918 bestandig havde krammet på dette land, er enestående kortsynet. Vort eget land har været slået grundigere og dog rejst sig til nye krige i løbet af få år. Det viste sig jo også snart, at sejrherrene var komplet ude af

stand til at binde en så brutalt levende, nationalt offervillig og militært ærelysten og hensynsløst driftig nation. Dertil krævedes stærkere bånd end Folkeforbundets. Det var ingen skræmt stuehund, men Fenrisulven, som slikkede sine skrammer, medens man afmægtigt søgte at lænke den med serpentiner.

Det skal samtidig understreges, at det samlede officerskorps 1919 var en enklave af betydelig mere »demokratisk« sammen-sætning end i provisorieårene og tiden frem til århundredskiftet. Der var foregået en udvikling, som havde medført en rekruttering i løbet af de sidste ca. 20 år af en væsentlig større bredde. Endnu var tilgangen yderst beskeden fra visse befolkningsgrupper, især fra arbejderne store skare og de mindre landbrugere og næringsdrivende. Imidlertid var denne tilbageholdenhed fra visse kredse dog mere politisk end økonomisk betonet, thi allerede fra 1909 var det muligt for værnepligtige uden studentereksamen ved at gennemgå officersskolens yngste klasse og med bibeholdelse af lønning etc. at nå ind i linieofficerskorpset. I den henseende var hæren langt forud for sin tid.⁹

Hvor meget, Tuxen har været engageret i sine kollegers hjemkomst til kaserner og lejre og ophævelsen af sikringsstyrken, vides ikke. Hans papirer mæler ikke meget herom. Det må med føje antages, at befrielsen fra den byrdefulde post som hærens generalissimus og tildelingen af æresdoktorgraden har været ham enorme incitamenter til yderligere historiske arbejder, og hans breve fra denne periode bærer da også præg af hans dybe engagement i dette arbejde. Derimod har en stor sag af national betydning nu, hvor det tyske kejserrige var brudt sammen, sikkert i stigende grad banket på hans dør, nemlig det i 1864 med vold og magt røvede Sønderjyllands tilbagevenden til Danmark. Allerede den 23. oktober, inden det sidste skud var faldet på Vestfronten, havde H.P. Hanssen (1862-1936) i den tyske rigsdag under stor opmærksomhed holdt sin berømte, ildnende tale, hvor han under henvisning til § 5 og på grundlag af folkenes selvbestemmelsesret krævede, at Nordslesvig skulle genforenes med Danmark. Det var ord, der vakte håb i landsdelen, og som også rørte ved bævende strenge i Tuxens hjerte.

Den periode, Tuxen satte størst pris på i sin tjenestetid, var de seks år ved 18. Bataljon i Helsingør 1885-91. Her er bataljonens officerer og faste underofficerer fotograferet ca. 1920 med Kronborg som baggrund. Billedet er interessant i uniformsmæssig henseende, idet man her bemærker brydningen mellem nyt og gammelt. De fleste af befalingsmændene er iført den i 1848 indførte, mørkeblå toradede våbenfrakke med lyseblå bukser (her M/1889), medens en del er ikklædt den nye, feltgrå énradede uniform M/1915. Noget afvigende i påklædning er oversergenten i midten i bageste geled. Som tilknyttet Hærens Flyvertropper bærer han den i 1915 indførte »flyverhue« med distinktioner samt flyvervingen over højre lomme. I midten på første række, iført snorejakke, sidder chefen oberstløjtnant C.F. Fock, omgivet af bataljonens officerer, alle med ridestøvler. Siddende på fløjene ses en sergent. Derefter følger en stabssergent (m. officerssabel). I bageste geled udelukkende oversergenter og sergenter. – Foto efter original i 2. Regiments mindestue på Kronborg. *Foto: Forsvarets Arkiver*

Da han pensioneredes, måtte han selvsagt fraslytte tjenesteboligen i Kommandantgården i Kastellet. Tuxen og hustru flyttede til en lejlighed på Østerbrogade 46, hvor Tuxen tilbragte sine sidste år.¹⁰ Herfra var det passende nemt med sporvognen at tage ind til jobbet som leder af Generalstabens krigshistoriske Arbejder i Kastellet og arkiverne på Slotsholmen. Sin korrespondance med svenske officerer og historikere fortsatte han med usvækket

kraft.¹¹ De sidste bind af Store nordiske Krig var jo stadig på beddingen. 7. bind udgav Tuxen og With-Seidelin i 1922, men så døde With-Seidelin, og Tuxen udgav derefter 8. bind med bistand af oberst af fodfolket O.L.C.L. Kyhl (1874-1954).

I disse år øgedes Tuxens samarbejde med kaptajn af fodfolket K.C. Rockstroh, også en af dansk militærhistories mest produktive og mest anerkendte skikkelser. Rockstroh var født 1860 i Nykøbing Mors som søn af en indvandret, tysk håndværker, der tidligt faldt fra. Sønnen måtte derfor klare sig selv og blev boghandler-medhjælper. 1880 indkaldtes han som rekrut ved fodfolket, og herefter gik vejen over sekondløjtnantskolen og officersskolens yngste og næstældste klasse. 1887 blev han premierløjtnant.¹² Som kaptajn stødte Rockstroh sammen med sin oberstløjtnant, Kauffmann, en sønnesøn af de Mezas stabschef, og dette skabte en mistillid til den gamle stabschefs forhold i 1864. Gennem sin uddannelse havde Rockstroh udviklet en stor selvstændighed og en meget nøgtern tankegang, fjendtligt over for alt hult og uægte. Han kunne på den anden side være mild og undskyldende, hvor han fandt tidligere tiders domme uretfærdige og hårde. Derfor kunne han være overdreven ensidig i sin skildring af folkets yndlinge som Christian IV og Tordenskjold og måske for mild i sin skildring af de Meza.

Han kom tidligt under påvirkning af C.Th. Sørensen, som han nærmest forguede, og dette venskab førte til, at han i 1895 skrev sin første bog om »Et dansk Korps 1701-1709« i kejserlig tjeneste i Italien og Ungarn. 1907 udgav han »Fortællinger af 2. Bataillons Historie 1657-1907« og »Kongens Livjægerkorps 1807«, og derefter fulgte en række artikler om Knud Ulfeldt, Christian IV's hvervede hær, vendepunktet i Skånske Krig, Frederik IV's gods-politik, Den store Landbokommision m.fl. foruden et stort antal biografier i Dansk biografisk Haandleksikon.

Efter at være faldet for aldersgrænsen kom han ind i Hærens Arkiv, hvis chef han var i tiden 1921-30, og hvor Tuxen fik særdeles meget med ham at gøre. 1919-26 fulgte hans betydningsfulde hovedværk »Udviklingen af den nationale Hær i Tiden 1614-1808«, I-III, der er uundværligt for forståelsen af såvel hærens

forhold som landbefolkningens kår i de to århundreder. 1928 udgav han »General de Mezas Krigsdagbøger 1849-51« og 1930 »General de Meza og Dannevirkes Rømning«. Han var som forsker nærmest myreflittig og gennemgik et enormt arkivmateriale. Alt, hvad han fandt af interesse, ikke alene til øjeblikkeligt brug, men også til senere arbejder, noterede han ned på små sedler. Når han kom hjem, renskrev han dem på store sedler til opbevaring i sit store kartotek, desværre uden at ordne notaterne efter indhold, hvorved det desværre blev umuligt for andre end ham selv at finde frem til de enkelte notater.¹³

Ligesom Harboe havde været det, blev også Tuxen medarbejder ved Brickas »Dansk biografisk Leksikon«, og selv efter modtagelsen af æresdoktorgraden følte han sig ikke for gammel eller ophøjet til at lære. Når som helst hans tid tillod det, fulgte han interesseret forelæsningerne i historie på Københavns Universitet.¹⁴

Hvis 1864 havde været et skæbneår for ham i hans barndom, så blev 1920 det ikke mindre i hans alderdom.

Som anført, drømte Tuxen og Gørtz i deres barndom om engang med sværd i hånd at være med til at drive tyskerne ud af Sønderjylland. Denne drøm forundtes dem aldrig at se virkeliggjort, heldigvis. Til gengæld lykkedes det dem som ældre mænd med pennen i hånden at bidrage til at tilbageerobre deres elskede fødeegn og lægge den ind under den danske krone igen.

Fredstraktaten med Tyskland sagde bl.a., at der i Slesvig skulle være stemmeret for alle, der var født i landsdelen, altså også Tuxen og Gørtz.¹⁵ I februar 1920 modtog Tuxen som barnesødt på Als meddelelse om at kunne deltage i afstemningen, et papir, han foldede ud med bævende hænder.

Overrejsen med dampskibene fra København var en uforglemmelig oplevelse for ham og de andre udvandrede eller fordrevne alsinger. På skibet traf han gamle bekendte, nogle, han måske kun havde set for mange år siden; man sang grebet fædrelandsange, og alle de forbudte sange fra fremmedherredømmets mørke år tonede fra skib til skib. I en stemning, Tuxen ikke formåede at skildre, stod skibene i vintereftermiddagens dæmpede lys ind i

Alssund. Dybt bevæget så han atter Lysabild kirke inde på Als, og tårerne kom ham i øjnene, ganske som da han i 1866 rejste den modsatte vej. Da skibet passerede Kegnæs, erindrede han pludselig en episode fra 1864. Han var gået nogle danske soldater til hånde ved bygningen af en felttelegraflinie, og en af dem havde spøgende sagt til ham: »Sikken rask lille Pioner!« Otte år efter var han det virkelig!

I Sønderborg vajede Dannebrog fra mange huse, men oppe fra kasernens tag smældede Tricoloren og lovede, »at de tyske Farver snart skulde forsvinde«.¹⁷

Tuxen tilbragte en festlig uge i Sønderjylland. Selve afstemningsdagen i 1. zone var fastsat til den 10. februar. Forud gik afstemningsmøder i overfyldte lokaler, begyndende ved Kongeåen, så de næsten som en bølge nordfra skyllede ned over landsdelen, næsten overalt båret af en stærk dansk stemning. Fra tusinder af nyrejste slagstænger vajede Dannebrog, i byerne ofte i hadsk »slagkrig« med tyske og slesvig-holstenske flag og bannere. Tuxen oplevede til fulde begge landes iværksatte propagandaaпарат for at hverve stemmer.¹⁸

Selve afstemningsdagen oprandt med et uhyggeligt vejr, storm og regn. Flagene smældede og blev pisket i stykker, og granguirlanderne bankede mod husmurene. Der skulle dog mere end et dårligt vejr til for at holde sønderjyderne hjemme på denne historiske dag. Stemmeprocenten blev 91,5!

Samme aften var man i danske kredse samlet om flag- og granprydede borde for, dybt bevægede, i fællesskab at fejre den gennem slægtled ventede stund. Resultaterne fra afstemningsstederne blev hilst med bragende bifald, og de var næsten overalt bedre, end man kunne forvente fra det sidste valg i 1912. Dengang havde mange arbejdere stemt på det tyske socialdemokrati. Nu kunne de frit stemme dansk. Mange »blakkede« havde også ladet sig gribe af den stærke danske stemning.¹⁹

Det samlede resultat var 75.431 stemmer for Danmark og 25.319 for Tyskland. Ca. 14.000 stemmeberettigede var kommet rejsende nordfra, ca. 9.000 fra syd. Af de hjemmeboende havde altså kun lidt over en femtedel stemt tysk.

Kaptajn Knud Christian Rockstroh (2/12 1860-1/10 1942). – Sekondløjtnant i fodfolket 1882, premierløjtnant 1887, kaptajn 1902 og afsked 1912. Hans mangesidige evner og kundskaber toges uden for geledet i brug bl.a. som lærer i tysk ved officersskolen fra 1901, medlem af den historiske våbenkommission fra 1911 og af kommissionen til ændring af de mil. biblioteker 1913-17. Efter flere års tjeneste i Krigsministeriets Arkiv udnævntes han 1915 til arkivar og i 1921 til chef for Hærens Arkiv. Han har i denne stilling udført et stort arbejde for at gøre arkivets mange kilometer reelmateriale tilgængeligt og gennemgribende registreret. Herudover er han forf. til en lang række fremstillinger med hovedværket »Udviklingen af den nationale Hær i Danmark i det 17. og 18. Aarh.«, I-III, 1909-26 i spidsen. Værket giver særdeles værdifulde bidrag til mange sider af periodens kulturhistorie og må for sit egentlige emnes vedkommende betegnes som grundlæggende. Han var som historiker meget grundig og udtrykte sig i et klart og fyndigt sprog. Er her iført uniform for off. af fodfolket M/1904 med gradstegn om underærmerne efter fransk forbillede. – Foto fra 1914.

Foto: Forsvarets Arkiver

Da Tuxen sejlede tilbage til København, lovede han sig selv, at han agtede at vedligeholde forbindelsen med »den Plet af Jord, hvor Livets Stemme steg første Gang af spæde Bryst«, som han lyrisk udtrykte det. Og han holdt det. Hvert år til sin død besøgte han Sønderjylland og var stolt af stadig ved besøgene at kunne huske at tale »ravsønderjysk«. ²⁰

Om Tuxen var med ved Genforeningsfestlighederne s.å., er det ikke lykkedes at finde stof om. Mon ikke han var med i Kongeskansen den 11. juli, da den unge lensgreve O.D. Schack (1882-1949) under højtidelige former aflagde landsdelens faneed til Christian X og det danske folk?

Han nåede også i 1920 efter indbydelse at deltage i det nordiske historikermøde i Kristiania. Han holdt her et langt foredrag om »Dansk militær Historieskrivning i de sidste Hundrede Aar«. Foredraget, som tryktes i »Militært Tidsskrift« i 1921, er i virkeligheden essensen af kendskabet til denne gren af historien, og mange senere historiografer har benyttet det som kilde, især Rockstroh, Norrie, Klint og Barnekow. ²¹

Tuxen er ikke kommet gratis til foredraget, der er et imponerende stykke dansk personalhistorie. Han beklagede i det, at der siden Vaupell ikke er fremkommet nogen »almindelig dansk Krigshistorie«. Endvidere lagde han tydeligt sin beklagelse for dagen over, at Det krigsvidenskabelige Selskabs prisopgave fra 1885 om en redegørelse for, hvilken indflydelse general Saint-Germain har haft på udviklingen af den danske hær, aldrig var blevet løst, og at ingen af hærens historieskrivere havde turdet give sig i kast med dette fornemme arbejde. Han kunne dog ikke lade være med at udtale, at selskabet havde vist et manglende blik for opgavens omfang og varighed ved kun at indrømme ét år til besvarelsen! Bortset fra oberstløjtnant Helge Klints lille fremstilling, udelukkende baseret på trykte kilder om generalfeltmarskallen står Tuxens beklagelse mærkværdigvis stadig ved magt. ²²

Han harcellerede sluttelig over, at Danmarks nabolande talte fremragende civile faghistorikere, der havde gidet sætte sig ind i strategi, taktik og de »øvrigte militære Fag i det Omfang, der behøves for at »forstaa et Søkort««. Dette var som bekendt des-

Dansk afstemningsplakat fra Sønderjylland 1920. – I det progogandafelttog, der fra dansk side udfoldedes op mod afstemningen, gik tendensen i de mange plakater og opslag klart på at skildre al dansk som fredeligt og venligt og det tyske – oftest vist ved en kras gengivelse af den tyske ørn – som brutalt og magtlystent, der atter engang i fremtiden kunne bringe krig til landsdelen.

Foto: Det kgl. Biblioteks Kort- og Billedsamling

værre ikke tilfældet i hans eget land, »... men det er d'Hrr. Faghistorikerens egen Skyld«, som han understregede, alt i alt ætsende udtalelser, der næppe er modtaget med synderlig tilfredshed ved Københavns Universitet.

Han vekslede atter breve med prins Jean af Orleans, der meddelte ham, at han arbejdede på at samle materiale om de danske i auxiliærkorpset i Nordfrankrig 1815-18, men at arbejdet ikke rigtig ville skride for ham, en udtalelse, der sikkert har ærgret den flittige Tuxen, for hvem hindringer var til for at overvindes. Samtidig mindedes prinsen sine uforglemmelige dage i den danske livgarde.²³ I øvrigt gav årene 1921-23 den gamle general en nærmest kolossal korrespondance med en række tyske historikere, bl.a. om Stralsunds belejring 1712.²⁴

Han nærmede sig nu slutningen af sit arbejde om Løvenørn, og i »Historisk Tidsskrift« for 1922 fik han optaget en artikel om denne, måske som en forsmag på, hvem manden var, og hvad han havde udrettet.²⁵

Under titlen »Lidt mere om Historieskrivning med særligt Hensyn til Krigshistorien« kommenterede han i »Militært Tidsskrift« 1922 militærhistorikeren oberst Rolf Kalls (1864-1945) skrift med samme titel.²⁶

Foruden at være en anmeldelse blev indlægget, der bragtes over to numre, overordentligt værdifuldt for kommende militærhistorikere, idet den rutinerede forsker her faktisk efterlod kvintessensen af den viden om historieforskning, et langt liv havde givet ham. Det blev et lærerigt indlæg, der mageligt kunne sidde forrest i undervisningsmaterialet vedr. krigshistorie på Hærens Officersskole.

Tuxen løftede indledningsvis pegefingern og fastslog, at den, der vil optræde som historisk forfatter, bør begynde med at skabe sig en bred basis v.h.a. den litteratur, der har skildret den periode, han vil tage fat på, det almengyldige råd til alle historisk interesserede. Også kildekritikken viede Tuxen stor opmærksomhed, og hans livslange færden i arkiverne gav ham suveræn mulighed for at bibringe kommende militærhistorikere en række erfa-

ringer, der kunne være nedfældede i en lærebog i historieforskning. Her skal bringes et tankevækkende citat vedr. studier af breve:

»Blandt mit Materiale til et Arbejde fandtes flere Hundrede Brevkoncepter uden Datum og Angivelse af Adressat, medens Brevskriveren var bekendt. Ved Hjælp af selve Koncepternes Indhold – der omtaltes ofte tidsfæstede Begivenheder – ved at sammenholde dem med daterede Skrivelser og ved mit nøje Kendskab til Brevskriverens Liv lykkedes det at bestemme næsten alle Adressater og enten at fastslå Dateringen eller i hvert Fald klemme den inde mellem snævre Grænser. Forfatteren gør opmærksom paa, at en »ægte« Kilde godt kan være værdiløs: et Udkast, der aldrig fik Gyldighed, en Befaling, der aldrig blev udført, enten fordi den ikke naaede den, for hvem den var bestemt, eller fordi denne ikke har villet eller kunnet udføre den. Fra min egen Virksomhed kender jeg mange Tilfælde, hvor det samme Aktstykke forekommer under 3 forskellige Former: som Koncept, Original eller Kopi. Hver af dem er »ægte« og har sin Interesse: Koncepten angiver Udstederens oprindelige Tanke, hvorfor ogsaa de overstregede Partier har Betydning, Originalen danner Grundlaget for Handlingen, medens Kopien foruden Afskriverfejl kan indeholde Afvigelser, der skyldes Udstederen, som har ønsket, at Eftertiden skulde faa et fra Virkeligheden afvigende Indtryk af Udfærdigelsen. Koncepten, der oftest er ret ulæselig, er forholdsvis sjældent bevaret, Originalen er meget hyppigt ikke til at opdrive. Kopien er saaledes jævnligen den eneste Kilde, den er i Regelen meget let læselig, et behageligt Materiale at arbejde med, men ikke altid fuldt paalideligt.«²⁷

I sine sidste, men yderst frugtbare år kom Tuxen meget i »Dansk historisk Fællesforening«, hvor han på repræsentantskabsmøderne – som repræsentant for Generalstaben – var en skattet taler. Hans indlæg, der stod respekt om, krydredes ved hans bekendte, ætsende vid og hans evne til koncist at skære igennem en ørkesløs sags debat. Hans spirituelle og vel turnerede taler, der ligesom diskussionsindlæggene tilsattes en passende

portion attisk salt, var sikre træffere, der altid i eksplosionsøjeblikket fremkaldte en storm af latter og bifald, også hos dem, som følte sig spiddede.²⁸

Det er vel forståeligt, at hærloven af 1922 (trådte i kraft 1. feb. 1923), der skabtes i lyset af trætheden og selvopgivelsen efter verdenskrigen, lod pensionisten Tuxen nogenlunde uinteresseret. Hærloven, der bl.a. reducerede hærens liniekadrer så kraftigt, at kun 25% af de fast ansatte befalingsmænd var af linien, resten af reserven, er blevet kaldt »den største frivillige afrustning, et land nogensinde har foretaget«. En journalist fra »B.T.«, der i 1924 interviewede ham i anledning af bogen om Løvenørn, spurgte ham bl.a., hvad han mente om nutidens danske soldat. Tuxen svarede, at det var hans indtryk, at karakterpræget fortsat var lydighed og mod, men på spørgsmålet om, hvad han mente om afrustningen i lyset af den nye hærlov, klappede Tuxen i og svarede, at det var et emne, der ikke vedrørte Løvenørn. Han selv var militærhistoriker, understregede han, ikke politiker.²⁹

På 70-års dagen den 4. marts 1923 var han udsat for megen hyldest. Både »Berlingske Tidende« og »Politiken« bragte fyldige indlæg om ham, og det er karakteristisk, at de begge mere heftede sig ved hans utraditionelle historiske livsværk end hans egentlige militære karriere, der dog heller ikke var til at kimse af. »Berlingske Tidende« betegnede ham således, at af »det sidste Decenniums danske Generaler var han utvivlsomt den eneste, der virkelig besad en Overgenerals Egenskaber«, og at »Karakterstyrke, Vilje, Klarhed og Ansvarsbevidsthed var hans fornemste Karaktertræk, og at han aldrig gik paa Akkord«. ³⁰ »Politiken« mente, han repræsenterede en type, som i udlandet var ret almindelig, men i Danmark enestående: »Den højtstaaende Embedsmand, som udnytter et langt Livs praktiske Erfaringer i Historiens Tjeneste«. ³¹

Også militærhistorikeren, pens. oversergent ved 1. Regiment Victor Krohn, fik Tuxen forbindelse med i sine sidste år. Krohn, der havde påkaldt sig hele hærens opmærksomhed – ofte ikke på nogen behagelig måde – ved at være den, der i 1890'erne grundlagde Underofficersforeningen og samlede alle hærens underofficerer i denne, havde senere udfoldet en omfattende militærhisto-

risk virksomhed, især vedr. Kastelets historie. Tuxen og han havde mødt hinanden, allerede medens Tuxen var generalmajor og arbejdede med Store nordiske Krig. Tuxen havde venligst gennemlæst en større fremstilling i manuskript om »Kastellet Frederikshavn«, Krohn havde udarbejdet, og vidste, oversergenten var nærmest ekspert i Kastelets historie. En gang skulle Tuxen vise en slægtning af den svenske general Magnus Stenbock (1665-1717), der under Store nordiske Krig havde siddet fængslet i Kastellet, hvor hans fængsel havde været. Krohn blev kaldt til stede som guide og præsenteret for svenskeren, og Tuxen sagde med et glimt i øjet til ham: »Knib ham i armen, for det er en ægte Stenbock i sjette generation!« De mødtes ofte i Hærens Arkivs læsesal og udvekslede erfaringer.³² Den pensionerede overgeneral og æresdoktor var, modsat flere andre officerer på Krohns tid, kultiveret nok til at omgås den pensionerede underofficer uden at skele til den sociale forskel mellem dem, og Tuxen omtales med respekt og ærbødighed i Krohns efterladte, aldrig trykte erindringer.³³

Det var naturligt, at Tuxen, der var sin periodes betydeligste militærhistoriker, ofte fik henvendelser fra yngre officerer, der interesserede sig for militærhistorie og forsøgte sig på denne bane med en pæn i hånden og derfor tyede til den store forsker efter råd og dåd. Tuxen, der jo på en prik vidste, hvor spaden skulle stikkes i jorden, påtog sig ofte at gennemlæse sådanne officerers arbejder, og mangen udtalelse har han redebont afgivet, som regel på en måde, så novicen ikke var i tvivl om hans mening.³⁴

I 1924 kunne han endelig lægge pennen til side vedr. Løvenørn, og den bog, han havde arbejdet på siden sin periode som generalmajor i Viborg, så dagens lys på Gyldendals Forlag.³⁵

Det er vel forståeligt, at Løvenørns eventyrlige levned – som aldrig tilforn havde været målet for en historikers dybtgående undersøgelser – måtte fascinere en mand som Tuxen. Løvenørns vugge stod i et beskedent borgerhjem i Horsens, og hans kiste blev med de størst tænkelige æresbevisninger bisat i Vor Frue Kirke i København. Ved sin død var han general, krigsminister, geheimeråd, godsejer, hvid og blå ridder, yndet og skattet af kon-

gen, afholdt og respekteret af hærens personel og befolkningen. Det var sikkert rigtigt, hvad en udtalelse – blandt alle de skamrosende nekrologer – sagde om ham: »Har med største Progres appliceret sig paa Tienesten fra den Stund han blev Lieutenant i Rusland, og til Døden bortkaldte ham fra Stillingen som General og Overkrissesecretair; han har appliceret sig ei blot paa Krigstienesten, men ogsaa paa Stats- og anden civil Tieneste«. ³⁶

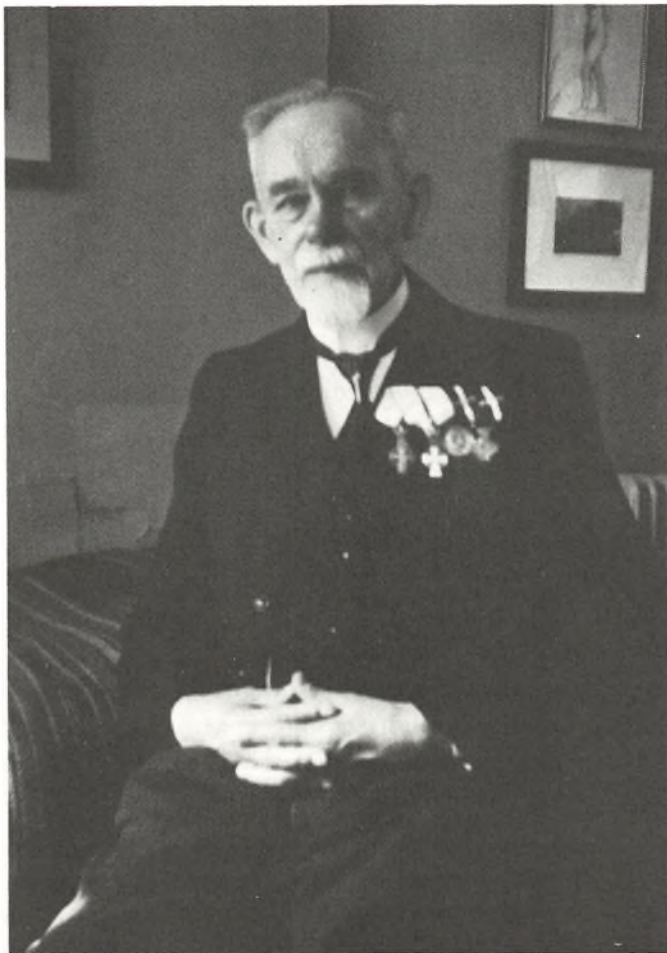
I erkendelse af, at hæren havde en moralsk og historisk forpligtelse til at sætte et mindesmærke over sin bedste mand i det 18. århundrede, lykkedes det Tuxen at få Generalstaben til at samtykke i at stå som udgiver af bogen, ingen dårlig disposition. Bortset fra hans enorme forskningsindsats, hvis resultater senere historikere har kunnet nyde godt af, er ved siden af Store nordiske Krig bogen om Løvenørn Tuxens hovedværk.

Behandlingen af det gennem mange år indsamlede stof synes nøgtern og kritisk. Fremstillingen er sober og rolig, men derfor ingenlunde uden tydelig fremhæven af forfatterens egne standpunkter. Den danske historiske litteratur fik med dette værk en værdifuld forøgelse, der medvirkede til at stille et betydningsfuldt tidsrum af vor nations historie i et klarere lys end tidligere og samtidig gav det et fyldigt billede af vigtige begivenheder og personer.

Bogen er ikke bare militærhistorie. I virkeligheden er det det mindste af indholdet. Tuxen var også en glimrende personalhistoriker, og fremstillingen er et godt stykke Danmarks-, kultur- og personalhistorie, og han skriver så bredt, at man må beundre det kendskab, han havde til tiden i almindelighed og det næsten på alle områder.

Det ligger ved læsningen endvidere klart, at han må have haft et dybtgående kendskab til både gammelt dansk, fransk og tysk. Ordenes valør skifter som bekendt gennem tiden, og man skal have beskæftiget sig indgående med sprog fra et så relativt fjernt tidsrum – hvis man da ikke lige er filolog – for at få den rigtige tolkning og forståelse af de utrykte kilder i arkiverne. ³⁷

Tuxens perfiktible ånd og ikke mindst hans store forkærlighed for fransk har i dette værk i fængslende form nedlagt frugterne af

Pensioneret oversergent Viggo Henrik Victor Krohn (2/12 1859-17/7 1946). – Søn af sognepræst v. Nykirke v. Flensborg J.T.S. Krohn, der stammede fra en gammel slesvigsk slægt fra egnen om Mysunde. Indkaldtes 1880 til 1. Bataljon, udnævntes til sergent 1884 og oversergent 1898. Tog sin afsked 1906 og ansattes som skriver i Indenrigsministeriet. Han udfoldede gennem det meste af sit liv en vidtfavnende militærhistorisk forsknings- og forfattervirksomhed, især med henblik på Kastelets dengang nærmest uudforskede historie. Dette livslange arbejde gav ham tilnavnet »Kastelets historiker«, som han også benævnes i Dansk bio. Lex. For sin enestående militærhistoriske virksomhed tildeltes han i 1929 Fortjenstmedaljen i Sølv og i 1939 dekoreredes han med ridderkorset. – Foto fra ca. 1945.

Foto: Det kgl. Biblioteks Kort- og Billedsamling

års alvorlig forskning og tænkning vedr. det omfattende emne, han har formået at fastholde interessen om. Hans historiske indsigt slynger sig som en efeu gennem værket og giver refleksionerne friskhed og dybde. Selv om det ved et så stort og langvarigt arbejde vanskeligt kan undgås, at forfatteren kommer så tæt på den mand, hvis liv han skildrer, at han nærmest lever med denne, har Tuxen hele tiden haft styr på sin pen og sin kølige logik. Bogen blev en glimrende historisk beretning og ikke blot en mindekrans omkring en farverig persons portræt.

Værket blev modtaget med stor opmærksomhed, og det er bemærkelsesværdigt, at det fornemme »Historisk Tidsskrift« ikke satte en civil faghistoriker til at anmelde den, men derimod kapitajn Rockstroh. Denne leverede i tidsskriftets årg. 1925 en omtale af den.³⁸

Man må dog undre sig lidt over Rockstrohs anmeldelse i netop dette tidsskrift. Til en vederhæftig recension hører, foruden en komprimeret omtale af, hvad fremstillingen omhandler, tillige en bedømmelse af, hvorledes forfatteren fagligt har skilt sig fra opgaven. Denne sidste savner man ved Rockstrohs anmeldelse, bortset fra et par forbindtlige udtalelser om Tuxens store kendskab til personalhistorie og fortræffelige evner som stilist. Fraset den ærefulde kommission har det næppe været nogen behagelig opgave for Rockstroh at skulle anmelde et historisk-videnskabeligt værk af landets ypperste militærhistoriker. Selvfølgelig har Rockstroh vidst, hvordan en velboniteret anmeldelse skulle formes, men det er vel ikke udelukket, henset til den – især dengang – overordentlig store formelle afstand, der var mellem en general og en kapitajn, at Rockstroh ligefrem har kviet sig noget ved at give en egentlig gennemgribende bedømmelse, især hvis han på afgørende punkter har været uenig med forfatteren. Man kan så atter undre sig over, at tidsskriftet ikke har krævet, at anmeldelsen indeholdt en fyldigere bedømmelse ved et så dybtgående arbejde, der nærmer sig disputatsen.

»B.T.« bragte i oktober et stort, firspaltet interview med Tuxen under overskriften: »En gammel Kriger – General Tuxen fortæller«. Hele interviewet, der både var elskværdigt, hyggeligt og

Poul Vendelbo Løvenørn (5/4 1686-27/2 1740). – Gennem en lang årrække arbejdede Tuxen på en dybtgående fremstilling om Løvenørn, og det glimrende værk udkom i 1924. Efter at være blevet student, kom Løvenørn til Rusland, hvor han begyndte sin militære løbebane som løjtnant i ministeren Menzikoffs livvagt. Efter slaget ved Poltava 1709 blev han major og generaladjutant og sendtes 1711 som oberstløjtnant til Kbh. på den russiske regerings vegne. 1711 ophøjedes han i adelsstanden og blev ekstraordinær generaladjutant hos FR IV, hvorefter han helt gik i dansk tjeneste. 1722-26 var han gesandt i Berlin og 1726-30 stiftamtmand i Aarhus. CHR VI udnævnte ham til »overkrigssekretær« for hær og flåde. 1731 geheimeråd, og 1738 fulgte udnævnelsen til general af rytteriet. I alm. politik øvede han megen indflydelse og virkede ivrigt for Danmarks tilknytning til Frankrig og Sverige. – Portræt på Det nationalhistoriske Museum på Frederiksborg Slot. *Foto: Det nationalhistoriske Museum på Frederiksborg Slot*

sagligt, og hvor journalisten ikke glemte at titulere Tuxen som »excellence«, drejede sig om udgivelsen af Tuxens arbejde med Løvenørn, og det er atter karakteristisk, at hans egentlige militære karriere kun levedes få ord.³⁹ Tuxens navn var overalt blevet til indbegrebet af dansk militærhistorie.

Siden sin afsked havde Tuxen også korresponderet med oberst af fodfolket Johannes Otto Jensen (1868-1933), en søn af afdøde oberst N.P. Jensen. J.O. Jensen havde tjent under Tuxen i forskellige stillinger, og Tuxen og hustru betragtede sig som stående i et særligt forhold til ham, idet denne som ung havde overværet Tuxens frieri til sin senere hustru i N.P. Jensens hjem i Helsingør.⁴⁰ Sønnen havde – det bærer hans efterladte optegnelser tydeligt præg af – arvet en hel del af faderens egenskaber, militær tankegang, heftighed og kampsind, men også faderens varme færelandssind og brændende interesse for militærhistorie og forsvarssagen.⁴¹ Han havde før verdenskrigen gjort tjeneste i den franske hær i Rennes og var i 1925 chef for 7. Regiment i Fredericia.

De drøftede en udgivelse af N.P. Jensens dagbøger, som Tuxen foreslog udgivet, sekunderet af gamle oberst P.Fr. Rist, men sønnen var ikke meget for det. I et brev til Tuxen skrev han bl.a., at han ikke var vred på Tuxen for hans og faderens kampe med hinanden. Faderen, erkendte sønnen, var helt igennem følelsesmenneske og Tuxen »udpræget Forstandsmenneske«. Han begreb meget vel, at de to aldrig havde kunnet harmonere. Oberst Jensen gav samtidig udtryk for ringeagt for den »forfærdelige Hærlov af 1922« og forstod ikke, at hærchefen, generaløjtnant E. Wolff, var gået med til den, selv om han i Jensens øjne var »en Mand komplet uden Principper«.⁴²

Det er bemærkelsesværdigt, at Tuxen, der i 1918 havde givet udtryk for, at han ikke følte sig rask, fortsatte sit historiske arbejde tilsyneladende med usvækket kraft, og man har ham måske mistænkt for i sin tid over for forsvarsminister P. Munch i nogen grad at have simuleret for at blive fri for det store ansvar ved udnævnelsen til overgeneral.⁴³

En fremstilling, man kunne have ønsket, Tuxen havde fået

udarbejdet, var et videnskabeligt arbejde om sikringsstyrken 1914-19, et arbejde, senere danske militærhistorikere ofte har savnet. Han ville have været den nærmeste til det, og emnet er så stort, at det ikke på noget tidspunkt har fristet civile eller militære historikere til at give sig i kast med det.⁴⁴ Det er beklageligt, da der siden 1864-krigen ikke er nogen militær foretelse, der har grebet så dybt ned i den danske befolknings liv på alle led, militært, politisk og socialt. Emnet har åbenbart ikke interesseret Tuxen.

Et stort og fortjenstfuldt arbejde i hans livsaften blev den interessante afhandling »Tscherning. Hedemann. Læssøe. Marts-Juli 1848«, som bragtes i »Historisk Tidsskrift« 1925-26. Med gengivelse af fyldige uddrag af breve, rapporter m.v. belyste han indgående de tre førerskikkelser under Treårskrigenes første fase, og det blev gjort med nærmest krystalklare, tungt beslæede argumentationer og slutninger, der tydede på, at det ikke var nogen alderdomssvækket mand med et begyndende dårligt hjerte, men en officer, hvor ånden stadig var funklende klar, der havde ført penen. Det var Tuxens tese, at de alle tre havde været begavede mænd, Hedemann den mindst betydningsfulde, men til gengæld »mere Soldat« end de to andre.⁴⁵ Det blev Tuxens sidste udgivelse.

Den 26. juni 1926 døde hans gamle ven oberst P.Fr. Rist. Rist var, som anført, den officer, der mere end nogen anden i hæren havde befordret Tuxen ind på den militærhistoriske bane. Han, der i sin ungdom havde været elegant i optræden, spirituel og fyldt med humor, som også smittede af i hans forfatterskab, var med årene blevet en skeptisk, misantropisk sortseer, i hvert fald i munden. Rist, der havde været med den 18. april 1864, var kommet til at hade krigen, som den blev ført under verdenskrigen 1914-18 med fly, gas, kampvogne etc., og han beklagede sig ofte over at være blevet gammel. I sit 80. år (1923) havde han bl.a. skrevet til oberst J.O. Jensen: »... thi med Alderen indskrænkes alle Interesser af forskellig Art, som jeg har omfattet, til ganske faa (til Kærlighed til Børn og Børnebørn). – Ja, og mærkeligt nok: den forfærdelige Tid, vi lever i, og som truer med social Under-

gang og fuldstændig Omvæltning af alle Forhold, der betinger Kultur, betragter jeg som mig næsten uvedkommende – naturligvis fordi mine Dage snart er talte ...«⁴⁶

Tuxen var kendt for ved arbejdet med bindene til Store nordiske Krig at »slide« en lang række medarbejdere op, og det var få, selv yngre mænd, der nåede op på siden af ham i energi. Da han sammen med oberstløjtnant Kyhl i 1927 havde læst korrektur til bd. 9, skrev Kyhl til ham og »beklagede« sig over Tuxens arbejds-evne, som den 43-årige oberstløjtnant følte sig ude af stand til at leve op til.⁴⁷

S.å. udkom, midt i den for dansk forsvar og forsvarsvilje så frustrerende periode, en lille piece med titel »Det kan nytte«. Den var udgivet af Generalstaben, og forfatteren, en god bekendt af Tuxen, var kaptajn Ebbe Gørtz (1886-1976), en søn af Vilh. Charles Gørtz og chef for Generalstaben den 9. april 1940 og senere bl.a. designeret chef for de danske modstandsstyrker 1943-45.⁴⁸ Oberst J.O. Jensen kommenterede den i et yderst selvbevidst brev til Tuxen. Efter Jensens mening var den, om end Generalstaben stod som udgiver, det rene nonsens. Han mente, at gamle generalløjtnant Kühnel ville have vendt sig i sin grav, hvis han havde set, at en ellers dygtig kaptajn udsendte sådan noget makværk.⁴⁹ I et lignende brev nogle dage senere, hvori han ikke satte sit lys under en skæppe, meddelte han patetisk Tuxen, at hvis sygdom skulle tvinge ham bort fra hans kald i hæren, ville han skrive en doktordisputats om slaget ved Marne 1914. Så havde han noget at få resten af livet til at gå med!⁵⁰ Tuxens mening om Gørtz' piece kendes ikke.

Sin sidste hædersbevisning modtog Tuxen den 20. marts 1928. Han udnævntes til udenlandsk »ledamot« i det fornemme svenske »Kungl. Krigsvetenskabsakademien«, og et særdeles fornemt diplom udfærdigedes for ham, underskrevet af sekretæren P. Lagerhjelm.⁵¹ Det var en begivenhed, som yderligere befæstede båndene mellem dansk og svensk militærhistorisk forskning, og som må ses som en tak for hans store forskningsindsats, der også i høj grad dækkede svensk militærhistorie.

S.å. følte Tuxen åbenbart, at kræfterne var ved at tage af, og at

A.P. Tuxen som ældre. – Den aldrende æresdoktor ses her ved arbejdet i hjemmet på Østerbrogade 46, København. – Foto fra ca. 1925.

Foto: Det kgl. Biblioteks Kort- og Billedsamling

det var på tide at beskikke sit hus. Det var hjertet, det var galt med. Han var sig åbenbart fuldt bevidst, at han næppe kom til at skrive eller forske meget mere, for i september henvendte han sig til Det kgl. Bibliotek og spurgte, om biblioteket var interesseret i at modtage hans store brevarkiv, som gik helt tilbage til hans barndoms breve. Han havde prisværdigt haft tid og overskud til at registrere og pakke det mangeartede indhold i hele 30 pakker.⁵² Altså klart en disposition med henblik på, at materialet skulle kunne studeres og udnyttes af efterverdenen. Han var naturligvis helt på det rene med, hvilken guldgrube af oplysninger om hæren og dansk militær- og personalhistorie samlingen ville være for en fremtidig forsker. Han skrev til biblioteket, at samlingen, der dækkede 60 år, »... maa jo bringe en Del Bidrag til Tidens Historie«.

Biblioteket svarede forekommende, at det naturligvis var stærkt interesseret i at modtage arkivet til indlemmelse i bibliotekets samlinger.⁵³

Tuxen meddelte så, at biblioteket kunne afhente det i hans hjem på Østerbrogade torsdag den 6. september kl. 12⁰⁰. Det vejede ca. 75 pd. Han bad i følgeskrivelsen ved afleveringen om, at arkivet blev båndlagt i 50 år efter hans død.

Han var nu åbenbart klar over at have nået vejs ende. I en samtale i Hærens Arkiv kort før sin død med landsretssagfører, oberstløjtnant H. Koch, som Tuxen havde haft som adjudant i Viborg under verdenskrigen, Rockstroh og nogle andre herrer angående afslutningen af værket om Store nordiske Krig, udtalte han filosofisk: »Ja, 8. Bind har jeg færdigt, og 9. naar jeg vel ogsaa, men 10. Bind maa Rockstroh nok tage sig af!«⁵⁴

De tilstedeværende herrer blev tavse. Han fik ret. Den 6. januar 1929 afgik Tuxen ved døden, og dansk militærhistorie havde mistet sin ypperste mand.

6. Konklusion

»Det kan være trist at se, hvor smaaligt Mænd, der ellers paa ingen Maade er ringe Personligheder, ser paa Sagerne, naar det gælder dem selv, hvor travlt de ofte har med at fremhæve deres Fortjenester og navnlig med at klage over de Forurettelser, de har været Genstand for«.

(Generalløjt. dr. phil. h.c. A.P. Tuxen v. det nordiske historikermøde i Kristiania 1920)

Nærværende fremstilling om Tuxen og dansk militær historieskrivning prætenderer ikke at udtømme emnet. Der vil fortsat være nok for en fremtidig forskning. I nogle afsnit er der forhåbentlig afdækket stof og tillige fremsført ubelyste problemer for fremtidige undersøgelser. En af fornøjelserne ved et sådant arbejde er at tænke på, hvad andre senere vil kunne udrette.

Professor, dr. phil. Paul V. Rubow (1896-1972) har engang udtrykt, at »den, der på forelæsninger etc. gennemgår Danmarks litteraturhistorie, må ordentlig rømme sig, inden han tager fat på H.C. Andersen. Tonen må sættes op!«¹

Vi kan sige med ham, at den, der vil skildre generalløjtnant A.P. Tuxen og hans indsats i dansk militærhistorie, bør samle hælene og rette ryggen, inden han går i gang. Nærv. forf. har forsøgt herpå gennem hele denne fremstilling om den danske hærs betydeligste militærhistoriker.

Naturligvis kunne Tuxen også skildres ud fra andre synsvinkler. Fx kunne der ved et studium af Generalstabens, Overkommandoens og 2. Generalkommandos tjenstlige papirer under 1. verdenskrig utvivlsomt udarbejdes en interessant fremstilling om Tuxen som militær fører set i lyset af dansk militærpolitik op mod og under verdenskrigen 1914-18.

Tuxens store brevsamling giver selvsagt ikke kendskab til alle sider af manden, ægtemanden, faderen, officeren og militærhistorikeren. Om end så mange breve til og fra vidt forskellige personer og kredse altid vil bidrage afgørende til at fæstne et virkelig-

hedstro billede af den pågældende, er der alligevel ikke materiale til at afdække alle facetter af manden. Mange spørgsmål er under arbejdet dukket op, men der er ledt forgæves efter svar. Det er spørgsmål, hvis svar Tuxen tog med i graven, og man sidder magtesløs tilbage, som man altid gør efter et sådant arbejde, hvor den biograferede er død for mange år siden, og ingen i slægten husker ham.

Når en mand, hvis begavelse er så åbenbar, som det er tilfældet med Tuxen, og denne begavelse bevæger sig langt ud over de tjenstlige områder, hvor den er påkrævet, går til tops i et gammeldags, cementeret hierarki kan det naturligtvis ikke undgås, at han får uvenner og misundere, og bedømmelsen af en sådan person vil i sagens natur blive vidt forskellig. Således også for Tuxen.

Til en nærmere belysning af Tuxens person haves ikke mange udsagn, men alligevel eksisterer der – foruden de fyldigste nekrologer, der er affattede af barndomsvennen Vilh. Gørtz og den yngre officerskollega K.C. Rockstroh – et par forsøg på bedømmelser af ham fra hans tid som højere fører og altså ældre mand. De er vidt forskellige, både i ånd og udsagn, men da de er de eneste, der eksisterer fra to officerer, der begge har kendt ham temmelig godt, bør de refereres og holdes op mod hinanden. De er karakteristiske derved, at den ene forekommer yderst forbeholdent affattet, måske grænsende til uvenlighed, den anden velvilligt, men næppe mindre objektivt.

Den første og mest udførlige er udarbejdet af oberst J.O. Jensen umiddelbart efter Tuxens død. Han kalder den »Generalløjtnant TUXEN som Militær. Bedømt af Oberst J.O. Jensen«, og den ligger ved Tuxens tjenstlige papirer i Forsvarets Arkiver.²

Den anden er en kronik, bragt i »Flensborg Avis« for den 25. juli 1956. Den hedder »Excellensen A.P. Tuxen fra Tandslet. Minder om Generalløjtnant, Dr. phil. August Peder Tuxen 1915-1929«.³ Kronikøren er landsretssagfører, oberstløjtnant af reserven Heinrich Koch (1889-1975). Et lidt nærmere signalement af denne er nok påkrævet.

I 1907 indkaldtes han som student til rekrutuddannelse ved 16. Bataljon, 1. oktober 1909 udnævntes han til premierløjtnant og 1.

december 1919 til kaptajn ved 2. Generalkommandos stab. I 1924 udtrådte han af hærens linie, indtrådte i reserven og begyndte at læse jura. Fra 1924-28 var han assistent i Hærens Arkiv, og 1932 blev han landsretssagfører og s.å. formand for Reserveofficersforeningen i Danmark.

Hvad der især har interesse, er, at han i årene 1915-21 var adjudant ved 2. Generalkommandos stab i Viborg. Han var således i fire år tæt knyttet til Tuxen og talte senere ofte med ham ved hans besøg i Hærens Arkiv i årene 1924-28.⁴ Der er således grund til at tillægge begge de bevarede udtalelser stor udsagnskraft.

Allerede ved læsningen af J.O. Jensens indledning tager man imidlertid uvilkårlig en halv parade, idet han skriver, at det er skam ikke hans hensigt at ville rive Tuxen ned, men nøgternt og ærligt forsøge at give et billede af ham som officer. Mistanken øges, når man læser videre. Hele baggrunden for Jensens udarbejdelse forekommer mærkelig og er nok i nogen grad med til at give et billede af en aggressiv natur, hvor det er småt med de kavaller-mæssige egenskaber.⁵

Da Tuxen var død, henvendte redaktøren af »Militært Tidsskrift«, kaptajn H.S. Styrmer (1880-1932), sig til Jensen og bad ham til tidsskriftet udarbejde en karakteristik af Tuxen som »Militær«. Da Jensen i en række breve fra Tuxen fandt, at denne ikke havde lagt skjul på sin opfattelse af sin egen stilling som kommanderende general, havde Jensen ikke lyst til at efterkomme redaktørens opfordring, da han åbenbart fandt Tuxens opfattelse ikke stemmende med en højtstående officers holdning til sit job. Han sendte oven i købet redaktøren et enkelt af brevene som »Dokumentation for, at det vilde være mig umuligt at give en rosende Karakteristik af Tuxen«. Redaktøren frafaldt ønsket til Jensen uden nærmere kommentarer. Efter Jensens opfordring henvendte han sig i stedet for til Vilh. Gørtz, der da udarbejdede en nekrolog og vel også var en af de mest velegnede til det.⁶

Da Jensen efter afslaget overværede Tuxens bisættelse fra Kastelskirken, blev han »forfærdet ved at høre Pastor A.V. Storm (1869-1930) hæve Tuxen til Skyerne som Militær«. Efter hjemkomsten fra kirken var Jensen i et svært dilemma med sig selv, og

han skrev en så lemfældig karakteristik af Tuxen, som det var ham »muligt«. Han havde tænkt sig at få den optaget i »Berlingske Tidende«, idet han var af den mening, at det ville være uheldigt, at den mand, hvis korrespondance henlå i Det kgl. Bibliotek og først måtte åbnes 50 år senere, ved sin død var blevet helt »forkert bedømt«.

Inden Jensen sendte konceptet til avisen, opsøgte han imidlertid generalinde Tuxen »uden at meddele hende noget om, hvad jeg havde skrevet«, en i sig selv mærkelig fremgangsmåde for en officer over for enken til en nylig afdød ældre kollega. Da hustruen, hvad vel næppe var unaturligt, talte med beundring om sin afdøde mands fremragende militære dygtighed, gik Jensen hjem og brændte konceptet. Imidlertid havde Rockstroh hørt om konceptet, og han bad Jensen give en karakteristik af Tuxen, for at man – engang når hans korrespondance blev offentlig tilgængelig – kunne få oplyst, hvorledes han blev bedømt af en officer, der havde kendt ham ud og ind, og »og hvem han altid selv havde behandlet med stor Venlighed«.

Dette gjorde Jensen så, og det blev til en sælsom redegørelse.

Han anførte, at han havde kendt Tuxen, fra denne var kaptajn. Som premierløjtnant ved 1. Regiment havde Jensen deltaget i øvelser, som Tuxen var med til at lede, da han var stabschef ved 1. Sjællandske Brigade. I 1904-06 var Jensen adjutant ved 1. Generalkommando, og han havde herigennem lejlighed til at se Tuxen, der da var chef for 2. Bataljon, idet han ofte ledsagede den kommanderende general på inspektioner. I 1908 var han kompagnichef ved 9. Regiment i Viborg ved 2. Jyske Brigade, hvis chef Tuxen var. I 1910 og 11 var Jensen souschef ved 2. Generalkommando og havde i denne egenskab rig lejlighed til at bedømme Tuxen fra en højere stabs standpunkt.

Jensen erkendte, at han ikke kendte Tuxen i hans løjtnants- og kompagnichefstid, men oberst J.K.P.L. Pontoppidan (1841-1938), der havde været ældste løjtnant ved det kompagni ved 15. Bataljon, Tuxen gjorde tjeneste ved som ung, havde meddelt Jensen, at Tuxen ikke syntes at have større anlæg for geleddtjenesten, og at han »heller ikke gjorde Fyldest som Kompagnichef«,

hvilket Pontoppidan havde haft lejlighed til at overbevise sig om som stabschef ved den brigade, ved hvilken Tuxen var kompagnichef. Pontoppidan medgav dog, at man ikke kunne benægte, at den unge Tuxen gjorde sig yderst fordelagtigt bemærket p.g.a. sin klare forstand.

Det var Jensens opfattelse, at de øvelser, Tuxen havde været med til at lede i efteråret 1897, var »holdt i den gamle Skure«, og man mærkede ikke, at det var en efter andres udsagn fremragende personlighed med nye synspunkter, der var blevet stabschef ved 1. Sjællandske Brigade. Jensen måtte dog indrømme, at de skriftlige arbejder, der fremkom fra 2. Bataljon, efter at Tuxen var blevet dens chef, var yderst fortrinlige, både m.h.t. indhold og form. Hans føring af bataljonen var dog, mente Jensen, ikke af en sådan art, at man lagde mærke til den ved Generalkommandoen. Jensen mente at kunne meddele, at Tuxen som regimentschef i Nyborg skulle have gjort udmærket fyldest, og »hans psykologiske Sans, hans store Viden og høje Kultur skaffede ham stor Indflydelse paa Regimentets Officerskorps«.

Det måtte vel derfor skønnes naturligt, at han, da turen kom til ham, udnævntes til »Brigadegeneral«. Jensen understregede dog, at med det kendskab han havde til Tuxen, ville han absolut påstå, at han ikke i nogen henseende var fremragende som general, »hverken som Fører eller som Opdrager af de Tropper, over hvilke han efterhaanden førte Kommando«. Jensen mente, at allerede starten i 1908 var uheldig. Dette år afholdtes der store øvelser på Sjælland, hvor hele hæren deltog, men forinden afholdtes der øvelser med de enkelte brigader, der forstærkedes med afdelinger af de andre våbenarter. Tuxen afholdt øvelser med sin brigade i Vendsyssel, og de var så uheldigt anlagt, at de sjældent gav anledning til kamp og anstrengte tropperne over al måde ved lange, udmattende marcher. I »stærkt udpumpet Tilstand« ankom brigaden til Sjælland, og det var kun rent tilfældige omstændigheder, der bevirkede, at man alligevel klarede den i brigadestaben. Tuxen undskyldte sig over for Jensen med, at øvelserne havde været tilrettelagt af hans forgænger i embedet, hvilket var korrekt nok, men de burde, fastslog Jensen, have været lavet totalt om inden

iværksættelsen, og det måtte helt afgjort tilskrives Tuxen, at de ikke blev det.

I 1910 og 11 optrådte han som divisionschef. Med undtagelse af den sidste dag i 1910, gik det ham udmærket, fordi »han lod sig lede af den dygtige Kaptajn P.L.M. Birke, der da fungerede som Souschef i Staben«. Den sidste dag, noterede Jensen, gik det »rent galt«. Denne dag var kronprins Christian til stede ved den befalingsudgivelse, der dannede optakt til øvelsen, og befalingen kunne først udgives i sidste øjeblik, da den var en følge af en korpsbefaling, som Tuxen først fik dikteret lige før øvelsen skulle begynde.

For tilsyneladende at imponere kronprinsen og de officerer fra Generalkommandoen, der var til stede, gav han sig til på stedet at diktere en befaling uden overhovedet at konferere med sin stab. Da han ydermere sendte kaptajn Birke bort i en særlig mission, stod han pludselig midt under øvelsen i en håbløs situation. Han indrømmede imidlertid bagefter ærligt sine fejltagelser over for Jensen med ordene: »Pater peccavi!« (Fader, jeg har syndet!), men udtalte samtidig, at hans modstander generalmajor A. Arendrup (1852-1931) ikke var dygtig nok til at benytte sig af dem! Det ville Arendrup imidlertid gerne have gjort, men blev forhindret i det af Generalkommandoens stabschef.

Alligevel måtte Jensen indrømme, at Tuxens omdømme i hæren var således, at man ikke kunne komme uden om ham, da han i 1911 blev kommanderende general i Jylland-Fyn. Tuxen havde afløst den meget konservative generalmajor Leschly (1841-1930), der nødigt indlod sig på noget nyt. Tuxen var »klog nok« til at give stabschefen oberst H.F. Castenskjold (1865-1950) lov til at prøve en række nye planer, staben i nogen tid havde forberedt, og generalskiftet gav derfor anledning til et helt nyt militært liv vest for Store Bælt. Nye øvelser, hvori hele det civile personale, der under en eventuel krig skulle samarbejde, deltog, altså en slags »totalforsvarsøvelse«, sagt med et moderne udtryk, kastede glans over Generalkommandoens navn, og man tog endvidere fat på flytningen af Generalkommandoens domicil fra Aarhus til Viborg (fuldført foråret 1914).

Jensen ønskede dog at føre til bogs, at ikke en eneste af de tanker, der da blev gennemført, skyldtes Tuxen, og han vidste i realiteten så lidt besked om, hvad der egentlig foregik, så Castenskjold og Jensen sad bogstaveligt talt med livet i hænderne, når han efter en af de mange øvelser tog ordet for at give kritik.

Trods sin udtalte psykologiske sans syntes Tuxen at have vanskeligt ved at bedømme de fejl, der blev begået, mente Jensen. Under operationerne hørte han omhyggeligt efter de drøftelser, der førtes i staben, men blandede sig – som fx de Meza – normalt ikke i dem. Han dannede sig under diskussionen *sit* billede af, hvad der var rigtigt og forkert, og han mestrede at give den opfattelse, han var nået frem til, udtryk i en fra formens side ulastelig, beundringsværdig kritik. Under sådanne forhold var han en ordenes uovertrufne mester, hvad han også var, når han udtrykte sig på fransk, som han yndede. Han fortalte således engang Jensen, at den franske krigsminister Aristide Briand (1862-1936) i 1912, da Tuxen som doyen for talrige fremmede officerer under de franske efterårsøvelser havde tolket deres følelser over for Frankrig, nærmest var styrtet hen til ham med udråbet: »Vous avez admirablement parlé!!«

Jensen fandt også Tuxen yderst selvbevidst. Det var et karaktertræk hos ham, at han aldrig ville indrømme, at det ofte var andres arbejde, han fik æren for, og han har måske i for høj grad efterlevet den gamle tyske sentens om, at »en generalstabsofficer har intet navn«. Af udtryk i breve til Jensen mente denne at kunne godtgøre, at Tuxen fandt, at det var ham og hans meninger og holdninger, der havde præget arbejdet i de år, han var kommanderende general i 2. Generalkommandodistrikt, og som han selv anså for at være de vigtigste år i sit militære liv.

Ved krigsudbruddet i 1914 viste Tuxen sig tilsyneladende meget nervøs. Han talte vidt og bredt om, at »hans eneste Studium burde være, hvorledes en General kapitulerede paa den værdigste Maade.«

Da han efter Gørtz' afgang var blevet overgeneral, tabte Jensen forbindelsen med ham, men Tuxens nye stabschef oberst Otto Moltke (1863-1934) udtalte til Jensen, at han var blevet glad ved

byttet. Tuxen tog sagerne betydelig lettere og med større overlegenhed end Gørtz. Dette var givet rigtigt, mente Jensen, men skyldtes nok den omstændighed, at Gørtz var generalstabsuddannet, medens Tuxen manglede denne uddannelse og derfor ofte var nødt til at overlade sin stab behandlingen og afgørelsen af sager, han ikke helt forstod sig på.

Jensen var klar over, at man med hans bemærkninger ville være på det rene med, at han ikke så »noget stort« ved Tuxen, hverken »som Militær eller Fører«. Han fandt trods alt, at det var i orden, at Tuxen nåede til tops, og Jensen var rede til at anerkende hans overvældende, store åndelige overlegenhed. Han var glimrende begavet, havde en enestående hukommelse og var en eminent sprogbeğavelse. Jensen indrømmede endvidere, at hans kundskaber på alle åndslivets områder *måtte* bringe ham frem i første geled, ligegyldigt hvilken livsstilling han var kommet i. Det stemte godt med hans historiske interesser, at han var kommet ind i hæren med de gamle traditioner, og Jensen skønnede, at han altid befandt sig godt i den, selv om han – især i sine senere år og selv over for ganske unge løjtnanter, hvad Jensen noterede med slet dulgt forargelse – kunne lide at kokettere med, at han glædede sig til at blive 65 år og kunne sige farvel til hæren. En enkelt gang lod han sig over for Jensen forlyde med, at han næppe var kommet på den rette hylde her i livet. Han burde i virkeligheden have været lærer i romanske sprog i en lærd skole og derigennem avanceret til rektor, en udtalelse, Jensen, som N.P. Jensens søn, sikkert har haft svært ved at »sluge«.

En af årsagerne til, at Tuxen kom til at spille den rolle, han gjorde, var det sammenhold, der fandtes inden for en kreds af velbegavede officerer, der havde holdt sammen fra ungdommen, og som allesammen nåede op i høje stillinger. Det drejede sig om Gørtz, Harbou, oberst A.T. Seedorff (1853-1905), generalmajor V.J.S. Raabye (1852-1908) og – delvis – oberst Rist. P.g.a. sin viden, sin udtalte overlegenhed, sin ætsende sarkasme og måske p.g.a. sin skarpe tunge (særligt i yngre år) var Tuxen i dette selskab »inter pares«. Over for denne kreds var Tuxen en trofast ven. Ellers var det svært for Jensen at opdage noget hjerte hos

Generalløjtnant Ellis Wolff (20/10 1856-6/3 1938). – Tog adgangseksamen til Polyteknisk Lærestanstalt 1876, sekondløjtnant i fodfolket 1881 og premierløjtnant 1883. Var i lange perioder knyttet til Generalstabten og lærer i krigskunst ved Officersskolen 1900-11. Oberstløjtnant 1905 og 1908 oberst og chef for Livgarden. Han udnævntes til generalmajor og chef for 3. Division 1911, og 1918 afløste han A.P. Tuxen som kommanderende general. 1922-26 var han chef for Generalkommandoen og blev således den, under hvem hærordningen af 1923 indførtes. Han var en kundskabsrig og energisk officer, der som lærer for de vordende generalstabsofficerer har indlagt sig stor fortjeneste ved generalstabstjenesten, ligesom han gennem sin virksomhed i alle sine tjenestestillinger udøvede betydelig indflydelse på uddannelsen i hæren. Var formand for Det krigsvidenskabelige Selskab 1911-14. – Foto fra ca. 1924.

Foto: Forsvarets Arkiver

Tuxen. »Forstanden havde udviklet sig paa dettes Bekostning«, skønnede han.

En dag ytrede Tuxen til Jensen, at han havde været så klog at have to strenge på sin bue, den militære og den historiske. »Naar jeg saa en Gang er død«, sagde han, »vil de Militære sige, at jeg var en dygtig Historiker, og Historikerne sige, at jeg var en dygtig Militær!« Det kom efter Jensens mening til at holde stik.

Hvad forfremmelsesbedømmelser angik, bebrejdede Jensen ham ved en lejlighed, at han havde skrevet alt for rosende og egentlig i strid med sandheden. Tuxen indrømmede villigt dette og fremsførte til sin undskyldning, at ingen skrev deres hjertens mening på disse, og at de gennemgående var alt for rosende. Han føjede til, at ikke en eneste, der vidste besked med, hvorledes de blev udfærdigede, virkelig ville bedømme en person efter dem. Tuxen mente, at hvis man lod undergivne skrive forfremmelsesbedømmelser om deres foresatte – hvad der jo i sagens natur var udelukket – ville man få en mere sand dom, end den, der fældes af deres foresatte!

Jensen afsluttede sin fremstilling med at anføre, at man nu kunne tage en mellemproportional mellem de bedømmelser og nekrologer, der forelå om Tuxen og så hans egen vurdering, så ville man måske komme sandheden nærmest.

Jensens bedømmelse må sammenfattende siges ikke at stille Tuxen i et særligt smukt lys, tværtimod. Man er i tvivl om, hvorvidt han inderst inde har haft noget imod Tuxen, eller han i virkeligheden blot er hensynsløst ærlig.

Går man så til landsretssagsfører, oberstløjtnant H. Kochs kronik i »Flensborg Avis« fra 25. juli 1956, opdager man et noget andet billede af Tuxen.⁸ Her er der mere forsøgt at give et portræt af Tuxen som menneske, mindre som officer og hærfører.

Koch virkede fra november 1915 til sidst på sommeren 1917 tjenstligt under samme tag som Tuxen. Senere, fra Tuxen blev overgeneral og til en måned før hans død, vedvarede forbindelsen på anden vis.

Tuxen var 62 år, da Koch blev hans 2. adjudant, og hans menneskelige og militære samt øvrige udvikling havde nået sit

optimum. Koch havde kendt Tuxen allerede fra 1911, men sine første, egentlige indtryk af ham fik Koch ved efterårsmanøvrerne i Vendsyssel i 1913. Tuxen holdt her, efter Kochs mening, nogle mesterlige øvelseskritikker, hvis faglige indhold Koch var dybt betaget af.

Endvidere beundrede Koch bl.a. Tuxens historiske foredrag i Officersforeningen i Aarhus på 100-års dagen for slaget ved Sehested den 10. december 1813.⁹ Da Koch derpå i november 1915 meldte sig til ham i hans arbejdsværelse i generalkommandobygningen i Viborg, blev han modtaget med den typisk køligt militære bemærkning, at når han var blevet beordret til tjeneste ved Generalkommandoen, var det ikke, fordi han var særlig dygtig, men fordi der var andre, der var mindre dygtige! Koch skulle endelig ikke tro, at han var noget særligt!

I modsætning til oberst Jensen var det Kochs indtryk, at Tuxen aldrig var ude af ligevægt. Han belyser denne påstand med en oplevelse, der nok i nogen grad skal være lidt af en spøg. På en inspektion, hvor man spillede kort, og Koch deltog i spillet som Tuxens makker, tabte man p.g.a. dårlige kort hvert eneste spil i ni rubbere, og da Koch så ved klodset spil var skyld i, at de atter tabte det eneste, de havde mulighed for at vinde, fortrak Tuxen ikke en mine og bebrejdede ej heller adjudanten bagefter. Han fulgte i sin tjeneste altid den gyldne middelvej, og han kunne – som Jensen også påpeger – være yderst original i sine udtalelser. Således gav han til den gamle oberst Bock, der en aften under verdenskrigen efter en inspektion sluttede sig til Tuxen og Koch med bemærkningen: »Og hvorledes har De det, kære excellence?« følgende respektløse svar: »Jeg har det sådan, kære kammerherre, at hvis jeg tog mit embede, som nogle mennesker mener, jeg burde, ville jeg forlængst være endt nede i overlæge Geill's anstalt ved Viborg Sønderlø!!«

Han var selv klar over, at hans arbejdskraft lå over normen og mente, det primært skyldtes hans evne til rationelt at inddele døgnets timer. Han og Koch red normalt ud hver morgen kl. 07³⁰ og kom hjem igen kl. 09³⁰, sommer og vinter. Derefter klædte han sig om og studerede alene landkortene med de sidste efterretnin-

ger fra krigsskuepladserne. Disse meldinger var bilagt de sidste rapporter fra det danske efterretningsvæsen. Dette varede til frokost. Kl. 13⁰⁰ samledes hos ham til referat stabschefen og cheferne for de faglige myndigheder, og evt. overordnede ordrer blev udgivet. Derpå fuldendte han det arbejde, der påhvilede ham selv, sager til underskrift etc. Sidst på dagen og også efter middagen syslede han med sine historiske arbejder. Fra kl. ca. 20³⁰, til han ved 2300-tiden gik til ro, helligede han sig familielivet.

Personligt var han fordringsløs i sine vaner. På inspektionsturene bestod hans frokost oftest i en enkelt varm ret og kaffe med et stykke wienerbrød, ligesom han aldrig var særlig flot klædt på, når han var i civil. Koch kunne af deres samtaler på morgenridturene forstå, at han også i hjemmet var sparsommelig i hele sin livsførelse.

Han lignede meget den gamle, patriarkalske chefstype fra Frederik VI's tid, der var som en fader for sine undergivne, både tjenstligt og privat. Han holdt af at knytte stabens familier til sin egen. Når yngre officerer ønskede at holde deres sprogfærdighed vedlige – primært i fransk – lånte han beredvilligt ud af sin omfattende franske litteratur fra slutningen af 1800-tallet.

Stabens damer, yngre som ældre, var på fast teomgang med generalinden. På sommeraftener kom familierne hos Tuxens i deres have, og når de unge adjutanter marchallerede ved de officielle middage, var de aldrig i anden påklædning end gæsterne og udførte deres små pligter fuldstændig som sønner af huset, medens deres unge hustruer ofte havde en eller anden officer af oberstklassen til bords, hvad sidstnævnte oftest ikke syntes at være kede af!

Hans utraditionelle, ofte bidende svar var berømte. Fx svarede han engang på en forespørgsel en varm forsvarsven (der senere skaffede hæren de to flyvemaskiner »Hugin« og »Mugin«), om én á to flyvemaskiner ville gavne Jyllands forsvar moralsk og militært, »at 1 Flyvemaskine vil gavne Jyllands Forsvar moralsk, 2 tillige militært!« Eller da han sluttede en udtalelse til ministeriet om uniformsspørgsmålet med »at komponere en Galladrugt, der

senere kan bruges som Dagligdragt, lader sig lige sa lidt gøre i det militære som civile Liv«.

Koch indrømmede, at Tuxen følte sig som åndsaristokrat, men ikke i nogen dårlig betydning. På en ridetur kom han med en af sine favoritbemærkninger til Koch: »Ja, var jeg ikke gaaet ind i Hæren, var jeg vel nok blevet Filolog, men hvad, det er da ogsaa meget pænt at være kommanderende General!« På ride- og inspektionsture yndede han at betjene sig af citater og vendinger fra klassikerne, gerne på fremmede sprog, for at høre, om man »var med«. Koch mindedes hans stille fornøjelse, da han en gang under en inspektionsmiddag ved et regiment nævnede Hackländer, og vedkommende oberst straks faldt ind med »Wachtstubenaben-teuer«. En gang da de red over Axeltorvet, mødte de byens gamle, fhv. antikvitetshandler, og Tuxen udbød: »Der kommer jo G.J., det er en kollega af os to!« »Hvorledes det, Deres Excellence?« »Joh, vi er da Præstesønner alle tre!«

Det var Kochs indtryk, at Tuxen holdt sig i god fysisk form, og ungdomssvaghederne, der i 1890'erne havde tvunget ham til kurophold, var han åbenbart blevet kvit. På en generalstabsrejse i 1916 red han og Koch således hele vejen fra Viborg til Silkeborg i ét stræk før frokost, en pæn præstation af en 63-årig.

Han var, som allerede skildret, fuld af bon sans. Han yndede at drille en smule, men gav man igen med samme mønt, respekterede han det. Han kunne dog også fremsætte mere personlige bemærkninger, der kunne virke stødende på modtageren, men det var Kochs indtryk, at han aldrig gik så langt, som man i hine dage som underordnet officer kunne vente sig af ubehageligheder fra en foranstående.

Hvor han kunne være det, var han altid hjælpsom. Var der fx større selskaber i Viborg, hvor han var bedt med, kørte hans tjenestelandauer flittigt andre gæster til selskabet. Det var også Kochs indtryk, at han bevarede sin åndskraft til det sidste.

Man kan så sammenligne Jensens og Kochs bedømmelser. Hver især sigter de mod forskellige sider af Tuxen, og det være sig, som det vil. Vi vil begribeligvis aldrig komme til fuld klarhed over hans person.

Én ting står dog fast og kan ikke fravristes ham eller nedvurderes: Hans store forskningsindsats og forfatterskab på det militærhistoriske område.

Han interesserede sig ikke for samtidens historie. Hans store produktion er så godt som udelukkende viet tiden før hans egen fødsel, hvilket vel i nogen grad hænger sammen med hans arkivaliske interesser og store glæde ved regulære arkivstudier over længst svundne tiders danske hær. Dette arbejde magtede han altså også så godt som nogen faghistoriker.

At hans forflytninger og høje chefsstillinger ikke har begunstiget stille, historiske studerekammersysler, siger sig selv. Han har i mange år givet levet under et stort nervepres, især i de yngre år og da især i de perioder, hvor han havde en bog eller anden større fremstilling under udarbejdelse, som – ved siden af tjenesten – krævede knivskarp koncentration. Han havde en sand opdagelsesrejsendes eller arkæologs sjæl og evige ønske om at undersøge en sag til bunds som den tilbageskuende profet, en historiker er. På sin vis kunne han nok minde om en officer fra en tidligere periode, der pludselig var placeret i det 20. århundrede. Hans optræden kunne sandsynligvis af og til virke som en blanding af en italiensk, krudtluftende condottiere fra 1500-tallet og en af Ludvig XV's adelige marskaller. Hans stærke binding til historien og litteraturens luftige verden, der jo er milevidt fra felt- og eksercerreglementets, gav ham – hvad han selv var klar over og gerne koketterede med – en sleben, civil optræden, der harmonerede meget lidt med en officers i dette tidsrum.

Det er bemærkelsesværdigt, at der er mange præstesønner i de danske historikers geledder. Fx Gram og Langebæk, Hoier og Pontoppidan, Fr. Münster fra St. Petri præstegård, Grundtvig og Lau. Engelstoft, Caspar Paludan-Müller og Wegener, H.F. Rørdam og Niels Neergaard, Victor Krohn, Jens Johansen og – sidst, men ikke mindst – A.P. Tuxen fra Tandslet præstegård. Det hænger vel i nogen grad sammen med det teologiske studium som en art historisk studium og den kulturelle påvirkning, en opvoksende ungdom næppe kan undgå at få i en præstegård.

Tuxen ikke bare forskede og skrev. Han rejste, knyttede værdi-

fulde forbindelser, opildnede til samarbejde og studier, han vejledte beredvilligt yngre kolleger og var en fremragende ambassadør for officerskorpset i både den borgerlige og akademiske verden. Ligesom fx Vaupell, Rist, N.P. Jensen og Harboe var Tuxen i høj grad med til i befolkningen at fæstne nogle indtryk af danske officerer, indtryk, som gik plat imod det traditionelle syn på disse.

Det skal endvidere understreges, og den omfattende korrespondance vidner tydeligt derom, at han som trofast sønderjyde gennem hele sit liv var danskheden derovre en stærk og aktiv forkæmper og nød stor respekt i sønderjyske kredse.

Tuxen var fra naturens side forlenet med en særlig udviklet evne for kildeforskning. Hans psykologiske indfølelse og køligt logiske ræsonnementer gjorde ham velegnet til arbejdet i arkiverne. Oveni dette kom så hans evner som forfatter og sprogmand, og den fuldendte kombination for en historiker var til stede. Han viste bl.a. udtalt sans for, at en beretning oftest er præget af ophavsmanden, og at den må »gennemlyses«, inden den bruges og sættes ind i en større mosaik, bestående af andre kilder. Når hans gode ven Harboe i nogle af sine breve beskyldte Tuxen for en vis overfladiskhed i sine kildestudier og – især – tolkninger, var det utvivlsomt, hvis det er rigtigt, en foreteelse, der stort set hørte til de første år, hvor han seriøst beskæftigede sig med militærhistorisk forskning. Alt tager sin tid, og Tuxen måtte – især som autodidakt – selvsagt som andre igennem en langvarig læretid, inden han færdedes hjemmevant blandt arkivpakker og protokoller.

Når man i vore dage måler Tuxens store forskningsindsats og litterære produktion og antydningssvis vil til at sammenligne med vore dages personers indsats på området, vil mange officerer givet højlydt protestere og – med en vis ret – indrømme, at man ikke kan sammenligne en officers tjeneste, og da slet ikke en generals, omkring 1. verdenskrig og en officers i dag. Heri har de naturligvis til en vis grad ret. Man havde virkelig bedre tid dengang, også i selve tjenestetiden, ligesom der normalt ikke var styrker inde til uddannelse i vinterhalvåret. I dag er tjenesten overalt betydelig mere koncentreret og dækker langt flere områder end i 1914.

Endvidere foregår tjenesten nu for en stor dels vedkommende i mørke, hvilket nærmest var ukendt i Tuxens ungdom.¹⁰ Disse indvendinger kan ikke afvises, men for den officer, der virkelig interesserer sig for militærhistorie, vil der selvsagt altid være mulighed for at beskæftige sig med emnet i fritiden. Det er nok snarere et spørgsmål om holdninger og, hvad man ønsker at bruge sin fritid til. Dengang hørte det til god tone, at en officer selvfølgelig interesserede sig for sit fags historie og de store skikkelser i denne, hvilket i vore dage slet ikke behøver at være tilfældet, mærkværdigvis. Mange flere interesser og gøremål af civil art sidder i dag i højsædet, hvilket nok for en stor del hænger sammen med det forhold, at officerer og officersfamilier i vore dage i langt højere grad end i Tuxens tid indgår som naturlige elementer i det civile miljø og har en overvejende civil omgangskreds.

Tuxen opnåede aldrig at føre tropper i krig. Han var for ung, da vor sidste slesvigske krig rasede, Danmark var neutralt, da han havde en hærførers grad, og han var død, da besættelsens ulykker ramte Danmark i 1940. Enhver tanke om, hvorledes han ville have ført 2. Generalkommandos styrker eller senere den samlede hærmagt, er således hjernesvind og uden værdi for denne fremstilling.

P. Munchs udtalelser om, at med Tuxen som overgeneral gik det godt de følgende måneder, kan næppe tillægges nogen betydning i militær-faglig henseende. Hans ord skal givet kun tages for det forhold, at regeringen opfattede Tuxen som smidig og samarbejdsvillig. Munch har næppe haft så megen militær indsigt – eller ønske om at erhverve det – at han har kunnet vurdere Tuxens evner som øverste militær fører.

Skal vi altså give en forsigtig, sandsynlig vurdering af Tuxen som fører, må vi holde os til de få eksisterende forfremmelsesbedømmelser samt den omstændighed, at han blandt alle hærens ældre officerer blev udset til at være dennes øverstkommanderende.

Det må – hvis ikke hele bedømmelsessystemet skal anses som tomt mummespil – være godtgjort, at Tuxens udtagelse til over-

general har hvilet på et velboniteret kendskab til ham og hans evner og en erkendelse af, at han var en officer, hvis niveau på næsten alle områder, militære som kulturelle, lå et godt stykke over andre jævnaldrendes. At Christian X bag kulisserne har haft et ord med i laget, kan vel heller ikke udelukkes.

Man kan næppe gøre sig fri af den forestilling, at oberst Jensen med at citere den for enhver militær fører underlødige bemærkninger om kapitulation på en ærefuld måde, der kun kan tyde på en dårlig moral, har ønsket sammenfattende at efterlade et usympatisk indtryk af Tuxen. Bemærkningen er også enestående, hvis den står alene og er citeret rigtigt. Den er næppe fremsat ved et tjenstligt sammentræde. Hvis den er ytret fx i messen over en kop kaffe eller efter en animeret middag, er det forkert af Jensen at gengive den så unuanceret og på en sådan måde, at en læser vil få det indtryk, at det var Tuxens virkelige mening og dermed sikkert meget hurtigt nå frem til det spørgsmål, om Tuxen overhovedet skulle have været officer! Der er imidlertid næppe tvivl om, at Tuxen i de spændingsmættede augustdage 1914 på andre tidspunkter – noget patetisk, som det kunne være hans facon – har udtalt sig på den stik modsatte måde. Notater herom er desværre ikke bevaret.

At Tuxen i breve til Gørtz – som Jensen i sagens natur ikke har kendt – har udtalt sig pessimistisk om fx hærloven af 1909 og Danmarks stilling i en eventuel krig, behøver begribeligvis ikke at indicere, at han, sønderjyden med den varme, nationale holdning ikke i påkommende tilfælde ville være rede til at opfylde sin pligt i spidsen for sine soldater.

Vender man sig til oberstløjtnant H. Kochs indlæg i »Flensborg Avis« fra 1956, får man et andet indtryk af Tuxen, om end på andre områder.

Det skal erkendes, at kronikken er trykt i 1956 og er vel derfor udarbejdet kort tid før, d.v.s. ca. 29 år efter Tuxens død, med mindre kronikken ikke bygger på optegnelser, udarbejdede kortere eller længere tid efter Tuxens død. Det fremgår ikke af kronikken. Er den skrevet i 1956, har den næppe den historiske værdi,

som Jensens vurdering, men må antages i nogen grad at være behæftet med de traditionelle minusser, memoirer, udarbejdede mange år efter begivenhederne, normalt er præget af.

Det er beklageligt for efterverdenen, at der ikke er bevaret andre sammenfattende, samtidige bedømmelser af Tuxen. Hans store kulturelle indsats ved siden af den tjenstlige kunne nok have motiveret, at man allerede dengang havde beskæftiget sig lidt mere med mennesket bag uniformen. At han næppe selv ville have brudt sig om det, er en anden sag. En række stikprøver i hans underlagte, militære enheders tjenstlige korrespondance har ikke givet og vil ikke give noget mere nuanceret billede af manden.

Tuxen har under alle omstændigheder været en sælsom, fængslende personlighed, man har svært ved at slippe, fordi han næppe lader sig bringe ind under en forenklet formel eller forsyne med en rubricerende etikette. Han var overordentlig sammensat som menneske, litterat, sprogmand, historiker og officer og rummede næsten uforenelige egenskaber, der givet ofte har bragt ham i indre konflikt med sig selv og i hvert fald med sine omgivelser.

Hvorledes vi end bedømmer ham og hans indsats, er han en skikkelse for sig selv i den danske hærs historie. Var hans stamblad i vore dage – sammen med andre officerers – blevet behandlet af en edb-maskine, ville den givet have »tygget« et par gange og så »spyttet« kortet ud til manuel behandling.

Der er gennem tiderne mange officerer i hæren, der har gjort en udadvendt, kulturel indsats ved siden af eller i forbindelse med tjenesten, en indsats, der i ikke ringe grad har været med til at kaste glans over hærens personel og ikke mindst medført skabelse af værdifulde forbindelser til personer og kredse i befolkningen. Tuxens indsats må – om end den væsentligst går på noget så militært præget som militærhistorie – ubetinget siges at være af imponerende art og omfang.

Når en nyere, dansk faghistoriker i en for militærhistorien tilsyneladende positiv og særdeles interessant artikel i »Krigshistorisk Tidsskrift«, august 1981, om militærhistorikeren F.H. Jahn meddeler, at denne faktisk var den første og også sidste videnskabeligt

arbejdende officer, og at militærhistorien senere »blev en eksotisk tumleplads for velmenende, men uskoledede amatører«, må det vel nok tages som en akademikers nærmest afgrundsdybe foragt for, hvad danske officerer senere har præsteret på området, og som Tuxen sikkert ville have kunnet nikke genkendende til. Fremstillingen må endvidere siges i nogen grad at overdimensionere Jahns indsats. Han døde i en ung alder og nåede aldrig Tuxens højder. Postulatet, der altså giver udtryk for, at folk som C.Th. Sørensen, Tuxen, Rockstroh, Nordentoft og Norrie og alle øvrige her og hisset må se deres indsats – stor eller lille – reduceret til en slags hobby- eller husflidsarbejde, skal næppe heller forstås som en optakt til et forsøg på en form for broslagning mellem faghistorikerne og officerskorpset, militærhistorien til gavn.

Den ansete danske historiograf Ellen Jørgensen (1877-1948), dr. phil. og vinder af universitetets guldmedalje giver i sit store værk »Historiens Studium i Danmark i det 19. Aarhundrede« (1943) Tuxen det skudsmål, at han gjorde »en betydelig Indsats inden for det 18. Aarhundredes Historie«. Især finder hun 10-binds værket om Store nordiske Krig, »... der hviler paa Studier i Marken og paa et omfattende Materiale, samlet i hjemlige og udenlandske Arkiver, kritisk prøvet og behandlet med den Indsigt, som General Tuxen og hans Arbejdsfæller sad inde med«. ¹¹

Det er fra kompetent side ingen dårlig bedømmelse af den militærhistoriske indsats, generalløjtnant A.P. Tuxen og hans kolleger udøvede til gavn for den danske hær og dansk historie.

Epilog

»Håbes må det også, at de militære prioriterende myndigheder snart indser nødvendigheden af også at investere i en militærhistorisk efteruddannelse for de officerer, der udpeges som lærere i militærhistorie og strategi på linie med den traditionelle operative stabsuddannelse i udlandet«.

(Oberstløjtnant H. Kroon, titl. chef for Det kgl.

Garnisonsbibliotek)

Der kom i hæren efter Tuxen naturligvis andre militærhistorikere, også betydningsfulde, men indtil dato ingen af hans format.

Tuxens åndelige arvtager var ubetinget Rockstroh. Han kunne synes selvskreven til at overtage stillingen som leder af Generalstabens krigshistoriske Arbejder, men givet p.g.a. af hans relativt høje alder blev det i stedet for oberstløjtnant af fodfolket Jens Johansen, der i 1933 fik stillingen. Indtil dette år var den vakant.¹

Ved Tuxens død lå manuskriptet til 9. bd. af Store nordiske Krig færdigt, og dette og 10. bd., der udkom henholdsvis i 1932 og 34, blev udgivet af Rockstroh med assistance af Jens Johansen. Hermed var det betydningsfulde værk afsluttet, men p.g.a. sit omfang kunne det naturligvis aldrig blive folkeeje. Generalstaben lod derfor Jens Johansen, der i 1931, efter at have taget sin afsked, var blevet hærarkivar, udarbejde en stærkt komprimeret, men historisk fuldt forsvarlig fremstilling i populær form under titlen: »Danmark-Norges Deltagelse i den store nordiske Krig. Sønderjyllands Befrielse«, der udkom 1935.²

Jens Johansen hører ubetinget med til de »store« af vore militærhistorikere.³ Han var født 1873 i Odense og, ligesom Tuxen og Krohn, søn af en sognepræst i Sønderjylland. Faderen var tillige overlærer ved latinskolen i Haderslev. Efter 1864 blev han hos sin menighed, og da preusserne lukkede latinskolen, startede han en dansk realskole. Da han ved udbruddet af den fransk-tyske krig 1870 nægtede at bede for de preussiske våben, blev han prompte afskediget, og skolen lukket. Derefter fik han et kald i Odense,

hvorfra han med stor ildhu ledede et kulturelt hjælpearbejde for danskheden syd for grænsen.⁴

I dette indremissionske og dybt nationale hjem voksede Jens Johansen op og fik fra lille indprentet aldrig at gå på akkord med sandheden. Han indkaldtes som rekrut til fodfolket 1891, og det var klart for ham, at han ville være officer. Han udnævntes til premierløjtnant 1893 og blev som kaptajn 1914-18 lærer i hærordning, tjenesteforhold, retslære og pædagogik ved Hærens Officersskole. Hans undervisning, der forlængedes til 1923, var usædvanlig klar, distinkt og præget af hans skarpe intelligens og ubøjelige personlighed. 1919 udnævntes han til oberstløjtnant og 1923 til bataljonschef ved den nyformede landstorm. Han kom her i skarp modsætning til chefen og den anden bataljonschef vedrørende værdien af den alt for korte uddannelse, der var et produkt af den nye hærlov. Da Rockstroh i 1930 fyldte 70 år og måtte forlade posten som hærarkivar, ansattes Johansen i denne stilling, men blev stående i linien. Efter Tuxens død var han selvskreven til at overtage posten som leder af Generalstabens krigshistoriske Arbejder, idet han tidligere havde deltaget i tjenesten her og assisteret Rockstroh ved udgivelsen af de to sidste bind af Store nordiske Krig. 1921 havde han i »Militært Tidsskrift« skrevet en artikel om »3. Division ved Dannevirke den 3. Februar 1864«, og han skønnede, at tiden nu var kommet til at tage denne krig op til fornyet, kritisk behandling. Dette bifaldtes af Generalstabens, der påtog sig udgivelsen.

Som skildret, var hverken C.Th. Sørensens eller Generalstabens officielle »Den dansk-tydske Krig 1864« helt tilfredsstillende, set fra et historisk-fagligt synspunkt, idet regeringen havde modsat sig kritik af ministeriet i 1864, og et stort antal af de ledende politikere og officerer stadig var i tjenesten. Nu var de alle borte, og hensynet til regeringen i 1864 kunne man se bort fra.

Johansen besluttede at starte fra bunden, idet han som grundlag gik ud fra de ordrer, meldinger, skrivelser etc., førerne havde kunnet bygge deres operationer på under krigen, og som stadig bevarede i Hærens Arkiv. Hans omtale af regeringen Monrad

blev derfor stort set holdt i brede vendinger, medens særlig hans skildring af 4. Divisions og chefens generalmajor C.D. Hegermann-Lindencrones (1807-93) forhold var nådeløs uden at tage tilbørligt hensyn til de formildende omstændigheder, der unægtelig var til stede for divisionen.

I 1936 udkom det første af hans tre store bind om 1864. Det hed »4de Division i Nørrejylland 1864«, og det fulgtes i 1938 af »Hæren ved Dannevirke 1864«, et bind, der nok burde være udgivet først, da det bl.a. omhandlede tiden mellem de slesvigske krige, hvor den danske regering tabte freden.

Endelig kom i 1942 det sidste bind »Dybbøl 1864«, der nok var det blideste i sin dom, men måske antydningvis bærer præg af, at forfatteren nu boede i et land, der var besat af tyske tropper. Alle bøgerne var forsynede med gode kort og skitser.

Den påtænkte udgivelsesrække blev desværre ikke komplet, idet det 4. bind om Als, Fredericia og krigens slutning aldrig blev udarbejdet.

Efter sin afsked som hærarkivar i 1944 fortsatte Johansen sine historisk-litterære studier, og i 1948 havde han sin store fremstilling »Frederik VI's Hær 1784-1814« færdig, som også blev udgivet af Generalstaben, den sidste fremstilling, denne indtil dato har udgivet.⁵ Bogen giver en glimrende oversigt over alle hærens forhold i den urolige periode og placerer forfatteren som en dygtig militærhistoriker. Den vil altid blive stående som en betydningsfuld klassiker i dansk militærhistorie.

Desværre har Johansen skrevet alle bøgerne om 1864 og »Frederik VI's Hær« etc. uden at forsyne dem med det videnskabelige noteapparat og de kildehenvisninger, der gør, at værkerne tør bruges af andre som kilder, ligesom billedmaterialet er pauvert og teksterne til disse alt for kortfattede og ofte uden angivelse af proveniens. Om end Johansen fra alle sider er anset som en glimrende, vederhæftig historiker, er det ubestrideligt, at den videnskabelige værdi af værkerne er nærmest lig nul, og man kan undre sig over, at ikke andre – i sidste ende Generalstaben, der stod som udgiver – har krævet, at et noteapparat og en udførlig bibliografi m.v. blev indpasset i fremstillingerne.⁶

Oberstløjtnant Jens Johansen (21/3 1873. 28/11 1950). – Indkaldt til fodfolket 1891, gennemgået officersskolen 1891-93 og premierløjtnant 1893. Han har indlagt sig stor fortjeneste som militærhistoriker og chef for Hærens Arkiv, hvor i dag en lang række af de kartoteker og registre, der i dag kendetegner arkivet som måske landets mest velordnede og lettilgængelige arkiv, skyldes hans personlige arbejde. Tjenstg. ved Generalstaben 1911-13 og lærer i krigskunst ved officersskolen 1919-31. Afsked af linien 1939 og ansat som hærarkivar til 1944. Som mangeårig redaktør af »Mil. Tidsskrift« ledede han det gamle månedsskrift ind i nye spor, gjorde det levende og aktuelt og førte det frem gennem en vanskelig tid omkring besættelsen 1940-45. Foruden sine værker om 1864 og FR VI's hær har han forfattet en række meget benyttede lærebøger i krigskunst. – Foto fra 1927.

Foto: Det kgl. Biblioteks Kort- og Billedsamling

Tuxen havde i sin tid beklaget sig over, at der siden oberst Vaupells dage ikke var udsendt en almindelig dansk krigshistorie. Under den tyske besættelse udkom i 1942-43 »Vor Hær i Krig og Fred«, I-II, skrevet af forfatteren kaptajn af artilleriet Arne Stevns (1896-1957), men det var en fremstilling, forskeren Tuxen nok ville have rynket panden over, om han havde set den.

Stevns havde i sin ungdom virket som journalist. 1914-15 havde han deltaget i verdenskrigen som menig i det franske infanteri. Senere havde han udfoldet en livlig forfatter- og udgivervirksomhed, bl.a. som redaktør af den danske udgave af Churchills »The Great War«. ⁷ Hans værk om den danske hærs historie er med sine næsten 1000 sider en bedrift, men det er udarbejdet udelukkende på grundlag af trykte kilder og minder en del om Vaupells værk. Fremstillingen er ført op til Danmarks besættelse i april 1940. Værket har talrige illustrationer, som gennemgående lider under gengivelsen på dårligt »krigspapir«. Stevns var glødende historisk interesseret, men mere journalist end historiker. Til gengæld opfyldte værket én stor mission: Det udkom i en national mørk tid for nationen, omkring det tidspunkt, hvor modstandsbevægelsen begyndte at stikke hovedet frem, og hvor trangen til at læse om tidligere tiders krigeriske bedrifter var ulmende. Det købtes derfor af mange, som i 30'erne aldrig ville have drømt om at anskaffe sig en bog om den danske hær. Værket blev derved på sin vis yderst pragmatisk.

Omkring afslutningen af 2. verdenskrig var der forløbet et halvt århundrede, siden Tuxen m.fl. havde været med til at redigere og udgive »Soldaterlæsning«. Forsvarsministeriet fandt det derfor på sin plads at lade en ny udgave udarbejde, også omfattende den sidste krigs begivenheder. Som i »Soldaterlæsning« skulle fremstillingen være beregnet på det værnepligtige mandskab, hvoraf ca. 80-90% kun havde almindelig folkeskoleuddannelse. Hensigten i udgivelsesrækken var, at hovedhjørnestenen skulle være fædrelandet og afdelingen, og den skulle formes over hovedtrækkene i afdelingens historie eller måske snarere saga. ⁸ Tidspunktet for udgivelsen var jo retsopgørets tid, hvor nationens moral var høj, modet uden ende, og man gjorde op med stikkere, frikorps-, SS-

og Hipofolk m.fl., og hvor slagordet: »Aldrig mere en 9. april!!!« nærmest aflagdes som en faneed overalt i befolkningen. I fremstillingerne skulle det ved omtalen af sejre dokumenteres, at de var frugterne af soldaternes pligtfølelse og mod, ved nederlag skulle årsagen til det skete nævnes, ligesom det burde vises, at nederlagene og tabene ikke var lidt forgæves.

Der var fra alle sider interesse for projektet, og en redaktionskommission kom til at bestå af Jens Johansen som formand og professorerne K. Fabricius og F. J. Billeskov Jansen, inspektør v. Det kgl. Bibliotek B. Ochsner, oberst C.O. Permin og oberstløjtnant J. Nordentoft som medlemmer. Kommissionen rettede henvendelse til en række civile og militære historikere om manuskripter, og i løbet af de følgende år indkom 30 besvarelser, der alle godkendtes af kommissionen. Desværre viste det sig ugørligt at skaffe de fornødne økonomiske midler til udgivelsen af piecerne, og disse forældedes hurtigt ved den voldsomme omvæltning ved genopbyggelsen af hæren, der foregik i årene omkring 1950. De mange omhyggeligt udførte afdelingshistorier ligger nu ukendte og ubenyttede i Forsvarets Arkiver og er kun historiske kuriositeter.⁹

Da Jens Johansen i sin tid udarbejdede »4. Division« og »Dannevirke«, havde han som medarbejder benyttet oberstløjtnant Johan Nordentoft, og det faldt derfor naturligt, at det blev ham, der – efter at stillingen som leder af Generalstabens krigshistoriske Arbejder havde været ubesat fra 1944 – i 1946 overtog denne post og i 1952 tillige blev hærarkivar.¹⁰

Nordentoft var født i Haslev som søn af en apoteker. Han blev student fra Herlufsholm og tilbragte således sin ungdom i de egne, hvor beretningerne om Svend Poulsen og hans gønger endnu var levende. Det måtte derfor forekomme naturligt, at han søgte til arkiverne, da han kom til København, og derved blev han tidligt påvirket af Rockstroh og Jens Johansen. Han indkaldtes som rekrut til fodfolket 1911 og gennemgik Hærens Officersskole 1912-14. 1914-17 gjorde han tjeneste ved 18. Bataljon og fra 1923 i Krigsministeriet. Efter at han 1927 var blevet kaptajn, sendtes han et år på studierejse ved den franske hær og blev

derefter 1933-39 souschef ved Sjællandske Division for 1939 at blive oberstløjtnant og chef for 11. Bataljon i Roskilde.¹¹

Den 9. april 1940 lykkedes det ham at sende sine lette kompagnier på biler til Helsingør, hvorfra de med færgen uhindrede nåede over til Helsingør i den tro, at Sverige også var med eller ville komme med i krigen, og kampen derfor kunne fortsættes derfra. Selv fulgte Nordentoft med bataljonens tunge kompagni, der a.h.t. de mange heste måtte marchere og derfor først nåede Helsingør, da tyskerne var nået frem, og forbindelserne til Sverige afbrudt.¹² Under besættelsen havde han en særlig evne til at holde sammen på og beskæftige sine officerer, og i efteråret 1943 ved hærens opløsning sattes han til at lede det arkiv på Frederiksberg Slot, der blev dannet ved aflevering af de arkivalier, afdelingerne lå inde med.

Johan Nordentoft kom også til at kunne se tilbage på en dybtgående militærhistorisk forskning med deraf følgende stort forfatterskab. Især skrev han meget til »Militært Tidsskrift«, og blandt de betydeligste af hans artikler og særnumre skal fremhæves »Mindeblade om Oberst Hans von Rustad«, »Gjethuset og Artilleriets Kadetskoler«, »Køge som Fæstning«, »Nakskov og Svenskerne 1658 og 59«, »General Hedemann i 1848«, »Omkring Oprettelsen af Dronningens Livregiment« og – den formentlig mest videnskabeligt prægede – »Ordre til Fanebæreren«, hvor hærens gamle fanebærerbefaling, »Jeg betror Dig denne Fane« o.s.v. gøres til genstand for en dybtgående historisk-filologisk undersøgelse.¹³

Jævnside med sit arbejde ved Sjællandske Division var han kommet ind på tidligere tiders tanker om øens forsvar. Dette medførte, at han udarbejdede et særdeles grundigt værk, støttet på terrænrekognosceringer og studier over folkevandringstidens stednavne. Det viste sig nemlig, at disse passede ind i et højt udviklet forsvarssystem, baseret på støttepunkter, forsvarsanlæg og lange baunelinier. Hans fremstilling »Lev og Løse – Led af Værnet« nåede han at få færdig, men det stødte på uovervindelig modstand og blev aldrig udgivet. Det ligger i dag i Rigsarkivet.

Noget egentlig større værk fik Nordentoft aldrig udgivet, men

efter Rockstrohs død blev dennes store, men uoverskuelige og vanskeligt tilgængelige notesamling overdraget til Nordentoft. Han begyndte derpå at skrive noterne ud på sedler efter emner og samle dem i kasser, således at man hurtigt kunne finde frem til de ønskede oplysninger. Dette store arbejde udvidedes efterhånden til også at omfatte Tuxens noter, således at Hærstabens militærhistoriske Arbejder – som sektionen ændrede navn til i 1972 – kom til at råde over et stort, for forskere meget let tilgængeligt kartotek.

Efter afslutningen af 2. verdenskrig begyndte genopbygningen af hæren. Alt måtte skabes fra intet. Så godt som alle våben, skyts, uniformer, etc. var gennem de fem besættelsesår fase for fase konfiskeret og bortført af tyskerne, og der var intet at grunde den nye hær på. Alt måtte baseres på køb og lån fra Sverige og England/USA. Krigsministeriet nedsatte en uniformskommission, der samtidig skulle beskæftige sig med navne på afdelinger, faner og emblemer. Samtidig trådte dav. museumsinspektør v. Tøjhusmuseet, kaptajn af reserven Arne Hoff, fabrikant, kaptajn af reserven A.N. Hvidt, konservator v. Tøjhusmuseet Preben Kannik og oberstløjtnant ved Livgarden A.V. Arendrup sammen for at behandle spørgsmålene om faner og emblemer, og deres indstilling indgik i kommissionens endelige udtalelser af 22. september 1947.¹⁴

Udkastet blev tilstillet Nordentoft til udtalelse, hvad angik navne og emblemer. Den historisk kyndige oberstløjtnant omarbejdede forslaget totalt, idet der i hæren nu var stærke kræfter i gang for at få genindført de gamle, historiske regimentsnavne, der til stor sorg for alt hærens personel var blevet afskaffet ved hærordningen af 1842.¹⁵

Alle den danske hærs nuværende infanteriregimenter, Den kongelige Livgarde og Jægerkorpset er oprettet i tiden mellem 1600-tallets begyndelse og 1700-tallets slutning. I denne lange periode har regimenternes størrelse differeret stærkt. De har således omfattet alt fra én op til seks bataljoner (á ca. 1.000 mand), normalt omfattende såvel liniebataljoner som mindre feltduelige bataljoner under vekslende betegnelser som landeværns-, reserve, for-

stærknings- eller – som i vore dage – lokalforsvarsbataljoner. Uanset størrelsen har regimentsbetegnelsen dog været bevaret, undtagen i perioden 1842-63 og 1865-1951, i hvilke perioder regimenterne var indskrænkede til én bataljon og betegnedes ved »Bataillon« med et nummer foran, oprindeligt ved »Infanteribataillon«, efter hærordningen af 1867 kun ved (nummer og) »Bataillon«, en beklagelig foreteelse, der ikke var med til, som da man havde regimentsnavnene, at styrke de nationale og egnhistoriske bindinger mellem den pågældende landsdels befolkning og afdelingens personel.

I årene 1863-65 var disse gamle, historiske troppede dog atter benævnt regimenter, idet de var formeret med to bataljoner. Regimentet fik et nummer, der svarede til det, bataljonen havde haft siden 1842, og som det atter fik i 1865.

Oprindeligt var de nummererede bataljoner samlede i et antal af fire i brigader eller halvbrigader, en betegnelse, der i 1880 forandredes til »regiment«, hvorved der skabtes et regimentsbegreb i fodfolket af taktisk art uden egentlig forbindelse med det historiske regimentsbegreb. Dette understregedes meget kraftigt derved, at de i »1880-regimentet« indrangerede tre eller fire bataljoner alle beholdt deres fuldstændige af hverandre uafhængige historiske, korpsmæssige egenart, bevarede de numre, der var tildelt dem i 1842, beholdt egen fane og dyrkede egne traditioner helt uafhængig af »regimentet«s andre bataljoner! En række af disse bataljoner udvikledes i 1951 til regimenter på tre bataljoner og derover, og her kom Nordentofts arbejde ind.¹⁶

Krigen, besættelsen og den dybe fornedrelse, værnernes personel og alle forsvarsvenlige kredse følte bl.a. ved opløsningen af hæren i 1943, skabte ved befrielsen og genopbygningen i årene derefter, bl.a. i et vist samarbejde med den engelske hær med dens gamle regimenter, et udtalt ønske om genindførelse af de gamle regimentsnavne og tilsvarende navnefæstelse af nye enheder, som udviklingen og en ny, tidssvarende organisation medførte. Derved ville et nærmere, gensidigt tilhørsforhold til den landsdel/by, hvor pågældende enhed ville blive garnisoneret, formentlig gro frem, såvel hæren som befolkningen til gavn. En sådan

Oberstløjtnant Johan Nordentoft (21/3 1891-4/11 1958). – Han indkaldtes 1891 til fodfolket og gennemgik Hærens Officersskole 1912/14. Premierløjtnant 1914, kaptajn 1927 og oberstløjtnant 1937. 1943 blev han leder af de efter hærens opløsning afleverede afdelingsarkiver. 1946 ansattes han som Krigsministeriets konsulent i bibliotekssager og som leder af Generalstabens krigshistoriske Arbejder, hvor han afløste Jens Johansen. 1952 overtog han efter kaptajn i Livgarden Axel Pontoppidan stillingen som hærarkivar. I forbindelse med opbygningen af hæren efter 1945 udførte han et stort arbejde for at skabe et historisk forsvarligt grundlag for genindførelse af de gamle regimentsnavne samt nye heraldiske emblemer for disse, hvilket blev grundlaget for de navne og den emblematik, hæren har i vore dage. Han var endvidere en habil forsker og flittig skribent, især til »Militært Tidsskrift«. – Foto fra ca. 1951.

Foto: Forsvarets Arkiver

tanke viste sig dog at være visse politiske retninger, der ikke ønskede en dybere åndelig og national binding mellem befolkningen og landets soldater, stærkt imod. Denne modstand var dog til at overvinde.

Nordentoft udarbejdede et omfattende forslag til generelle, klare og logiske retningslinier for regimentsnavnenes form, bygget på skik og brug i hærens 350-årige historie samt regimenternes navne gennem tiderne, deres garnisoneringer og udskrivningsområder m.v. frem til skrivende stund. Endvidere behandlede han i et særligt afsnit forslagene til individuelle emblemer i modsætning til de tidligere noget fantasiløse og ikke traditionsfremmende bataljonsnummertal, der for mandskabets vedkommende blev båret på skulderklapperne eller over den ene brystlomme samt forrest i den høje hue. Disse nye emblemer blev komponerede over afdelingernes historie og evt. tilknytning til landsdele og tilpasset de almindelige heraldiske regler. Sidstnævnte forhold er desværre ikke blevet strikte fulgt ved alle emblemernes udformning.¹⁷

Den sidste officer og militærhistoriker, der som en arvtager af Tuxen skal nævnes ved navn i denne fremstilling, er major Gordon Norrie.

Johannes William Gordon Norrie fødtes den 3. juni 1886 i København som søn af den kendte læge Gordon Norrie og Helga Charlotte, f. Harbou.¹⁸ J.W.G. Norrie havde den lykke at vokse op i et uhyre levende, nationalt præget og historisk interesseret hjem. Faderen, der var søn af skibsklarerer, vicekonsul og kaptajn i Helsingør borgerlige Artilleri William Gordon Norrie, specialiserede sig som øjenlæge og blev senere militærlæge. Efter sin afsked 1920 som stabslæge og chef for Garnisonssygehuset i Rigsgade kastede han sig helt over studiet af medicinens historie og skrev i sit otium en lang række større og mindre værker, for hvilke han hædredes med den medicinske æresdoktorgrad. Norries moder var datter af generalmajor Johannes Harbou og uddannede sig til sygeplejerske. Hun blev en af vort lands første og mest fremtrædende kvindeorganisatorer.¹⁹

Der rullede skotsk blod i major Norries årer. Hans oldefader, Gordon Norrie, kom i 1817 til Danmark og nedsatte sig i Helsing-

ør som skibsklarerer. I øvrigt slægtede Norrie sin fader på. Han havde faderens temperamentsfulde sind og beholdt som denne en sikker og omfattende hukommelse op i sin høje alder, ligesom han tog faderens historiske interesser i arv.

Allerede i barndomshjemmet påvirkedes drengen såvel i militær som historisk retning. I bekendtskabskredsen var der en række officerer, og afstanden til skæbneåret 1864 var ikke længere, end at krigsdeltagere gik ud og ind i hjemmet. Der var ikke i Norries sind tvivl om, at det var officer, han ville være, og den 1. oktober 1908 udnævntes han som 22-årig til premierløjtnant og ansattes ved 9. Bataljon.²⁰ I 1919 kom udnævnelsen til kaptajn, hvorefter Norrie tilbragte en række år som kompagnichef i Sønderborg, hvis minderige omgivelser nærrede de historiske interesser, han havde haft fra sine unge år og tidvis havde dyrket.

I en årrække var Norrie en både hyggelig og myndig lejrkapitajn i Borrislejren, men i 1938 nåede han den ubarmhjertige 52-års aldersgrænse for datidens kaptajner og indtrådte i nummer i reserven. Inden da var Norrie i 1936 blevet ansat ved 1. Regiment (i dag Danske Livregiment), og han blev 1. november 1937 chef for regimentets stabskompani, i hvilken stilling han oplevede sikringsperioderne 1938-40. Efter at være indtrådt i nummer i forstærkningen afskedigedes Norrie endeligt med udgangen af juni 1946. Sin sidste militære kommando havde han i månederne efter den 5. maj 1945 som leder af flygtningelejren i Ballonparken på Amager.²¹

I besættelsesårene kom Norrie til at virke som hjælper for Jens Johansen, der, som skildret, tillige ledede Generalstabens krigshistoriske Arbejder. I denne periode udarbejdede han et meget nyttigt register til »Militært Tidsskrift« for perioden 1870-1940, der udsendtes som et tillægshæfte til tidsskriftet 1941.

Fra 1944 til 1957 var Norrie ansat som leder af Det kongelige Garnisonsbibliotek og knyttedes herefter atter til de krigshistoriske arbejder, som han – af egen drift – ledede i årene 1958-60, hvor der efter Nordentofts død ingen leder var ansat. Da Norrie forlod Garnisonsbiblioteket som 70-årig, ansattes han i Rigsarkivet som dettes militærhistoriske ekspert og blev hurtigt en afholdt

og skattet medarbejder i arkivet, hvor han altid var at træffe ved sin pult i formiddagstimerne, rede til at vejlede enhver i arkivets irgange, og hvor nærv. forf. også har nydt godt af hans beredvillige, men kontante, militære form for bistand i forbindelse med forskningsarbejder.²²

Norrie var altid besjælet af et levende ønske om at nyttiggøre og delagtiggøre andre i sin rige historiske viden, og mange både i og uden for de institutioner, hvor han virkede, har nydt godt af hans store hjælpsomhed. Han efterlod sig en omfattende militærhistorisk produktion, idet han fik publiceret henved 50 tidsskriftartikler og afhandlinger om vidt forskellige, men primært danske krigshistoriske emner. At Norrie også opnåede anerkendelse fra civil side som en habil historisk skribent, fremgår bl.a. af, at han i 1962 fik antaget en større fremstilling om »Felttoget i Mecklenburg 1762« i »Historisk Tidsskrift«. Kort før sygdom til sidst bandt ham til sengen, bragte tidsskriftet hans grundige og kyndigt vurderende oversigt over hærens historiske arbejder frem til 1958, der i særtryk er udsendt som tillægshäfte nr. 1/1966 til »Militært Tidsskrift«.

På sin 80-års dag i juni 1966 modtog Norrie Det krigsvidenskabelige Selskabs Saint-Germain medalje i sølv, og få dage efter tildelte Hans Majestæt Kongen ham Fortjenstmedaljen i Sølv. Disse ærefulde anerkendelser nåede Norrie lidt sent, men dels var det først med de ændrede statutter for prismetaljen i 1964, at denne kunne tildeles »i særlige tilfælde for en mere almindelig indsats i krigsvidenskaben«, dels skulle Norries sidste tre-fire år vise sig at blive hans mest produktive.

Trods sine høje alder deltog Norrie med liv og lyst i de fælles studierejser, som nordiske militærhistorikere har gennemført i de sidste år. Under studiefærden 1963 til skuepladserne i de slesvigske krige imponerede han alle ved at holde hele fem levende og højst instruktive forelæsninger uden manuskript. Norries forelæsning fra studiefærden i Sverige 1964 – den sidste, hvori han deltog – omhandlede Kalmarkrigen, og den er siden i udvidet form – ligesom hans »Bornholms Værns Historie« – tilgået samtlige garnisoners håndbiblioteker.

Major Johannes William Gordon Norrie (3/6 1886-31/10 1966). – Indkaldt som rekrut til 15. Bataljon 1906, premierløjtnant 1908 og kaptajn 1919. Norrie havde rige evner, men tidligt blev han klar over, at det var på militærhistoriens område, hans store interesse lå. Den virksomhed, han gennem mere end 30 år udfoldede på dette felt såvel på forskningens som skribentvirksomhedens område, medførte – ligesom for Tuxen – at hans egentlige livsgerning kom til at ligge her. Hans stillinger i Hærens Arkiv, Det kgl. Garnisonsbibliotek og Rigsarkivet og som rådgiver for Hærstaben begunstigede og stimulerede hans interesse og medførte en optimal udnyttelse af disse særlige, sjældne evner. For sin indsats modtog han Fortjenstmedaljen i Sølv og Det krigsvidenskabelige Selskabs Saint-Germain medalje i Sølv. – Foto fra ca. 1962.

Foto: Forsvarets Arkiver

Endvidere var Norrie medarbejder ved det af Martins Forlag i 1963 udsendte værk om krigen 1864, »Et Hundredårsminde«, hvor han har sat de nordiske frivillige krigsdeltagere et værdigt minde. Som hans mest omfattende krigshistoriske indsats i hans sidste år skal nævnes hans meget væsentlige delagtighed i den fremstilling af krigen 1864, der under oberst Sv. Bjørkes redaktion (med fire års forsinkelse!) udkom i 1968. Endelig bragte »Historiske Meddelelser om København«, årbogen 1966, hans sidste militærhistoriske studie »Militære børneskoler i København«, hvor han med mange levende træk berettede om emnet i perioden fra omkring 1700 og frem til 1868, da disse skoler blev nedlagt.

Norrie var uden tvivl den sidste danske militærhistoriker i hærens rækker, der har erhvervet sig den mest omfattende indsigt i Danmark såvel som nyere militær- og krigshistorie samt i arkivforskning. Tilmed besad han forståelsen for og udviklede med stort held evnen til at fremstille det historiske stof i en form, der havde bud til en vid kreds af læsere både i og uden for hæren.

Major Gordon Norrie slutter indtil videre rækken af militærhistorikere i hæren. Der har senere i realiteten ikke været nogen, der kan siges at have en forskningsindsats, baseret på råmateriale, kilderne, og et forfatterskab bag sig på dette område. Det er en situation, som er besynderlig og givet kan give anledning til mange refleksioner, ydermere når man konstaterer, at de øvrige nordiske landes – samt ikke mindst stormagternes – general- eller hærstabe udfolder et intimt, målrettet samarbejde med civile historikere til løsning af opgaver, hvori begge parter er nødvendige. Det er også yderst beklageligt og uforståeligt, at hæren på det udgivelsesmæssige område har udvist total passivitet siden Jens Johansens dage.

Principielt ønsker hæren dog stadig – trods den anspændte personsituation og mangel på ressourcer i såvel personel som økonomiske midler – at opretholde arbejdsdirektivet fra 1965 for de historiske arbejder:

»Hærstabens militærhistoriske Sektion« (i dag »Hærstabens militærhistoriske Arbejder«) varetager den militærhistoriske forsk-

ning med relation til hæren inden for rammen af følgende opgaver:

1. Gennemfører almene studier vedrørende hærens historie og dansk krigshistorie. Udarbejder artikler og afhandlinger vedrørende disse emner, herunder
 - a) krigshistoriske arbejder i forbindelse med mindeår,
 - b) kulturhistoriske studier over hærens forhold i krig og fred.
2. Besvarer spørgsmål fra militære og civile myndigheder, institutioner og personer vedrørende hærens historie.
3. Samarbejder med Søværnsstabens krigshistoriske arbejder, med militære og civile arkiver, biblioteker og museer, samt med de danske universiteter for så vidt angår militærhistoriske spørgsmål, og med udenlandske militærhistoriske institutioner, specielt i de øvrige nordiske lande.
4. Indsamler historiske oplysninger vedrørende den ældre og den nyere tids militære historie.
5. Udøver rådgivende virksomhed vedrørende arkivalierne ved de under hæren hørende myndigheder.
6. Udarbejder en årsrapport omfattende kalenderåret med beskrivelse af virksomheden i det forløbne år og med oversigt over løbende arbejder og opgaver med henblik på fremtidig virksomhed«.

Man undres yderligere, når man læser, hvad chefen for Det kongelige Garnisonsbibliotek i 1979 oberstløjtnant H. Kroon skrev i forordet til bibliotekets publikation »Nogle synspunkter på militærhistorisk forskning«: »... Resultaterne af den nuværende, metodemæssig stadigvæk ikke fuldt tilfredsstillende undervisning på Hærens Officersskole er imidlertid opmuntrende set i forhold til tidligere. Man kan kun fabulere over, hvad f.eks. en N.P. Jensen, A.P. Tuxen eller Jens Johansen kunne have ført det til, hvis deres basisuddannelse havde haft samme dimension, som den der gives i dag ...« og »... især må fremhæves aspekterne omkring den militærhistoriske metodik, hvis nuværende situation, om end langt bedre end tidligere, stadigvæk kan kritiseres for sine videnskabelige mangler. Det forekommer ret indlysende, at undervis-

ning i militærhistorie aldrig mere kan overlades til læreren i taktik som et venstrehåndsarbejde, men må varetages af en egentlig lærer i militær(krigs)historie«. ²³ Og alligevel skal det understreges, at undervisningen aldrig tidligere i skolens historie har været så velboniteret og videnskabeligt præget og tillige så sporende for kadetternes lyst til senere at tage militærhistorien op til dybere studier, helt i Tuxens ånd, som i de senere år. ²⁴ Her passer ånden i de ord, som stifterne af Det krigsvidenskabelige Selskab i 1871 i en opfordring til medlemskab sendte ud til alle officerer i hæren og flåden, og ordene er for en officer evigt gyldige:

»De seneste Krige i Europa have paa en uomtvistelig Maade godtgjort den overordentlige Indflydelse paa en Krigs Udfald som Forberedelsen har. Hertil regner vi ikke alene den Forberedelse, som paahviler Staten, men lige saa fuldt den Forberedelse, som Officerskorpset kan og bør forskaffe sig selv gennem en i Fredens Dage stadig gennemført Arbeiden paa sin Udvikling; og herved tænke vi da igjen ikke alene paa den praktiske Udvikling, der kun kan erhverves ved en samvittighedsfuld Varetagen af den daglige Tjeneste i dens forskjellige Grene, men ligesaa meget paa den aandelige Udvikling, der kun kan erhverves igjennem aandeligt Arbeide, gennem et omhyggeligt Studium af forskjellige af Krigsvæsenets mange Afdelinger. Den, der ikke under sin Tjenestetid arbejder videre paa sin Udvikling, vil være udsat for efterhaanden at blive en tarvelig Befalingsmand. Et intelligent og oplyst Officerskorps er derfor en af de væsentligste Betingelser for, at en Hær kan siges at være god.« ²⁵

Vor store historiker, professor, dr. phil. Caspar Paludan-Müller (1805-82), der mistede sin eneste søn ved Sankelmark 1864, hjem-søgt som ældre af tvivl om Danmarks fremtid. Han skrev 1879 til den norske historiker Ludv. Daae: »... Af og til har jeg svært ved at fastholde Troen paa, at det meget Arbejde med at oplyse mit Fædrelands Historie er til nogen Nytte! Hvad nytter det et Folk uden Fremtid at kende sin Fortid?« ²⁶

Det er barske ord, men måske forståelige i forbindelse med en momentan depression for en følsom mand, der så smerteligt havde oplevet 1864.

I vor egen tidsalder har en udlænding udtrykt en lignende anskuelse, som forhåbentlig ikke generelt kan heftes på den nation, som en gang fostrede vikinger og senere gønger, om end man måske ved nærmere eftertanke ikke finder alle påstandene helt hen i vejret. På et tidspunkt i november 1941, hvor det i det kæmpende England var småt med sympatien for Danmark som en slags »mønsterprotektorat« i det stortyske rige, skrev den britiske diplomat Rodney Gallup i sit første memorandum til den britiske regering: »... fred, sikkerhed og overflod har svækket den danske morals fibre. Fremstillingen af smør på bekostning af kanoner har resulteret i en fedtdegeneration af kampånden, så Danmark i de senere år synes at være blevet en bekræftelse på Mussolinis maxime: Evig fred udmarver nationens moral. Desuden er det nationale temperament nøgternt, snusfornuftigt og dorsk. En provinsiel middelmådighed synes at være frugten af et socialt system, som har elimineret såvel fattigdom som rigdom. Velfærdet har bragt materialisme og åndelig skepsis med sig, en mangel på vision, inspiration og foretagsomhed reflekteres i stort og småt ...«²⁷

Vender man sig til civile kredse, konstateres det imidlertid, at der trods alt er adskillige tegn på, at interessen for krigs- og militærhistorie i dens forskellige facetter er stigende. Dette gælder også i faghistoriske kredse, hvor den gennem nogle generationer nærmest radikalt infiltrerede tornerosesøvn, faget har lidt under, åbenbart er ved at lette. Således har en række yngre historikere i de sidste år som emner for disputatser valgt begivenheder eller handlingsforløb, der i vid udstrækning dækker dansk militær- og krigshistorie, ikke mindst besættelsestidens.²⁸ Man må dog stadig undre sig over, at et så betydningsfuldt emne som Skånske Krig 1675-79 aldrig har fristet nogen nutidig historiker, og oberst N.P. Jensens værk fra 1900 står stadig uantastet.

I den forbindelse skal fremhæves, at en gruppe militært interesserede studerende ved Københavns Universitet har stiftet »Militærhistorisk Basisgruppe«, hvor militærhistorie i forskellige afskygninger studeres og dyrkes.²⁹ I tilknytning til basisgruppen skal nævnes de åbne konferencer, som »Militærhistorisk Interes-

Fremstillingen af historiske tinfigurer i korrekt bemaling har i de sidste år taget et stort opsving. Figureerne, der dækker næsten alle faser i historien, fremstilles ofte på næsten videnskabelig basis i en glimrende anatomisk udformning og med en bemaling og udrustning, der bygger på studier af landenes uniforms- og udrustningsbestemmelser samt feltreglementer. En særlig afart i denne genre er opstillingen af dioramaer, d.v.s. episoder af fx kendte slag med flere figurer, skyts, heste, skanser m.v. Det her viste diorama fra »All The Queens Men« forestiller engelsk infanteri i kamp u. Napoleonskrigene. Efter ill. i Nils Eric Boesgaards »Tinsoldater og Småfolk«, Forlaget Zac, Kbh. u.å.

Foto: Forlaget Zac

segruppe« afholder hvert andet år, oftest på Frederiksberg Slot, konferencer og seminarer, der er åbne for alle.³⁰

I helt civilt regi er »Dansk militærhistorisk Selskab Chakoten«, der er en forening, der primært tæller interesserede i tinfigursamling og fremstilling og gennemførelse af krigsspil og militærhistoriske ekskursioner.³¹ Her skal også nævnes »Vaabenhistorisk Selskab«, der – om end selskabets medlemmer fortrinsvis er våbensamlere – derved også bliver et militærhistorisk selskab, hvis fornemme årbog behandler såvel våben-, uniforms- som andre militærhistoriske emner.³²

Af mere militær art er »Det militære Læseselskab Rendsborg«, der omkring 1820 blev stiftet af officerer i Rendsborg garnison. Ved rømningen af byen i slutningen af 1863 formodes selskabets bibliotek at være ført til København og siden til Kastellet, måske

fordi 1. Bataljon var den sidste danske infanterienhed, der havde haft garnison her fra 1852-63.

Bogsamlingen blev overtaget af 1. Regiment og i 1964 overdraget det s.å. genoprettede militære Læseselskab Rendsborg, der nu ejer biblioteket, som i øvrigt siden er blevet stærkt udvidet. Siden 1965 har selskabet udgivet »Krigshistorisk Tidsskrift«, der har vundet god udbredelse i både civile og militære kredse.³³

Af ren tjenstlig art er de afdelingshistoriske fremstillinger, som i de sidste år er udsendt, som regel i forbindelse med jubilæer og ofte udarbejdede af forfatterhold af officerer ved pågældende afdeling. Her skal fremhæves »Slagelse som militært domicil« (1979), »Jydske Dragoner 1679-1979« (1979), »Fredericia som garnisonsby i 300 år« (1979) »Forsvarsakademiet 1830-1980« (1980) samt den sidste og mest markante og historisk velunderbyggede, oberstløjtnant af artilleriet P.E. Niemanns store værk »Feltartilleriet i Aarhus 1881-1969« (1981).

Tjenstlige er også de to monumentale fremstillinger, som i slutningen af 1970'erne er udarbejdede og udgivet ved henholdsvis Vestre og Østre Landsdelskommandos foranstaltning og omhandlende alle de militære »domiciler«, d.v.s. kaserne, lejre, flyvestationer, stabsindkvarterer m.m., nuværende som nedlagte, i de to landsdelskommandoers område. Det er historisk-topografiske værker, hvis indhold aldrig tidligere er skildret i dansk historie, en art moderne »Trap Danmark«, som har bud til alle civile historisk interesserede kredse, især lokalhistoriske foreninger. Værkerne er udarbejdede på frivillig basis, primært af en række historisk interesserede officerer fra hæren og flyvevåbnet.³⁴

Også Det kongelige Garnisonsbiblioteks nyttige litteraturoversigter over dansk krigshistorie, som er udkommet over en årrække, samlede af Poul Ib Liebe og Erik Borgstrøm, er et væsentligt hjælpemiddel i forskningen.³⁵

Flere lande har deciderede militærforglag, som specialiserer sig i militærlitteratur, uniformskalendere o.s.v. Her hjemme er det eneste af sådan art »Forlaget Zac«, København, der – foruden at være militærantikvariat – også løbende udsender militær litteratur med såvel emner fra dansk som udenlandsk militærhistorie.

Kaptajn i de franske Chasseurs á Cheval de la Garde 1804-15. – Han er iført sort pelshue m. rød, nedhængende puld, guldgalon og grøn fjer m. rød top. Dertil mørkegrøn dolman m. røde opslag og guldsnore. Paille-gule skindbukser og rødt bælte og gehæng m. guldbesætning. Sabeltasken mørkegrøn m. guldrækkerarbejder og sorte støvler m. guldgalon og kvaster. Bevæbningen er hussarsabel m. messingfæste og messingskede samt felttegn i guldrækkerarbejde. Kolorerede billeder af denne art er i de senere år blevet værdsatte samleobjekter i såvel civile som militære kredse, evt. som kalendere. Nærv. tegning er udført af kunstneren og uniformshistorikeren Chr. Würgler Hansen på basis af studier af den franske hærs uniformsbestemmelser u. Napoleonskrigene.

At denne form for historisk litteratur har fået en øget interesse, ses bl.a. af det forhold, at værkerne i denne genre i vore dage ofte ligger til høje priser hos antikvarerne, og de mest betydningsfulde er nærmest umulige at opdrive.³⁶

En særlig afart af militaria er uniformsbilleder og især kolorerede tegninger af disse. Fortidens farvestrålende uniformspragt er blevet til efterspurgte samleobjekter både i civile og militære kredse. Her har kunstneren Chr. Würgler Hansen skabt sig et navn som landets betydeligste uniformstegner, hvis eftertragtede tegninger og akvareller pryder lokalerne på flere af landets militære tjenestesteder og i mange private hjem.

Vi mangler stadig på dansk et fyldigt, velunderbygget værk om krigens historie. Ingen har, siden kaptajn Daniel Bruun i begyndelsen af dette århundrede udsendte sit 5-binds værk, turdet give sig i lag med den krævende opgave, og feltmarskal Montgomerys »smarte« værk, oversat til dansk, og komplet uden noter og kildehenvisninger kan i virkeligheden kun læses som underholdning, men selvfølgelig give interesserede et all-round kendskab til den internationale krigshistorie.

Rettes blikket bort fra Danmark, er det helt evident at konstatere, at studiet af militærhistorie blandt faghistorikerne så afgjort i de sidste årtier har været inde i en frugtbar opgangsperiode. Den udenlandske, stedfindende debat er bl.a. karakteriseret ved forsøg på at definere militærhistoriens emneområde og dens rolle i totalhistorien. Der kan således næppe herske tvivl om, at fremtiden vil bringe militærhistoriske studier og arbejder, der i langt højere grad er præget af forskelligartede indfaldsvinkler og formål, end det hidtil har været tilfældet.

Her er det karakteristisk, fx i de store, krigsførende nationer under 2. verdenskrig, måske primært Tyskland, der tabte krigen, at jo længere vi fjerner os fra krigstiden, jo mere skal minderne fra de store dage fastholdes, og en strøm af store og små afdelingshistoriske værker ser dagens lys. Selv bøger om SS-korpset, der ved Nürnberg-processen i 1946 blev kendt forbryderisk, udgives nu, både i Tyskland og endog USA med de to vel mest markante om »SS-Division Wiking (hvori de nordiske frivillige på Østfronten

gjorde tjeneste) og »SS-Leibstandarte Adolf Hitler« i spidsen.³⁷ At tiden på dette område læger alle sår, kan herhjemme ses bl.a. med udgivelsen af de tre bøger om »Frikorps Danmark«, det danske ekspeditionskorps i tysk tjeneste på Østfronten.

Det danske forsvar er under stadig udvikling og tilpasning under hensyn til de bevilgede midler, den skiftende udenrigspolitiske situation og den enormt eksplosive teknologiske udvikling, som de små lande begribeligvis har svært ved at følge med i. I de sidste år har man – tvunget af en trist udvikling i vort velfærdssamfund – måttet konstatere en øget udhuling af værnepligten til fordel for en stigende indførelse af langtidshvervede menige.³⁸ Hæren – og de to øvrige værn – har fået en ny personelgruppe til erstatning for en del af den værnepligtige ungdom, et system, der på længere sigt givet vil bidrage til at fremmedgøre forsvaret i store dele af befolkningen. Foretælsen vil sikkert ydermere medføre, at færre unge fra de socialt øverste lag vil finde det tiltrækkende at aftjene deres værnepligt, en byrde, alle befolkningens lag hidtil har været fælles om at bære.

»Det er nødvendigt at sejle!« fastslog romerne. Det kan også udtrykkes således, at det er nødvendigt – pragmatisk eller ej! – at en nation beskæftiger sig med sin historie, for at den opvoksende ungdom ikke skal synke ned til at blive et rodløst bytte for udlandets propaganda. Den er i virkeligheden en del af et lands kulturarv. Det kan også formuleres derhen, at en grundlæggende årsag til at befatte sig med historie er, at historie er en samfundsmæssig nødvendighed. Dette er givet forklaringen på, at der har været historikere allerede i de tidligste samfund af mennesker og længe før udviklingen af den moderne historievidenskab. Hulevægsmalere, skjalde og troubadourer, krønikeskrivere og medicinmænd, sangere og digtere, alle de, der under en eller anden form har taget sig på at bevare og genfortælle beretningerne om svundne perioders berømmelige gerninger og triumfer i en eller anden stamme eller et eller andet samfund, har været historikere. Historikeren er for fællesskabet, hvad hukommelsen er for den enkelte. Et menneske, der har mistet hukommelsen, er ilde stedt. Det har

mistet sin fornemmelse af *identitet*. Et samfund uden historie er i en lignende situation.

I den forbindelse spiller en nations militære historie givet en vigtig rolle. Den tid er naturligvis forlængst forbi, da Danmarks hær drog på erobringstogter til andre lande, ledsaget af troubadourer og bataljemalere. Militære læresætninger, koncepter og doktriner må til stadighed tilpasses efter danske forhold med ét eneste formål: At værne vor hjemstavn mod fremmed vold og styret indblanding indefra og bibringe det danske folk forståelse af, at netop værneviljen er den grundvold, hvorpå en traditionelt frihedselskende nation med en parlamentarisk styreform skal sikre sin beståen som fri, selvstændig stat. Vi må derfor her ubetinget give Clausewitz ret, når han udtrykker:

*»Jeg tror og bekender, at et folk
ikke bør agte noget højere
end sin tilværelses værdighed
og frihed«.*

Noter til: *Prolog*

1. Christopher Duffy: »Militærhistorien og den plads i undervisningen på militære skoler og universiteter«, tr. MT/1966, 115.
2. Klint, 14 ff – De fire førende biblioteker i Danmark for krigs- og militærhistorisk litt. er KGB, SVN bibliotek og FLV bibliotek samt Tøjhusmuseets.
3. Jahn, 457 ff – Studier, 72 ff – Klint, 51 ff – Barnekow m.fl., 2 ff – Barnekow, H. Kroon og Thomas Riis, alle i »Udvalgte problemer i dansk militær historieskrivning«, udg. af KGB (1978) – OB Rolf Kall i sin »Historieskrivning og Historielæsning med særligt Hensyn til Krigshistorie« (1921). Som Barnekow gør opmærksom på, kan de fremførte synspunkter vedr. de kompilatoriske arbejder forekomme delvis forældede og formalistiske, om end der præsenteres flere interessante iagttagelser.
4. Foruden anf. værk kan peges på N. P. Jensens »Den skaanske Krig 1675-1679« (1900) og hans store fremstil. om »Den fransk-tyske Krig 1870-71« (1896) – Fx kan det undre, at ofte selv rutinerede historikere knapt nok sanser forskellen mellem fx en sergent og en premierløjtnant.
5. Dansk bio. Lex, I, 445 f – Kr. Erslev: »Historisk Teknik. Den historiske undersøgelse fremstillet i sine grundlinier«, 2. udg. (1968) – Clausen, 32 f – Hørby, 40 ff – Ellen Jørgensen: »Historiens Studium i Danmark i det 19. Aarhundrede«, 113 ff (1943) – Manniche, 115 ff – 273 ff – 289 ff – 146 ff – 267 ff.
6. Smsts. samt cand.mag. H.C. Bjerg i »Barnekow m.fl.«, 7 f – Ellen Jørgensen: »Historiens Studium i Danmark i det 19. Aarhundrede« 113 ff (1943) – Manniche, 146 ff – 267 ff – 316 ff.
7. Gordon Norrie i »Hærstabens historiske Arbejder«, tr. »Hist.T.«, 12. rk., bd. I, 673 ff (citat fra 673) (1963).
8. Dansk bio. Lex, I, 60 f – Clausen, 89 – Manniche, 115 ff – 273 ff.
9. Jahn, 457 ff – Barnekow, 1 ff – Drøftelse m. afdøde rigsarkivar, dr. phil. Johan Hvidtfeldt – Manniche, 289 ff – 291 ff.
10. Smsts. samt pletvis i »Barnekow m.fl.«
11. Smsts. samt Studier.
12. Smsts.
13. E.O.A. Hedegaard: »Slaget ved Kadesh 1296 f.Kr. Historiens første kampvognsslag«, tr. MT, 122 ff, marts 1980 – Se også fx K.V. Nielsen i »Barnekow m.fl.«, 55.
14. Til disse hører fx hovedparten af danske afdelingshist. fremstil., hvis hist. valør desværre ofte er blevet overdøvet af forf. el. afd. ønske om at skrive et hæders- eller mindeskrift – fx i forb. m. et jubilæum – og værkerne fremtræder ofte som afdelingernes saga i stedet for deres velunderbyggede historie – se også Klint, 54 ff.
15. Perioden, politisk, åndeligt og – til

en vis grad – militært er fyldigt skildret i bl.a. Pol. Danmarkshistorie, bd. 11 og 12 (1964-65)

16. Smsts.

17. Kr. Erslev: »Grundsætninger for

historisk Kildekritik« (1892), »Historikeren i sit Værksted« (1907), »Historisk Teknik« (1968) – Clausen, 62 ff – Studier – Jahn – Hørby

Noter til: 1. *Drengen og løjtnanten*

1. Stamopl., FA – Lev.beret., Ordenskap. ark.
2. Div. steder i »Br. t. T fra Bønder, Lærere o.l. navnlig fra Als 1866-1928«, læg i pk. 24, T priv.ark.
3. Lev.beret., Ordenskap. ark.
4. »Br. t. T fra Familien Bournonville 1865-1895«, pk. 10, T priv.ark. – Om Bournonville, se selvbio. »Mit Teaterliv 1848-78«, »Efterladte Skrifter« (1891) og »Den danske Ballet 1870-1915« (1915) samt Dansk bio. Lex, I, 202.
5. »Br. t. T fra Moderen, Augusta f. Bournonville 1890-1906«, »Br. fra T t. do. 1890-1906«, »Br. t. T fra Søsteren Kommunalærerinde Charlotte T 1906-1928«, »Br. t. T fra Broderen, Sekondløj. M.P.T. (død 17/3 1891)«, alle pk. 6, T priv.ark.
»Br. t. T fra Broderen, Forpagter A.V.T. (død 6/6 1900)«, pk. 7, T priv.ark.
»Br. t. T fra Broderen, Kaptajn i Flaaden C.L.T. (død 20/1 1920) og Hustru Minna, f. Wolfhagen 1866-1917«, pk. 8, T priv.ark.
6. »Br. t. T fra Familien Bournonville 1865-1895«, pk. 10, T priv.ark.
7. Gørtz, 17.
8. Aug. Bour. t. T 22/2 65, pk. 10, T priv.ark.
9. T t. Aug. Bour., div. br., pk. 10, T priv.ark.
10. Gørtz, 17 f – T t. og fra Gørtz 1865-1928, pk. 20 og 21, T priv.ark. – Dansk bio. Lex, I, 629.
11. Minder, 78 ff – P.M.T t. T 27/8 66, pk. 2, T priv.ark. – Drøftelse m. pastor Eskil Rasmussen, Tandslet Præstegård.
12. Aug. Bour. t. T 3/8 67, pk. 10, T priv.ark.
13. Hauch Fausbøll: »Studerterne fra 1871« (1912) – Minder, 78 ff.
14. Stamopl., FA – Lev.beret., Ordenskap.ark.
15. Arne Hoff og Anton Hvidt: »Kongens tro regiment og hjemmenværn til lands«, 51 (1955).
16. Stamopl., FA – Div. br. t. forældre og Aug. Bour., pk. 4-8 samt 10, T priv.ark. – Minder, 78 ff.
17. Aug. Bour. t. T 8/12 72, pk. 10, T priv.ark.
18. Smsts.
19. Arne Stevns: »Vor Hær i Krig og Fred«, II, 347 ff – Trap, 6 ff – Politikens Danmarkshist., bd. 12, 19 ff – Hær IV, 5 f.
20. Smsts.

21. Hærloven af 1867, FA – Hær, IV, 6 ff.
22. N.P. Jensen: »Den fransk-tyske Krig 1870-71« (1896) – Reskr., res. – Haxthausen – Pol. Danmarkshist., bd. 12, 157 ff – Hær, IV, 6 ff.
23. Håndbøger for HRN, SVN og FLV og personeloversigter, FKO ark.
24. P.Fr. Rist: »Fra Støvlet-Tiden«, 56 ff (1884).
25. H.F. Bilsted: »Om Officers-Adel og »von«, tr. MT, 354 f (1904).
26. Div. hof- og statskalendere, 1870 ff – Pol. Danmarkshist., bd. 12, 19 ff.
27. Johs. Nielsen: »Demokratiet og krigen«, 149 ff (1971).
28. Pol. Danmarkshist., bd. 12, 19 ff.
29. Hedegaard, I, 181 ff – Pol. Danmarkshist., bd. 12, 19 ff.
30. Smsts.
31. Smsts. samt Hær, IV, 5.
32. Minder, 78 ff – M.h.t. krigens forløb, se GST 64.
33. Minder, 78 ff – E.O.A. Hedegaard: »H.C. Andersen 1848-50 og 1864. Et bidrag til lit. om digteren og de slesvigske krige«, 299 f (1980).
34. Smsts. 22 – Aug. Bournonville: »Mit Teaterliv 1848-78« og »Efterladte Skrifter« (1891) – Dansk bio. Lex, I, 202 – Div. br. t. T, pk. 10, T priv.ark.
35. Stamopl., FA – Lev.beret., Ordenskap. ark. – T t. P.M.T, bl.a. 22/1 76, pk. 4, T priv.ark.
36. Gørtz, 17.
37. Officersskoler, 141ff – Udd. af hærens linieofficerer 1713-1963, v. Mogens Rosenløv, 121ff (1963).
38. Studier i FA viser, at kun enkelte prot. m. sådanne standpkt. eksisterer. Først fra omkring århundredskiftet er bevaret egentlige karakterprot., jf. medd. fra hærarkivaren OB E. Weigaard-Jørgensen og registrator E. Borgstrøm, FA.
39. Extrakt af standpkt.prot. 1874-74 fra HO, FA.
40. Smsts. samt Minder, 86.
41. Div. br. fra T t. P.M.T, pk. 4, T priv.ark.
42. Div. br. fra T t. P.M.T. og Aug. Bournonville, pk. 4 og 10, T priv.ark.
43. Smsts. samt Officersskoler, 141ff.
44. Smsts.
45. T t. P.M.T 22/1 76, pk. 4, T priv.-ark. samt Officersskoler, 141ff – M.h.t. lærerstaben på HO 1874-76, se Officersskoler, 170ff.
46. Stamopl., FA.
47. Tuxen, 261.
48. Smsts., 251.
49. H.C. Andersen skriver i dagbogen f. 15/11 71: »... Besøgt Bournonville som boer [foruden i Fredensborg] meget smaat paa Vandkunsten No 3, tredie Sal; hele Familien elskværdig mod mig, jeg [læste] for dem den store Søslinge; en Søn af Augusta Tuxen, født Bournonville, var der og alt Student. Hvor man dog bliver gammel ...«, jf. »H.C. Andersens dagbøger 1871-1872«, bd. IX, 166 (1975).
50. C.W. Ceram: »Fund, Forskere og Fortids Gaader«, 54ff (1955).
51. Om krigsvæsenets udvikl. i perioden omkr. 1870, se bl.a. Michael Howard: »Krigene i Europas Historie«, 116ff (1977) – Om de tak-

- tiske principper, se – foruden div. regl. i FA og KGB – N.P. Jensen: »Exempelsamling af Krigshistorien« (Viborg 1869) og »Infanteritaktikkens Udvikling fra Frederik II til Nutiden«, afsnittene »Bagladegeværets Optræden paa Kamppladsen i Felttogene 1864 og 1866«, »Taktiken under Felttoget 1870-71« samt »Felttoget 1877-78« (1882).
52. Tuxen, 250f.
 53. Smsts. samt Gørtz, 17.
 54. Tuxen, 250ff.
 55. Smsts. – Bio. i 15de Bataillons Historie, 316ff.
 56. Smsts., – Bio. i 15de Bataillons Historie, 318f.
 57. Tuxen, 255f.
 58. Smsts. – Om uoff. korpsets still., se bl.a. Krøier og Hinge: »Den danske Underofficer«, 269ff (1916), som må siges at være hovedværket.
 59. Tuxen, 257ff.
 60. Div. br. t. familien, pk. 4 og 10, T priv.ark. – Tuxen, 258ff.
 61. Gørtz, 17ff.
 62. De cit. regl. i KGB regl.saml.
 63. T priv.ark. – Brevsaml. må studeres i sin helhed for at give et samlet indtryk. – Div. off. aktstykker og excerpter m.v. i FA.
 64. Smsts. samt Gørtz, 17ff og Rockstroh smsts.
 65. Straffeliste f. T, FA.
 66. Smsts.
 67. GST hist. Arb. er i nogen grad skildret hos Norrie, 17ff og Klint, 53ff – Norrie er stort set kilde f. Klint.
 68. Stamopl., FA.
 69. Smsts.

Noter til: 2. *Forskeren*

1. Samlede oversigter over da. militærhistorikere blandt HRN og SVN off. findes i Norrie og Klint.
2. Gørtz, 17ff.
3. Her er såvel Norrie som Klint benyttet. Begge bygger dog på T foredrag v. det nordiske historikermøde i Kria. 1920, tr. »Det krigsvidenskabelige Selskab 1871-1921«, 49ff (1921) – Se endv. Barnekow m.fl., 1ff – Barnekow, 1ff.
4. Smsts.
5. Smsts.
6. Jahn er biograferet i E.O.A. Hedegaard: »Ferdinand Heinrich Jahn. En dansk hærhistoriker«, tr. MT nov.-dec. 72.
7. Smsts.
8. Som note 3.
9. Smsts.
10. Smsts. – De anf. værker er alle i KGB.
11. Officersskoler (læseplaner m.v.), 141ff.
12. Div. pers. i Dansk bio. Lex samt Hørby, 1 og 15ff.
13. Smsts.
14. Stamopl., FA – Dansk bio. Lex,

- II, 30 – Richter, I, 216 – Officersskoler, 174.
15. Smsts.
 16. Stamopl., FA – Dansk Art. Tidsskr., 2. hefte, 67f, marts 1920 – Officersskoler, 174f – Dansk bio. Lex, II, 561f.
 17. Smsts.
 18. Smsts.
 19. Smsts.
 20. Smsts.
 21. Anf. værk er i KGB.
 22. Dansk bio. Lex, III, 605ff – Udv. problemer, 1ff – Barnekow, 82ff – Hørby, 27ff.
 23. Smsts. samt Fabricius, 387.
 24. Smsts.
 25. Smsts.
 26. Fabricius, 403.
 27. Smsts., 401 – Dansk bio. Lex, I, 525.
 28. Smsts., 389 – Dansk bio. Lex, I, 211f.
 29. Brevveksl. m. familien Bournonville 1865-1895, pk. 10, T priv.ark. – Se endv. Aug. Bournonville: »Mit Teaterliv 1848-78«.
 30. Clausen, 30f – Hørby, 15.
 31. Smsts. samt Barnekow m.fl., 17f.
 32. Smsts.
 33. Clausen, 28ff.
 34. Br. t. og fra udenlandske historikere er primært indeholdt i pk. 23, 24, 26-28, T priv.ark.
 35. Pk. 10, T priv.ark.
 36. Aug. Bournonville t. T, fx 4/9 77, pk. 10, T priv.ark.
 37. Fx Har t. T 11/12 79, pk. 18a, T priv.ark.
 38. T br. t. fx P.M.T. 1876-81, pk. 4, T priv.ark.
 39. Fx Axel Storch: »Krigens Teori. Fra Clausewitz til Liddell Hart. Forelæsninger for officersskolens ældste afdeling« (1951) – Se også »Et hundredårsminde« etc. (1971).
 40. Victor Krohn er biograferet i E.O.A. Hedegaard: »Oversergent Victor Krohn. »Kastelletshistoriker«. Et militær- og personalhistorisk bidrag til hærens historie«, tr. MT maj-juni 1979.
 41. T excerpter t. 10-bd. værket er i FA. De er dog ufuldstændige og m. mange lakuner. Resten er formentlig tilintetgjort af T selv.
 42. Om Har, se Stamopl., FA – Dansk bio. Lex, II, 10 – Har priv.ark. beror i RA, men indeholder ikke meget om hans virksomhed som mil.historiker.
 43. Dansk bio Lex, II, 10f.
 44. Stamopl., FA samt Dansk bio. Lex. II, 10f.
 45. Br. t. og fra T og Har 1875-1912, pk. 19 og 19, T priv.ark.
 46. Stamopl., FA – Norrie, 29.
 47. Stamopl., FA.
 48. Udtryk herfor kommer t. syne pletvis i hele priv.ark. samt hos Gørtz, 18f – Om foreningen, se »Officersforeningen i København 1880-1980. Nogle træk af foreningens historie« (1980).
 49. Trap, I, 123ff samt Bournonvilles egen selvbio.
 50. Jubilæumsskriftet »Et Hundredårsminde« etc., der kom 1971, behandler relativt udførligt selskabets start, mændene bag denne og selskabets historie.
 51. Stamopl., FA – Dansk bio. Lex, III, 227f – Norrie, 26f – Klint, 59f

- Bio. af OB J.O. Jensen i 15de Bataillons Historie, 326ff.
52. Smsts. – Vedr. tapperhedsmedaljen, som aldrig uddeltes: V. KfA nr. 31 af 9/5 1864 havde Kg, iflg. Krigsmin. indstil, approberet som følger:
»Som Udmærkelsestegn for Militaire, der i Krigen særligt udmærke sig ved Tapperhed og Conduite, indstiftes en Medaille, der uddeles af Hans Majestæt Kongen; denne Medaille bliver et fælles Hæderstegn for saavel Officerer som for Underofficerer og Menige; Medaillen præges ordentligvis i Sølv, men kan for særdeles Vaabendaad uddeles præget i Guld;«
53. Smsts.
54. Hovedværket om 1700-tallets hær er Rockstroh samt – t. en vis grad – St. nor. Krig.
55. Krigshist., 56f.
56. Stamopl. – Lev.beret., Ordenskap. ark.
57. Korpsets hist. er skildret i E.O.A. Hedegaard: »Det militære Gendarmerikorps 1885-94«, Krigsh. T, nr. 1, 1967.
58. Værket skulle hedde: »Den danske Generalstabs Historie, udarbejdet ved Generalstaben« (1886-89) – Se Norrie, 25 – Richter, II, 21.
59. MT, 1886 – Se også Howard, 93ff.
60. Kohl, 60ff.
61. Stamopl. f. T og Har, FA – Div. br. i tiden 1885-91, pk. 18-19, T priv.ark.
62. Se bl.a. Har t. T 16/2 87, pk. 18a, T priv.ark.
63. Rist. t. T (udat., formentlig ca. 1887), pk. 22, T priv.ark.
64. Korresp. foreligger primært i pk. 22, T priv.ark. – Norrie, 26f.
65. I Lau. Pedersens store 2-bd. værk »Helsingør i Sundtoldtiden 1426-1857« (1926) får byens store garnison gen. flere hundrede år en ret stedmoderlig beh., et tegn på, at forf. ikke har interesseret sig for denne vigtige del af byens hist.
66. Stamopl., FA – Lev.beret., Ordenskap. ark.
67. Stamopl., FA – Om garnisonslivet i Helsingør omkr. 1890 er af OL A.V. Helk i »Fortællinger af 18' Bataillons Historie (2' Jægerkorps)«, 130ff (1935) givet en fremstil.
68. Se især korresp. m. Har, Gørtz samt off. og historikere i ind-og udland, div. pk.
69. MT, 1888, 305ff.
70. Thiset er især kendt for sine udgivelser om danske segl fra 13.-17. årh.
71. Om Har holdning t. »Royal Da-nois«, se Har. t. T 12/9 88, pk. 18a, T priv.ark.

Noter til: 3. Medlem af Generalstabens krigshistoriske Arbejder

1. Norrie, 19f – Klint, 56ff – Omtalte konti har forf. ikke kunnet efterspore i GST krigsh. Arb. Heller ikke i nuv. Hærstabens mil. hist. Arb. findes materiale om dem.
2. Hans arb. er udførligt skildret af ham selv i forsvarsskriftet og – på baggrund heraf – senere af Norrie, 18ff og Klint, 55ff – Se også Ellen Jørgensen: »Historieforskningen i Danmark i det 19. Aarh.«, 155 (1943).
3. Norrie, 19ff – Se også Hedegaard, I-II.
4. Stamopl., FA – Norrie, 21f.
5. C. Th. Sørensen: »Min historiske Virksomhed ved Generalstabens« (1890) samt Norrie, 22ff – Helge Klint: »Krigshistorikeren C. Th. Sørensen 1824-1914«, tr. Krigsh. T., nr. 3, 37ff (1975).
6. Stamopl., FA – Richter, II, 270 – Norrie, 23ff.
7. Kohl, 76.
8. Har t. T 1885-91, pk. 18-19, T priv.ark. – Stamopl., FA.
9. Stamopl., FA.
10. Norrie, 25ff – Krigshistorieskrivning, 61f – E.O.A. Hedegaard: »Det militære Gendarmerikorps 1885-1894«, tr. Krigsh. T., nr. 1, 5ff (1967).
11. Hær, IV, 23.
12. Smsts., IV, 14 og 15ff.
13. MT, 1891, 73ff – Dansk bio. Lex, II, 553.
14. Stamopl., FA – Lev.beret., Ordenskap. ark.
15. Stamopl., FA – Minder, 80f.
16. Stamopl., FA.
17. Bl.a. OL S.A. Sørensen t. T 12/9 92, pk. 22, T priv.ark.
18. Fabricius, 398.
19. Jensen, II, 140 – Barnekow, 3ff.
20. Smsts.
21. Stamopl., FA.
22. Fx pr. Chr. t. T 5/4 93, pk. 1, T priv.ark. – »Den kongelige Livgarde«, v. Axel Pontoppidan, II, 11 (1942).
23. Knud Fabricius: »Danmarks Konger«, 416 og 484ff (1944) – Hedegaard, II, 376 – Bramsen, I, 83f.
24. Knud Fabricius: »Danmarks Konger«, 539ff (1944) – Kaarsted, 53f.
25. Bramsen, II, 288f.
26. Se den indbyrdes brevveksl., pk. 1, T priv.ark.
27. I T priv.ark., pk. 1, findes en lang række svartelegrammer på T lykønsk., alle holdte i den bekendte, korte stil, som var et særkende, f. CHR X, ikke blot over for Hitler.
28. T t. Har i en rk. br. fra 1894, pk. 18, T priv.ark.
29. Stamopl., FA.
30. Jensen, 152 f – Anf. værk.
31. Mange br. i pk. 22-28, T priv.ark.
32. Stamopl., FA.
33. Klint, 60.
34. Stamopl., FA – Dansk bio. Lex, III, 227f.
35. Stamopl., FA – Lev.beret., Ordenskap. ark.
36. Museum, 1896, I. halvbd., 278ff.
37. Forord t. værkets bd. 1. – Norrie, 28f – Klint, 60f – Krigshist., 57f.
38. Div. pkt. i br. kan – efter drøftelse

- m. generallæge S. Trier, FKO – formentlig tydes som en lungetuberkulose, som dengang var betydelig sværere korrekt at diagnosticere end i vore dage.
39. Stamopl., FA – Lev.beret., Ordenskap. ark.
 40. Smsts.
 41. Smsts.
 42. Indberet. t. GST, gengivet i KN Arnold Lobedanz: »Rekrutuddannelse. Den italienske militær-gymnastiske Metode omplantet paa dansk Grund ved 2. Bataillon 1901« (1901).
 43. Smsts. – Dansk bio. Lex, II, 511.
 44. Stamopl., FA – Lev.beret., Ordenskap. ark.
 45. Lev.beret., Ordenskap. ark.
 46. Div. gensidige br., bl.a. i pk. 18a, T priv.ark.
 47. Lev.beret., Ordenskap. ark.
 48. Gørtz, 17 – M.h.t. undervis. i geodæsi, se Officersskoler, 190ff samt E.O.A. Hedegaard: »Generalstabens Guidekorps. Et Bidrag til Generalstabens og Underofficerskorpsets Historie«, 57ff (1968).
 49. Søren Nielsen: »Træk af boernes historie«, tr. Krigsh. T. 1977/78 – Montgomery of Alamein: »Krigens historie«, 452f – Kulturhistorien, 404ff.
 50. Smsts.
 51. Smsts.
 52. Anton Hvidt: »Dansk infanteris uniform og oppakning gennem de sidste 200 år«, 9, (u.å.).
 53. Axel Pontoppidan: »Den kongelige Livgarde«, II, 37ff (1942).
 54. Pr. Jean af O. t. T 5/5 1900, pk. 1, T priv.ark.
 55. Stamopl., FA – Jensen, I-II – Dansk bio. Lex, II, 233f – Stedvis i Barnekow – T omtaler ham anerkendende i »Krigshist.« 59.
 56. Smsts. – Jensen, II, 163 – De fejlagtige opl. er anført Barnekow, 95.
 57. C.T.: »Nogle Bemærkninger til Oberst N.P. Jensens »Den anden slesvigske Krig 1864«, tr. MT, 266ff (1900).
 58. Smsts.
 59. Smsts. – Jensen, II, 163.
 60. N.P. Jensen: »Et Tilsvar«, tr. MT, 382ff (1900).
 61. Jensen, II, 163.
 62. Pol. Danmarkshist., bd. 12, 440 – Dansk bio. Lex, II, 283f og 566 f.
 63. Stamopl., FA – Lev.beret., Ordenskap. ark. – Bidrag, 326.
 64. Stamopl., FA – Norrie, 29.
 65. Stamopl., FA.
 66. Br. t. og fra A.G.H. Stille, pk. 26, T priv.ark.
 67. Barnekow, 14.
 68. Stamopl., FA – Lev.beret., Ordenskap. ark.
 69. St. nor. Krig, bd. 2, forord – T excerpter i FA – Dansk bio. Lex, III, 619.
 70. St. nor. Krig, bd. 2, forord.
 71. Br. t. og fra J. Petrelli, pk. 26, T priv.ark. – T excerpter i FA.
 72. Smsts. – Kungl. Militärhögskolan, Militärhistoriska Avdel. skr. af 27/10 1980 t. forf. – »Svenska män och kvinnor«, 92f (Stockholm).
 73. T t. Oscar Munthe (f. 1862) 24/5 1904, pk. 26, T priv.ark.
 74. Br. t. og fra Har, pk. 18a, T priv.ark. – Hær, V, 5 – Kulturhistorien, 412ff.
 75. Gørtz t. T 1906, pk. 20, T priv.ark.

- Dansk bio. Lex, I, 629.
76. Stamopl., FA.
77. Stamopl., FA – Berl. T. 4/3 1923 – De for ham kedelige forflyt. beklages ofte i hans br., T priv.ark.
78. Stamopl., FA – Opl. fra Frederiksborg Amts hist. Samfund.
79. Stamopl., FA – Berl. T. 4/3 1923.
80. Stamopl., FA – Lev.beret., Ordenskap. ark.
81. Forfrem.bedøm. f. T, FTR ark., FA.
82. Smsts.
83. Stamopl., FA – Div. nekrologer, FA – Dansk bio. Lex, I, 246.

Noter til: 4. *Generalen*

1. T t. Har 8/6 08, pk. 19, T priv.ark.
2. A.A.B. Kühnel: »Bør Jylland opgives?«, tr. Krigsh. T., nr. 2, 47ff (1977) – Helge Klint: »Saint-Germain«, særtryk af MT v. overrækkelsen af Saint-Germain medaljen i sølv 1975 t. forf.
3. Hær, V, 7ff.
4. Stamopl., FA.
5. Forfrem. bedøm. f. T, 1908 og 09, FTR ark., FA.
6. Stadsarkivar G. Hille t. T 2/1 09, pk. 28 samt T t. Har 4/5 08, pk. 19, T priv.ark.
7. Stamopl., FA – Lev.beret., Ordenskap. ark.
8. Gørtz t. T 15/1 09, pk. 20, T priv.ark.
9. Hærloven af 1909, FA.
10. Hærloven er i store træk skildret i Hær, V, 7ff.
11. Hær, V, 7ff – Danmarks Hær, I, 70f.
12. Smsts.
13. Smsts. samt fx A. Nielsen: »Hovedtræk af vore forsvarslove som baggrund for landets udenrigspolitik i tiden fra århundredskiftet til vore dage,« MT, 1953, 342ff.
14. Smsts. samt Pol. Danmarkshist., bd. 13, 35ff.
15. Kronpr. Chr. t. T 10/8 1910, pk. 1, T priv.ark. – Kopibog f. Det krigsv. Sel. 1906-13, Det krigsv. Sel. ark.
16. Stamopl., FA.
17. Forfrem. bedøm. f. T 1910, FTR ark., FA – Stamopl., FA.
18. Stamopl., FA – Lev.beret., Ordenskap. ark.
19. E.O.A. Hedegaard: »Den militære feltmarskalstavs historie. En våben- og krigshistorisk studie«, 39 (1979) – Først m. det stigende NATO-samarbejde e. 2. verdenskrig blev v. forsvarsloven af 1950 »forsvarschefen«, der kan sidestilles m. tidl. perioders »generalfeltmarskal«, udnævnt t. general/admiral og fik HRN, SVN og FLV samt HJV u. sin kommando.
20. B.T. 22/10 1924.
21. Stamopl., FA.
22. Smsts. samt Lev.beret., Ordenskap. ark.
23. A.N. Hvidt: »Københavns Befæst-

- ning 1886-1962«, sætr. af Hist. medd. om Kbh., 91ff, årbog 1964.
24. Smsts. samt Hær, V, 20ff.
 25. Hær, V, 22f – Pol. Danmarkshist., bd. 13, 37f.
 26. T t. Gørtz 19/6 14, Gørtz' priv.-ark.
 27. Stamopl., FA – Lev.beret., Ordenskap. ark.
 28. Stamopl., FA.
 29. Smsts., FA – Lev.beret., Ordenskap. ark. – Jahn.
 30. OL Hottenbroth t. T 5/7 13, pk. 28, T priv.ark.
 31. Kg ceremonimesters skr. 19/6 14, pk. 1, T priv.ark.
 32. T t. Gørtz 16/7 14, Gørtz' priv.-ark.
 33. Et Hundredårsminde, 47 (1971) – Pol. Danmarkshist., bd. 13, 37ff – Schultz' Danmarkshist., III, 14ff (1942).
 34. KfH/1914, aug. – Hær, V, 30ff.
 35. Schultz' Danmarkshist., VI, 14ff (1943) – Hær, 30ff.
 36. Smsts. – Pol. Danmarkshist., bd. 13, 40ff.
 37. Smsts.
 38. Hær, V, 26ff.
 39. KfH/1914, aug. – Hær, V, 26ff.
 40. Div. br. fra Har t. T aug. 14, pk. 18b, T priv.ark.
 41. Chef/GST GM P. Berthelsen t. T 6/8 14, pk. 22, T priv.ark.
 42. T t. Har 6/8 14, pk. 19b, T priv.-ark.
 43. Gørtz t. T 19/8 14, T priv.ark. – T t. Gørtz 20/8 14, Gørtz' priv.ark.
 44. Gørtz t. T 19/8 14, pk. 2o, T priv.-ark.
 45. Div. br. mel. Gørtz og T, Gørtz' og T. priv.ark. – Hær, V, 34ff.
 46. Indtrykket fås v. læsning af div. skr. i Gørtz' og T priv.ark.
 47. Kg t. T 27/9 14, pk. 1, T priv.ark.
 48. OL Hottenbroth t. T 28/9 14, pk. 28, T priv.ark.
 49. Schultz' Danmarkshist., VI, 24ff – Hær, V, 30f.
 50. H. Boeck t. T, br. 1914-17, pk. 22, T priv.ark.
 51. Gørtz t. Kg 21/1 15, Gørtz' priv.-ark.
 52. Smsts. påført en rk. blyantsbemærk. af Gørtz om sagens forløb.
 53. Munch, bd. III.
 54. Indbyrdes koresp. 1914-18 i Gørtz' og T priv.ark.
 55. Minder, 218.
 56. T i flere br. t. Gørtz 1914-16, Gørtz' priv.ark.
 57. T t. Gørtz 29/7 15, Gørtz' priv.-ark.
 58. Ol Hottenbroth t. T efterår 15, pk. 28, T priv.ark.
 59. GM H. Castenschiold t. T 13/11 15, T priv.ark.
 60. T t. Gørtz 2/12 15, Gørtz' priv.-ark.
 61. Anton Hvidt: »Dansk infanteris uniform og oppakning gennem de sidste 200 år« (u.å.).
 62. Hær, V, 44 – Schultz' Danmarkshist., VI.
 63. Stamopl., FA – Lev.beret., Ordenskap. ark. – Opl. fra Det nationalhist. Mus. på Fr.borg Slot.
 64. Opl. fra arkivar N. Bartholdy, Heraldisk Sel. – P.B. Grandjean: »Dansk Heraldik« (1919) – Sv. Tito Achen: »Danske adelsvåbener«, 397 (1973) – Adelspatent f. C.F.M. de T af 31/3 1749, RA.
 65. T t. Gørtz 22/12 16, Gørtz' priv.-

- ark. – Kopibog f. Det krigsv. Sel. 1906-13, 106 og 190, Det krigsv. Sel. ark.
66. T. t. Gørtz, udat. (juni 17) Gørtz' priv.ark. – Dansk bio. Lex, II, 566f.
67. Munch, III, 254.
68. P. Munch t. Overkommandoen, Krigsmin. skr. FTR J. nr. 4/6 17, bilagt Gørtz t. T, pk. 20, T priv.-ark.
69. T t. Gørtz 7/6 17, pk. 20, T priv.-ark.
70. Munch, III, 254.
71. Smsts., III, 255 – Vedr. afskedsaldre f. off., herunder generalsklassen, se KfH B.15 af 14/10 09, hvori hele hærloven af 1909 er optaget. Pers. af generalsklassen kunne sidde i stil. t. 70-års aldersgrænsen, men kunne gå m. højeste pens. v. det fyldte 65. år.
72. Smsts., III, 256f.
73. Smsts.
74. Smsts., III, 258f – Hær, V, 45ff.
75. Smsts., III, 260ff – Hær, V, 46ff.
76. Smsts.
77. Gørtz t. T 3/8 17, pk. 20, T priv.-ark.
78. Munch, III, 265ff.
79. Smsts., III, 267f.
80. Smsts., III, 268f.
81. Smsts.
82. Smsts.
83. KfH A.52 af 6/8 17, FA.
84. Stamopl., FA – Lev.beret., Ordenskap. ark. – Berl. T. 4/3 23.
85. Hær, V, 46ff.
86. Munch, III, 274.
87. Smsts.
88. Smsts., III, 269.
89. MT, årg. 1917, 400ff.
90. Div. br. t. Gørtz 1917-18, pk. 20, T priv.ark.
91. Hær, V, 51.
92. Tage Kaarsted: »Påskekrisen 1920«, 30f (1969) – Hær, V, 51.
93. Stamopl., FA – KfH A. 31 af 4/5 18, FA.
94. Munch, III, 332f – Hær, V, 51.
95. Div. pkt. i br., pk. 20, T priv.ark.
96. Stamopl., FA.

Noter til: 5. *Æresdoktoren*

1. Nekrologer i »Nationaltid.« 18/5 18, »Vort Land«, »Politiken« 19/5 18 og »Ill. Tid.« 26/5 18.
2. Omfat. brevveksl. m. bønder, lærere m.fl., primært fra Als 1866-1928, pk. 24, T priv.ark.
3. »Inbjudning Till Filosofie Doktorpromotion vid Lunds Universitets Tvåhundrafemtioårsfest Den 27 September 1918 af Promotor« (Lund 1918).
4. Fil. dr. Carl-Axel Gemzell: »Den mil.hist. forsknings situation og ressourcer i Sverige«, tr. Barnekow m.fl., 11ff.
5. Lunds Univ. skr. t. forf. af 12/1 18.
6. T t. prof. Joh. Thyrén 23/10 18, Lunds Univ. ark.
7. OB M. Birke t. T sep. 18, pk. 22, T priv.ark.

8. Stamopl., FA – Dansk bio. Lex, II, 10 Persh. T, 7. rk., bd 4, III (1920).
9. Officersskoler, 161ff.
10. Det kgl. Bibl. skr. af 7/9 28 t. T, T priv.ark.
11. Fx korresp. m. sv. prof. i Göteborg, senere rigsarkivar H. Almqvist (3/2 19), pk. 26, T priv.ark.
12. Stamopl., FA.
13. Smsts. samt Norrie, 31f.
14. Dansk bio. Lex, III, 373f.
15. Pol. Danmarkshist., bd. 13, 181f.
16. Minder, 219f.
17. Smsts.
18. Smsts. – Pol. Danmarkshist., bd. 13, 214f.
19. Smsts.
20. Minder, 219f–Gørtz, 19.
21. MY, årg. 1921, 49ff.
22. Helge Klint: »Saint-Germain«, till.hæfte t. MT, u.å. – I 1943 udkom KN Arne Stevns store 2-bd. værk »Vor Hær i Krig og Fred«. Siden er intet sådant værk om den alm. da. krigshist. udsendt, bortset fra en mindre, OL Th. Thaulows »Den danske Soldat gennem Tiderne« (1946), et typisk pragmatisk produkt af besættelsen 1940-45.
23. Pr. Jean af O. t. T 31/8 21, pk. 1, T priv.ark.
24. Fx m. dr. H. Voger, Landeshauptarchiv, Wolfenbüttel, pk. 28, T priv.ark.
25. Hist. T, 9. rk., II, 307ff, 1922.
26. MT, årg. 1922, 54 ff.
27. Smsts.
28. Knud Fabricius: »Generalløjtnant Tuxen. In Memoriam«, tr. »Fortid og Nutid«, 246 (1929-30).
29. B.T. 22/10 24.
30. Berl. T. 4/3 23.
31. Pol. 4/3 23.
32. E.O.A. Hedegaard: »Oversergent Victor Krohn. »Kastellet Historiker«. Et militær- og personalhistorisk bidrag til hærens historie«, tr. MT, maj-jun 79, 226 ff.
33. Victor Krohns priv.ark., div. opteg. (»Mine Officersvenner«), FA.
34. K.C. Rockstroh i MT, nr. 2, 19f, årg. 1929.
35. A.P. Tuxen: »Poul Vendelbo Løvenørn«, udarb. v. Generalstaben, 302 s. (1924).
36. Smsts.
37. Ordenes betyd. f. generationer tilb. er ikke de samme som i dag: Fx: 1) Når man i 1650 skriver, at man af dron. Margrethe I's opbevarede kjortel kan se, at hun har haft et »middelmaadt Legeme«, betød det dengang et legeme af middelhøjde.
2) Når Holberg ca. 1750 skriver, at en officer siges at føre et »lidderligt Levned«, betød det blot et uroligt liv.
3) Når Kammar Rahbek i 1820'erne brugte ordet »sanselig«, gik det på, hvad man kan opfatte med sine sanser, se, høre o.s.v. I dag er ordet jo udelukkende af erotisk betydning.
38. A.P. Tuxen: »Poul Vendelbo Løvenørn«, anmeldt af K.C. Rockstroh i Hist. T, 1925, 72ff.
39. B.T. 22/10 24.
40. »Generalløjtnant Tuxen som Militær. Bedømt af Oberst J.O. Jensen, FA.
41. Stamopl., FA, m. div. nekrologer –

- Se endv. MT, prg. 1933, 257f.
42. J.O. Jensen t. T 3/3 25, pk. 22, T priv.ark.
 43. På den stadige ildhu tyder bl.a. en rk. br. 1926-27, bl.a. t. den norske krigshistoriker KN O. Bergersen, Kgl. norske Marine, pk. 26, T priv.ark.
 44. I 1978 udsendte den tidl. chef f. Hærstabens militærhist. Sek., afsk. OL Helge Klint, en rk. hefter om det da. forsvar 1750-1962, heriblandt et hefte om sikr.styrken. Hefterne er gengivelser af foredrag, holdt på Kbh. Univ., og er glimrende som kortfat. oversigter, men er ikke selvst. forsk.arbejder.
 45. A. Tuxen: »Tscherning. Hede-mann. Læssøe. Marts-Juli 1848«, tr. Hist. T, 9 rk., IV, 1ff (1925-26).
 46. »Erindringer om Oberst P.Fr. Rist,« af OB J.O. Jensen, tr. »15de Bataillons Historie«, 326 ff (1928).
 47. OB O. Kyhl t. T 9/4 27, pk. 22, T priv.ark.
 48. »Det kan nytte!«, piece af KN E. Gørtz, udg. af GST 1927, FA.
 49. J.O. Jensen t. T 2/3 27, pk. 22, T priv.ark.
 50. J.O. Jensen t. T 16/3 27, smsts.
 51. Sekr. v. Kungl. Krigsv.akademien P. Lagerhjelm t. T 23/3 28, pk. 26, T. priv.ark.
 52. T. t. Det kgl. Bibl. 3/9 28, T priv.-ark.
 53. Det kgl. Bibl. t. T 7/9 28, T priv.-ark.
 54. »Excellencen A.P. Tuxen fra Tandslet«, af landsretssagf., OL Heinrich Koch, tr. »Flensborg Avis« 25/7 56.

Noter til: 6. *Konklusion*

1. Poul V. Rubov: »H.C. Andersens Eventyr. Forhistorie – Idé og Form – Sprog og Stil« (1927).
2. Anf. aktstykke, FA.
3. Anf. kronik ligger v. T stamopl., FA.
4. Stamopl., FA – Danmarks Hær, I, 335.
5. Stamopl., FA.
6. Gørtz, 17ff.
7. Se også Jensens stamopl., FA.
8. H. Koch: »Excellencen A.P. Tuxen fra Tandslet. Minder om Generalløjtnant, dr. phil. August Peder Tuxen 1915-1929«, kronik, tr. »Flensborg Avis« 25/7 1956.
9. Slaget er fyldigt skildret af Poul Ib Liebe i »Napoleons danske hjælpetropper »Auxiliærkorpset 1813««, 75ff (1968).
10. Vedr. vore dages udd., se primært »Midl. vejledning i mørkeudd. af enkeltmand«, HRN regl. 202-5, mrkt. TIL TJENESTEBRUG.
11. Ellen Jørgensen: »Historiens Studium i Danmark i det 19. Aarhundrede«, 155 (1943).

Noter til: *Epilog*

1. Stamopl., FA – Kohl, 129f.
2. Klint, 63.
3. Jens Joh. er fyldigt skildret hos Norrie, 32f, Kohl, 129f og Klint, 62ff – Se desuden stamopl., FA.
4. Stamopl., FA – Norrie, 32f – Kohl, 129f.
5. Smsts.
6. I »Barnekow m.fl.«, 5ff, gives en kritisk vurdering af »FR VI's Hær« etc. af stud.mag.'erne Peter Buntzen, Klaus Hersaa og Hans Chr. Wolter. Her angribes også, at bogen er u. noteapp.
7. Danmarks Hær, I, 215 – Klint, 64f.
8. Norrie, 33.
9. Smsts.
10. Stamopl., FA – Norrie, 34ff – Klint, 65ff.
11. Smsts.
12. Mask.skr. beret. af afsk. MJ K.P. Feilberg v. REG om 9 APR 40 i forf. eje – P.M. Norup: »Hæren der ikke maatte kæmpe« (1945) – Helge Klint: »9. April 1940« (VI), 23 (1978) – Arne Stevns: »9. April. Skildret i Breve fra danske Soldater« (1950).
13. Fanebærerbef. udkom som særhefte t. MT 1956.
14. Norrie, 35ff.
15. Hærorde. af 1842, FA.
16. Arne Hoff og Anton Hvidt: »Kongens tro regiment og hjemmeværn til lands«, 15ff (1955).
17. »Udtalelser til Hærens Uniformskommission. Forslag af 22/9 1947 til Navne og Emblemer for Hærens Afdelinger«, jan. 48, FKO ark.
18. Stamopl., FA – M. Galschiøt: »Helsingør omkring Midten af forrige Aarhundrede«, 53, 96 (1960) – Dansk bio. Lex, III, 4f – Kohl, 130.
19. Smsts.
20. Stamopl., FA.
21. Smsts.
22. Pers. drøftelser m. MJ Norrie 1964-65 i RA.
23. OL H. Kroon i »Barnekow« (forord) (1979).
24. Drøftelser m. læreren i krigshist. på HO, MJ J.E. Andersen – »PM« fra HST mil.hist. Arb. nr. 19/1981 af 27. jul. 1981.
25. »Et Hundredårsminde. Det krigsvidenskabelige Selskab 1871-1971«, 11 (1971).
26. Ellen Jørgensen: »Historiens Studium i Danmark i det 19. Aarhundrede«, 187 (1943).
27. Information, 7. mar. 1981.
28. Fx skal nævnes: Just Rahbek: »Dansk Militærpolitik fra Tronskiftet i 1839 til Krigens Udbrud i 1848« (1973) – Aa. Trommer: »Jernbanesabotagen i Danmark under den anden Verdenskrig. En krigshistorisk undersøgelse« (1971) – Knud J.V. Jespersen: »Rostjenestetaksation og adelgods. Studier i den adelige rostjeneste og adelens godsfordeling 1540-1650« (1977) og Palle Roslyng-Jensen: »Værnenes politik – politikernes værn« (1981).

29. Forf. eget medlemskab af basisgruppen og dettes periodiske medd.
30. »Mil.hist. Interessegruppe«, rapp. fra konferencerne 1975, 77 og 79.
31. Udgiver periodisk bladet »Chakoten«, hvis vigtigste indhold er art. om tinfigurer, krigsspil etc.
32. »Krigsh. T.« årg. 1965 ff – Beteg. »1. Infanteri-Regiment« kom først i 1863. Fra 1855-60 hed afd. »1. Linie-Infanteri-Bataillon«, fra 1860-63 »1. Infanteri-Bataillon«, jf. Hoff og Hvidt: »Kongens tro regimenter« etc., 32 (1955).
33. »Vaabenhist. Aarbøger«, 1936 ff.
34. »De jysk-fynske styrkers Domiciler«, I-III (1976) – »Den sjæll. Øgruppes landmil. Domiciler«, I (1980).
35. Div. litt. oversigter, KGB.
36. Fx er Vaupells 2-binds værk, Rockstrohs 3-binds værk for ikke at tale om Bruuns og Heusers uniformsværker o.m.fl. nærmest umulige at opdrive hos antikvarerne og – selv i medtaget tilstand – kun til høje priser.
37. De af KGB udsendte kvartalsoversigter over tilgået litt., 1970 ff.
38. Div. oplysnings- og hvervebrochurer fra Forsvarets Oplysningskontor, Flyvestation Værløse samt »Fakta om forsvar«, årg. 1981, udg. af FKO presse- og informationstj.

Kilder

Forrest blandt det utrykte kildemateriale står generalløjtnant A.P. Tuxens eget store privatarkiv, som afleveredes af ham få måneder før sin død til Det kgl. Bibliotek. Arkivet dækker stort set hele hans liv, fra de tidligste barneår, hvor han havde lært at skrive, og til afleveringen.

Arkivet er yderst vidtfavnende og omfatter fx breve fra og til: Kongehuset, familien, sønderjyske kredse, danske og udenlandske arkiver og biblioteker, historikere, officerer, foresatte og efterstående i hæren o.m.a. Materialet er af Tuxen forbilledligt samlet og registreret i 30 pakker med hver kategori for sig. Arkivet, der efter Tuxens eget ønske, først blev gjort tilgængelig i 1979, er ikke tidligere undersøgt.

Dertil kommer i Forsvarets Arkiver (tidl. Hærens Arkiv) Tuxens excerpter m.v. vedr. hans historiske arbejder, herunder primært forarbejderne til 10-binds værket om Store nordiske Krigs historie.

I samme arkiv findes Tuxens og de øvrige omtalte officerers tjenstlige papirer, d.v.s. stam- og straffeblad samt stamoplysninger og evt. personlige optegnelser om deres liv i hæren. Disse af de forskellige tjenestesteder detaljeret førte personalia giver bl.a. oplysning om alle de afdelinger, skoler, kurser m.v., hvor de pågældende har forrettet tjeneste, dekorationer, særlige hverv og uddannelser, karriereforløb o.s.v. I Forsvarets Arkivers fortrolige arkiv, hvortil der kræves Forsvarsministeriets tilladelse til forskning, beror endvidere de få forfremmelsesbedømmelser om ham, der er bevarede.

I Rigsarkivet findes generalløjtnant Vilh. Gørtz' privatarkiv. Det er noget af en skuffelse, da det kun omfatter breve og ganske få tjenstlige papirer fra perioden 1917-18. Til gengæld giver det detaljeret spændingerne mellem forsvarsminister P. Munch og ham selv, ligesom det indeholder breve til og fra Tuxen om sagen. Dette arkiv er ikke tidligere undersøgt, og det giver – sammen-

holdt med P. Munchs erindringer – i detaljer hele handlingsforløbet omkring Gørtz' fremtvungne afgang i 1917 og Tuxens overtagelse af posten som overgeneral.

Oberst V. Harboes arkiv i Rigsarkivet rummer ikke noget af interesse vedr. militærhistorie.

I Ordenskapitlets arkiv beror de levnedsberejninger, Tuxen efter statutterne udarbejdede ved erhvervelse af sine danske dekorationer. De er ret summariske, men er i sagens natur glimrende krydsreferencer til stampapirerne og brevstoffet. Deres indhold kunne tyde på, at de ikke har interesseret Tuxen særlig meget at udarbejde, og flere hændelser i hans liv, der er skildret andetsteds, og som man naturligt ville mene, var selvskrevne til at blive optaget i en officiel levnedsberejning, er ikke medtaget.

Et hidtil uudforsket arkiv er Det krigsvidenskabelige Selskabs. Det beror ved Forsvarsakademiet på Østerbrogades Kaserne og indeholder regnskaber, protokoller, kopibøger, korrespondance vedr. mødevirksomheden, Mil. Tidsskrift etc. og giver et glimrende indblik i officerskorpsets historie på de indre linier og militærkulturelle niveau i Tuxens levetid. Tuxen er ikke meget nævnt i materialet, da han aldrig spillede nogen officiel rolle i selskabet, fx som formand eller medlem af bestyrelsen.

Blandt de officielle aktstykkksamlinger skal peges på årgangene af Kundgørelser for Hæren, Haandbog for Hæren samt hof- og statskalenderen. Dertil kommer de for personalhistorien centrale værker, fx Richters Militæretat, I-II (1896-97).

Af særlige tidsskrifter og periodica er primært benyttet årgange af Hist. Tidsskrift, Mil. Tidsskrift og Persh. Tidsskrift.

Af de vigtigste historiske værker og større fremstillinger til belysning af tidens alm. historie skal fremhæves Schultz' Danmarkshistorie, bd. V og VI og Politikens Danmarkshistorie, bd. 11-13.

Dertil kommer bd. III af forsvarsminister P. Munchs erindringer (1961), der omhandler tiden under 1. verdenskrig og hele problematikken omkring sikringsstyrken.

Den egentlige militærhistoriske litteratur, d.v.s. primært afdelingshistoriske fremstillinger, der desværre ofte har et pragmatisk sigte i retning af glorificering af afdelingen og dens indsats gen-

nem tiderne, har ydet bidrag med primært »Bidrag til 15de Ba-
taillons Historie« (1928), Otto Vaupells »Den dansk-norske Hærs
Historie«, I-II (1872-76) samt »Danmarks Hær«, I-II (1934-35)
og Hoff og Hvidts »Kongens tro regiment og hjemmeværn til
lands« (1955).

Bibliografi

- Achen, Sven Tito: »Danske adelsvåbener« (1973)
- Barnekow, Claus C. von: »Omkring dansk militærhistorie«, tr. »Udvalgte problemer i dansk militær historieskrivning« (1978).
- :»Nogle synspunkter på militærhistorisk forskning«, (1979) (fork.: Barnekow).
- »Bidrag til Store nordiske Krigs Historie«, udg. af Generalstaben, I-X, (1899-1934) (fork.: St.n.Krig).
- »Bidrag til 15de Bataillons Historie, udg. af 15de Bataillon (1928) (fork.: Bidrag).
- Bilsted, H.: »Officers-Adel og »von««, MT, årg. 1904.
- Boesgaard, Nils Erik: »Tinsoldater og Småfolk« (u.å.).
- Bramsen, Bo: »Huset Glücksborg i 150 år«, bd. 2 (1975) (fork.: Bramsen).
- Ceram, C.W.: »Fund Forskere og Fortids Gaader« (1955).
- Clausen, H.P.: »Hvad er historie« (1963) (fork.: Clausen).
- »Danmarks Hær«, u. red. af kaptajn Hector Boeck, kaptajn S.E. Johnstad-Møller og kaptajnløjtnant C.V. Hjalp, I-II (1934-35).
- Dansk biografisk Haandleksikon, red. af Svend Dahl og P. Engelstoft, I-III, (1920-26 (fork.: Dansk bio. Lex).
- Dansk Artilleri-Tidsskrift, årg. 1920.
- »Des Reglements Für Unsere Geworbene und National-Infanterie, Dritter Theil« (1747).
- Erslev, Kr.: »Grundsætninger for historisk kildekritik« (1892).
- :»Historikeren i sit Værksted« (1907).
- :»Historisk Teknik. Den historiske undersøgelse fremstillet i sine grundlinier«, 2. udg. (1968).
- »Et Hundredårsminde. Det krigsvidenskabelige Selskab 1871-1971«, u. red. af oberst M. Amtrup (1971).
- Fabricius, Knud: »Gennembruddet i dansk Historieforskning og Historieskrivning i 1870'erne og 1880'erne, tr. Hist. T., 10. rk. 1939-41, bd. V, 385 ff (fork.: Fabricius).
- Fortid og Nutid. Tidsskrift og Kulturhistorie og Lokalhistorie 1929-30
- Grandjean, P.B.: »Dansk Heraldik« (1919).
- Generalstaben: »Den dansk-tydske Krig«, I-III (1890-92) (fork.: GST 64).
- Gørtz, E.V.C.: »Generaløjtnant dr. phil. August Peder Tuxen. Født den 4. Marts 1853 – Død den 6. Januar 1929«, tr. MT nr. 2/1929 (fork.: Gørtz).
- Hauch Fausbøll: »Studenterne fra 1871« (1912).
- Haxthausen, A.: »Den danske Hærs Ordning og Tjenestegangen ved samme«. Til Brug ved Undervisningen i Officersskolens næstældste Klasse, (1893).
- H.C. Andersens dagbøger 1871-1872, bd. IX (1975).
- Hedegaard, E.O.A.: »Faneeden«, tr. Krigsh. T., nr. 1/1966.
- :»Krigshistoriske studier«, tr. MT, feb. 1970.

- »Ferdinand Heinrich Jahn. En dansk hærhistoriker«, tr. MT, novdec. 1972 (fork.: Jahn)
- »Det militære Gendarmerikorps 1885-94«, tr. Krigsh. T., nr. 1, 3. årg. 1967.
- »Generalstabens Guidekorps. Et bidrag til Generalstabens og Underofficerskorpsets historie« (Helsingør 1968).
- »Militærpolitiets historie« (Hjørring 1972).
- »Frederik den Sjette og De røde Fjer. Studier i Danmarks militære og politiske historie under Napoleonskrigene«, I-II (1975) (fork.: Hedegaard).
- »Hofmarskal under tvende konger. Carl Ludvig Løvenskiold 1822-1898. Gardeofficer og overhofmarskal. Den kongelige Livgardes første historiograf« (1977).
- »Den militære feltmarskalstavs historie. En våben- og krigshistorisk studie« (1979).
- »H.C. Andersen 1848-50 og 1864. Et historisk bidrag til litteraturen om digteren og de slesvigske krige« (1980)
- Hirsch, J.C.W.: »Danske og norske Officerer 1648-1814«, I-XII, FA. Hof- og Statskalender, 1864 ff.
- Hoff, Arne og Anton Hvidt: »Den danske Reserveofficer 1842-1967« (1967).
- Howard, Michael: »Krigene i Europas historie« (1977).
- Hvidt, Anton: »Dansk infanteris uniform og oppakning gennem de sidste 200 år« (u.å.).
- »Københavns Befæstning 1886-1962«, særtryk af Hist. Medd. om Kbh., årbog 1964.
- Hvidtfeldt, Johan: »Tyske forsvarsplaner mod invasion i Danmark og Slesvig-Holsten under to verdenskrige«, tr. Krigsh.T., nr. 2 (1976)
- »Hvor blev militærhistorien af?«, red. og udg. af Claus C. von Barnekow, Ole Louis Frantzen og Kaare E. Janson (1975) (fork.: Barnekow m.fl.).
- Hørby, Kai: »Den nationale historieskrivning i Danmark« (1978) (fork.: Hørby).
- »Inbjudning till Filosofie Doktorspromotion vid Lunds Universitetets Tvåhundrafemtioårsfest«, den 27 September 1918 (Lund 1918) (fork.: Doktorspromotion).
- Jensen, N.P.: »Exempelsamling af Krigshistorien« (Viborg 1869)
- »Infanteritaktikkens Udvikling fra Frederik II til Nutiden« (1882).
- »Den fransk-tyske Krig 1870-71« (1896).
- »Den anden slesvigske Krig 1864« (1900).
- »Livserindringer 1830-1915« (1915-17) (fork.: Jensen).
- Jespersen, K.V.: »Jahn, Clausewitz og krigshistorien«, tr. Krigsh. T., nr. 1 (1981).
- Jørgensen, Ellen: »Historieforskning og Historieskrivning i Danmark indtil Aar 1800« (1931).
- »Historiens Studium i Danmark i det 19. Aarhundrede« (1943)
- Kall, Rolf: »Krig« (1930).
- Klint, Helge: »Militærhistorie« (1970) (fork.: Klint).
- »Krigshistorikeren C.Th. Sørensen 1824-1914«, tr. Krigsh.T., nr. 3 (1975).

- »Saint-Germain«, (u.å.), særtryk af MT til forf. v. overrækkelsen af Saint-Germain medaljen i sølv 1975.
- »Den danske Hær – 1750-1962«, bd. I-VII (1978) (fork.: Hær, I osv).
- Koch, Heinrich: »Excellensen A.P. Tuxen fra Tandslet«, tr. Flensborg Avis 25/7 1956.
- Kohl, Carl von: »Hærens Arkiv (1946) (fork.: Kohl).
- Krabbe, Herluf: »Kastellet gennem 300 år« (1964).
- Kroon, H.: »Uddannelsen i militærhistorie«, tr. »Udvalgte problemer i dansk militær historieskrivning« (1978).
- Krøjer, J. og J. Hinge: »Den danske Underofficer. Et Bidrag til Hærens Historie« (1916).
- Kulturhistorien på tværs, bd. 2, udg. af Politikens Forlag (1974).
- Kundgørelse for Hæren, årg. 1870-1918, KGB (fork.: KfH).
- Kühnel, A.A.B.: »Bør Jylland opgives?«, tr. Krigsh. T., nr. 2 (1977).
- Kaarsted, Tage: »Påskekrisen 1920«, disp. (1969).
- »Hvad skal det nytte? De radikale og forsvaret 1894-1914« (1969).
- Lange, P.H.W.: »Den danske Generalstabs Historie udarbejdet ved Krigsministeriets Foranstaltning (1886-89).
- Lobedanz, A.: »Rekrutuddannelse. Den italienske militær-gymnastiske Metode omplantet paa dansk Grund ved 2. Bataillon 1901« (1901).
- »Love, Rescripter og Resolutioner, som angaae Hæren for 1867«, v. P.A.F. Jensen og C.M. baron Haxthausen (u.å.) (fork.: reskr. og res.)
- Madsen, Emil: »Den danske Generalstab i ældre og nyere Tid indtil 1880«, till. hæfte t. MT, 37. årg. (1908).
- Manniche, Jens Chr.: »Den radikale historikertradition« (fork.: Manniche) (1981).
- Marwick, Arthur: »Historie 1. Den moderne historieforsknings mål og metoder« (1973).
- »Historie 2. Historiens kilder« (1974).
- Montgomery of Alamein: »Krigens Historie« (1968).
- Munch, P.: »Erindringer 1914-1918. Under den første verdenskrig«, bd. III (1961) (fork.: Munch)
- Munthe af Morgenstjerne, O. von: »Feltmarskal Michael Numsen og Hans Tid« (1938).
- Museum. Tidsskrift for Historie og Geografi, årg. 1891, 1892 og 1896.
- Møller, Th.: »Gamle danske militærvåben« (1977).
- Nielsen, A.: »Hovedtræk af vore forsvarslove som baggrund for landets udenrigspolitik fra århundredskiftet til vore dage«, MT (1953).
- Nielsen, Johs.: »Demokratiet og krigen« (1971).
- Nielsen, Søren: »Træk af boernes historie«, tr. Krigsh. T. (1977/78).
- Niuwenhuis, P.N.: »Krigsproblemet belyst ved den danske Hærs Ledelse i de sidste Aarhundreder« (1913)
- Norrie, Gordon: »Hærstabens historiske Arbejder«, Till. hæfte nr. 1/1966 t. MT, særtryk af Hist. T. (1966) (fork.: Norrie).
- Norup, P.M.: »Hæren der ikke maatte

- kæmpe« (1945).
- »Officerssskoler i Tidsrummet 1691-1918« (1918) (fork.: Officerssskoler)
- »Officersforeningen i København 1880-1980. Nogle træk af foreningens historie« (1980).
- Politikens Danmarkshistorie, bd. 12 og 13 (1965).
- Politikens historie atlas (1967).
- »Private personarkiver i Rigsarkivet« (1972).
- Richter, V.: »Den danske Landmilitæretat 1801-94«, I-II (1896-97). (fork.: Richter).
- Riis, Thomas: »Militærhistoriens mangfoldighed«, tr. »Udvalgte problemer i dansk militær historieskrivning« (1978).
- Rist, P.Fr.: »Fra Støvlet-Tiden. Kulturhistorisk Bidrag til det attende Aarhundredes Karakteristik« (1884).
- Rockstroh, K.C.: »Oversigt over de vigtigste Afdelinger af Krigsministeriets Arkiv og Vejledning med Hensyn til Benyttelsen«, særtryk af »Fortid og Nutid«, feb. 1919.
- :»Udviklingen af den nationale Hær i Danmark i det 17. og 18. Aarhundrede«, I-III (1909-26) (fork.: Rockstroh).
- Roslyng-Jensen, Palle: »Værnenes politik – politikernes værn«, disp., (1980).
- Rubow, Poul V.: »H.C. Andersens Eventyr. Forhistorie – Idé og Form – Sprog og Stil« (1927).
- »Rytteriets og Fodfolkets Garnison fra ca. 1720 samt summarisk Oversigt over Dislocationen 1807-13«, FA.
- Ræder, J. von: »Den danske Armees Organisation og Sammes Vedkom-mende« (1837).
- Schultz' Danmarkshistorie, bd. V-VII (1942-43).
- Schiønning, C.F.: »Bataillons- og Compagnitjenesten ved den danske Armee« (1866).
- Sjøqvist, Viggo: »Peter Munch. Manden Politikeren Historikeren« (1976).
- Smith, Otto: »Tidstavler over de danske Fodfolks- og Rytterafdelinger (afskrevet af Løjtnant P.L.J. Ruus 1933), FA.
- Stevns, Arne: »Vor Hær i Krig og Fred«, I-II (Fredericia 1942-43).
- :»9. April. Skildret i Breve fra Danske Soldater« (1950).
- Storch, Axel: »Krigens Teori. Fra Clausewitz til Liddell Hart. Forelæsninger for officersskolens ældste afdeling« (1951).
- Sørensen, C.Th.: »Min historiske Virksomhed ved Generalstaben« (1890).
- Thomsen, Rudi: »Den almindelige Værnepligts Gennembrud i Danmark« (1949).
- Trap, J.P.: »Fra fire Kongers Tid«, I-III (1967).
- Troels-Lund: »Bakkehus og Solbjerg. Træk af et livssyns udvikling i Norden«, I-III (1971-73).
- Tuxen, A.: »Reformer i den franske Hærorganisation i Slutningen af l'ancien régime og Begyndelsen af Revolutionstiden (1763-1796), tr. MT (1886).
- :»General-Marschal Moritz, Greve af Sachsen og hans Krigskunst«, tr. MT (1887).
- :»Dansk Krigshistorieskrivning i de sidste hundrede Aar«, foredrag

- holdt v. det nordiske historikermøde i Kria. 1920, tr. »Det krigsvidenskabelige Selskab 1871-1921« (1921) (fork.: Krigshist.).
- »Lidt mere om Historieskrivning og Historielæsning med særligt Hensyn til Krigshistorien«, tr. MT (1922) (fork.: Historieskrivning).
 - »Minder fra Tandslet Præstegård paa Als 1850-1867«, tr. »Sønderjyske Aarbøger« (1925) (fork.: Minder).
 - »Fra 15' Bataillons sidste Aar som selvstændig Bataillon«, tr. »15de Bataillons Historie« (1928).
- »Uddannelsen af Hærens Linieofficerer«, u. red. af Mogens Rosenløv (1963).
- Vestre Landsdelskommando: »Vestre Landsdelskommando 180 år« (Aarhus 1981).
- Waagepetersen, J. T. og J. W. G. Norrie: »Fortællinger af 18' Batillons Historie (2' Jægerkorps) (Sønderborg 1935).

Liste over forkortelser

ark.	= arkiv
bd.	= bind
br.	= brev(e)
dok.	= dokument(er)
FA	= Forsvarets Arkiver, tidl. Hærens Arkiv
FTR	= Fortroligt
FKO	= Forsvarskommandoen
FLV	= Flyvevåbnet
GM	= generalmajor
GT	= generalløjtnant
HAR	= F.H.W. Harboe
Hist. T.	= Historisk Tidsskrift
HRN	= Hæren
HO	= Hærens Officersskole
HST	= Hærstaben
indg.	= indgået/indgåede
jf.	= jævnfør
Kg	= kongen
KGB	= Det kgl. Garnisonsbibliotek
KfH	= Kundgørelse for Hæren
KN	= kaptajn
MJ	= major
MT	= Mil. Tidsskrift
OB	= Oberst
OL	= Oberstløjtnant
Persh. T.	= Personalhistorisk Tidsskrift
pk.	= pakke(r)
P.M.T.	= Peder Mandrup Tuxen
priv.	= privat
PRLT	= premierløjtnant
prot.	= protokol
RA	= Rigsarkivet
regl.	= reglement
s.	= side
SKL	= sekondløjtnant
skr.	= skrivelse(r)
smsts.	= sammesteds
stamopl.	= stamoplysninger i FA
SVN	= Søværnet
tr.	= trykt (i)
T	= A.P. Tuxen
T priv.ark.	= A.P. Tuxens privatarkiv i Det kgl. Bibl. Håndskriftsamling

PERSONREGISTER

(A.P. Tuxen ikke medtaget)

- Allen, C.F., historiker, 53, 94
Andersen, H.C., digter, 23, 24, 40, 87,
197
Arendrup, A., generalmajor, 202
Arendrup, A.V., oberstløjtnant, 223
Arup, Erik, professor, 15, 173
- Baggesen, F.L.A.H., generalmajor, 51
Bahnsen, J.J., generalmajor, 64, 76,
77, 81, 83, 102
Barnekow, Chr., da. adelsmand, 58
Barnekow, Claus von, cand.phil., 98
182
Beck, H.J.C., oberst, 50, 52
Bernadotte, J.-B., marskal, 76, 79
Berntsen, Klaus, forsvarsminister, 118
Berthelsen, B.P., generalmajor, 127,
144, 159, 161, 162, 164, 168
Binzer, J.L.J., generalmajor, 76
Birke, P.L.M., generalmajor, 173, 202
Bjørke, S., oberst, 230
Blom, J.C., oberst, 50, 51, 52
Blom, O.E., oberst, 52, 96
Boeck, H., 142, oberst
Boesgaard, N.E., journalist, 234
Bonde, Carl Carlson, overceremoni-
mester, 103
Borgstrøm, Erik, registrator, 235
Botha, L., general, 93
Bournonville, Aug., balletmester, 9,
23, 24, 25, 36, 40, 58, 60
Brammer, G., premierløjtnant, 96
Brandes, Edv., finansminister, 144
Brandes, Georg, litteraturhistoriker,
56, 58, 68
Briand, A., fr. krigsminister, 203
Bricka, C.F., historiker, 58
Brockdorff-Rantzau, U., gesandt, 84,
125
- Bruun, Daniel, kaptajn, 10, 107, 109,
237
Buller, R.H., general, 93
Bülow, F. von, generalløjtnant, 76
Bøgh, fotograf, 31
- Carl af Hessen, landgreve, 76
Carl XII, konge, 101, 103, 111, 171
Caroline, arveprinsesse, 44
Castenskjold, H.F., generalmajor,
147, 202
Castonier, E.N.O., generalmajor, 168
Christensen, J.C., forsvarsminister,
108, 159
Christian IV, konge, 52, 96, 178
Christian V, konge, 49, 71
Christian VI, konge, 9, 191
Christian VII, konge, 112
Christian VIII, konge, 66
Christian IX, konge, 84, 86, 95, 100
Christian X, konge, 83, 84, 85, 116,
120, 137, 138, 144, 145, 155, 156,
162, 164, 169, 213
- Christian August, prins, 76
Churchill, Winston, statsmand, 220
Cicero, Marcus Tullius, statsmand, 6
Clausewitz, C. von, general, 60, 239
Cortez, Hernan, opdagelsesrejsende,
13
Custer, G.A., general, 40
- Davout, L.-N., marskal, 76
Delbrück, Hans, historiker, 58, 59
Deuntzer, J.H., konsejlspræsident,
101
Droysen, J.G., historiker, 59
Duffy, Christopher, militærhistoriker,
13

- Daae, Ludvig, historiker, 232
- Edsberg, H.V.S., kaptajn, 38
- Engelstoft, Lau., historiker, 210
- Erslev, Kr., professor, 15, 17, 58, 173
- Estrup, J.B.S., konsejlspræsident, 69, 80, 101, 102, 109
- Ewald, J., generalløjtnant, 76
- Fabricius, K., professor, 221
- Falls, Cyril, professor, 93
- Faraday, Michael, naturforsker, 61
- Feilberg, G.J.L.F., arkivar, 78
- Fibiger, J.A., premierløjtnant, 50
- Fichte, J.G., professor, 20
- Flødstrup, K., major, 11
- Fock, C.F., oberstløjtnant, 177
- Franklin, Benjamin, statsmand, 61
- Frederik IV, konge, 49, 178
- Frederik V, konge, 110
- Frederik VI, konge, 38, 40, 50, 52, 66, 76, 84, 85, 208, 218, 219
- Frederik VII, konge, 26
- Frederik VIII, konge, 116
- Frederik af Hessen, landgreve, 76
- Frederik den Store, konge, 56, 59
- Fridericia, J., historiker, 58
- Friedenreich, M., kaptajn, 49
- Frost, C.V., oberst, 38, 41
- Funch, H.F., våbenmaler, 151
- Gallup, Rodney, diplomat, 233
- Geill, P.C.F., overlæge, 207
- Gram, Hans, historiker, 210
- Grundtvig, N.F.S., digter, 53, 210
- Guericke, Otto von, fysiker, 61
- Gustav, prins, 116
- Gustav V, konge, 120
- Gørtz, E., kaptajn 194
- Gørtz, J.V.C., generalløjtnant, 24, 26, 36, 37, 49, 92, 105, 111, 113, 116, 117, 118, 120, 121, 122, 123, 124, 125, 127, 128, 133, 135, 136, 142, 143, 144, 145, 146, 147, 149, 150, 154, 157, 158, 159, 161, 162, 163, 164, 166, 179, 198, 203, 204, 213, 255, 256
- Hans, prins, 86, 100
- Harald, prins, 116
- Hanssen, H.P., politiker, 176
- Harbou, F.H.W., oberst 10, 63, 65, 70, 72, 76, 77, 78, 82, 87, 89, 92, 105, 107, 110, 129, 132, 133, 173, 179, 204, 211, 256
- Harbou, Johannes, generalmajor, 226
- Haxthausen, H.C., kaptajn, 38, 53
- Hegermann-Lindencrone, C.D., generalmajor, 218
- Heiberg, Johanne Luise, skuespillerinde, 45
- Heilbuth, P.H., politiker, 161
- Heise, A., historiker, 58
- Heusser, Elias, arkitekt, 164
- Hirsch, J.C.W., oberstløjtnant, 103
- Hitler, Adolf, rigskansler, 84
- Hoff, Arne, kaptajn af res., 223, 257
- Hoier, Andreas, historiker, 210
- Holberg, Ludvig, digter, 72
- Holsten-Bech, hertug af, 76
- Hottenbroth, oberstløjtnant, 120, 138, 146
- Hvidt, A.N., kaptajn af res., 223, 257
- Høffding, Harald, professor, 56
- Hørup, Viggo, politiker, 101
- Ingemann, B.S., digter, 53
- Jacobsen, J.C., brygger/kaptajn, 40
- Jacobsen, J.P., digter, 40
- Jahn, F.H., kaptajn, 50, 72, 120, 214, 215
- Jansen, F.J. Billeskov, professor, 221
- Jean af Orleans, prins, 94, 184
- Jensen, J.O., oberst, 192, 193, 194,

- 198, 199, 200, 201, 202, 203, 204,
206, 207, 209, 213, 214
- Jensen, N.P., oberst, 10, 13, 50, 56, 76,
82, 83, 86, 96, 97, 98, 100, 148,
170, 192, 204, 211, 231, 233
- Johansen, Jens, oberstløjtnant, 210,
216, 217, 218, 219, 221, 225, 231
- Jøncke, F., kontreadmiral, 101
- Jørgensen, A.D., historiker, 6, 56, 82
- Jørgensen, Ellen, historiker, 215
- Jørgensen, Frederikke Emilie Wilhel-
mine, 72
- Jørgensen, J.P., stabslæge, 72
- Kall, Rolf, oberst, 184
- Kannik, Preben, konservator, 223
- Kaufmann, H.A.T., oberst, 28
- Klint, Helge, oberstløjtnant, 182
- Koch, H., oberstløjtnant, 196, 198,
206, 207, 208, 209, 213
- Kofoed-Hansen, O.J.M., viceadmiral,
124, 125
- Krabbe, C.F., generalmajor, 130
- Krogh, C.C. von, ritmester, 94
- Krohn, J.T.S., sognepræst, 189
- Krohn, Victor, oversergent/militærhi-
storiker, 101, 186, 187, 189, 210
- Kroon, H., oberstløjtnant, 216, 231
- Krüger, P., præsident, 93
- Kyhl, O.L.C., oberst, 178, 194
- Kühnel, A.A.B., generalløjtnant, 110,
194
- Kaarsted, Tage, professor, dr.phil., 11
- Lagerhjelm, P., sekretær, 194
- Lange, P.H.W., kaptajn, 69
- Langebek, Jacob, historiker, 210
- Larsen, A.T., kaptajn, 46
- Leschly, M., generalmajor, 107, 202
- Liebe, P.E., bibliotekar, 235
- Lobedanz, A., kaptajn, 92
- Lorenz, Ottokar, historiker, 59
- Louise, dronning, 95
- Ludvig XIV, konge, 72
- Ludvig XV, konge, 210
- Løvendal, V., marskal, 81
- Løvenørn, P.V., overkrigssekretær, 9,
117, 148, 165, 184, 186, 187, 188,
190, 191
- Løvenschiold, C.L., premierløjtnant,
94
- Madsen, Emil, oberst, 51, 53, 54, 56,
57, 63
- Madsen, V.H.O., generalmajor, 101,
108, 152, 154
- Mayer, J.R., læge, 61
- Meza, C.J. de, generalløjtnant, 28, 46,
117, 155, 178, 179, 203
- Moltke, H.C.B., generalfeltmarskal,
59, 73
- Momberg, C.E., generalmajor, 107
- Montgomery, feltmarskal, 107
- Morse, Samuel, opfinder, 61
- Munch, P., forsvarsminister, 124, 125,
134, 135, 136, 137, 142, 143, 144,
145, 146, 148, 149, 154, 155, 157,
158, 159, 161, 162, 163, 164, 165,
166, 168, 192, 212, 255, 256
- Munthe, Oscar, nor. krigshistoriker,
104
- Müller, C. Paludan, historiker, 53,
210, 232
- Münter, Fr., historiker, 210
- Møller, C.V.V., sognepræst, 77
- Napoleon I, kejser, 20, 59, 83
- Napoleon III, kejser, 33, 34
- Neergaard, E., oberst, 96
- Neergaard, Niels, finansminister, 148,
210
- Niemann, P.E., oberstløjtnant, 235
- Nordentoft, Johan, oberstløjtnant,
215, 221, 222, 224, 225, 226, 227,
228, 229, 230

- Norrie, Gordon, skibsklarerer, 226, 227
- Norrie, Gordon, major, 13, 182, 215, 226, 227
- Norrie, Gordon, læge, 226
- Nutzhorn, F., dr.phil., 56
- Ochsner, B., bibliotekar, 221
- Papin, Denis, læge, 61
- Perikles, statsmand, 59
- Permin, C.O., oberst, 221
- Peter den Store, czar, 9
- Petersen, H.P., kaptajn, 42
- Petrelli, J., krigsarkivar, 103, 104
- Pingel, J.C., kaptajn, 50, 76
- Poincaré, R., præsident, 120
- Pontoppidan, A., kaptajn, 225
- Pontoppidan, E., historiker, 210
- Pontoppidan, J.K.P.L., oberst, 200
- Poulsen, Svend, gøngehøvding, 221
- Rahbek, Kamma, 55
- Rahbek, K.L., professor, 55
- Ramses II, farao, 19
- Ranke, Leopold von, historiker, 58
- Rist, P.Fr., oberst, 10, 58, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 74, 77, 80, 82, 83, 86, 87, 89, 101, 109, 193, 204, 211
- Rode, Ove, indenrigsminister, 161
- Rockstroh, K.C., kaptajn, 48, 178, 182, 190, 196, 198, 215, 216, 217, 221, 223
- Rubow, Poul V., professor, 197
- Rye, Olaf, generalmajor, 52
- Ræder, J.T., oberst, 52
- Rørdam, H.E., historiker, 210
- Raabye, V.J.S., generalmajor, 204
- Saint-Germain, C.L. de, generalfeltmarskal, 110, 112
- Saxo, krønikeskriver, 72
- Schack, O.D., lensgreve, 182
- Scavenius, E., udenrigsminister, 125
- Scharffenberg, G.U., generalmajor, 67
- Scheel, O., generaladjutant, 49
- Schliemann, Heinrich, arkæolog, 40
- Schroll, J.Z., generalløjtnant, 100
- Seedorf, A.T., oberst, 204
- Sokrates, filosof, 55
- Stauning, Thorvald, politiker, 159
- Steffens, J.H., major, 50
- Stenbock, Magnus, general, 187
- Stevns, Arne, kaptajn, 52, 220
- Stiernholm, F.C., generalmajor, 46
- Stille, A.H., professor, 101, 103, 104, 111
- Stilling, V., oberstløjtnant, 96
- Storm, A.V., sognepræst, 199
- Struensee, J.F., geheimekabinetminister, 164
- Styrmer, H.S., kaptajn, 199
- Sömmering, Th., professor, 61
- Sørensen, C.Th., kaptajn, 75, 77, 79, 85, 178, 215, 217
- Sørensen, S.A., kaptajn, 77, 87, 88
- Thiset, A., arkivar, 72
- Thomsen, Vilh. professor, 56
- Thyra, prinsesse, 24
- Thyrén, Joh., professor, 173
- Tordenskjold, Peter, viceadmiral, 178
- Tuxen, Christian Friis Møller de, generalauditør, 150
- Tuxen, C.F.F.E., krigsminister/generalmajor, 28, 76, 89, 98, 99, 100
- Tuxen, Ingeborg Nicoline Sophie, 72, 86
- Tuxen, Karen, 86
- Tuxen, Louise, 9, 23
- Tuxen, Lorenz, ridefoged, 23
- Tuxen, P.M., sognepræst, 23, 25, 82
- Troels-Lund, T.F., professor, 55, 56, 58, 63

Tvermoes, C.M.V., oberst, 42, 46
Tychsen, W.E., oberstløjtnant, 96

Ulfeldt, Knud, rigsråd, 178
Ulrich, H., generalmajor, 163, 168

Valdemar, prins, 24
Vaupell, O., oberst, 10, 14, 52, 106,
182, 211, 220, 257
Wegener, C.F., historiker, 210
Werlauff, E.C., professor, 50, 52

Wilhelm II, kejser, 120
With, E., kaptajn, 168
With-Seidelin, C.L., kommandør, 89,
178
Wolff, E., generalløjtnant, 161, 162,
165, 167, 168, 192, 205
Würgler Hansen, Chr., uniformsteg-
ner, 236, 237

Zahle, C.T., konsejlspræsident, 110,
125, 134, 143, 161

Tidligere arbejder

Da vi lejede soldaterne ud,
Aktuelt 1962

Det militære duelvæsen gennem tiderne,
Værnet, januar 1963

Slægtsvåben har intet med snobberi at gøre,
Frederiksborg Amts Avis 22/2 1963

Bajonetten – Soldatens sidste udvej!,
Værnet, december 1963

Danske, heraldiske officers-exlibris,
Poul A. Andersens Forlag, Helsingør
1964

Vor uddannelse,
Værnet, februar 1964

Landsknægtene i Danmark i det 16. århundrede, en kulturhistorisk studie,
Poul A. Andersens Forlag, Helsingør
1965

Det japanske sværd,
Værnet, Juni 1965

En dolks besynderlige vandring,
Værnet, december 1965

Militære bogejermærker exlibris,
Poul A. Andersens Forlag, Helsingør
1966

Fra forladning til bagladning på samme våben,
Infanteri Nyt, april 1966

Faneeden,
Krigshistorisk Tidsskrift, maj 1966

Kronborgs sorteste dag,
Frederiksborg Amts Avis 23/3 1967

Det militære Gendarmerikorps 1885-94,
Krigshistorisk Tidsskrift, maj 1967

Middelalderens segl,
Krigshistorisk Tidsskrift, december
1967

Slaget på Nørre Fæled,
Kentaur, panservåbnets blad, nr.
2/1968

Generalstabens Guidekorps
Et bidrag til Generalstabens og Underofficerskorpsets historie,
Poul A. Andersens Forlag, Helsingør
1968

Koldinghus,
Værnet, maj 1968

Generalmajor V.H.O. Madsen,
En dansk officer og videnskabsmand,
Værnet, august 1968

Slægten Sayn-Wittgenstein-Berleburg i den danske hær,
Krigshistorisk Tidsskrift, oktober
1968

Et bemærkelsesværdigt skydeforsøg,
Chakoten, årg. 24, nr. 1

Krigshistoriske studier,
Militært Tidsskrift, februar 1970

Jerusalems undergang 70 e. Kr.,
Krigshistorisk Tidsskrift, juni 1970

*Underofficer – officiant – specialofficer
officer af B-linien,
Årsskrift for Hæren 1970*

*Krigen på Sjælland 1807,
Poul A. Andersens Forlag, Helsingør
1970*

*Jødefejden 1819,
Militært Tidsskrift, marts 1971*

*Major A.N. Hvidt in memoriam,
nekrolog,
Værnet, november 1971*

*Frederik VII's underofficersriffel,
Chakoten, årg. 25, nr. 1*

*Militærpolitiets Historie,
Hjørring 1972*

*Merkurstangen eller den tyrkiske halvmåne,
Militært Tidsskrift, april 1972*

*H.C. Andersen i exlibriskunsten,
Poul A. Andersens forlag, Helsingør
1972*

*Ferdinand Heinrich Jahn,
En dansk hærhistoriker,
Militært Tidsskrift, nov.-dec. 1972*

*Helsingør borgerlige Artilleri,
Chakoten, årg. 27, nr. 2*

*Et attentatforsøg på Frederik den Sjette,
Krigshistorisk Tidsskrift, november
1973*

*Johan Ludvig Heiberg,
og den kgl. militaire Høiskole 1830-36,
Militært Tidsskrift, nov.-dec. 1974*

*Frederik VI og »de røde Fjer«.
Studier i Danmarks militære og politiske hi-
storie under Napoleonskrigene, I-II,
Forlag Richard Levin & Co., Køben-
havn 1975*

*Ballonkrigen over Øresund 1809.
Det første forsøg på psykologisk
krigsførelse ad luftvejen,
Militært Tidsskrift, maj 1976*

*Fund og forskning i Den kongelige Livgar-
des Historiske Samling,
Meddelelser til den kgl. Livgardes of-
ficerskorps,
december 1976*

*Ældre militære gravskikke,
»Gyldenløve«,
Dronningens Livregiments blad,
nr. 4, dec. 1976*

*Hofmarskal under tvende Konger.
Carl Ludvig Løvenskiold
1822-1898
Gardeofficer og hofmarskal
Den kongelige Livgardes første historiograf,
Forlag Richard Levin & Co.,
København 1977*

*Hans Majestæt Kong Christian Den Tien-
de. Livgardens underofficersforenings æres-
protektor,
Meddelelser til Den kgl. Livgardes of-
ficerskorps, august 1977*

*Kronborgs lange arm,
Frederiksborg Amts Avis 11/9 1977*

*H.C. Andersen og den præsiske granat.
En artillerihistorisk studie,
Krigshistorisk Tidsskrift, september
1977*

Kronborg bærer stadig minder fra tyskernes besættelse,

Frederiksborg Amts Avis 2/10 1977

Øresunds lænkehud,

Frederiksborg Amts Avis 13/2 1978

Milepæle i organisationens historie,

Værnet, marts 1978

Niels Simonsens maleri af

Livgarden i slaget ved Isted 1850,

Meddelelser til Den kgl. Livgardes officerskorps,
maj 1978

En Dronning og hendes Regiment

Bent Carlsens Forlag,
København 1978

Et historisk tilbageblik,

Værnet, august 1978

Lokalafdeling Den kongelige Livgarde 125 år,

Værnet, september 1978

Den standhaftige Tinsoldat.

En militærhistorisk studie over eventyret af H.C. Andersen,
Militært Tidsskrift, oktober 1978

Military look gennem 300 år,

Jyllands Posten 26/3 1979

Søværnet og Nelson,

Frederiksborg Amts Avis 1/4 1979

Oversergent Victor Krohn

»Kastellets historiker«, et militær- og personalhistorisk bidrag til hærens historie,
Militært Tidsskrift, maj-juni 1979

H.C. Andersen som poetisk kriger,

Jyllands Posten 12/4 1979

Den standhaftige Tinsoldat.

Illustreret af Chr. Würgler Hansen og med kommentarer og noter af Ole A. Hedegaard,
Bent Carlsens Forlag,
København 1979

Den militære feltmarskalstavs historie.

En våben- og krigshistorisk studie,
Forlaget ZAC, København 1979

H.C. Andersen og grevinde Danner,

Frederiksborg Amts Avis 4/11 1979

Ja til kvinder som forsvarsbrødre,

Forsvarsbroderen, november 1979

Troppernes indtog i København 1851,

Krigshistorisk Tidsskrift,
december 1979

H.C. Andersen og julen,

Frederiksborg Amts Avis 24/12 1979

En konge og et fotografi.

Meddelelser til Den kongelige Livgardes Officerskorps,
januar 1980

Eventyrdigteren og primadonnaen,

Frederiksborg Amts Avis 23/3 1980

Digteren og fyrsten,

Jyllands Posten 29/3 1980

H.C. Andersen 1848-50 og 1864.

Et historisk bidrag til litteraturen om digteren og de slesvigske krige,
Bent Carlsens Forlag, København 1980

*Slaget ved Kadesh 1296 f. Kr.
Historiens første kampvognslag.
En krigshistorisk studie,
Militært Tidsskrift, marts 1980*

*Forsvaret og pressen,
Frederiksborg Amts Avis 28/4 1980*

*Fra Kastellet til Vedbæk.
Træk af Forsvarsstabens historie,
FKO Kontakt, september 1980*

*Holger Danske,
Frederiksborg Amts Avis 21/9 1980*

*Et militærhistorisk pust fra
»Fredensborgdagene«,
Krigshistorisk Tidsskrift,
september 1980*

*Ønsker ikke at blive et nyt Afghanistan,
Frederiksborg Amts Avis 13/10 1980*

*Dansk forsvar på vippen,
Frederiksborg Amts Avis 26/11 1980*

*Lygtemændene ere i Byen, sagde mosekonen,
med en historisk kommentar af
Ole A. Hedegaard,
Bent Carlsens Forlag, København
1980*

*Fornedrelsens år
H.C. Andersen og Helsingør 1826-27,
Bent Carlsens Forlag, København
1981*

*H.C. Andersen og pressen,
Frederiksborg Amts Avis 19/2 1981*

*Menneskeheden har ret til fred,
Frederiksborg Amts Avis 18/10 1981*

*En militær Forening gennem 90 år,
jubileumsskrift for
HFO, lokalforening København,
København 1981*

*Generalfeltmarskal Saint-Germain.
En dansk hørorganisator,
Værnet, december 1981*

*VIRIBUS UNITIS! –
historien bag et badge,
FKO Kontakt, februar 1982*

*Middelalderens kongelige Hird.
En militærorganisatorisk undersøgelse,
Militært Tidsskrift, jan.-feb. 1982*

*Omkring vor sikkerhedspolitik,
Forsvarsbroderen, jan.-feb. 1982*

*Helsingørs borgerlige Artillerie,
Helsingør Dagblad 27/3 1982*

*De danske stræder er nationens bløde mel-
lemgulv,
Helsingør Dagblad 20/4 1982*

*Da dansk blev herens kommandosprog,
Frederiksborg Amts Avis 1/5 1982*

*Marskal Michel Ney
»Den tapreste af de tapre«,
manuskript*

En udtømmende skildring af sønderjyden Aug. Peder Tuxen fra Tandslet på Als, skrevet på grundlag af hidtil udforsket arkivmateriale.

Barnebarn af vor verdensberømte balletmester og koreograf Aug. Bournonville og med dennes kunstneriske sans i arv blev han officer i den danske hær og udviklede sig til forsvarets betydeligste militærhistoriker, hvilket indbragte ham æresdoktorgraden.

Som overgeneral under en del af 1. verdenskrig var han dybt engageret i Overkommandoens opsigtsvækkende strid med den radikale forsvarsminister P. Munch, der resulterede i de drastiske reduktioner af sikringsstyrken midt under krigen.

I det sønderjyske spørgsmål op mod og efter Genforeningen 1920 spillede han en stor rolle.

Beretningen er et stykke hidtil ukendt Danmarkshistorie med den særprægede overgeneral og historiker som centrum. Samtidig et væsentligt bidrag til personalhistorien og dansk historieskrivning i perioden ca. 1880-1980.

HERNOV